ANDRÉ RAVIER

FRANJO SALEŠKI

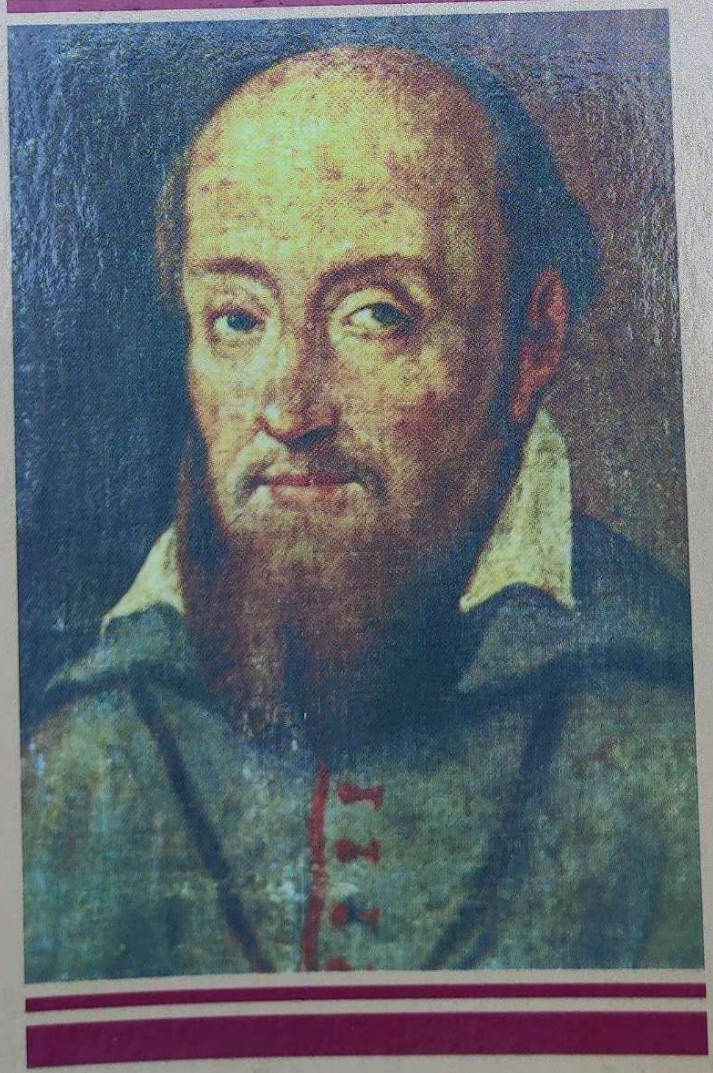

Mudrac i svetac

ANDRÉ RAVIER

FRANJO SALEŠKI – *Mudrac i svetac*

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb

UDK 235.3 Franciscus Salesius, sanctus

RAVIER, André
Franjo Saleški – mudrac i svetac / André Ravier ; [prijevod Roza Hrstić] – Zagreb : Katehetski salezijanski centar, 2001. – (Biblioteka Izvori ; knj. 2)

Prijevod djela: *Un sage et un saint – François de Sales.*
– Bibliografske bilješke uz tekst.

ISBN 953-6055-90-2

I. Franciscus Salesius, sanctus – Biografija

410302093

ISBN 953-6055-90-2

Naslov izvornika:
André Ravier, *Un sage et un saint. François de Sales.* (4e édition, revue et corrigée, 1995)
© 1985 by Nouvelle Cité, sarl, 37, avenue de la Marne, 92120 Montrouge

Izdavač i copyright za hrvatsko izdanje:
© 2001 by Katehetski salezijanski centar, Vlaška 36, 10000 Zagreb

Za izdavača: Bože Tadić
Prijevod: Roza Hrstić
Grafička oprema: Marijan Osman
Lektura: Vjeročka Ban
Tisak: »Kratis«, Zagreb

1 2 3 4 5 • 05 04 03 02 01
Tiskano u Hrvatskoj (travanj 2001)

Printed in Croatia (April 2001)

ANDRÉ RAVIER

FRANJO SALEŠKI

Mudrac i svetac

KATEHETSKI SALEZIJANSKI CENTAR
ZAGREB 2001.

Knjiga 2

1. Teresio Bosco, *Ukrali ste mi srce – novi životopis sv. Ivana Bosca*
2. André Ravier, *Franjo Saleški – Mudrac i svetac*

PREDGOVOR

Doktor »obaju prava«, svećenik i biskup biskupije koju je razdirao Kalvinov raskol i pustošila svjetina iz Ženeve, Savoje ili Francuske, diplomat, pastir, duhovni vođa, duhovni pisac... kako u kratku životopisu obuhvatiti osobu s tako raznolikim djelovanjem. Tim više što je Franjo Saleški živio u prijelomnome razdoblju: između dojučerašnjega europskog katolicizma i suvremenih raskola protestantizma, između renesanse i klasicizma, između srednjovjekovne Crkve i Crkve Tridentskog sabora... Kojeg li obilja događaja i doživljaja u tom životu! Da se ne bismo izgubili u toj šumi, preostaje nam samo jedno: sve se odvažnije uspinjati i »slijediti put« po vrhuncima. Tako ćemo i učiniti, dragi moj čitatelju, ako se slažeš.

Put po vrhuncima... Odozgo bolje vidimo krajolik; stvari se sređuju i usklađuju, ali se ne opažaju sve pojedinosti. »Ali, reći ćeš mi, vi ste izabrali taj put, posebno vidikovce gdje ćemo se zaustavljati: tko mi jamči da je sve to dobro?« Zašto da niječem? Moram priznati, mogao sam se i prepustiti samovolji. Moja je isprika a ujedno i objašnjenje: dugo proučavam život i djela svetoga Franje, o čemu svjedoči popis mojih djela koja se odnose na njega, kao i popis djela na koja se pozivam.

Put po vrhuncima... Slobodno ti je da se ponekad od toga udaljiš ako želiš, i da načas siđeš u nizine da iz bližega pogledaš, da podrobno ispitaš neke činjenice uz pomoć učenijih djela, da se zadržiš na nekom pismu iz nenadmašne Franjine *Korespondencije* ili na nekom poglavlju iz knjiga koje nam je on ostavio. Tada ćeš možda, upoznavši potpuna čovjeka kakav je bio Franjo Saleški, više cijeniti dosjetku ili savjet. I ako se začudiš što ponekad vidiš da je na području kronologije (osobito u vezi sa studijima mladoga Franje u Parizu ili Padovi) moje mišljenje oprečno onome najpoznatijih autora, znaj da se to temelji na nedavno otkrivenim dokumentima. Naravno, i ja sam se mogao prevariti... kao i moji predhodnici.

Put po vrhuncima... Koristim ovu sliku stoga što je Franjo Saleški volio uspoređivati svoj život, naš život, s »opasnim i kliskim« putem. Ne bojmo se ako slutimo da »nas taj put vodi podno križa«: vodič je dobar i »pruža nam ruku ... da sigurnije putujemo« (Pl. 185).

I na kraju: možda ćeš me smatrati previše oduševljenim mojim junakom! Zar nije uputno, da bi me današnji čitatelji bolje razumjeli, pronaći kod svetaca i svetica mane ili čak pogreške? Dobro sam istražio život svetog Franje; radoznalim uhom slušao sam prigovore koje su mu upućivali čak za njegova života – pomalo dosadnu sentimentalnost, provale bijesa, umješnost koja je išla do dvoličnosti (da, ide se dotle), dobrodušnost previše bljutavu za naš ukus, i što li sve ne? – i svaki put morao sam spustiti ruke, i priznati njegovu veličinu. Poput one trojice studenata koji ga, ljubomorni na njegove vrline, jedne noći u Padovi napadoše isukanim mačem i koje je on odmah nagnao u bijeg.

I.

»U svakom slučaju, ja sam Savojac,
i po rođenju i po dužnosti.«
(1567-1578)

Dvorac Thorens

Rođenje i podrijetlo

U četvrtak 21. kolovoza 1567., u velikoj sobi dvorca Sales, rodio se dječačić: prvo dijete gospodina i gospođe de Boisy. Došao je na svijet dva mjeseca prije očekivana vremena, a izgledao je »tako krhak i slabašan« da je odmah bio kršten... i odgajan s pretjeranom brigom.

Odmah ćemo objasniti isprepletenost svih tih vlastitih imena.

U Salesu, nedaleko od dvorca Thorens, žive dva brata koja se tako dobro slažu da mogu živjeti zajedno. Stariji, Louis, nosi naslov de Sales; on ima tri sina: to su Aimé, Louis (koji će postati svećenik i dobar sudrug u apostolatu našega Franje) i Gaspard. Mlađi brat zove se François, i on je, prije svoje ženidbe, nosio naslov po jednom drugom obiteljskom imanju: Nouvelles.

François de Nouvelles se godine 1566. – u svojoj četrdesettrećoj godini – oženio svojom ljupkom rođakinjom Françoise de Sionnaz, koja je tada imala samo četrnaest godina. Françoisina majka, mlada plemkinja Bonaventure de Chevron-Villette, udovica Melchiora de Sionnaza, dala je svojoj kćeri u miraz dvorce, zemljišta i vlastelinstvo de Boisy, uz uvjet da François de Nouvelles uzme prezime de Boisy. Međutim, njihova djeca, među kojima je i naš sveti Franjo, zvat će se de Sales (ubuduće Franjo Saleški), barem do dana kad im gospodin de Boisy ne daruje jedno od svojih imanja...

Krštenje u crkvi u Thorensu

»Bilo je čudo da pri tom opasnom porodu rodilja nije izgubila život.« Da bi othranili novorođenče, obratili su se Pétremandi Lombard, snažnoj seljakinji iz Thorensa. Njezina skrb bijaše djelotvorna: mali Franjo je toliko ojačao da su već 28. kolovoza 1567. slavili njegovo krštenje u crkvi Saint-Maurice de Thorens. Kasnije, kad je postao biskupom i knezom Ženeve, Franjo je za svoje biskupsko ređenje odabrao skromnu crkvu u kojoj bijaše kršten »na spomendan sv. Augustina, prema kojemu je gajio beskrajnu ljubav«. Kum je

bio François de la Fléchère, a kuma plemkinja Bonaventure de Chevron-Villette. Oni su svome kumčetu dali svoja imena: nazvali su ga Franjo Bonaventura Saleški. Toga 28. kolovoza bijaše veliko veselje u dvorcu: »mnoštvo otmjena svijeta i ostali« htjeli su prisustvovati toj svečanosti, i priređena im je raskošna gozba. Nisu zaboravili ni siromahe: »Od zore do mraka dijelila se opća milostinja.«

Dijete je ostalo slabašno, te je njegovo zdravlje izazivalo zabrinutost. Kuma, i ujedno baka – »pametna i odlučna žena«, kako se to kaže – uspjela ga je odvesti k sebi u dvorac Monthoux, gdje je udisao zdrav zrak Salèvea (planina u Gornjoj Savoji, 1380 m – *nap. prev.*), pun mirisa jele. Liječenje je uspjelo. Kada je u Salesu, u studenom 1569. – dvije godine nakon rođenja, prema ondašnjem običaju – dojenče bilo odbijeno od sise, Franjo bijaše dražesno i živahno djetešce koje je razveseljavalo cijelu kuću.

Jesu li Boisyevi živjeli u Brensu od 1569. do 1573?

To bi pitanje bilo beznačajno da Brens nije smješten podno Voirona, u Chablaisu. U onom Chablaisu koji će kasnije za Franju Saleškog biti pravi misijski kraj i koji će on pridobiti od kalvinista. Jedno je sigurno: godine 1568. gospodin de Boisy kupio je dvorac Brens od baruna Amédéea de Villettea i preuzeo ga 14. veljače 1569. Ali, je li se tamo nastanio on ili njegov stariji brat Louis? Povjesničari o tome raspravljaju, jer su tada dvojica braće »osnovala zajednicu imanja«. Svakako, kad je Marie de Luxembourg, godine 1572., na temelju svoga prava otkupila imanje Thorens, i kad su se braća morala podijeliti, tada se Louis nastanio u Brensu, a imanje Sales je ostalo obitelji Boisy. Ali obje su se obitelji sastajale u Brensu za ljetnih mjeseci.

Sales ili Brens... svejedno. Sve je to lijepa Savoja i njezini raznoliki krajolici... Oči maloga Franje gledale su veličanstvenu ljepotu: snijeg i sunce, visoke planinske vrhunce i doline, šume i poljsko cvijeće, stada, ptice, divlje životinje i jezera. Jedino što je vrijeđalo taj pogled, osobito kad je išao u Chablais, bile su ruševine što su ih za sobom ostavljale čete vojvode od Savoje ili iz Ženeve i Berna u svojim naizmjeničnim osvajanjima. Maštovit kakav je bio, sve je to pamtio, a uz pomoć svoje pobožne majke, želio je upoznati Boga.

Odgoj budućeg gospodara Salesa

Šest je godina u Salesu Franjo ostao jedinac gospodina i gospođe de Boisy[1]. Nije li postojala opasnost da izgleda i da bude »mali princ« u obiteljskom

1 Oni su, međutim, imali trinaestero djece! Petero je umrlo kod rođenja. Devet godina dijeli Franju (1567.) i njegova brata Gallois (1576.). U tom dugom razmaku, bez sumnje su uslijedili brojni neuspjeli porođaji.

domu? Tim više što je zračio neodoljivim prirodnim šarmom. »Uvijek sam ga poznavala kao vrlo dražesno dijete, lijepa lica, umiljato, milo i jednostavno (...) Bio je tako razuman i pristojan da su ga svi voljeli«, tako na procesu kanonizacije kazuje Pétremande Lombard. To su bez sumnje riječi dojilje. Ali životopisci se slažu u tome: već zarana oko maloga Franje tkala se neka vrsta zlatne legende.

Previše zlatne. Sigurno je da je bio pretjerano osjećajan. Zar je moglo biti drugačije? Majka koja je bdjela nad njim bila je izvanredna, vrlo pobožna, malo melankolična i čak plaha, a nije još imala ni dvadeset godina. »Uvijek je bio besprijekorno odjeven; više je voljela da bude u odijelu maloga paža nego u odjeći za igru.«

Gospodin de Boisy nije odobravao tu nježnost jer je u tom sinu prvijencu vidio nadu svoga roda. On je zapazio živost djetetove inteligencije, njegovu želju za znanjem: mogao bi steći visoku školsku naobrazbu, što bi mu otvorilo put na visoke položaje u vojvodstvu. Ali bilo je neophodno da pravnik, ako to postane jednoga dana, bude istovremeno i plemić koji će se plemenito ponašati u ratu, znati vrlo vješto isukati mač i rukovati bodežom. Sâm François de Boisy isticao se na dvoru Valois, i to ne samo svojom kulturom i poslovnim smislom nego i svojom hrabrošću. Nadao se je da će se nasljednik njegova imena ugledati u nj i čak ga nadići. Njegov se san već počeo ostvarivati!

On je, dakle, nametnuo Franji odgoj koji je jačao njegovo tijelo i karakter: »jednostavna hrana, nikakva nježnost pri odlasku na spavanje«, igre na zraku s bratićima Aiméom, Louisom i Gaspardom, sa sinovima prijatelja iz susjedstva, i ponekad s dječacima iz župe. Mali Franjo naučio je jahati i rukovati oružjem za lov.

U nekim su se stvarima težnje gospodina i gospođe de Boisy slagale. Ponajprije, u katoličkom odgoju njihova sina. Kalvinizam ne hara samo u Chablaisu i u pokrajini Gex; on prodire svuda. Gospodin de Boisy potpuno je vjeran rimskoj Crkvi i vojvodi od Savoje, svome sizerenu (lenskom gospodaru), i u gospođi de Boisy nalazi odlučna saveznika: zajedno štite svoga sina od svakog popuštanja u vjeri. Usađuju mu vrlo živ osjećaj vjernosti. Pred njim, bez razmetanja, ali dosljedno, prakticiraju svoju vjeru, sudjeluju u životu župe, pravedno i s puno ljubavi postupaju sa svojom poslugom i sa siromasima.

Zajedno oblikuju i djetetovu savjest: razum, iskrenost, hrabrost su vrline koje »rese čovjeka«, a posebno kršćanina. Kad Franjo nešto pita oca ili majku, oni mu odgovaraju »iskreno«. Ako drvodjelji ukrade »svilenu uzicu«, oni ga istuku i to pred svom dvorskom poslugom, pazeći da »ublaže« kaznu jer je krivac priznao. Ako dijete, privučeno zamamnim mirisom, dođe u zabranjenu kuhinju, i kad kuhar stavi u njegovu ručicu vrelu kiflu punjenu šunkom, njegova ga majka pomiluje; ali, budući da Franjo ne odaje neopreznog slugu, i ne prisiljavaju ga na to dok hrabro šuti... I tako iz dana u dan!

Jedno Franjino povjeravanje – dosta kasnije – dopušta nam da ocijenimo koliko je koristi imao od takva odgoja. Mladi gospodin, stalno su mu govorili,

ne smije se nikad bojati; a Franjo se boji noću; vjeruje da u tami ima skrivenih »duhova«. »Kad sam bio mlad«, piše jednoj redovnici godine 1619., »bio sam obuzet takvim mislima; da se toga oslobodim, prisiljavao sam se malo po malo, da srca naoružana povjerenjem u Boga sâm odem na mjesta odakle mi je moja mašta prijetila strahom i napokon sam toliko očvrsnuo da su mi noćna tama i samoća postale užitak.« Istina je da je 1619. u toj tami otkrio »posvemašnju Božju prisutnost, u kojoj se može više uživati u takvoj samoći«.

Nemojmo prebrzo zaključiti da je Franjo već od djetinjstva bio na neki način odrastao. Sve nas potiče da vjerujemo kako je prošao kroz razdoblja sazrijevanja što nam ih opisuju pedagozi današnjice. »Budite što jeste«, neumorno će kasnije ponavljati svojim Filotejama i svojim Teotimima, »ali jako želite biti ono što jeste.« Kao dijete, htio je biti dijete; ali dijete koje je već kroz hrabru borbu htjelo biti »upravo ono što je bilo« ili barem to postati. Jednoga dana gospodin de Boisy nađe ga malo zamišljena. »No, Franjo, na što mislite?« – »Mislim«, odgovori dijete, »na Boga i na to da budem pošten čovjek.« Upravo mu je to preporučio otac nekoliko dana ranije... Franjo je dobro primio savjet!

Ne vrijedi li dijete takva značaja više nego svi »mali Isuseki« svijeta?

1573-1575. Učenik koledža La Roche-sur-Foron

Školovanje Franje Saleškog vrlo je zamršeno. Nakon novijeg proučavanja dokumenata prihvaćamo slijed koji ovdje iznosimo; on je sličan slijedu što ga je opisao pater Lajeunie, osim dijela Franjinih studija u Parizu.

Dakle, u listopadu 1573., poslije »praznika za berbu grožđa«, Franjo je ušao u čuveni koledž La Roche, gdje su se obrazovali mladi plemići i građani, ali i sinovi seljaka ili zanatlija koji su pokazivali nadarenost za školu i čiji su se roditelji nadali da će se uspeti na ljestvici društvene hijerarhije... Franjo je imao šest godina! Neka osjetljive duše previše ne gane njegova sudbina. U toj, tzv. nježnoj, dobi neki su plemićki sinovi bili dvorski paževi, a djeca puka radila su na gospodarstvu ili u radionici...

Franjo uostalom nije pošao sâm, već sa svoja tri bratića Aiméom, Louisom i Gaspardom; pratio ih je jedan »razborit i učen« kućni učitelj; i oni neće stanovati u koledžu nego kod školskog učitelja, Dumasa; jedan čestit sluga des Boisyevih posebno se brinuo za mladoga Franju. U La Rocheu, Boisyevi su imali mnogo prisnih prijatelja. Osim toga, La Roche je bio samo tri milje udaljen od Thorensa: gospodin de Boisy, koji je imao obiteljska dobra u gradiću, često je tamo putovao da sredi svoje poslove, a ponekad bi za praznike poveo Franju u dvorac Sales. Nije ništa neobično što u času odlaska, kako navode prvi biografi, gospođa de Boisy nije plakala i što je Franjo bio »sav radostan«.

O Franjinu boravku u La Rocheu ne znamo mnogo. Međutim, tri se riječi pojavljuju u svjedočanstvima: »poslušnost«, »lakoća učenja« i »pobožnost«. Upamtimo radije neobično sjećanje koje navodi Majka de Chaugy: »Kad su ga povukli iz koledža La Roche, većina ga je pratila i plakala govoreći da im oduzimaju blagoslov njihova grada.« Osmogodišnje dijete! Dijete koje je u tom gradu bilo samo tri godine! Nije sigurno da je gospodin de Boisy cijenio tu prijevremenu kanonizaciju svoga sina!

Bilo je to 1575. godine.

1575-1578. Franjo u Chappuinskom koledžu u Annecyu

Kažu da je politika motivirala promjenu koledža. Pretpostavka je vjerojatna: oko 1574. vojvoda od Nemoursa, koji je doživotno uživao ženevsku grofoviju, namjeravao je zauzeti Ženevu ne obavijestivši o tome savojskog vojvodu, gospodara svoga lena. U tom sporu između »dvojice svojih vojvoda«, gospodin de Boisy odlučio se za svoga gospodara, savojskog vojvodu. Hoće li se vojvoda od Nemoursa osvetiti nad dvorcima Thorens i Sales? Gospodin de Boisy se sa svojom obitelji sklonio u Brens.

Ali postoji i jednostavnije tumačenje: gospodin Louis de Sales, Aiméov, Louisov i Gaspardov otac, možda je procijenio kako je došlo vrijeme da vrati Aiméa u koledž u Annecyu (koji je utemeljio Eustache Chappuis 1549., odakle naziv chappuinskom koledžu što su ga pohađali sinovi višeg plemstva i visokih sudskih činovnika; učenje, posebno nastava francuskog, bijaše ovdje temeljitije nego u La Rocheu. Louis i Gaspard pošli su za svojim bratom. Franjo, mlađi od trojice svojih bratića, nije mogao ostati sam u La Rocheu.

Kako bilo da bilo, evo našega devetgodišnjeg učenika u koledžu u Annecyu. On se lako udubljuje u francuske pisce koje njegovi učitelji s ponosom obrađuju. Voli se, kako se to kaže, »brzo i vješto izražavati«. Prema tadašnjim metodama, slaže »zbirke odabranih riječi i najljepših izreka«. Uvjeravaju nas da je »očaravajuće krasnoslovio«, da je »djelovao sigurno, otmjeno i dostojanstveno, da je imao dobro građeno tijelo, privlačno lice i ugodan glas«. Ukratko, savršen učenik. Ali učenik koji zna gledati i mimo knjiga: oduševljava ga Annecy sa svojim dvorcem, jezerom, crkvama, raskošnim palačama. I kad sa svojim bratićima ide u Brens (ili se odande vraća), ovaj mali kavalir širom otvara svoje oči krajoliku; jer on jednako želi i vidjeti i znati.

Ti rani uspjesi mogli su mu udariti u glavu! Ne, on zadržava svu svoju spontanu i jednostavnu smjernost. Osim toga, dobar je drug te se je nudio svojim učiteljima da podnese kaznu za krivce... Nije li jednog dana bio išiban umjesto svoga bratića Gasparda s kojim je odgojitelj često imao posla? Neki biografi to potvrđuju. Ali sâm je Franjo barem dva puta izjavio da u koledžu »nije bio nikad šiban«. Možda tu nije ubrajao batine koje je primio umjesto drugih?

Dva velika događaja u Franjinu vjerničkom životu

Franjo je primio sakrament potvrde nekoliko sati prije prve pričesti. Je li to bilo 1575. ili 1577.? Povjesničari se oko toga razilaze. Godina 1575. čini nam se vjerojatnijom.

Pričest i potvrda bili su za vrijeme kvatri u došašću, u crkvi sv. Dominika, vrlo blizu koledža. Sudimo li po plodovima, Franjo je vrlo ozbiljno shvatio ta dva sakramenta: otada se pričešćivao barem jednom mjesečno, upisao se u bratovštinu Krunice, i na kraju je odlučio da će za vrijeme praznika čitati *Životopise svetaca*. Pouzdana predaja oslikava nam lik ovoga malog »đaka« koji kod kuće, »sa svojom gospođom domaćicom«, čita po nekoliko stranica neke biografije, ponekad jednako živopisne koliko i poučne. Osobito je volio cvjetiće svoga svetog zaštitnika, Franje Siromaška.

Tako prođoše tri godine. Da ne duljimo: život malog đaka, mudrog, marljivog i veselog, nije gradivo za životopisce... Čini se da je privlačnost koju je Franjo osjećao za tajnu Boga od svojih prvih godina, sazrela i postala istinski poziv između 1575. i 1578. godine. Možda su u tome bili značajni njegovi razgovori s bratićem Louisom, kojega je on najviše volio, a koji je namjeravao postati svećenikom. Kako god bilo, zatražio je od oca dopuštenje da primi tonzuru. Gospodin de Boisy se kolebao: primiti »tonzuru« značilo je biti »čovjek Crkve«, a on je kovao ambicioznije planove za svoga prvijenca, premda je sada imao još tri sina; sve je bilo sređeno u glavi ovoga autoritarnog ali i dalekovidnog i brižnog plemića: Gallois, drugi po redu, pripast će Crkvi, Louis će služiti u vojsci; a Jean-François? Vidjet će se kakvo će se namještenje za nj naći u svijetu. Ali Franjo, on će biti »baštinik« kojemu je dužnost da proslavi i uzvisi obiteljsko ime i imanje. Franjo je bio uporan. Otac je popustio: napokon, »tonzura« nije određivala budućnost, usprkos dekretu Tridentskog koncila, a čak je prigodice mogla pružiti velike crkvene povlastice. Dobivši očevu dozvolu, Franjo se pojavio na ispitu kod mons. Justinianija, kojega je oduševio svojim odgovorima: dopuštenje je odmah izdano i Franjo je primio tonzuru 20. rujna 1578. u Clermontu-en-Genevois od bagnoréskog biskupa, Galloisa de Regarda, prijatelja svog oca. Kad mu je biskup objavio da mu daje »Gospodina kao udio u njegovu nasljeđu«, Franjo je osjetio »neizrecivu radost«... Pa ipak, kad je vidio kako pod škarama padaju lijepi plavi uvojci, kotrljajući se niz njegova ramena, nije mogao zadržati »mali uzdah žaljenja«. Dragocjen uzdah!

Plava kosa će narasti. Ali Franjino obećanje bit će postojano. Majci Angélique Arnauld će povjeriti: »Od svoje dvanaeste godine tako sam čvrsto odlučio da ću pripadati Crkvi, da ne bih ni za kraljevstvo promijenio svoj stav.« Jednoj od svojih Filoteja kaže: »Čim sam imao milost da malo saznam koji je plod križa, taj je osjećaj ušao u moju dušu, i nikad iz nje nije izašao.« Milost... križ... Dva čvrsta stupa jednog poziva. Duh Sveti ne vodi računa o životnoj dobi.

Franjo Saleški odlazi iz Chappuinskog koledža u Pariz

Životopisci raspravljaju o datumu: je li otišao 1578., 1580. ili čak 1582.? Čini se vjerojatnim da prvi Franjin životopisac, Charles-Auguste de Sales, ima pravo: on ukazuje na 1578. Dob nije tako bitna: u jedanaestoj ili dvanaestoj, pa čak i ranije, kako smo već rekli, sinovi plemića često su svoje prve korake činili na dvoru nekoga princa...

O izboru koledža u kojem će se Franjo školovati, znamo nešto više. Njegov je otac najprije htio da bude u koledžu Navarre kamo je odlazila elita pariškog plemstva. Ali Franjo je čuo »da se tu mladi ne posvećuju toliko pobožnosti kao u koledžu otaca isusovaca zvanom »Clermont«[2], čijim su mu ugledom i poštovanjem »napunili uši«. To je bilo dovoljno da se on u svom srcu radije odluči za koledž Clermont nego za koledž Navarre. Ali kako navesti gospodina de Boisya da prihvati njegovu odluku? Franjo, već vješt diplomat, uteče se svojoj majci. I tako se naš jedanaestogodišnji student, kad je »pod pratnjom i vodstvom Jeana Déagea« stigao u Pariz, prijavio u koledž Clermont.

Tri bratića, Aimé, Louis i Gaspard, stigoše u Pariz u isto vrijeme kad i Franjo; ali čini se da je njih Louis de Sales upisao u koledž Navarre. Svakako, četiri su dječaka stanovala zajedno, a strogi je Déage bdio nad njima, studirajući istovremeno teologiju na Sorboni, jer je želio doktorsku titulu.

Mala družina krenula je iz Savoje oko 25. rujna. Putovali su preko Lyona, Bourgesa i Orléansa. Na veliku radost malog Franje koji je prvi put prelazio granice svoga rodnog vojvodstva... Međutim, mnogo je tužnih prizora koji već tada pogađaju vjerničku osjetljivost tog djeteta: u Lyonu, crkva Fourvière (Notre-Dame de Fourvière, lyonska bazilika, mjesto hodočašća, podignuta na nekadašnjem Trajanovu trgu, *op. prev.*) opustošena; u Bourgesu, pročelja bez svetaca i mučenika, Djevica koju su pobožno štovali – zvala se Notre-Dame de Sales – nije više tu, hugenoti su je spalili; spaljena je i katedrala Svetog Križa u Orléansu. Tek je šest godina prošlo od krvavih sukoba u noći sv. Bartolomeja, a borbe između katolika i hugenota ne prestaju gomilati ruševine. Začuđeno dijete gleda... a njegov će pogled postajati sve dublji kako godine budu prolazile: taj politički i društveni razdor između dvije vjerske stranke koje se obje pozivaju na Evanđelje, bit će za nj nepodnošljiva sablazan: do kraja svog života nastojat će to rješavati.

Napokon se na obzoru pokazao Pariz. S brežuljaka Bagneuxa, naši putnici ugledaše grad opasan visokim zidinama, i kao raspolovljen rijekom Seinom: s jedne strane »grad«, s druge »Latinska zemlja« – »Pays latin« (danas Latinska četvrt – Quartier), gdje su se nagomilala pedeset i četiri koledža i tisuće gimnazijalaca. Mala je družina ušla u grad kroz vrata sv. Jakova, vrata hodo-

2 Danas gimnazija Louis-le-Grand.

časnika u Compostellu, prošla uz posjed jakobinaca, i smjestila se u palači Rose-Blanche (Bijela Ruža), nedaleko koledža Clermont[3]. Ako je vjerovati jednom od njegovih prvih životopisaca, Franjo je, čim je stigao, odložio svoj plemićki mač i potrčao u koledž Clermont, koji je bio vrlo blizu, »da bi se predstavio ocima isusovcima«.

Gospodin i gospođa de Boisy (otac i majka Franje Saleškog)

3 Rose-Blanche nalazila se otprilike na broju 154-156 današnje ulice Saint-Jacques. Kasnije, poslije 1580., oni će naći smještaj nedaleko Sainte-Geneviève.

II.

Student humanistike i mistik[4]
Pariz i Padova
(1578-1591)

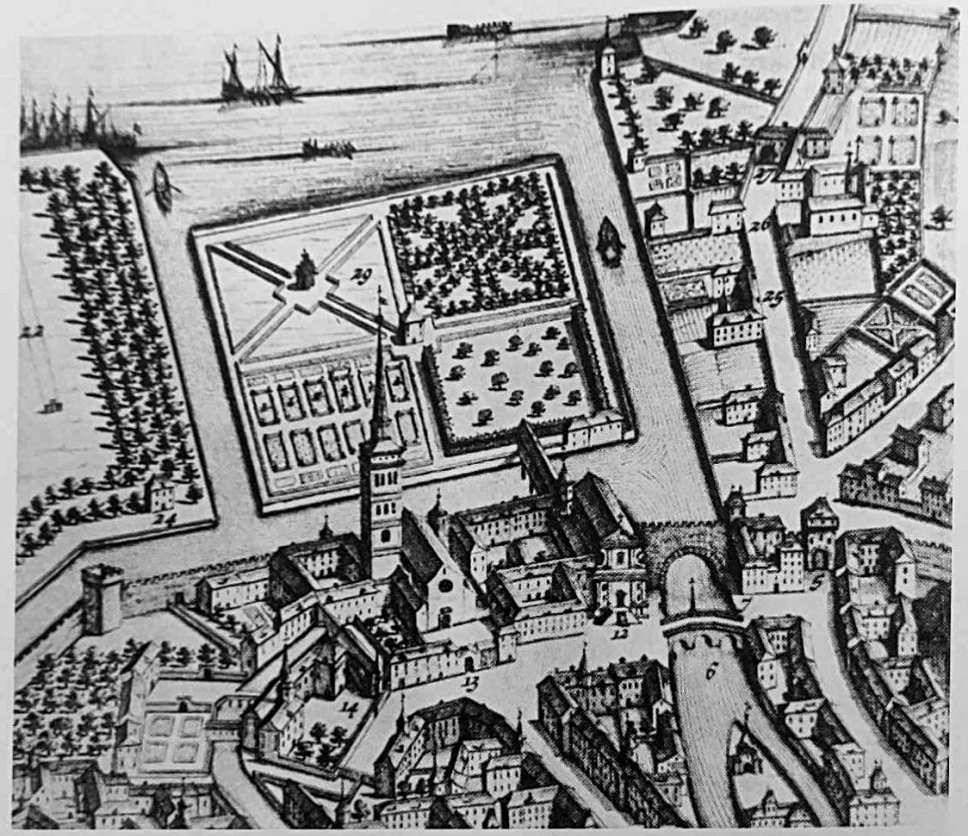

Annecy u 17. stoljeću.
Na crtežu se vide dva samostana sestara od Pohoda (br. 12 i br. 26)

4 Humanist: u srednjem vijeku znači čovjeka koji dobro poznaje grčki i latinski jezik i književnost *(nap. prev.)*.

Pariz
1578-1588

Tijek Franjina školovanja

Etape školovanja su pouzdane: O tome nas obavještavaju isusovački *Ratio Studiorum* i propisi Pariškog sveučilišta. Ali, priznajmo, redoslijed tih etapa zasniva se na pretpostavkama: sigurni smo samo za kraj, ljeto 1588. Ako prihvatimo iskaz Charlesa-Augusta de Salesa: »U Parizu je Franjo ponovo započeo studij humanističkih znanosti«, možemo rekonstruirati redoslijed njegovih studija.

Od listopada 1578. do kolovoza 1581. pohađa tri razreda »gramatike«.

Od listopada 1581. do kolovoza 1584. polazi studij grčkog i latinskog jezika i književnosti, te retorike. (Studentima je bilo dopušteno da udvostruče retoriku ako su se htjeli usavršiti u grčkom.) Na kraju tih predavanja, dobiva maturalnu diplomu (bakalaureat).

Od listopada 1584. do 1. siječnja 1588. sluša »kolegij iz umjetnosti« (koji se još naziva »filozofija« premda obuhvaća i predavanja iz matematike, kozmografije, prirode, glazbe itd.).

Od toga, 1. siječnja 1588. priprema i polaže »licencijat«, zatim »magisterij iz umjetnosti«, što će mu trebati za upis na pravni fakultet.

U isusovačkoj školi

Franjo se svojim učiteljima i suučenicima brzo nametnuo svojom inteligencijom i žarom za učenje, te poslušnošću i »uljudnošću«. Njegovi su profesori prvorazredni: vrlo mlada Isusovačka družba opskrbila je svoj koledž u Parizu elitnim profesorima, jer, u Latinskoj su četvrti školske ustanove bile vrlo brojne, a nadmetanje veliko. U toj humanističkoj školi Franjo se upoznaje s poznatim antičkim piscima koje će kasnije rado citirati: Ciceronom, Virgilijem, Plinijem Starijim, Epiktetom, Platonom itd. I, premda su predavanja bila na latinskom, on se usavršava u »francuskom jeziku« u čijoj prirodnosti

i muzikalnosti uživa; na koledžu Clermont velik ugled ima Ronsard, barem među mladima...

O Franjinu vjerskom životu do otprilike 1583. (kada studira retoriku) nisu do nas stigle nikakve značajne uspomene; ali dijete koje je izabralo koledž Clermont, »jer u drugim se koledžima nisu tako posvećivali pobožnosti«, sigurno je sa žarom slijedilo vjerske propise *Ratio studiorum*: svakodnevna misa, ispovijed i pričest barem jednom mjesečno. Idući u koledž ili se iz njega vraćajući, rado je navraćao u jednu od brojnih crkava kraj kojih je prolazio. Neke su mu bile posebno drage: dominikanska crkva Saint-Étienne-des-Grès gdje se časti »Pariška Crna Djevica«, kip »Naše Gospe Oslobodiljice«, isklesan od jednog komada vapnenca i »živo obojen nevještim i naivnim kistom«. Njoj će povjeriti svoju potajnu želju da postane svećenik.

1583. godine Franjo je zatražio da bude primljen u Gospinu kongregaciju, a njegovu su molbu primili »s oduševljenjem«. Kasnije su ga njegovi kolege čak izabrali za »asistenta«, a zatim za »prefekta«. Zar ga nisu prozvali »anđelom koledža«, aludirajući na čuveni nadimak svetog Tome Akvinskog? On je zračio: slavni isusovac Étienne Binet, njegov suučenik, priznat će jednoga dana da on svoje »zvanje duguje Franjinu primjeru i riječima«.

Na pučini svijeta

Marljiv, pobožan... ne pravimo od Franje sliku iz Épinala![5]

Prvo, mladi Parižani, njegovi drugovi, nisu svi sveci i ne govore uvijek o učenju i o pobožnosti!

Zatim, gospodinu de Boisyu je stalo da budući gospodar Salesa posjećuje dvor, da ga upoznaju svi njegovi korisni i moćni prijatelji, koje je on sâm upoznao kad je služio kod Luxembourgovih. Franjo ne bježi od tih obaveza. Viđaju ga kod njegova rođaka Charlesa Chaumonta, gospodara Charmoisya. Ima pristup Philippeu-Emmanuelu Lorraineu, vojvodi Mercoeuru, guverneru Bretagne, čija je sestra kraljica Francuske. Tu čuje kako se govori o Ligi, o kralju Henriku III. i njegovim »ljubimcima«, o političkim i ljubavnim spletkama tih velikaša i dama, o Henriku Navarskom, tom hugenotu koji bi se popeo na francusko prijestolje kad bi kralj umro... I tako se naš dragi Savojac našao »na pučini svijeta«!

Tu je i dob čije krize izbijaju kod njega kao i kod svakog drugog... petnaest godina... dvadeset godina... On primjećuje da se sviđa svugdje gdje se pojavi, i da ga djevojke smatraju lijepim i poželjnim kavalirom. Vrlo je vješt

5 Épinal, vrlo lijep grad u podnožju Vosgesa na rijeci Moselle; Épinal, regionalni muzej: vrlo bogata arheološka zbirka te zbirka skulptura, oružja i slika raznih škola *(nap. prev.)*.

u »plemićkim vještinama«: jahanju, mačevanju, plesu. Njegovo srce nije od kamena. Njegova se senzibilnost očituje snažno i živo. Nemojmo krivo suditi o ovom adolescentu. Prepustimo njemu čast za njegovu bitku.

Jer on se bori, moli, mrtvi se... i to čini se, s velikom energijom. Od svog duhovnog vođe dobio je dopuštenje da ponekad nosi kostrijet pod svojim elegantnim prslukom.

»Želim vidjeti... svetu teologiju«

U žestini te borbe, u prosincu 1586., kod Franje započinje kriza koja će trajati šest tjedana; prestat će tek u siječnju 1587. Da bismo je dobro razumjeli, treba se vratiti na pokladnu nedjelju 1584. Toga je dana karneval u Parizu bio u punom jeku; u Latinskoj četvrti studenti su se opijali; Franjo je ostao kod kuće; bio je tužan, melankoličan. Da bi ga razonodio, velečasni Déage mu predloži da izađe i uključi se u slavlje. Franjo odbije i, sjećajući se Evanđelja koje je čuo na jutarnjoj misi, poviče zajedno sa slijepcem kraj puta: »Gospodine, daj da progledam!« – »A što želite vidjeti?«, upita Déage. – »Želim vidjeti svetu teologiju! Samo će mi ona pokazati što Bog želi pokazati mojoj duši!« Velečasni Déage bio je dovoljno mudar da se ne suprotstavi toj želji: sljedeće godine, Franjo će se upisati na kolegij Umjetnosti. Osim što je školovanje zahtijevalo od mladog filozofa uvođenje u teologiju, sâm je Déage dao Franji svoje bilješke sa Sorbone i upozorio ga na najzanimljivija predavanja. Bio je potreban dvostruk oprez: ništa ne reći g. de Boisyu, koji bi to bez sumnje vrlo loše primio, i osigurati potpunu vjernost kolegijima sa humanističkih studija (Arts)[6] na koledžu Clermont, da se ne povrijede učitelji-isusovci.

Tako je Franjo uključen u neljudski radni ritam. Filozofira tako dobro da će na kraju svojih studija biti proglašen »savršenim u filozofiji« i »jednim od prvih na Sveučilištu«. Ali čim završe predavanja u Clermontu, on se pridružuje Déageu na Sorboni; uhvati na brzinu neko predavanje ili dio predavanja. »Na povratku kući, kad ima malo slobodna vremena, on prepisuje iz bilježnica svoga kućnog učitelja, tvrdi jedan od njegovih drugova.« Toliko žudi za teologijom da ponekad zanemari jelo! Franjine bilješke iz teologije su nažalost izgubljene; ostalo je samo nekoliko listova[7], ali oni nas obavještavaju o sadržaju predavanja koja je slušao: predodređenje i milost.

6 U srednjem vijeku »Cours des Arts« značilo je predavanja iz: dijalektike, gramatike, retorike (trivium), aritmetike, astronomije, geometrije, muzike (quadrivium).

7 Dva rukopisa, jedan sačuvan u prezbiteriju Saint-Sulpice u Parizu, koji u drugoj polovini nosi više puta datum 1586; drugi, u Velikom sjemeništu u Grenobleu, koji dva puta nosi datum 1586.

Dakle, kriza od 1586. do 1587. otkriva nam Franju koji vjeruje da je predodređen na prokletstvo nepogrešivim Božjim sudom. »Pao je«, iznosi nam Ivana de Chantal, »u veliku napast i u žestoku duhovnu tjeskobu. Činilo mu se da je proklet i da mu nema spasa.«

Što se dakle dogodilo?

Kriza

Čini se – jer treba oprezno pristupiti ovim analizama – da je ta kriza izbila iz žestokog sukoba između duhovnog oduševljenja, što ga je kod Franje pobudio komentar sjajnog Génébrarda *Pjesme nad pjesmama,* s jedne strane, i sumnji u svoje vječno spasenje, koje je u njegovu duhu probudio nauk sv. Augustina i sv. Tome Akvinskog o predodređenju, kako su ga predavali doktori znanosti na Sorboni, s druge strane.

U jesen 1584., na kraljevskom koledžu Franjo je slušao predavanja benediktinca Gilberta Génébrarda. Strogo znanstvena predavanja, ali *Pjesmi nad pjesmama* davala su vrlo smjelo mističko tumačenje: »ljubav Sulamke i njezina gospodara« predstavljena je kao simbol odnosa između Boga i ljudskog srca, Krista i Crkve. To je za Franju bilo otkriće. Od tada je on duhovni život shvaćao kao ljubavnu priču, najljepšu od svih ljubavnih priča.

Dakle, što on sada sluša na Sorboni? Luterove i Kalvinove postavke o predodređenju uznemirile su teologe. »Mi nazivamo predodređenjem«, izjavio je Kalvin još 1560., »vječnu Božju volju kojom je on odlučivao kako je htio o svakom čovjeku. Jer on ih ne stvara sve pod istim uvjetima, već jedne određuje za vječni život a druge za vječno prokletstvo.« Da bi potkrijepili svoje postavke, Luter i Kalvin su se pozivali na autoritet sv. Augustina i sv. Tome. Franjo željno očekuje od svojih učitelja na Sorboni da opovrgnu tu preuzetnost protestantskih učitelja i da mu dadu tumačenje koje će biti manje beznadno od učenja te dvojice velikih crkvenih učitelja. Razočaran je. Misao Augustina i Tome Akvinskoga bolno ga zbunjuje: Jesam li ja, Franjo, jedan od onih koje je »Bog odredio za vječni život«? I ta se neodlučnost brzo okrene u sigurnost da je on, naprotiv, jedan od onih koje je »Bog odredio za vječno prokletstvo«. Tada iz Psalama izvlači tjeskobne zazive: »Spasi me, Bože, vode mi dođoše do grla.« Prepisuje ih, neumorno ih ponavlja danju, a čak i noću.

Ono o čemu je riječ u ovoj drami, upamtimo dobro, to je ljubav Božja koju je on već iskusio i koja će mu biti zauvijek uskraćena. »Zar ću ja, bijednik«, piše on u svojim bilješkama, »biti lišen milosti Onoga koji mi je bio dao da tako slatko kušam njegove slasti i koji se prema meni bio pokazao tako ljubaznim? O Ljubavi, o Milosrđe, o Ljepoto kojoj sam dao svu svoju ljubav. Jao! Dakle, neću više uživati te slasti (...) i vi me više nećete napajati iz bujica svoje slasti (...). O Djevice, najdraža među kćerima jeruzalemskim,

nikad te dakle neću vidjeti u kraljevstvu tvoga sina? (...). I nikad neću biti sudionikom u tom golemom daru otkupljenja... A moj mili Isus, zar nije umro i za mene kao i za druge? (...). Ah, ma što bilo, Gospodine, daj da te barem ljubim u ovom životu, ako te ne mogu ljubiti u vječnosti.«

Ove tragične Franjine ispovijesti potječu iz 1586. U prosincu te godine napetost čak i fizički doseže gotovo neizdrživ stupanj. On dalje ne može. I čini se da nema nikakva izlaza iz te duhovne drame, kad jednoga dana u siječnju 1587., vraćajući se sam iz koledža, po običaju uđe u dominikansku crkvu Saint-Étienne-des-Grès. »Toga se dana svidjelo božanskoj Providnosti da ga oslobodi«, kako kazuje majka de Chantal. Zahvaljujući ispovijestima samoga Franje, možemo slijediti etape tog značajnog oslobođenja, čak ako se svjedočanstva i razlikuju u nekim pojedinostima.

Dakle, ušavši u crkvu, Franjo krene »ravno« u kapelicu Crne Djevice. Tada izvrši čin herojskog predanja. »...Što god da si odlučio u vječnoj odluci tvog predodređenja i tvoje osude, o Gospodine čiji su sudovi golem bezdan, ljubit ću te barem u ovom životu, ako mi nije dano da te ljubim u vječnom životu (...). Ako, zasluživši to po svojim zaslugama, moram biti proklet među prokletnicima da ne vidim tvoje milo lice, daj mi barem da ne budem među onima koji će proklinjati tvoje sveto ime.« Tada Franjo uzme pločicu – vezanu za stupić u kapelici – na kojoj je bio ispisan tekst *Zdravo Kraljice*. Izmoli tu molitvu »od početka do kraja«. Napastovanje je iščezlo: »U istom času«, kazuje majka de Chantal, »on bijaše savršeno i potpuno izliječen; i činilo mu se kao da je njegova bolest spala s njega kao ljuske gube.«[8]

Mistička značajka ove krize

Pisci su tu krizu različito tumačili: preopterećenošću studenta, tjeskobnom podlogom njegova temperamenta, utjecajem strastvene teološke sredine itd. Neosporno je da je u svakom od tih tumačenja bio djelić istine. Međutim, opažamo da, iako jedno drugo podupiru, ona ostaju s ove strane stvarnosti. U oluji koja potresa Franju, ova tumačenja vide samo vrtlog a ne njegovu »srž«. Zajedno sa samim Franjom trebamo tu prepoznati »napastovanje«, zahvat »anđela Sotone«, koje je Bog dopustio. To napastovanje ima svoje ime u psihologiji mistika: to je napast beznađa očaja; i oni koji su kroz to prošli priznaju da je ta kušnja zaista »pakleni oganj«.

U kakvom se zapravo duševnom stanju nalazi Franjo? U njegovoj duši istovremeno postoje tri osjećaja koja se u običnim stanjima isključuju: žarka, oduševljena ljubav prema Bogu, Isusu i Blaženoj Djevici Mariji, uvjerenje da je on među onima koji su odbačeni, žarko obraćanje božanskom milosrđu.

8 O problemu odnosa božanske milosti i ljudske slobode, vidi str. 124.

Napominjemo da se ne radi o »noći duše« kao kod svetog Ivana od Križa; naprotiv, Franjina se vjera u toj borbi pokazuje vrlo živa, potpuna: ta je drama tako žestoka zato što on vjeruje u blaženstvo raja i u muke pakla, jer ih osjeća do posljednjih žilica svoga bića. Na kraju teško je ne vidjeti tajnu povezanost između ove krize i apostolskog života na koji će Bog uskoro pozvati Franju: simbioza, pomirenje (*concordantia*) božanske milosti i ljudske slobode bit će u osnovi njegovih velikih borbi, najoštrijih i najhitnijih: protestantizam, političko-religiozno jedinstvo države, humanizam koji poganizira, iskrivljeno duhovno vodstvo itd. Da bi se suočio s tim bitkama, bit će mu potreban jasan, čvrst nauk. Taj će nauk biti djelotvoran samo zato što nije začet jedino u njegovu duhu, nego je rođen iz tragičnog iskustva.

Tako je Franjo, u dvadesetoj godini, upoznao kušnju kroz koju Bog dopušta da prođu najveće duše, u ovom ili onom obliku: »kušnju očaja«... I on je iz toga izašao čistiji, jači, »zaljubljeniji u Boga«.

Franjo napušta Pariz

Je li Franjo potpuno ozdravio od svoje »čudne muke« kad mu se »činilo da je njegova bol spala s njega kao kraste gube«? Njegovi zapisi iz Padove svjedoče suprotno. Sveti Toma i sveti Augustin ostaju njegovi učitelji u načinu razmišljanja. Bar se je njegovo zdravlje toliko učvrstilo i duh bio dovoljno slobodan da privede kraju svoj studij filozofije; možemo tek primijetiti da je njegov život povučeniji u odnosu na svijet koji ga okružuje.

U proljeće 1588., Franjo je odslušao kolegij Umjetnosti. Tada vjerojatno polaže licencijat i magisterij, kao i svi njegovi drugovi, bilo u Notre-Dame de Paris, bilo u crkvi svete Genoveve. Došao je za njega čas da započne studij prava. A njegov je otac odlučio da Franjo studira na Sveučilištu u Padovi. Čemu ta promjena? Možda je na to utjecala političko-vjerska situacija ozbiljnost koje je pokazao »Dan barikada« (svibanj 1588.). Ili još i to što gospodin de Boisy smatra da je vrijeme da se njegov prvijenac vrati u savojsku sredinu te da tog sjajnog studenta upoznaju ugledne obitelji vojvodstva... Svim tim motivacijama treba dodati još jednu, koja je svakako odlučujuća: Pariz u to doba nije imao pravnog fakulteta već samo »škole doktorata« koje i nisu osiguravale potpun ciklus doktorata a zgrade im bijahu trošne[9]: studenti koji su željeli doktorirati morali su ići u Bourges.

Tako je Franjo, ne bez žaljenja, napustio Pariz i pošao na čuveno Sveučilište u Padovi. »Četiri mlada francuska gospodičića radosno su ga otpratila do samog Lyona, i rastala se od njega u suzama, tako je velika bila njihova ljubav prema njemu.« Gospodin de Boisy poslao je u Lyon jednog gospodina »s konjima« da ga dovede u zavičaj.

Franjo je svoju obitelj našao u Brensu. Svjetina iz Berna i Ženeve bila je opustošila regiju Sales. »Čitava mu je obitelj s radošću došla u susret.« Majka ga je zagrlila »nježno kao nekad«. Njegov ga je otac »primio s najvećim užitkom, videći ga takva izvrsna«; Franjo je prepoznavao ili upoznavao svoju braću i sestru: Gallois ima dvanaest godina, Louis jedanaest, Jean-François deset, Gaspard ne zna se koliko, Bernard pet, Melchior tri. »Dali su mu slobodna vremena da vidi svoju rodbinu i prijatelje, i svugdje je bio ugodan.«

Sredinom studenoga, Franjo je krenuo za Padovu.[10] Poveo je svog brata Galloisa, koji će studirati na gradskom koledžu. Velečasni Déage, koji je završio teološko obrazovanje, brinut će se o njima.

Rukopis i prvo izdanje djela »Uvod u pobožni život«

9 Tek u travnju 1679., jedan je dopis odredio četiri sata predavanja prije podne i obvezao »škole« da potraže (bolji) prostor. Usp. M. S. Charlety i Jean Bonerot, *L' Université de Paris du Moyen Age à nos jours*, Larousse, str. 77.

10 Franjino je ime upisano u Popisu oslobođenih od vojne obveze, s nadnevkom 25. prosinca 1588., uz pripomenu »Sabaudus Gallus« (Francuz iz Savoje).

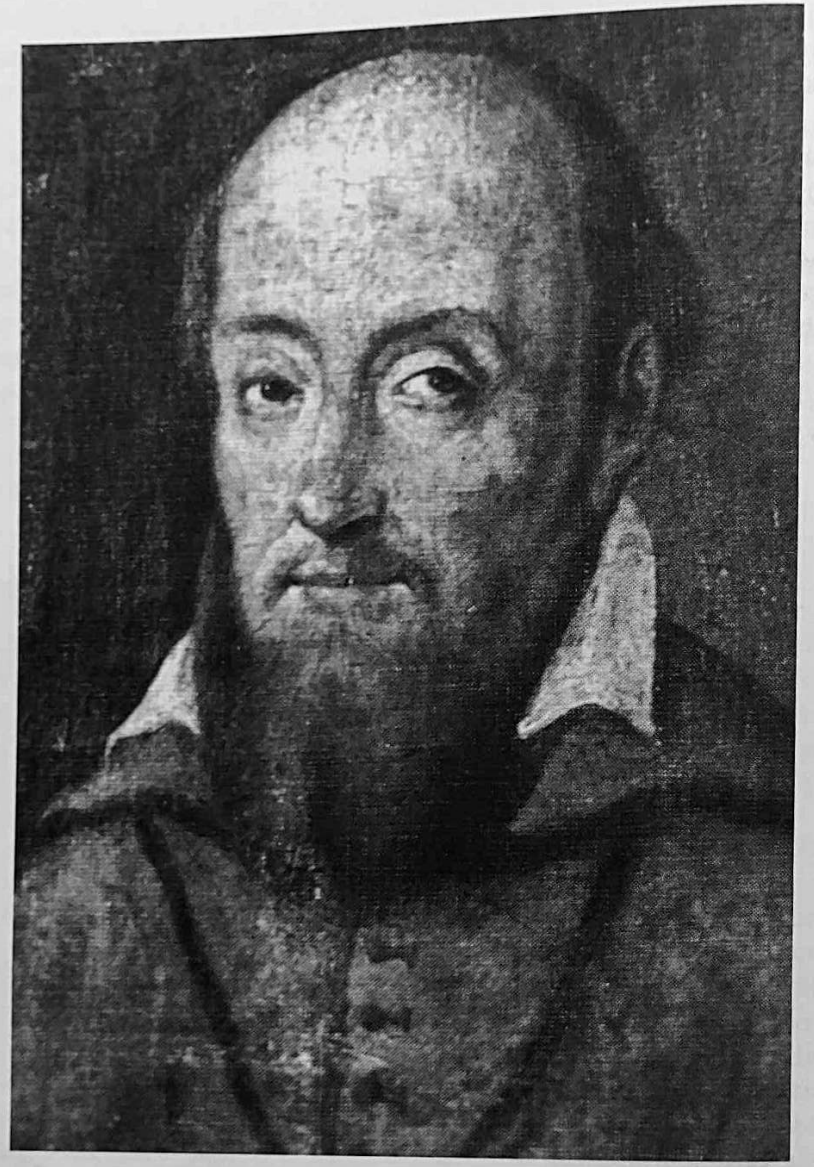

Portret sv. Franje Saleškoga (autor: brat Martellange, D.I.), slika se čuva u samostanu od Pohoda u Anneccyu.

Padova
1588-1591

Grad i njegovo Sveučilište

Padova, u državi Veneciji, bijaše vrlo ugodan grad, gdje se slobodno udisao zrak i umjetnost talijanske Renesanse. Njezino Sveučilište privlačilo je studente iz cijele Europe. Njezin Pravni fakultet bio je tada slavan zbog Panciroloa i Menocchija. Medicinski fakultet bio je isto tako slavan otkad je godine 1540. Antonio Vessali na njemu uveo eksperimentalnu metodu. Taj priljev studenata (oko 20000, kako kažu) činio je od Padove grad zabave, iako je pobožnost prema svetom Antunu tu ostala vrlo živa: »Svetac« je bdio nad gradom!

Kao obično, zabava je dovodila do nasilja. Noću, ulica je pripadala studentima, i kad se spuštala večer, bolje je bilo povući se u kuću i tu se zatvoriti do jutra; začas su se iz korica izvlačili mačevi i sablje.

Otac Possevin

Jedna od prvih Franjinih briga po dolasku u Padovu bila je da nađe duhovnog vođu. Vjeran, bez sumnje, svojim učiteljima iz Clermonta, on odabere isusovca, patera Antonija Possevina. Possevin je tada imao oko pedeset godina; pisac, govornik, teolog, stekao je za vrijeme svojih trnovitih papinskih misija u Švedskoj, Danskoj, Rusiji, Poljskoj i Francuskoj veliko iskustvo o svijetu i o ljudima. U Padovi je bio tek jednu godinu, a već je njegov ugled kao duhovnog učitelja privlačio kršćansku elitu grada i Sveučilišta.

Franjo mu je otvorio svoju dušu, ne propustivši krizu u Parizu. Possevin ga je ohrabrio da nastavi »misliti o Božjim stvarima i studirati teologiju«; učvrstio ga je u njegovu zvanju: »Vaš duh«, rekao mu je, »nije za odvjetničke brige, a vaše oči nisu stvorene za prašinu odvjetničke kancelarije.« Tada su započeli dugi razgovori između vođe i učenika, o čemu su, kako se pristoji, obojica šutjela, ali čije učinke opažamo u Franjinu ponašanje i u njegovim

bilješkama. On se uskoro učlanio u Družbu Naše Gospe koja je osnovana na koledžu. S p. Possevinom odredio je ritam svog duhovnog života: molitva, svakodnevna misa, tjedna ispovijed i pričest, pokora. Odredio je svoje odnose s prijateljima, drugovima, sve do u tančine.

Franjo se, inače, ne zatvara u krug koledža; voli se moliti u *svečevoj* crkvi, zatim u crkvi barnabita i, svakako, u crkvi u samostanu konventualaca gdje rado sluša propovijedi franjevca Filipa Gesualdija.

Studij prava

Possevin mu je rekao: »Ozbiljno studirajte pravo. Sada je to Božja volja za vas.« Tako se Franjo »zdušno« predao učenju, čak i najsuhoparnijih dijelova programa. O tome svjedoče tri bilježnice njegovih *Bilježaka iz prava* koje su dospjele do nas. Premda ponekad sebi dopusti ponešto humora: »Ovdje se nadugo obrađuje vojna disciplina (...). Ne mislim da je korisno znojiti se nad ovim pitanjima, budući da se sada dosta znojimo.« Čak se jednog dana zabavlja stvarajući anagram od svog imena: Foi sans descaler (Vjera bez opadanja).

Studij teologije

Dogovorio se s vlč. Déageom da će nastaviti studij teologije, još uvijek bez očeva znanja! Tome se predao s više žara nego studiju prava! Ne čini se da je tada »pohađao« redovita »predavanja« iz teologije, već je više osobnim radom, koji su bez sumnje organizirali Gesualdi i Possevin, ponavljao i produbljivao ono što je učio u Parizu. Osobito čita tekstove velikih učitelja Augustina, Jeronima, Bernarda, Ivana Krizostoma, Ciprijana (čiji ga stil oduševljava). Njegov glavni i najdraži učitelj ostaje sveti Toma: *Summu* drži na dohvat ruke i obraća joj se »za razumijevanje drugih knjiga«. O svojoj lektiri napisao je šest bilježnica, tako opsežnih da pisari na procesu kanonizacije odbiše da ih prepišu; ostaje nam, srećom, dosta stranica da saznamo kako je Franjo usredotočio svoj rad na problem predodređenja.

Milost koju je primio u crkvi Saint-Étienne-des-Gres izliječila je tjeskobu njegova srca, ali ne i nemir njegova duha. On traži i sve više teži prema takvom načinu gledanja stvari koji je pogodniji ljudskoj slobodi, i »dostojniji milosti i milosrđa Božjega«. Osim ako Crkva jednoga dana ne uzme drugi smjer, tada bi se odmah tome priklonio. Ali muka je u ovome: njegovo »mišljenje« ne slaže se s gledanjem svetog Augustina i svetog Tome. Mora se svakako odlučiti, a taj je izbor za nj bolan.

Godine 1591. to se i dogodilo: Franjo se odvojio od Augustina i Tome, ali samo u pitanju predodređenja. Za preostali dio teologije oni ostaju njegove

»zvijezde«, i »prostrt pred njihovim nogama«, napokon piše »Izjavu«, koja je jedan od dragulja sveukupne duhovne literature.

»Prostrt do nogu blaženih Augustina i Tome, spreman sam ništa ne znati da bih upoznao Onoga koji je znanje Očevo, *Krista raspetoga*. Zapravo, iako ne sumnjam da su stvari koje sam napisao istinite, jer ne vidim ništa što bi moglo stvoriti čvrstu sumnju u njihovu istinitost, ipak, budući da ne vidim sve i da je tajna tako duboka i tako blistava da bi se u nju moglo gledati izravno ovim mojim očima sove, ako se ubuduće pojavi suprotno – što se, mislim, nikad neće dogoditi – štoviše, kad bih znao da sam osuđen na vječnu propast (neka se to ne dogodi, Gospodine Isuse!) od te volje koju tomisti polažu u Boga da bi Bog pokazao svoju pravednost, zaprepašten i podižući oči prema vrhovnom Sucu, rekao bih rado sa psalmistom: *Zar se moja duša neće podložiti Bogu*? Amen, Oče, jer se tebi čini da je tako dobro; *neka se vrši tvoja volja!* I rekao bih to mnogo puta u gorčini svog srca, dok mi Bog, promijenivši moj život i svoju odluku, ne odgovori: *Uzdaj se, sine moj, ja ne želim smrti grešnikove, nego da se obrati i živi.*« I Franjo skuplja biblijske tekstove, osobito evanđeoske, koji potvrđuju Božju volju da spasi sve ljude. Zatim nastavlja: »I jer si htio proslaviti moje ime, čak i u patnji ako je bilo potrebno (iako je tada malena slava i uzdizanje moga imena koje nije 'osuditelj' već 'SPASITELJ'), *postavit ću te nad mnogima*, da bi me hvalio u vječnom blaženstvu gdje odjekuje slava moga imena. *Samim sobom sam se zakleo:* jer si to učinio, to jest jer si pripravio svoje srce da sluša moju pravednost, *i jer se nisi štedio*, pristajući uz moju volju, čak do samoga pakla radi mene, *blagoslovit ću te* vječnim blagoslovom i uči ćeš *u slavu svoga Gospodara*... – Tada niti neću trebati odgovoriti drugačije nego prije: Amen, Oče, jer se tebi tako hoće, *moje je srce spremno, o Bože*, trpjeti radi tebe; moje je srce spremno na slavu radi tvoga imena, ISUSE (...). Amen, ISUSE, MARIJO.«

»Dragocjena relikvija, manje zanosna, manje strastvena nego Pascalova amajlija, ali s nadmoćnim doktrinarnim bogatstvom«, piše o *Izjavi* Henri Bremond (Br I, 90).

Prepirka između tomista[11] i onih koje već nazivaju molinistima (prema imenu isusovca Moline, čije je djelo *Suglasnost slobodne volje s darovima milosti, prisutnosti Boga, providnosti, predodređenja i vječnog prokletstva* izašlo 1588.) trajat će do kolovoza 1607. Ali 1605., ta je prepirka *De auxillis* (O sredstvima spasenja) prošla kroz vrlo zaoštrenu fazu; najslavniji dominikanski i isusovački teolozi nemilice ukrstiše mačeve (to je najmanje što možemo reći!). 1606. godine, papa Pavao V., bez sumnje po savjetu mons. Anastazija Germo-

11 U svojoj lijepoj biografiji sv. Franje Saleškog, o. Lajeunie dokazuje da gledište što ga je Franjo Saleški odbacio ne pripada samom sv. Tomi, nego njegovim tumačima, »poslije strašnog izokretanja smisla« koje treba prepisati Henriju Gandu (1220-1295). Usp. knjiga. I. 153.

nija, savjetovat će se o tom teškom pitanju s Franjom Saleškim, koji je tada bio ženevski biskup. Franjin se odgovor izgubio, ali nam je njegov sadržaj poznat iz *Rasprave o Božjoj ljubavi*. A takav je stav Moline.

Ako je vjerovati C. A. de Salesu, u Franjinu odgovoru mons. Germoniju 1606. godine istaknuto je da je »rasprava o tom pitanju vrlo opasna i da je u svojim krajnostima u sebi heretična (...). Ako podemo od toga, bilo je puno drugih stvari zbog kojih je Crkva patila, i o kojima je trebalo više brinuti nego o rasvjetljavanju toga pitanja koje ne bi donijelo ništa dobra kršćanskoj Republici, a uzrokovalo bi joj puno zla (...). A što se tiče tih vrlo suptilnih duhova dominikanaca i isusovaca, oni će se uvijek prilično složiti«.

Franjin studentski život u Padovi

Franjo je bio vrlo marljiv u studiranju prava i u rješavanju intelektualnog problema koji je tada uzbuđivao teologe kao i njega osobno, te je provodio jednostavan i pristojan studentski život. Napravio je sebi pravila za »razgovore i susrete«. S lakoćom ih se pridržavao. Oko njega se širilo zdravo ozračje i on je među padovanskim kolegama sklapao lijepa i trajna prijateljstva.

Od 1589., neprestano je sa sobom nosio, i svaki mjesec ponovo, od početka do kraja čitao, knjižicu koja u to vrijeme bijaše izašla u Veneciji: to je bila *Duhovna borba* teatinca Lorenza Scupolija.[12] Franjo je svoj primjerak dobio od samog autora, i čak ga je prepisao u svoj notes za duhovna pravila koja je priredio zajedno s ocem Possevinom. Kasnije, kad je već postao biskupom, rado će čitati neke odlomke, i lako možemo prepoznati da su time bili nadahnuti mnogi njegovi spisi, posebno *Rasprava o Božjoj ljubavi*.

Moramo paziti da o našem studentu ne stvorimo sladunjavu i anđeosku sliku. Franjo je, nasuprot legendi, u duhovnosti bio borac, i to je puno puta dokazao.

Je li se znao rasrditi? Njegovi životopisci o tome raspravljaju. Sigurno je da su njegove prve reakcije bile žive: napadnut, kažu, »mijenjao je boju i lice mu je postajalo bakrenasto crveno«. Pa dobro! Zar da ga se stoga proglasi kolerikom...?

Ipak, izvan svake je sumnje da je imao plemićku hrabrost i da je brzo i dobro reagirao u opasnosti. Tri studenta iz Savoje, razularena i svadljiva, osjetila su to na svojoj koži. Razjareni savršenstvom svoga zemljaka, smislili su grubu šalu htijući ga obeščastiti: jednoga dana, u sumrak, naprave zasjedu i napadnu ga s oružjem u ruci: jedan pobožnjaković može biti samo kukavica! mišljahu oni. Ali Franjo potegne svoj mač iz korica, te je njime tako vješto

12 Teatinci, redovnici koje su u Italiji 1524. osnovali Gaétan de Thiene i Pietro Caraffa, biskup Chietia (lat. Teata), koji kasnije postade Papa Pavao IV.

baratao da nevaljalci pobjegoše: jedan je od njih, kako kažu, tu izgubio hlače i dostojanstvo. Tada naši junaci potajno spremiše napad druge vrste: doveli su Franju nekoj kurtizani, za koju su rekli da je supruga glasovita pravnika. Pravnik se uopće nije pojavljivao, a tri studenta urediše da Franju ostave sama sa ženom. Čim je postao svjestan zamke, Franjo ženu žestoko prekori, pljune joj u lice i izađe... Doživio je međutim i delikatniju avanturu: jedna (prâva) princeza, na prolasku kroz Padovu, vidjela ga je kako moli u crkvi i strastveno se u nj zaljubila; ali kako postići da je Franjo posjeti? Bila je bogata i pridobila je pomoć jednog Franjinog »prijatelja«. Drski posrednik jedva je, međutim, uspio predati princezinu poruku: bio je otpravljen s ukorom kakav je dostojan najžešćih govornika! O tim se dogodovštinama pričalo po gradu, i Franjo je, ne htijući, stekao glas »savršena mladića« i »neosjetljiva ljepotana«.

Te su anegdote samo studentske šale. Franjo je imao priliku da hrabrost pokaže na dostojanstveniji način. Krajem 1590., imao je jaku groznicu, praćenu »teškom dizenterijom«. 15. siječnja 1591., liječnici su smatrali da mu nema pomoći, i vlč. Déage trebao mu je najaviti skoru smrt. Franjo je primio vijest »vesela srca«. Déage se usudio upitati ga: »Gdje biste htjeli biti sahranjeni? Kakav pogreb želite da vam se priredi?« – »Treba da učinim samo duhovnu oporuku: da svoju dušu predam Bogu. Što se tiče moga tijela, kad izdahnem, dajte ga, molim vas, studentima medicine da bi, kad ničemu nije poslužilo za svoga života, moglo nečemu poslužiti poslije moje smrti (...). Smatrao bih se sretnim ako bih na taj način mogao spriječiti jednu od prepirki i tučnjava koje nastaju kad studenti žele dobiti tijelo pogubljenika da na njemu vrše sekciju.«[13] Zaista gesta ljubavi i poniznosti; ali u tome treba vidjeti i jednu Franjinu karakternu crtu: on se je živo zanimao za prirodne znanosti, a posebno za poznavanje ljudskoga tijela, koje je za nj bilo čudo stvaranja; anatomska istraživanja liječnika iz Padove oduševljavala su ga. Kad je tako završio svoju »kratku oporuku«, Franjo je zatražio sakramente, ispovjedio se kod p. Possevina, primio od svoga župnika svetu popudbinu i posljednju pomast... i »vidjelo se da se makar malo oporavio«. Ozdravio je i s veseljem nastavio »svoje studije i svoje duhovne vježbe«. Više nego ikad želio je biti čovjek Crkve, ali svoju tajnu nikomu nije povjeravao osim Possevinu.

Doktorat prava: 5. rujna 1591.

Franjo »je bio u svojoj dvadesetčetvrtoj godini; vrijeme koje bijaše odredio za studiranje prava isteklo je kad je od svog oca dobio nalog da doktorira«.

13 Ovu anegdotu nalazimo kod Charles-Augustea de Salesa (*Povijest blaženog Franje Saleškog* i *Sveta godina* Reda od Pohoda, str. 16 i 17).

Nešto poslije blagdana Marijina Uznesenja, voditelji Pravnog fakulteta pozvaše Franju Saleškog i podvrgoše ga strogom ispitu. Kandidat je »glatko prošao«: dekan Pravnog fakulteta mogao ga je tada pripustiti svečanoj proslavi i podijeliti mu počast doktorata.

Ugledni pravnik Guido Pancirolo, »nenadmašan čovjek po kreposti i učenosti, koji je imao više anđeoskog nego ljudskog duha«, bio je jako privržen Franji i sâm je htio predvoditi svečanu sjednicu na koju je okupio čak četrdeset osam doktora znanosti da ispitaju kandidata.

Sjednica je započela ispitom iz građanskog, a zatim i crkvenog prava. Franjo je briljantno odgovorio na pitanja ocjenjivačkog odbora i »vrlo temeljito« opovrgao prigovore koje mu je postavio ispitivač-osporavatelj. Nastalo je opće odobravanje. »Oni koji su ga smatrali više pobožnim nego učenim bijahu iznenađeni što je on bio jednako učen kao i pobožan.«

Guido Pancirolo ustane da po običaju održi govor. Franjo je znao da će njegova skromnost biti stavljena na kušnju: takav je bio običaj! Ali ono što je čuo nadmašilo je njegove bojazni. »Ne može se ljubiti vrlinu«, rekao je Pancirolo, »a da se vas ne ljubi: čovječan, milosrdan, suosjećajan dotle da, kad vam se činilo da ste na vratima groba (...), oporučno ostavljate svoje tijelo za opće dobro. U gradu koji se predaje nasladama, vi ste sačuvali svoju čistoću poput izvora Aretuze[14] koja svoje vode miješa s morskom vodom a da ne poprimi njegovu gorčinu...«. I nastavlja u istom stilu... Možemo zamisliti lice našeg junaka! Tada dekan objavi rezultate ispita: »Imenujemo (Franju Saleškog) *doktorom obaju prava*.«

Kad dođe na nj red, Franjo ustane i održi govor koji je po običaju bio svečan i preopširan. Najbolji i najdirljiviji dio bio je bez sumnje onaj kad je podsjetio što duguje svome ocu i koledžima u La Rocheu, Annecyu i Parizu... Drhtaj ganuća prošao je slušateljstvom kad je Franjo podsjetio na Pariz što ga opsjeda Henrik IV.: »Ta pariška škola, slavna majka književnosti i filozofije, opustošena je ratnim strahotama i na prvi pogled (neka Bog otkloni tu nesreću!) prijeti da postane pustinja. Tamo sam najprije započeo studij književnosti, zatim filozofije, s to većom lakoćom i većim plodovima jer su takoreći njezini krovovi i njezine zidine filozofirali, toliko je ona posvećena filozofiji i teologiji.« Zatim je izgovorio pohvalni govor Padovi, odličnim učiteljima koji su ga obrazovali u pravu, a na prvom mjestu Guidu Pancirolu, »knezu pravne znanosti, vašoj svjetlosti i vašoj slavi«. Tada je primio znakove časti doktorata: knjige civilnog i kanonskog prava, zlatan prsten, doktorsku kapu. I Pancirolo mu dade »poljubac mira uz doktorski blagoslov«.

14 Izvor na otoku Ortygie, blizu Sirakuze; prema legendi, Artemida je svoju nimfu, koju je bog rijeke slijedio do otoka Orthygie, pretvorila u izvor Aréthuse, i tako joj sačuvala čistoću *(nap. prev.)*.

Sutradan je g. Déage došao na red da bude promaknut u doktora teologije, poslije devet godina studiranja! Tako je određivao propis!

Franjo se oprostio od svojih prijatelja. Posebno mu je bilo stalo da patrima u isusovačkom koledžu, gdje je bio i p. Possevin, izrazi sve ono što im je dugovao za dugih trinaest godina posjećivanja i druženja.

Portret mladog doktora

Utvrdimo stanje prije nego Franjo napusti Padovu. Tijekom studija otkrio je izrazite darove inteligencije, razbora, energije i hrabrosti, čak fizičke – savjesnost u izvršavanju svojih zadaća koju su mu priznavali i učitelji i kolege, te što ga uopće ne kvari, on blista neprijepornim šarmom: to je mladi gospodin, i g. de Boisy zaista ima pravo što za budućnost svoga prvijenca predviđa najviše državno sudačko zvanje. Ali on nas zadivljuje naročito na duhovnom planu: je li »savršen«? Njegovi suvremenici govore jedan bolje od drugoga; prepustimo njima odgovornost za njihove pohvale. Sigurno je jedno, da je on posve spreman suočiti se s temeljnim problemom svoga vremena – i bez sumnje svih vremena: to je odnos Božjeg djelovanja i čovjekove slobode. Već u »ranim godinama«, kako sâm priznaje, shvatio je da je taj problem prvorazredne važnosti, i to je za njega, kao uostalom i za njegove suvremenike, postalo središte proučavanja; on ga je osobno iskusio i s Božjom milošću ga nadvladao. Može se upustiti u vjerske prepirke, u političke zaplete, u diskusije s humanistima, ukratko u mračno i mukotrpno nastajanje novoga svijeta; ništa od toga neće ga zbuniti, on je siguran u sebe, jer je siguran u Boga.

A ima tek dvadeset i četiri godine! Dakle, više nego ikada osjeća kako ga Bog zove da »bude čovjek Crkve«... i doista, on će biti čovjek Božji u svome vremenu... i preko svog vremena!

Povratak u Savoju

Povjesničari se ne slažu u vezi s vremenom i smjerom kretanja na povratku iz Padove u Savoju, tj. o tome što su Franjo, Déage i Gallois radili od 2. listopada do otprilike 25. veljače; zaista izgleda da nedostaju mnogi dokumenti koji bi bili neophodni da se u to dobije uvid. Oslonimo se na neke obavijesti koje nam daje sâm Franjo (E.A. XXII, 91) u jednom tekstu što ga je napisao »u slobodno vrijeme, 20. studenog 1591«. Slobodno je svakomu ispuniti praznine prema vlastitim izvorima ili po vlastitoj mašti.

8. listopada 1591., skupina se ukrcala u Veneciji, u prvim noćnim satima. »U zoru 18. listopada, dana koji je posvećen sv. Luki, nakon plovidbe koja uostalom nije bila nimalo opasna (što je Božje djelo), pristali smo u Anconi.

Odatle smo istoga dana prispjeli u Loreto.« (Za vrijeme svoje teške bolesti u Padovi, Franjo se zavjetovao da će, ako ozdravi, poći u Loreto.) 19. listopada naši se hodočasnici ispovjediše i pričestiše: »izlili smo naše molitve Bogu i njegovoj Majci u svetoj kućici u kojoj su oni živjeli«. (Tada, dok je Franjo molio poslije mise, njegovo je lice postalo »neobično crveno i kao da je sjalo«; briznuo je u plač i »jedva su ga izveli odatle«. Tako pripovijeda g. Déage, svjedok te ekstaze.) Sutradan, naši su putnici bili na misi, a zatim krenuše put Rima. Međutim, razbojnici su harali tim krajem i »pustošili svu okolicu Ancone, a osobito putove koji vode za Rim; protiv svoje volje vratismo se na mjesto odakle smo pošli«. U Anconi se ukrcaše na brod i zajedriše prema Veneciji: »plovidba bijaše puno mučnija«. 5. studenoga, pred večer, »nakon što su platili vlasniku broda«, napokon se iskrcaše pred stupovima na velikom Trgu sv. Marka. »S našom tugom da smo morali odustati od hodočašća u Rim, što nam je iznad svega žao, miješala se radost da smo stali nogom na čvrsto tlo.«

Što je Franjo radio između polovice studenoga 1591. i kraja veljače 1592? Predaja i sama majka de Chantal tvrde da je ponovo krenuo za Rim... ali novčanik g. Déagea bio je gotovo prazan, a cijena jahaćeg konja i vodiča uvelike je prelazila njihove mogućnosti. Dakle? – Štoviše, sigurno je da je u to vrijeme Franjo nastavio »trku koju je već bio započeo da prođe sve kolegije (predavanja) iz prava«, što je zahtijevalo mir i sabranost. I zna se da je 21. siječnja 1592. primio u Padovi diplomu člana kongregacije i posjet p. Possevina. Čini se, dakle, da je to zadržavanje u Padovi bilo predviđeno planom putovanja bez obzira na to hoće li se ostvariti hodočašće u Rim ili ne. Ako nije bilo hodočašća, taj boravak se jednostavno produžio, i marljivi je Franjo to iskoristo da dovrši započeti posao... Priznajemo da se nalazimo pred praznicom u priči. Srećom, ne ozbiljnom!

U veljači 1592., Franjo, vlč. Déage i Gallois stigoše u dvorac La Thuille, na južnoj strani Jezera Annecy, gdje je g. de Boisy »nestrpljivo čekao svoga dragog sina«. Ovamo se sa svojima bijaše povukao, jer je područje oko Brensa bilo previše opasno: Chablais je naizmjenično pustošila svjetina iz Berna i Ženeve, kao i vojvodine čete: bio je u toku žestoki »rat dvoraca«... svaka je vojska palila i razarala utvrđene nastambe koje su protivniku mogle poslužiti kao uporišta!

III.

Skupo stečeni svećenički red (veljača 1592 – prosinac 1593)

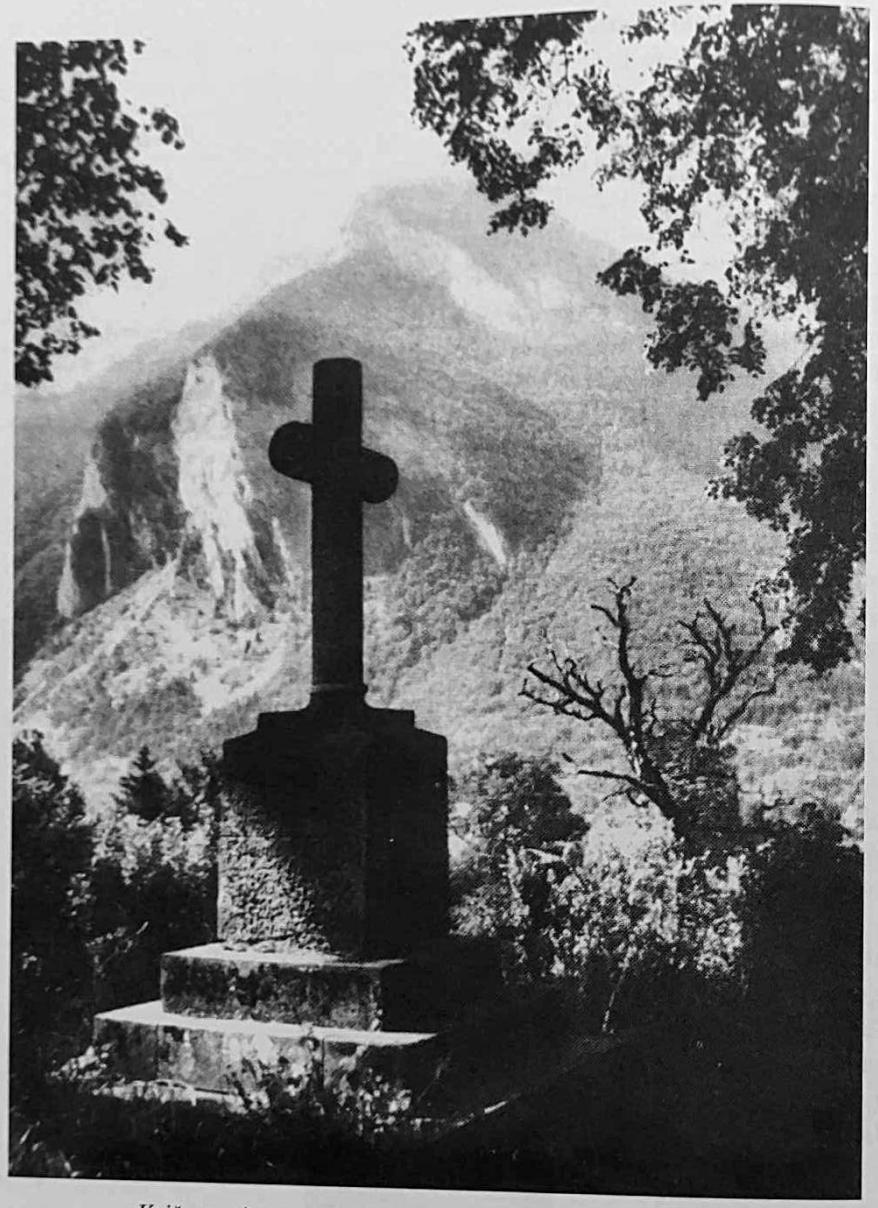

Križ na mjestu na kojem se nekada nalazio dvorac Sales

Doček u obitelji

»Teško je iskazati radost koju su doživjeli njegov otac i majka prilikom njegova dolaska. Nisu ga se mogli nagledati, toliko im je njegova pojava bila ugodna.« Ta radost, međutim, nije bila bez tuge: gđa de Boisy bolovala je od teške bolesti očiju, koja joj je onemogućavala da se kreće bez pomoći prijateljske ruke.

La Thuille bijaše skromno obitavalište, ali su ga ugodnim činili njegovi vidici na jezero i planine. Tu se je barem moglo pristojno primiti svoje prijatelje: a ovi su uzvraćali na isti način. Često su se međusobno pozivali prigodom Franjina povratka. »Čitavo se susjedstvo sjatilo«, kazuju, »da ga posjete. Jer bio je vrlo uljudan i zreo, i njegovi su roditelji izgledali pomlađeni njegovim prisustvom.« Franjo se rado prilagodio tim svečanostima, ali bi mu, poslije tako duga izbivanja, bio miliji miran odmor među svojima.

Velika Franjina neodlučnost

On tajno nosi jednu veliku neodlučnost. Nikad nije posumnjao u svoj poziv »da bude čovjek Crkve«, a još manje sumnja danas. Ali kako to reći svomu ocu, koji u njega polaže najveće nade? Osim toga, g. de Boisy ima sedamdeset godina. Ako on umre, tko će dakle, ako ne Franjo, upravljati kućom? Tko će savjetovati gđu de Boisy i pomagati joj?... Gallois ima tek šesnaest godina, a njega pak g. de Boisy sprema da bude čovjek Crkve i on je štoviše već dobio Ženevski kanonikat svetog Petra. Uostalom ne čini se da ima osobine glave obitelji. Louis ima petnaest godina i g. de Boisy je odlučio da on bude malteški vitez... Sav taj maleni svijet mora još sazreti!

Dalekovidan, g. de Boisy kupio je zemlju koju Franjo odmah po dolasku uzima u posjed i po njoj dobiva naslov: on će, danas-sutra, biti gospodar Villarogeta. Otac mu je, knjigu po knjigu, sakupio bogatu pravnu knjižnicu. Taj razboriti plemić gajio je i druge velike planove.

Kako bi Franjo mogao reći svomu ocu da su svi njegovi snovi uzaludni? A osobito, u kojem času, i kojim riječima? Kakve će biti njegove reakcije? Franjo će čuvati svoju tajnu sve dok mu se ne učini da je došao Božji čas. On ostaje »oklijevalo«, prema sočnom izrazu jednog starog pisca. Ali, izgleda da se je Božji čas prije odmicao nego primicao.

Najprije je tu dogodovština sa zarukama. Prema običajima toga vremena, g. de Boisy sâm je izabrao suprugu za svoga sina: to je Françoise Suchet, jedina nasljednica Jeana Sucheta, »gospodara Vergya«, savjetnika vojvode od Savoje i suca u Chablaisu. Françoise je četrnaestogodišnja djevojka »doista plemenita po krvi i po vrlinama«, i k tomu očaravajuće lijepa. Predstavljanje mladih obavilo se u dvorcu Sallanches, kod jednog zajedničkog prijatelja. Franjo »bijaše uljudan, fin, koliko god je to mogao biti«; ali bio je samo to! Françoise, navikla da joj se udvaraju, bijaše razočarana. Gospodin de Boisy, bijesan. Cijelim putem dok su se vraćali, jako je korio sina, koji ga je slušao otkrivene glave. G. de Boisy nije se smatrao pobijeđenim: mobilizirao je svoje najbliskije prijatelje, gospodara Chevron-Villettea, Perrucarda Ballona, gospodina senatora Favrea i mnoge druge, da bi uvjerili »ljepotana tvrda srca« kako je ta ženidba za nj izvanredna prilika. »Uzalud se trudiše.« Međutim, Jean Suchet i lijepa Françoise bili su tako uglađeni te su Franjinu suzdržanost protumačili kao »hladnoću prvog susreta«. Plan je obnovljen. Ali, kazuje nam o. de la Rivière, Providnost je »sredila neophodne stvari i proizvela je poraze da bi, malo po malo, mogla prekinuti te pregovore o ženidbi«. Taj prekid se morao dogoditi početkom ljeta. Franjo je pustio da očev plan propadne samo zato što je htio »biti potpuno Božji, nepodijeljena srca«, jer, ako je vjerovati njegovu prijatelju Albertu de Genève-Lullinu, »njegovo bi se srce bilo predalo očevu planu da želja za služenjem Crkvi i ljubav za čistoćom na koju se bio zavjetovao, ne bijahu jače od svega«.

Franjo je shvatio da mora preteći svaki drugi plan o ženidbi te tajnu o svome zvanju povjeriti dvojici ili trojici pouzdanih prijatelja koji bi mu mogli pomoći najprije da obavijesti g. de Boisya, a zatim da ga navede da popusti. Dakle, on se povjeri jednom izvanrednom svećeniku, Aiméu Bouvardu, opunomoćenom vikaru u župi Thorens, koji je stekao povjerenje g. i gđe de Boisy te su ga pozvali da ih prati u La Thuille. Upozorio je i svoga, tri godine starijeg bratića Louisa de Salesa, s kojim već u Parizu bijaše podijelio tu istu želju da bude čovjek Crkve... Ali, 14. listopada 1592. umre milostivi gospodin François Empereur, predstojnik ženevskog Kaptola. Najčasnije mjesto u biskupiji, poslije biskupa, bijaše slobodno. Franjini pouzdanici dobili su poticaj da uvjere biskupa, mons. Claudea de Graniera, da tajno zatraži od Rima, a bez Franjina znanja, njegovo imenovanje na pokojnikovo mjesto. Biskup se dao lako pridobiti, i molba krene za Rim. Trebalo se žuriti jer nije manjkalo kandidata za časnu službu predstojnika.

Dok se to događalo, g. de Boisy naredi Franji da se kao odvjetnik upiše u Odvjetničku komoru u Chambéryu: bijaše to dobar put da jednoga dana

stupi u Vrhovni senat Savoje. Veliki san g. de Boisya! Moja je kuća, govorio je, bogatija grbovima nego prihodima; »morate surađivati«; jer nije sumnjao da će njegov mladi doktor prava postići sjajnu karijeru. U to doba, odvjetnička, pa čak i senatorska služba nije bila nespojiva sa svećeničkim zvanjem; čak i poslije svoga ređenja, Franjo je posredovao u više procesa, barem do srpnja 1597. On, dakle, »spremno« posluša želju svoga oca i upiše se u Odvjetničku komoru 24. studenoga 1592. Sve se odvijalo na veliko zadovoljstvo ispitivača, tako da se, prema riječima Aiméa Bouvarda, već govorilo »da će ga učiniti predsjednikom«. Senat istoga dana sudbeno potvrdi molbu ispitne komisije; Franjo položi uobičajenu zakletvu i plati »dva zlatna talira«. Žurili su, jer je njegovo veličanstvo vojvoda, zaraćen sa hugenotima, upravo pozivao na oružje savojsko plemstvo. U međuvremenu, senator Antoine Favre, »ures purpura«, prisustvovao je svečanom prijemu... i od toga je dana želio sklopiti »bratsko prijateljstvo« sa sinom svoga prijatelja de Boisya. To će prijateljstvo trajati do Franjine smrti 1622. godine!

Što se dogodilo na povratku u šumama Sionnaza?

Nezgoda na putu, u čemu je Franjo vidio znak za svoje zvanje. Ali o tome događaju postoje dva izvještaja.

Prvi izvještaj – koji ponavljaju mnogi životopisci – potječe od o. de la Rivièrea i datira iz 1624. Nakon boravka u Chambéryu, Franjo se vraćao u La Thuille kroz šume Sionnaza, u pratnji g. Déagea. Iznenada, njegov se konj spotakne i padne; jahačev mač ispadne iz korica, a korice se odvoje od pojasa tako da mač i korice načine križ. Oni uzjahaše; malo poslije, novi pad i novi križ na tlu. Tako i treći put. Na stranu što ova anegdota, tako ispričana, nije na čast Franjinim jahačkim sposobnostima, problem je i u tome što govori o nekoj vrsti čuda.

Druga verzija potječe od Michela Favrea iz vremena kanonizacije: ona ima prednost da se ne poziva na čudo, trijezna je i nijansirana. »Kad se blaženi Franjo, nakon što je bio primljen za odvjetnika, vraćao, njegov se konj pod njim srušio, a (njegov) mač, ispavši iz korica, okrene se oštricom prema njemu, što je Franjo uzeo kao dokaz da još više povjeruje kako ga Bog hoće u svoju službu, i da se nada kako će mu za to dati mogućnost.« Izvor Michela Favrea je dobar: to je Louis de Sales, Franjin pouzdanik, koji mu je priču ispričao.

Koju god verziju izaberemo, sigurno je da je ta nezgoda tako potresla Franju te se na licu mjesta povjerio vlč. Déageu o svom zvanju.

Naša dva konjanika nastaviše put, utonuvši u posvemašnju neodlučnost, »i obojica se u svojim razmišljanjima nađoše blizu La Thuillea prije nego što su očekivala«.

A Franjo je uporno šutio...

Franjo odbija titulu senatora

Nekoliko tjedana nakon što je bio primljen u Odvjetničku komoru u Chambéryu, doživio je još jednu »čast«. Barun Hermance donese mu iz Torina imenovanje za senatora... Senator u dvadesetčetvrtoj godini! Dok nitko nije mogao ni priželjkivati to dostojanstvo prije navršene tridesete godine; i vojvoda mu je milostivo podijelio imenovanje o postavljenju a da to Franjo nikad nije tražio. Kako mu je takva počast pala u dio? Antoine Favre postigao je to za njega uz pomoć trojice dobrih prijatelja. Kod g. de Boisya, eksplozija radosti. Ali uskoro zaprepaštenje. Franjo odbija tu nenadanu priliku. Prijatelji navaljuju, Franjo ostaje pri svome. I svi se pitaju koji bi mogao biti razlog takvu čudnu odbijanju... Zbunjenost je postajala nepodnošljiva.

Međutim, rimski postupak za starješinstvo na kaptolu dobro je napredovao na poticaj kanonika Françoisa Deronisa, koji je »u Rimu imao jake veze«. 7. ožujka 1593., papina bula bijaše potpisana, a u Annecy stiže 7. svibnja. Za Franju koji, ponovimo to, nije znao što sve drugi bijahu poduzeli, to imenovanje bijaše očiti znak od Boga: dođe čas da svog oca obavijesti o svome zvanju i da dobije njegov pristanak.

»Oče moj, dopustite mi da budem čovjek Crkve«

Franjo osjeti da će mu majčina podrška u tome biti od velike pomoći. Upoznao ju je sa situacijom. Gđa de Boisy je plakala, ali »obeća da će umiriti g. de Boisy koliko god bude mogla«.

Otac i sin susreli su se 9. svibnja 1593. Franjo reče da želi tražiti samo jedno »i ako Vam je po volji da mi to dadete, nikada Vas više ni za što neću moliti... Dopustite mi da budem čovjek Crkve«. Louis de Sales i François Deronis bijahu ondje, držeći u rukama papinu bulu o imenovanju za predstojnika kaptola, taj znak kojim je Bog potvrdio Franjinu želju. Stari plemić se borio: iznio je razlog koji je duboko u srcu jako mučio i Franju: »Nadao sam se da ćete Vi biti štapom moje starosti... Imate braću kojoj Vi trebate biti otac, kad mene više ne bude, jer evo postajem sve slabiji iz dana u dan...« Ali Franjo je već dugo o tome razmišljao: »Oče moj, služit ću Vam do posljednjeg daha svog života. Obećavam svaku vrstu usluge svojoj braći.« I da bi pokazao kako njegova odluka da bude čovjek Crkve potječe »iz najranije dobi«: zar nije on sâm tražio da mu biskup Bagnoréa podijeli tonzuru? Gospođa de Boisy hrabro podupre molbu svoga sina. G. de Boisy zašuti; zaplaka, i napokon reče Franji: »Učinite, dakle, u ime Božje ono na što Vas On nadahnjuje.« I s velikodušnošću vjere, doda: »Ja Vam u ime Njega dajem svoj blagoslov.« Zatim se zatvori u svoju radnu sobu.

U tom odlučujućem času osobito mislimo na Franju... Ali bilo bi nepravedno ne diviti se duševnoj snazi i vjeri g. de Boisya: za nj je to bio kraj jednoga dugog sna, predivne nade, životni slom... Nije tada mogao predvidjeti kakvim će sjajem učiniti Franjo da zablista njegovo ime i kuća Sales!

Franjo Saleški »uzima habit svetog Petra«

»Blagoslov« g. de Boisya oslobađa Franju. On je sretan. Zaista drugi čovjek! On, do sada zbunjen, »melankoličan«, odmah donosi odluke, više ne odugovlači, ponovo postaje brz i »odlučan«.

Sutradan nakon susreta s ocem, 10. svibnja 1593. – bijaše nedjelja – odjene svoju reverendu. Obred je obavljen »rano ujutro« u crkvi u La Thuilleu, pred Presvetim. »Zaista«, reče mu g. Aimé Bouvard dirnut njegovom gorljivošću, »gledajući vas čini nam se da oblačite redovničku odjeću.« »Ah! Gospodine«, odvrati Franjo, »ja uzimam odjeću svetoga Petra. Samo uz dopuštenje, izvana smo sekularizirani; iznutra smo obvezni apostolskom prvaku!« I nadahnut svetim Pavlom, reče: »Obukao sam oklop, uzeo pojas, stupio sam u vojsku Isusa Krista.« Potom ode na misu i pričesti se.

Sutradan, 11. svibnja, siđe u Annecy da preda papinu bulu Françoisu Chisséu, generalnom vikaru i biskupskom crkvenom sucu, kojega je Rim posebno odaslao da podijeli Franji »službu predstojnika, kanonikat i prebendu (...) što nije premašivalo godišnju svotu od osamdeset zlatnih dukata«. To podjeljivanje časti obavilo se bez ikakve službene ceremonije. Louis de Sales i François Deronis bijahu svjedoci. Zatim je Franjo dao uobičajenu prisegu.

12. svibnja, novi je predstojnik javno preuzeo svoju službu »poljubivši veliki oltar uza sve uobičajene ceremonije«. Čitav se Annecy okupio da vidi gospodara Villarogeta u crkvenoj odori...

Novi starješina pohodi svoga biskupa, mons. Claudea Graniera, i obojica odlučiše da će Franjo primiti četiri niža reda i podđakonat u subotu poslije Duhova. Točno za mjesec dana.

13. svibnja ispunio je prvi čin starješinstva: na svom sjedalu u katedrali predvodio je moljenje časoslova.

Zatim je sredio svoje poslove u skladu sa svojim novim položajem: odrekao se svoga prava prvorodstva i naslova gospodara Villarogeta: odsad će se ponovo zvati Franjo Saleški.

Predstojnik Franjo »u osami« u dvorcu Sales

Da bi se pripremio za ređenje, Franjo se povukao u dvorac Sales – a ne u La Thuille, koji je previše bučan i prepun uspomena. Pratio ga je samo njegov prijatelj i ispovjednik Aimé Bouvard. U Sales stigoše 18. svibnja, a odatle se vratiše tek 7. lipnja. To je bilo vrijeme razmišljanja i molitve, kad je Franjo, ako je vjerovati njegovim vlastitim sjećanjima, imao unutrašnje

kušnje. Je li ga uznemirivalo promaknuće za senatora? Jer njegovi prijatelji ne bijahu odustali od toga da on prihvati tu izuzetnu čast; napokon, u Senatu je bilo biskupa, opata, kao što je g. Empereur, njegov predšasnik... Jedini dokument koji imamo o tim »iskušenjima« izgleda prije svega vrlo naivan i gotovo ponižavajući za Franju. Evo činjenica kako su nam predane: Od 19. svibnja, tj. od prvoga dana svoje duhovne obnove, Franjo je zatražio od Aimé Bouvarda da mu odreže »plavu i lijepu« kosu; njegova unutrašnja borba bila je takva da se u njemu pokrenulo iskušenje protiv njegova poziva: »Jao! Oče moj«, priznao je g. Bouvardu, »već dva dana u meni se vode teške borbe protiv moga zvanja; demon nije zaboravio ni jedno mjesto u mojoj duši da bi me iskušao, i napastovao me je od glave do pete, do vrška moje kose, izazvavši u meni jaku odbojnost prema ovoj tonzuri. Samsonova snaga bila je u njegovoj kosi, a ja mislim da je dio moje slabosti u mojoj kosi; jer, otkad je odrezana osjećam se jačim u služenju Bogu, i obećao sam njegovom božanskom veličanstvu da ću sasvim svući staroga čovjeka da bih potpuno živio s njegovom milošću, u novosti života s Isusom Kristom.« Uvečer toga 19. svibnja još je svojom rukom napisao na pločice ove riječi koje je »zaboravio izbrisati«: »Franjo, moraš se sjećati da ti je Bog iskazao veliko milosrđe devetnaestoga dana mjeseca svibnja 1593. godine, zagovorom velikog sveca Celestina, zaštitnika tvoje povučenosti u osamu kojom si se pripremao za ređenje.« I 26. svibnja, vlč. Bouvard zatekao ga je u kapeli, »oblivena suzama«. Prema *Sjećanjima* Filipa Nerija, čitao je pripovijest o jednom od Filipovih drugova koji je »dezertirao«. »E, gospodine Bouvard, moj dragi prijatelju. Bog mi stavlja pred oči ovaj primjer da više vrijedi naći malo blago nego željeti veće koje treba tražiti.« Ako ove dvije kratke povjerljive izjave usporedimo, ne postajemo li skloni u tim »napastovanjima« vidjeti posljednji trzaj njegove velike kušnje u Parizu i Padovi? Svome prijatelju Antoineu Favreu priznat će da ga je pred svećeničkim zvanjem »spopao najveći nemir koji je ikad osjetio (...) da ne postoji ništa teže ni opasnije za čovjeka (...) kako je lako griješiti i to teško griješiti, i koliko je teško dostojno ispuniti tu svetu službu«. Međutim, u toj borbi Franjo računa na »milosrđe Božje«. »Nemojte misliti«, dodaje u istom pismu, »da mi sveta otajstva ulijevaju takav strah te mi ne ostavljaju mjesta za nadu i radost koje su daleko iznad mojih vlastitih zasluga.« Ovo je pismo slično izjavi iz Padove!

Istovremeno, dok se duhovno spremao za ređenje, Franjo je pripremao kanonski ispit koji je morao obaviti »kao i drugi«, i napisao je, prema uobičajenom pravilu, svoju prvu propovijed o otajstvu Duhova (koju nikad nije održao).

Sveti redovi

U srijedu 9. lipnja, u katedrali u Annecyu, Franjo je od mons. de Graniera primio četiri niža reda, a 11. lipnja »promaknut je u sveti red podđakonata«.

Monsinjor de Granier bio je očaran tim ređenjem i, u svom ushitu, mimo svih kanoničkih pravila, naloži Franji da propovijeda na blagdan Tijelova. Tijelova? To je trebalo biti za nekoliko dana. Srećom se Providnost umiješala i dala odgodu našem propovjedniku-novaku. Svoju prvu propovijed on je održao 24. lipnja, na blagdan Ivana Krstitelja. Uvjeravaju nas da je »u času kad zvono najavljuje propovijed« Franjo osjetio strah koji često obuzme propovjednike početnike, čak se morao opružiti na krevetu nekoliko časaka... Odahnuo je i, kako kažu, propovijedao »s velikom hrabrošću«. Govorio je o svetoj euharistiji.

Uskoro se ovaj mladi podđakon pokazuje neobično aktivnim. Na vrijeme sudjeluje u službama u katedrali, posjećuje bolesnike i zatvorenike. Koristeći svoje poznavanje prava, izmiruje, razgovara s protestantima koje je njegova propovijed od 24. lipnja već pokolebala, kao što je na pr. Antoine de Saint-Michel, gospodar Avullya. Prije nego je završilo ljeto osnovao je bratovštinu »Pokornici Svetoga Križa« koja se vrlo brzo proširila izvan Annecya sve do Chambérya! Ukratko, on remeti dobre mekušne navike katolika i angažira ih u svakoj svojoj akciji. Neki ga vide kako »blista poput sunca«; drugi mu prigovaraju da previše poduzima!

Franjo je primio đakonat 18. rujna, u katedrali u Annecyu, a za svećenika ga je u istoj crkvi zaredio mons. de Granier 18. prosinca. Dok je polagao ruke na glavu »svoga izabranog sina«, biskup nije mogao zadržati suze. A sâm Franjo, »očaran zbog svog dostojanstva, nalikovao je čovjeku s drugoga svijeta«.

Od sutradan, Franjo se povukao da se pripremi slaviti svoju mladu misu. Za vrijeme tog trodnevlja primio je, kaže on, »velika prosvjetljenja«. Konačno, 21. prosinca, na blagdan sv. Tome, pjevao je svoju mladu misu; njegovi roditelji, njegov prijatelj senator Favre i mnoštvo vjernika primili su pričest iz njegove ruke. »U toj prvoj žrtvi«, povjerio je on jednoga dana gđi de Chantal, »Bog je zaposjeo moju dušu na neprotumačiv način.« Poslije molitve Večernje, Franjo je, kako je to kratko rekao Charles-Auguste de Sales, »izrekao žarku propovijed povodom svoje mlade mise«. Prema običaju toga vremena, ta je propovijed bez sumnje bila povjerljivo saopćenje o njegovom pozivu i njegovim intimnim osjećajima. Nažalost! To nije došlo do nas. Kratko nakon ređenja Franjo je imao radost da krsti svoju sestricu Jeanne, posljednje novorođenče gđe de Boisy: bio je od nje stariji dvadeset i šest godina.

Ustoličenje ženevskog predstojnika

Sada kad je svećenik, Franjo Saleški može biti »ustoličen« za predstojnika ženevskog kaptola. Svečani je obred bio nekoliko dana poslije Božića, i biskup nije propustio priliku da ga predvodi. Franjo je tada održao jedan od svojih najvažnijih govora, istinski »programatski govor«, kojim će se nadahnjivati sva njegova aktivnost kao predstojnika a zatim kao prelata. Tema?

»Treba nanovo pridobiti Ženevu.« A ton? To je poziv na oružje – razumije se na duhovno oružje – tako da se »časne kanonike« usuđuje nazvati svojim »hrabrim drugovima po oružju«...

Da bismo dobro razumjeli šok što ga je prouzročio govor u kojemu Franjo iznenada otkriva svoju lucidnost i smionost predstojnika – predstojnik je druga osoba u biskupiji – kao i dubinu svoga apostolskog viđenja, potrebno je vratiti se u atmosferu u Annecyu na kraju XVI. stoljeća. U Annecyu je tada u izgnanstvu ženevski kaptol, kao i sâm knez-biskup, tj. lišeni su svoje katedrale i svojih dobara. I oni žele povratiti grad koji bi napokon bio oslobođen od kalvinističkog nasilnika. »Treba nanovo osvojiti Ženevu«, četiri vatrene riječi pale su na slušateljstvo spremno da se raspali. Pogledi su usredotočeni na govornika koji stoji pred svojim tronom.

Jer ovi kanonici nisu »prečasni« po pravu starijega. Oni zapravo predstavljaju svećeničku elitu, živu snagu biskupije i sačinjavaju biskupovo vijeće; njihov kaptol predstavlja moć i pred samim biskupom: to jest, otkako je Papa – za nereda u Ženevi, te nakon što se mons. Pierre de la Baume sklonio na njegov (papin) posjed – stavio kaptol pod svoju jurisdikciju. »Štovanje« kanonika od strane predstojnika nije bilo samo akademsko!

Ovim nostalgičarima Franjo je smjelo uputio svoj poziv na borbu. »Što ćemo, dakle, učiniti, ženevski kanonici?« U predstojnikovu prijedlogu nema dvoumljenja: »Ljubavlju treba uzdrmati zidove Ženeve, ljubavlju treba na nju napasti, ljubavlju je treba ponovo steći (...). Ne predlažem vam ni oružje ni onaj prah čiji miris i okus podsjećaju na pakleni oganj (...). Neka vaš tabor bude tabor Božji (...). Glađu i žeđu koju neće podnositi naši protivnici nego mi sami, moramo pobijediti neprijatelja.« A na pitanje: »Hoćete li lagan način da na juriš zauzmete grad?« govornik izvuče odgovor iz Svetoga pisma: Napadajući Betuliju, Holoferno je presjekao vodovod i dao da se čuvaju svi izvori koji su napajali grad. Tako treba učiniti i sa Ženevom: »Postoji vodovod koji takoreći hrani i oživljava sav rod heretika, a to su primjeri izopačenih svećenika, djela, riječi, ukratko pokvarenost svih, ali osobito svećenstva. Zbog nas se svakodnevno pogrđuje Božje ime među narodima.« I neka kanonici ne traže te svećenike-krivce drugdje nego u svom vlastitom kaptolu! »Ukratko, jer moramo završiti ovaj govor: moramo živjeti po kršćanskom pravilu, tako da budemo kanonici, to jest redovnici, i djeca Božja ne samo po imenu već i po djelu.« To je zaista bila reforma koju je potvrdio Tridentski koncil. Takva će biti apostolska strategija Franje Saleškog cijelog njegova života.

Svećenik na terenu

I kako znade da je uzalud propovijedati promjenu života ako se ne mijenja samog sebe, on će se od svog službenog postavljenja truditi da svima pokaže

istinsko lice Kristova svećenika. Revan je u kaptolskim molitvama; katehizira i propovijeda, ispovijeda, posjećuje siromašne, bolesne, utamničene; zauzima se, izvršava sa žarom sve zadaće svoje službe. »Od tada su ga gledali kao Božjeg čovjeka«, izjavljuje majka de Chantal. Jedna značajna crta: njegova revnost u ispovjedaonici. Monsinjor de Granier imenovao ga je »pokorničarom« biskupije, to jest dao mu je najšire ovlasti za podjeljivanje odrješenja. Franjo je postavio ispovjedaonicu za slušanje ispovijedi pokornika u katedralnoj crkvi, vrlo blizu vrata uz lijevu stranu oltara; tamo je on nekada ostajao od rane zore do podneva, okružen velikim brojem vjernika obaju spolova, ne praveći razlike među njima.

»Iako je predstojnik, rado čini usluge drugim svećenicima kad su oni preopterećeni ili zbog bolesti spriječeni. Osim toga odbija bilo kakav novac za te službe, iako su njegovi prihodi vrlo oskudni, jer su ženevski kalvinisti oteli sva dobra kaptolskom predstojništvu; naprotiv, on nalazi načina da daje milostinju i da »kriomice dade sramežljivim siromasima«. On pritječe u pomoć, tješi, izmiruje. Sve ga više pitaju za savjet u vezi s pravnim pitanjima – građanskog i crkvenog prava – ili onim teološkim.

Izvor te Franjine aktivnosti, te neumorne ljubavi je njegova misa. Misu slavi svaki dan tek nakon svoga biskupskog ređenja; ali već je do tada slavio »često«. Važan je žar a ne učestalost. Njegov euharistijski žar uvijek iznenađuje prisutne. Mnogo je svjedočanstava o dubini njegove sabranosti. »Taj božanski sakrament«, reći će majka de Chantal, »bio je njegov istinski život i snaga, i u tom činu izgledao je kao čovjek preobražen u Boga.« Kasnije, događalo mu se često da ga obuzme pobožni ushit, tako da bi se zaustavio. André de Sauzéa, koji je s njim bio vrlo blizak, navodi u svojim sjećanjima: »Kad sam mu asistirao na misi, opazio sam da bi poslije posvećenja darova zastao i uz uzdahe pao u zanos, a kad bi to malo potrajalo, ja bih mu u Misalu prstom pokazao nastavak mise, tada bi on nastavio, i to se gotovo redovito događalo.«

Toliko gorljivosti, predanja u služenju Bogu i dušama, čudilo je – i čak malo uznemirivalo – g. de Boisya. »Jednoga dana«, priča sam Franjo, »moj dobri otac povuče me na stranu i reče mi: 'Predstojniče, ti prečesto držiš propovijedi; čak radnim danom čujem kako zvoni za propovijed, i ljudi mi govore: 'To je predstojnik, predstojnik!... 'U moje doba nije bilo tako. Propovijedi su bile rjeđe, a k tome kakve propovijedi' (...). 'Međutim, kod tebe je propovijed tako česta da se slabo cijeni i ljudi te više toliko ne poštuju!'«

To je bio samo ljubazni prijekor g. de Boisya. Ali predstojnikov apostolski žar i revnost izazivali su kod nekih ljutnju, pa čak i ljubomoru. Čak su pokušali nahuškati biskupa protiv njegova predstojnika. Šuškalo se da će ga Franjo istisnuti iz biskupije. Zatim se kleveta zaoštrila: tvrdilo se da taj dragi predstojnik »govori loše o biskupu u njegovu odsustvu; da je 's dosta slobode' iznosio svoje mišljenje o nekim biskupovim postupcima, ali riječima koje imaju dvostruki smisao«. Tada se je prelat uznemirio: »promjenom

na svom licu pokazao je predstojniku koliko je u duši ljut«. Franjo je to opazio, ali nije ništa rekao. »Jednakim je marom nastavio ispovijedati i posjećivati bolesnike...« i obavljati svoje predstojničke dužnosti.

Tako da je mons. de Granier, »zamoren dugom sumnjom, povukao svoga nedužnog sina u drvored u svom vrtu i napokon odteretio svoje srce«. Sinulo je svjetlo i obnovilo se prijateljstvo između biskupa i predstojnika. Mons. de Granier namjeravao je kazniti »nevaljalce« i »klevetnike«; Franjo se bacio pred njegove noge da za njih dobije oprost.

Doista, nešto se pokreće u biskupiji, pa čak i izvan nje. Antoine Favre – kojega Franjo u svojoj prepisci naziva »najmiliji, najdraži, najslađi brate« – osnovao je u Chambéryu Bratovštinu pokornika po ugledu na bratovštinu u Annecyu. U utorak poslije Duhova 1594., sreli su se u Aixu gdje se čuva relikvija Svetoga Križa... Njihovo prijateljstvo svakog dana je sve jače. U pravi čas: jer Franjo će se uskoro suočiti s opasnom misijom u kojoj će mu Favre biti najbolja podrška.

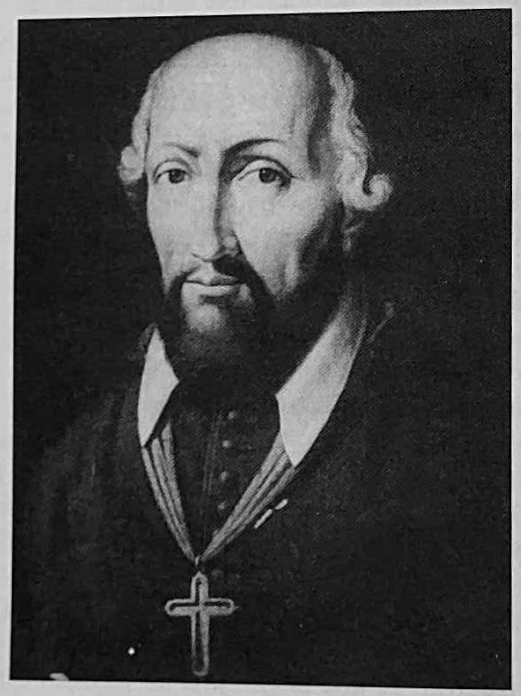

Monsinjor Claude de Granier

IV.

Misionar po cijenu vlastita života (1594-1598)

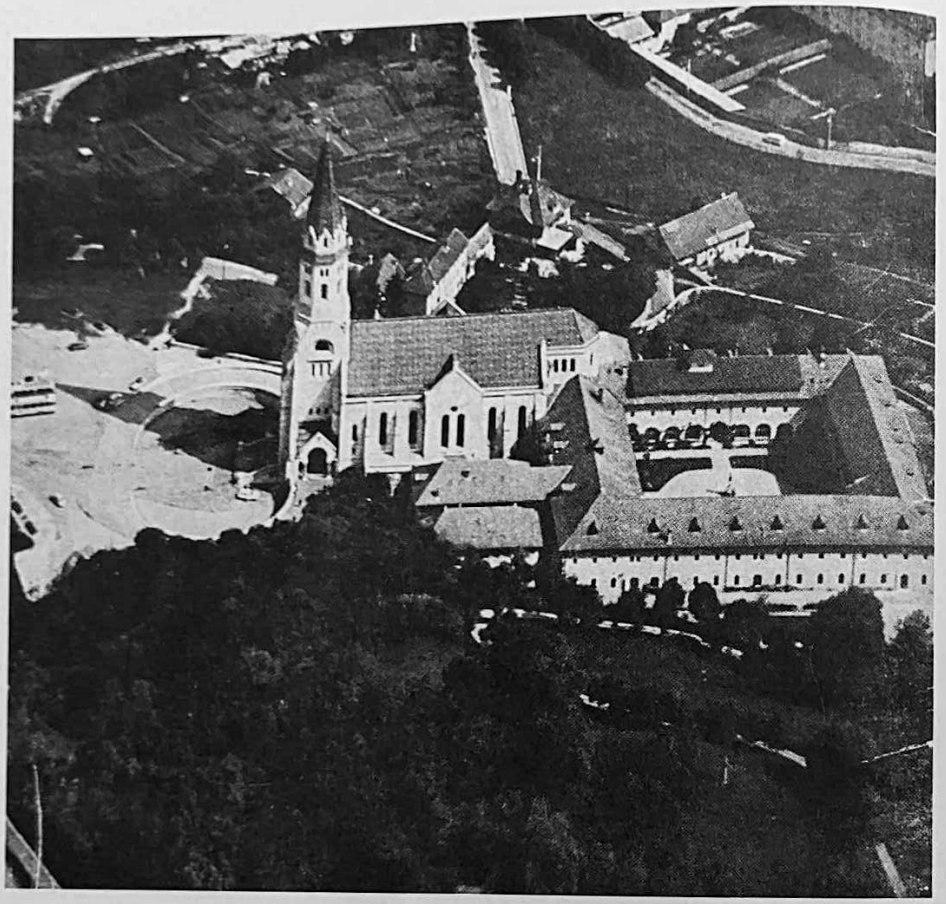

Annecy – prvi samostan sestara od Pohoda

Tada se je u Franjinu životu zbio značajan događaj. Taj predstojnik ženevskih kanonika, koji je zaista izgledao određen za radin život, ali bez opasnosti, postat će tijekom četiri godine putujući misionar koji oskudijeva, siromašan je, u neprestanoj opasnosti, koji će u nekim kritičnim trenucima »predahnuti« i pronaći hrabrost samo u primjerima svetog Franje Ksaverskog ili tadašnjih engleskih mučenika. On će prvi povesti juriš, ako ne na samu Ženevu, barem protiv ženevskih pastora, na što je pozvao kanonike svoga kaptola. Na traženje vojvode od Savoje, mons. de Granier šalje ga da za katoličku vjeru »pridobije« Chablais... U životu Franje Saleškog možda nema razdoblja kad se pokazao većim. Neka ga oni koji u njemu vide samo blagog pastira koji bdije nad svojim nježnim ovcama i jaganjcima usred cvjetnog pašnjaka, prate u njegovoj misionarskoj borbi. Otkrit će u njemu borca o kojemu nam govori sveti Pavao, koji je »obukao« oklop vjere i ljubavi, a za kacigu uzeo nadu u vječno spasenje.

Chablais

Chablais, to je zemlja dugačka desetak milja, široka pet, koju na sjeveru omeđuje jezero Léman a na jugu planine Faucigny. Thonon, na obali jezera, maleni je glavni grad.

1594., vojvoda od Savoje Karlo Emanuel povratio je Chablais, koji je, prije Reformacije, bio dio njegova područja, ali pod jurisdikcijom ženevskog kneza-biskupa. Vjersko stanje se ozbiljno pogoršalo otkad je kalvinizam osvojio Ženevu. Od nekih dvadeset i pet tisuća duša koje žive u toj zemlji, ostalo je samo stotinjak katolika. Svi su ostali, milom ili silom, prešli na protestantizam. »Jedan dio ženevske biskupije (Chablais)«, piše Franjo nunciju mons. J.-C. Riccardiju 19. veljače 1596., »osvojila je prije šezdeset godina svjetina iz Berna, i od tada je ostala heretička; ali, kad su protekle te godine, ova je zemlja pod oružanom prisilom potpala pod vlast Njegove Visosti i pripojena

njegovoj davnoj očevini. Dobar broj stanovnika, dirnutih, više bukom pušaka negoli propovijedima koje su im održane po naređenju monsinjora biskupa, vratio se katoličkoj vjeri i nanovo ušao pod okrilje naše majke, svete Crkve; a potom, budući da su ti predjeli bili uznemirivani i pustošeni napadima Ženevljana i Francuza, narod je opet upao u svoju zabludu.« Godine kad je Franjo misionario u Chablaisu bile su godine političke nesigurnosti, a zbog toga – nesretna li vremena! – vjerske kolebljivosti. Ove prilike daju misiji u Chablaisu zaista evanđeoski karakter: Franjo će u siromaštvu, opasnostima, proturječjima, klevetama, napadima nastojati duhovno pridobiti Chablais.

Izbor mons. de Graniera

Kako je, dakle, Franjo bio izabran za tu tešku i opasnu službu? Vojvoda je, od kraja 1589., tražio od mons. de Graniera da opet postavi župnike u pedesetak nekadašnjih župa Chablaisa. To je i učinjeno. Ali, godinu dana kasnije, u veljači 1591., kalvinisti su ponovo otjerali tih pedeset svećenika. Pokazalo se da upotrijebljena metoda nije dobra! Bolje bi bilo poslati tamo, barem za početak, samo dva ili tri svećenika koji bi radili »apostolski«, koji bi smjelo prošli zemljom, negdje bili primljeni a negdje otjerani, ali koji bi također bili svećenici visoke naobrazbe, sposobni odgovoriti na napade kalvinističkih pastora i prosvjećivati narod. »Taj veliki prelat (mons. de Granier)«, priča prostodušno Charles-August de Sales, »gledao je na sve strane kako bi pronašao one koji će biti sposobni sijati sjeme Božje riječi na te zemlje. Gotovo svi su se sklanjali od straha pred opasnostima. On je doista bio odmah bacio pogled na svoga sina, gospodina predstojnika Saleškog; ali zbog nekih obzira koje je sam sebi nametnuo, nije se usudio da mu to predloži.« Napokon je došao na ideju da sazove svoje svećenstvo i zatraži dragovoljce. Nitko nije progovorio ni riječi. Tada biskup upravi pogled prema predstojniku. Franjo ustane. »Monsinjore«, reče on, »ako me smatrate sposobnim, zapovjedite, ja sam spreman.«

Zapravo, misija koju mu je povjerio mons. Claude de Granier nije bila samo misija »liječnika sposobna da ozdravi tolike bolesti«, kako ovaj piše nunciju Riccardiju 19. veljače 1596., već prije misija »izviđača ili preteče, da izvidi što treba poduzeti da se zemlja opskrbi lijekovima i liječnicima«. Nije trebalo da se ponovi neuspjeh pedesetorice župnika! Trebalo je kamen po kamen iznova sagraditi Crkvu u Chablaisu. I upravo tako će Franjo vršiti svoju misiju. Dok korak po korak slijedimo njegov život u te četiri godine, brzo tu otkrivamo mudru, oštroumnu strategiju koja je bila usmjerena na jake točke protestantizma, da bi, ovoga puta, djelo uspjelo. Uostalom, daleko od toga da bi svoju zadaću učinio manje opasnom, jer će ga ova strategija koštati napora, proturječja, mržnje, čak neuspjeha, barem onih kratkotrajnih, puno težih od onih koje će upoznati obilazeći zaseoke i sela kao obični misionar.

Franjo odlazi u Chablais

Čim je primio »nalog« mons. de Graniera, Franjo pripremi sve što mu je bilo neophodno za taj apostolski pohod. »Osigurao se molitvama kanonika svoga kaptola, dobrih svećenika i redovnika biskupije«, izabrao nekoliko knjiga: Bibliju, Belarminove *Rasprave* i »vrlo malo nekih drugih«. Pratit će ga njegov »dragi bratić«, kanonik Louis de Sales: to je bio »čovjek vrlo vedra i blaga duha koji već bijaše dao velika svjedočanstva o svojim teološkim sposobnostima, za propovijedanje Božje riječi«.

9. rujna 1594., dva misionara napustiše Annecy. Put je prolazio preko imanja Sales, gdje se g. i gđa de Boisy bijahu ponovno nastanili. Franjo je odlučio da se tu zaustave, da tu »primi njihove naloge; ali sigurno ga je gospodar Salesa samo tražio da ostane, govoreći da će se izložiti životnoj opasnosti« ili – što je još gore za plemića – da će doživjeti neuspjeh i da će biti »na ruglo svijetu«. Franjo se odupro, s poštovanjem, ali i istinskom apostolskom odlučnošću: »Oče moj, Bog će se pobrinuti: on pomaže jakima; treba samo imati hrabrosti (...). A što bi bilo da nas pošalju u Indiju ili Englesku? (...). Istina, teško je, i to nitko ne bi mogao nijekati; ali zašto nosimo ovu odjeću ako ne želimo obveze?« Stari plemić je ustrajao.

Dva misionara provedoše dva dana u Salesu da se molitvom i pokorom priprave za svoju apostolsku zadaću. Navečer drugoga dana, 13. rujna, Franjo se oprostio od majke; otac ga nije htio ni vidjeti!

U srijedu 14. rujna, na blagdan Uzvišenja Svetoga Križa, Franjo i Louis ponovno krenuše na put. Svoju malu prtljagu nosili su na ramenu, jer je g. de Boisy bio zabranio da ih itko prati i nije im dao ni jednog novčića za put. Do borinškog mosta prepoznavali su krajolik svoje mladosti, ali kad stupiše u Chablais, kakva pustoš! Ženevljani su tuda prošli, razorili i opljačkali crkve, razbili križeve; i dvorci u Brensu bijahu opustošeni.

Uskoro stigoše u Saint-Cergues i otkriše raskošnu ravnicu Chablaisa; požure prema tvrđavi Allinges »smještenoj na okrugloj planini«, da se najprije predstave gospodaru guverneru, barunu Hermanceu, velikom prijatelju g. de Boisya. Tamo su stigli u suton. Barun ih je primio »s najvećim izrazima prijateljstva«; zatim mu Franjo preda svoje vjerodajnice, jednu od vojvode a drugu od biskupa. Od tada su dvojica misionara bila u Allingesu kao kod kuće. Svake večeri vraćahu se u tvrđavu; jer ni na jednom drugom mjestu njihovi životi ne bi bili sigurni. Barun Hermance k tome je savjetovao misionarima velik oprez prema protestantskim pastorima: nije trebalo probuditi jedva utišane prepirke. S visoke terase na tvrđavi, Franjo promatra i razmišlja: tamo, na sjeveru, na obalama predivnog jezera, glavni grad Thonon broji samo šačicu katolika... Na drugoj obali nazire se Lausanne. A u daljini, iza jedne uzvisine, skriva se Ženeva, nevidljiva ali sveprisutna u cijeloj savojskoj ravnici... Ženeva, stanovnici koje su spremni da u prvoj pogodnoj prilici ponovno upadnu u ovaj kraj, ili barem da tu pljačkaju. Misa se više ne služi

u ovoj opustošenoj zemlji. Franjo i Louis moći će je služiti samo u dvorcu, u romanskoj kapelici, s prozorima uskim kao puškarnice. Chablais je zaista »misijska zemlja«.

Strategija

Proviđen uputama koje mu je dao Hermance, Franjo pripremi svoju apostolsku strategiju. Svoj prvi napor treba usmjeriti na Thonon, administrativni, intelektualni i religiozni centar Chablaisa. No Thonon ne bi bio siguran za katoličke svećenike, čak ni njegova šira oblast. Svake večeri, naši su se misionari morali skloniti u tvrđavu Allinges. Tri i pol milje ujutro, tri i pol milje uvečer. I to putovima koji nisu baš laki u tu kasnu jesen, a pogotovo ne zimi. Ali zar je to važno? Odnosi s ljudima bit će još teži! Osim toga, na tim odlascima i dolascima, Franjo i Louis će, ne bez rizika od napada, udaraca i čak smrtne opasnosti, stupati u dodir sa seoskim pukom... za koji je svećenik-papist »vještac« ili čak »đavao«.

U Thononu, Franjo može računati na potporu suca Claudea d'Orliera, financijskog povjerenika Claudea Marina – na dobrohotnost Antoinea de Saint-Michela, gospodara Avullya, koji je šurjak baruna Hermancea i koji, premda predsjednik Konzistorija, traži istinu. Gradski predsjednik općine, Pierre Fornier (ili Fournier) također nije neprijateljski raspoložen; bit će »korektan«, što je već puno u toj atmosferi protupapinske napetosti. Nasuprot tome, Franjo će naići na neprijateljstvo dvojice pastora, a osobito pastora Louisa Vireta. Thonon su potpuno osvojili za kalvinizam; nema više od sedam ili osam obitelji koje su ostale katoličke. Dvije crkve u gradu, sv. Hipolita i sv. Augustina, služe za protestantsko bogoštovlje; međutim, nakon povlačenja napadača iz Berna, katolici imaju pravo da propovijedaju u Svetom Hipolitu.

Claude Marin i misionari su se sporazumjeli da će 18. rujna Franjo održati svoju prvu propovijed u crkvi sv. Hipolita, odmah nakon protestantskog obreda, i da će tako postupati svake nedjelje. Uzbuđenje u gradu. Treba otjerati toga smjelog papistu.

U subotu 17. rujna, Franjo se dakle predstavi predsjedniku gradske općine Pierreu Fournieru s vojvodinim pismima, i obavijesti ga o svome planu za sutradan. Ovaj pristade.

U nedjelju 18. rujna, nakon propovijedi protestantskog pastora, Franjo održi svoju propovijed: slušateljstvo je bilo malobrojno; bilo je tu nekoliko katolika koji su pomalo drhtali, a i nekoliko znatiželjnih kalvinista. Franjo je govorio o autoritetu Crkve: sveti Pavao, rekao je on, koji je vidio Krista, propovijedao je međutim samo uz pristanak apostolâ... Luter i Kalvin nisu spomenuti, ali je aluzija bila jasna.

Ukratko, najprije se činilo da sve ide dobro. Guverner i nekoliko katolika nagovore nekolicinu seljaka iz okolice i građana iz Éviana da sljedećih nedjelja dođu slušati misionara.

Tada se protestanti suprotstave. U nedjelju 2. listopada, »prvaci Thonona, sazvavši savjet«, piše Franjo, »zakleli su se (...) da ni oni ni narod nikad neće prisustvovati katoličkim propovijedima (...). To se zbilo, kako su mi prekjučer rekli, u gradskoj vijećnici, a neki su već bili donijeli tu odluku na saboru koji oni nazivaju svojim Konzistorijem (...). Zaista su htjeli učiniti da izgubimo nadu da ćemo svoju stvar dobro privesti kraju i, prema tome, prisiliti nas da se povučemo.« To je značilo da su vrlo slabo poznavali Franju Saleškog. »Neće tako biti: jer tako dugo dok nam bude dopuštalo primirje i volja crkvenog i svjetovnog kneza, mi smo potpuno odlučni raditi bez predaha na ovomu djelu, ne ostaviti da se bilo što izmijeni, *preklinjati, koriti sa svom strpljivošću i znanjem koje će nam Bog dati.*« I evo, već stvara vrlo smion plan. »Treba uvesti slavljenje svete žrtve što je moguće prije, da *čovjek neprijatelj vidi* da nam svojim smicalicama daje hrabrost umjesto da nam je oduzme.« I Franjo doda nekoliko riječi koje puno kažu o tome kako su u tim stvarima izmiješane politika i religija: »Ali u ovome treba biti veoma oprezan u očekivanju te prilike, naime: ako privremeni mir koji uživamo potraje.« Strah od povratka ljudi iz Berna i Ženeve paralizirao je svakoga tko bi se htio obratiti!

Te zime 1594-1595., sve se urotilo da obeshrabri Franju i Louisa de Salesa: oštra zima koja je bila posebno gruba i žestina protestantskih pastora koja se pokazuje vrlo uspješnom kod naroda. Upućivali su mu »tisuće psovki i tisuće poruga«, da se izrazim kao jedan od njegovih životopisaca; nazivali su ga »licemjer, idolopoklonik, lažni prorok«; optuživali su ga za magiju i vračanje; »postavljali su mu zamke«. Širio se glas da imaju pravo, a možda i dužnost, da ga ubiju jer narušava javni red! U ovim prijetnjama, Franjo je naslućivao znak buduće žetve: »Upravo sada treba imati hrabrosti, moj rođače«, govorio je Louisu de Salesu, »samo ako se Vi ne bojite, vidjet ćete da ćemo mnogo učiniti.« Ali najveća je opasnost dolazila iz samog Annecya, gdje se nastojalo privoliti biskupa da opozove dvojicu misionara. »Nadam se«, poručio mu je Antoine Favre 31. listopada, »da Vam moji glasnici neće više trebati donositi moja pisma u tu osamu gdje živite, već u grad gdje će Vas, kako predviđam, uskoro pozvati ne samo želja Vašeg vrlo pažljivog oca nego i nalog vrlo milog biskupa. Jer među njima je, u mojoj prisutnosti, bilo puno govora o tome da Vas pozovu i daju Vam nasljednika.« Taj je nasljednik već bio određen: kapucin, o. Chérubin de Maurienne. I opoziv je doista već bio odlučen. Na svu sreću, pitali su za savjet baruna Hermancea koji je predstojnikov odlazak smatrao nemogućim. Biskup je to odmah iskoristio da se vrati na svoju prvotnu odluku. G. de Boisy bio je nepopustljiv.

Međutim, Franjo i Louis nastavljaju misionariti. Franjo je odlučio propovijedati za došašće (1594) u Thononu; a u kakvim uvjetima? »Bog čini da poduzmem posao koji je dostojan jedino snage njegove desnice. Danas počinjem propovijedati za došašće za četiri ili pet skromnih osoba: svi ostali zlobno odbijaju čuti ono što došašće želi reći.« Budući da ostale ne može doseći riječima, on ih doseže duhovnim sredstvima na koja je aludirao nje-

gov poznati govor u predstojništvu: »Molitva, milostinja i post tri su dijela koja čine *uže koje neprijatelj teško može prekinuti*; pokušat ćemo, uz Božju milost, njime vezati neprijatelja.« Išao je tako od Allingesa do Thonona, od Thonona do Allingesa po snijegu, »po lošem vremenu«; i koliko mu je ostalo slobodna vremena, obilazio je zaseoke i sela, propovijedao, ispovijedao nekolicinu katolika koji su već dugo bili lišeni svakog sakramenta.

Ta putovanja nisu bila bez opasnosti. Opasnost od snijega i studeni: jedne su večeri Franjo i Louis morali odustati od povratka u Allinges; uzalud su kucali na sva vrata u selu; stisli su se, jedan do drugoga, uz jednu krušnu peć. Opasnost od divljih životinja: jedne noći, dok se sam vraćao kući, Franju je iznenada napao čopor vukova; imao je vremena samo da se uzvere na drvo; a od straha da ne zaspe i ne padne, vezao se pojasom za granu. Opasnost od ljudi plaćenih da ga ubiju: Nemojmo sumnjičiti povjesničare da su netočno uvećali tu opasnost! Imamo neosporan dokaz koji treba navesti kako bismo dobili uvid u događaje i u Franjinu hrabrost: g. de Boisy napokon je Franji i Louisu poslao mladog slugu, Georgesa Rollanda. Dakle, jedne večeri krajem veljače 1595., Franjo se, u pratnji Rollanda i dviju drugih osoba, vraćao u Allinges, kad dva čovjeka iskočiše iza grma, s mačem u šaci. Franjo pođe ravno prema njima, gledaše ih čvrsto u lice i govoraše im bez uzbuđenja. Dva napadača, smeteni, molili su ga da im oprosti: oni nemaju ništa protiv njega, uvjeravali su ga, ali platili su im da ga ubiju... Nezgoda bi se tu završila da Rolland, izbezumljen od straha, nije sutradan uzjahao konja i požurio da tu dogodovštinu »opširno ispriča« u dvorcu Sales. G. de Boisy opomene svog sina, a evo Franjina odgovora (sredinom ožujka 1595): »Gospodine, moj vrlo štovani oče. Da je Rolland Vaš sin, kao što je samo Vaš sluga, (on) ne bi bio tako strašljiv da se povuče zbog tako male neprilike poput ove u kojoj se našao, i ne bi od toga napravio toliku priču. Nitko ne može sumnjati da naši neprijatelji imaju zle namjere; ali isto tako, nanosi Vam se nepravda kad se sumnja u našu hrabrost (...). Stoga vas preklinjem, oče, da moju ustrajnost ne pripisujete neposlušnosti, i da me uvijek gledate kao svog sina koji Vas vrlo poštuje.« Kladimo se da je g. de Boisy bio više ponosan nego ljut čitajući to pismo.

Stvari su došle dotle da je barun Hermance predložio Franji da ga opskrbi oružanom pratnjom – što je ovaj s užasom odbio – te je bio primoran dati da ga iz daleka tajno prati nekoliko vojnika. No Franjo je imao drugo oružje za obranu: svoj mir, prezir prema smrti, poniznost, »dostojanstvo« života, neiscrpno milosrđe, onaj dar prijateljstva koji će ga pratiti cijeloga života. I na kraju, svi su ga, barem potajno, »počeli voljeti«.

Za Franju je steći simpatiju značilo samo približavanje: vjera je ono što treba ponovo staviti u prvi plan apostolâ. Doista, on vjeru izlaže u svojim propovijedima u Sv. Hipolitu, ali je slušateljstvo malobrojno; jer zabrana koju je izdao Konzistorij jednostavno je suzbila iskru radoznalosti koja se bila pojavila.

»Rasprave«

Početkom 1595., Franjo je donio važnu odluku: napisat će, članak po članak, zbornik *Meditacije* (koje također naziva *Podsjetnik*), i lijepit će ih na javnim mjestima, ili će kopije ubaciti pod vrata. Danas ga stoga smatraju »zaštitnikom« novinara!

To je zapravo opsežan dijalog što ga Franjo želi zapodjenuti s mještanima Thonona, to više što de Boisyevi imaju znance ili čak prijatelje među mnogim uglednim ljudima. Do bijesa diskusije ili prepirke gdje se vrijeđa ili podruguje! Ulog je prevelik; proučimo zajedno ozbiljno počevši od samog teksta Biblije koji je temelj rimske apostolske Crkve.

Poslanica gospodi iz Thonona, koja će kasnije biti predgovor djelu, objašnjava svrhu i daje ton: »Iznosim ovdje nekoliko glavnih tumačenja katoličke vjere (...). Dakle, rado vam ih šaljem i predstavljam, nadajući se da prilike koje vas odvraćaju od toga da me čujete neće biti toliko jake da vas spriječe da pročitate ovaj tekst, uvjeravajući vas, osim toga, da nikad nećete čitati tekst koji bi vam dao čovjek koji vam je duhovno privrženiji od mene«.

Rasprave – to je konačni naslov što će ga Franjo dati svojoj knjizi kad sakupi ove »Meditacije« s namjerom da ih objavi – nisu dakle sustavna teološka rasprava o Crkvi, iako se tu mogu naći odgovori na naša današnja pitanja. Trava nije prekrila ove tekstove i neki autori kod nekih stranica pomišljaju na Pascalove *Provinciales.* Međutim, Franjo je pisao »bez slobodna vremena i bez predaha«, između svojih misionarskih poslova, i gotovo bez knjiga, osim Biblije i nekoliko djela koja je našao u knjižnicama svojih prijatelja katolika... Tako će svoje djelo završiti tek krajem siječnja 1597.!

Franjo se nastanjuje u Thononu

Sredinom veljače 1595., javi Antoineu Favreu novu važnu odluku: »Ostatak korizme provest ću u Thononu: tako mi se čini najbolje.« Najbolje? Za onih nekoliko katolika, svakako: njegova će im prisutnost dati hrabrost i nadu. Za kalviniste koji se s njim žele potajno savjetovati? Da, i za njih. Ali za njega, za njegovu vlastitu sigurnost? Nalazi stan kod stare gospođe katolkinje, svoje rođakinje, gđe Foug, koja ima nisku kućicu malo podalje od grada. Ali je nemoguće – jer to zabranjuju sporazumi između vojvode i Ženevljana – služiti misu u Thononu. Ništa zato. Svakoga dana, po svakakvu vremenu, on prelazi rijeku Dranse i dolazi do kapelice Marin, koja se nalazi u predjelu valiških Alpa, dakle na katoličkom području. »Napokon, sišao sam u Thonon«, javlja on Favreu 7. ožujka 1595. I odjednom pronađe onaj ton iz govora kaptolskom predstojništvu: »Neka neprijatelj, zbog čekanja, očekuje jače naoštreno koplje koje je ubojito zbog kašnjenja. Napadnut s visina moje tvrđave *(Allinges)*, neprijatelj je prezreo poštene uvjete. A sada idem u posljednji napad.«

Franjo se ne prepušta iluzijama. Na početku travnja 1595., piše mons. de Granieru, citirajući sv. Pavla: »Koračamo, ali poput bolesnika koji, napustivši krevet, vidi da se prestao služiti nogama, i u svom slabašnom zdravlju ne zna je li više zdrav nego bolestan...« S o. Possevinom, njegovim nekadašnjim duhovnim vođom, njegovo je povjeravanje još veće; svjestan je da on sâm, zahvaljujući svojim obiteljskim vezama, može držati taj položaj, ali da njegov trud donosi malo ploda. »Imam ovdje nešto rodbine i ostalih koji mi iskazuju poštovanje iz nekih posebnih razloga tako da to ne mogu prepustiti drugome; i zbog toga sam potpuno angažiran na ovom djelu. Već bih se stoga bio puno ljutio da nije nade koja je sve veća, a i znam da mlinar ne gubi vrijeme kad čekića svoj mlinski kamen. Također, bila bi šteta da se netko drugi ovdje uzalud trudi, a drugdje bi mogao donijeti više ploda nego ja koji sam jedva dobar za to da propovijedam zidinama kao što i činim u ovom gradu.«

Prvi klasovi

Napokon, prvi uspjeh nagradio je Franjinu ustrajnost. 11. veljače 1595. piše Favreu: »Evo konačno prvih klasova u ovoj velikoj žetvi.« Među tim plodovima su Pierre Poncet, »vrlo učen pravnik«, »najvještiji odvjetnik u cijelome sudskom kotaru« i »čestito srce« (EA XI., 124 i 142). Koliko prepreka za novoobraćenika! »Bijaše lako odvojiti ga od Kalvinove sekte (...). Ali je bilo puno teže učiniti da dođe natrag u krilo Crkve.« »Strah da će izgubiti svoja dobra, negodovanje njegovih prijatelja, neizvjesnost trajanja primirja, sve se to udružilo da spriječi njegovo obraćenje.« S druge strane, širio se glas da gospodar Avullyja u posljednje vrijeme često posjećuje Franju Saleškog. Da se neće i on obratiti?

Predah u Thorensu i Annecyu

Poslije Uskrsa predstojnik se vrati u Annecy, gdje se trebala održati sinoda. Tu se je puno govorilo o misiji u Chablaisu. Politički i financijski zaplet bio je na svom vrhuncu: vojvoda Karlo Emanuel bijaše pristao uz Ligu i obraćenje Henrika IV. dovodilo ga je u nezgodan položaj. Imao je dosta drugih briga osim da podržava misionare u Chablaisu... A vitezovi sv. Mauricija i Lazara, koji su zadržali imanja nekadašnjih župa, nisu bili raspoloženi da ih se odreknu. K tome je g. de Boisy ustrajao u svome otporu i odbijao je Franji dati bilo kakvu potporu: a mali darovi koje je gđa de Boisy krišom slala svome sinu nisu mogli doteći da jednoga dana reorganizira Crkvu u Chablaisu.

Franjo se mogao pouzdati samo u Boga.

To vrijeme predaha dijelio je između Annecya i Salesa. Na natječaju dobije beneficij župe Cornier, koju je njegov brat Gallois upravo napustio želeći se oženiti. Franjo podupire udaju svoje sestre Gasparde za Melchiora de Cornillo-

na, čemu se je protivio g. de Boisy. U Annecyu više puta propovijeda za vrijeme Duhova.

Na Tijelovo, u subotu 25. svibnja, Bog mu podjeljuje izvanredne milosti. »U tri sata ujutro, kad je duboko meditirao o presvetom i preuzvišenom sakramentu euharistije«, pripovijedaju gotovo istim riječima Charles-Auguste de Sales i o. Rivière, »osjetio je da je preplavljen milinom Duha Svetoga (...) i, kako mu se srce prepustilo nasladom, bio je ponukan da se baci na tlo i usklikne: 'Gospodine, zaustavi bujicu svoje milosti; udalji se od mene jer ne mogu više izdržati to obilje tvoje slasti što me nagoni da padnem ničice.'«

Povratak u Chablais

Početkom lipnja 1595., Franjo opet ode u Chablais. U Thononu ponovo nađe svoje malo vjerno stado, što su ga žestoko napali kalvinisti koji su se, unatoč prisutnosti Louisa de Salesa, ponovno osmjelili u Franjinoj odsutnosti.

Ponovo se hrabro prihvatio posla. Čini se da je tada puno radio na svojim *Raspravama.* Pismo koje je 21. srpnja 1595. napisao Petru Kaniziju, pokazuje nam koliku je pažnju pridavao svome radu; priznaje da se hvata ukoštac s teološkim poteškoćama koje iznose kalvinisti, koje ne može riješiti »čak ni uz pomoć Bellarminovih djela« i nekoliko knjiga kojima raspolaže. Shvativši da ga od Kanizija dijeli »takoreći samo jezero Léman«, namjerava mu pisati s vremena na vrijeme da mu podastre neka pitanja »o teološkim stvarima i poteškoćama koje one predstavljaju, da bih putem pisama dobio Vaše upute«. Franjo ozbiljno uzima argumente hugenota... Jesu li ti članci otada bili tiskani? Sestre od Pohoda to potvrđuju, don Mackey niječe. Kako bilo da bilo, »svakog je tjedna novi članak bio podijeljen po kućama u Thononu i na selu«.

Zamorenost i bljesak nade

Mjesec srpanj 1595. nije bio ispunjen samo teologijom. »Proveo sam čitav mjesec bilo u putovanjima bilo u neophodnim šetnjama«, piše Favreu u Annecy, 2. kolovoza. Je li to umor? Pretjerani rad? Ispod uvijek hrabra držanja izbija umor. »Žetva u Thononu je breme koje nadilazi moje snage, ali odlučio sam da ću je napustiti tek uz Vaš pristanak, po Vašem naređenju. U međuvremenu, nastavljam svim mogućim sredstvima i sa svom umješnošću pripremati nove radnike za ovo djelo i tražiti za njih sredstva za život. Ne vidim nikakav kraj, nikakav izlaz tim beskrajnim lukavštinama neprijatelja ljudskoga roda.« Zatim slijedi dragocjeno povjerljivo saopćenje: »Mučio sam se, i još se mučim, brate moj, videći da nam kod tolikih nesreća koje prijete našim glavama, ostaje jedva koji časak da njegujemo pobožnost koja nam je prijeko potrebna. Trebamo međutim, računajući na milosrđe našeg Gospodina, uzdići svoja srca prema boljim nadama (...). Sutra se vraćam u moju Spartu.«

I evo, u Sparti-Thononu stvari se počinju poboljšavati. Pismo koje Franjo 18. rujna 1595. piše Antoineu Favreu, je remek-djelo koje nam samo po sebi otkriva misionarski žar, vjeru, srce onoga koji piše: »Evo napokon, brate moj, otvaraju nam se jedna šira i ljepša vrata da udemo u ovu žetvu kršćana; jer malo je jučer trebalo pa da g. Avully i gradski zastupnici ne dođu otvoreno na propovijed, jer su čuli da trebam govoriti o preuzvišenom oltarskom Sakramentu. Toliko su željeli čuti moje izlaganje o katoličkom vjerovanju i dokaze u vezi s ovom tajnom, da su se, ne usuđujući se javno doći zbog straha da će izgledati kao da su zaboravili zakon koji su sebi nametnuli, sa mnom dogovorili za neko mjesto gdje ih se ne može vidjeti, ako pritom slabost moga glasa ne bude prepreka.« Za Franju je to uspjeh njegove apostolske strategije: »Thononjani su sporazumno odlučili da nam pismeno izlože svoju ispovijed vjere tamo gdje se ona razlikuje od naše, da bismo o tome mogli raspravljati, bilo u obiteljskim razgovorima, bilo pismenim putem.« Te zasebne rasprave s »prvacima« Chablaisa uvijek su mu se činile glavnim dijelom njegova apostolskog djelovanja. »Zacijelo smo na dobru putu.« Njegova vjera u »snagu Božje riječi« je potpuna. »Što se nas tiče, uz veliku hrabrost po milosti Božjoj, mi oduševljeno i s radošću čekamo tu bitku koja pruža veliku nadu.«

O toj propovijedi 17. rujna imamo samo sažetak. Međutim, tko želi upoznati Franjino apostolsko srce, treba pročitati njegov uvodni govor koji je gotovo čitav zapisan. »Tko god mi se bude htio obratiti sa svojim sumnjama, bilo pismeno ili drugačije, zadužit će me bezgranično, ukazat ću mu punu naklonost i zauzvrat ću mu nastojati pružiti punu zadovoljštinu sa svom ljubavlju i poštovanjem.«

Istoga dana, 17. rujna 1595., papa Klement VIII. podijelio je napokon kralju Henriku IV. papinski oprost. Novost se pronijela po Savoji, kao i po Francuskoj. Prvih dana listopada, Franjo se raduje u jednom pismu Antoineu Favreu: »Čujem (...) da je Sveti otac upravo ovih dana uputio Henriku sretnu poruku – 'Pozdrav i apostolski blagoslov kralju Francuske'. Ako je tako, *neka radost vlada snagom Gospodina*!«

Taj će događaj doista imati značajan utjecaj na Franjin apostolat u Chablaisu: ljudi tih krajeva manje će oklijevati da se kompromitiraju; a sâm vojvoda Karlo Emanuel ne treba se više bojati tajnih dogovora između Francuza i Ženevljana, te će se moći više posvetiti unutrašnjim poslovima vojvodstva. Zapravo, krajem 1595., raspituje se kod g. Avullya o tome što bi trebalo misionaru. Franjo traži čime će izdržavati župnike i misionare, a naročito da službeno podupre obnovu katoličkog bogoslužja ... Dugo će čekati na odgovor.

Krajem 1595., Franjina se aktivnost pokazuje čudesnom. On propovijeda, katehizira, posjećuje bolesnike i, ako su katolici, donosi im euharistiju. Velik dio svoga vremena provodi u razgovorima s kalvinistima koji dolaze raspravljati s njim. Među njima su Antoine Avully, odvjetnik Claude de Prez itd. Za Zakonski zbornik, koji priređuje Antoine Favre (slavni *Codex Fabrianus*), Franjo počinje pisati izlaganje o glavnim herezama protiv kojih treba

usmjeriti budnost zakonodavca: stranice pune žara koje spadaju među najsnažnije što ih je napisao; bit će uključene u Favreovo djelo pod prvim naslovom: *De summa Trinitate et fide catholica*. Da jače zbuni »heretike«, baca se na proučavanje Kalvinove *Institution Chrétienne*, zatraživši prije od Rima dozvolu, ponizno kao običan svećenik. Sve to u perspektivi koju ni jedan pravnik toga vremena nije ni pomišljao dovesti u pitanje: »Jedna vjera, jedan zakon, jedan kralj.« Tek će malo po malo Franjo uspjeti uskladiti u sebi pravnika i apostola Isusa Krista!...

19. veljače 1595., Franjo piše nunciju Riccardiju: »Zahvaljujući novosti o skorome miru, na pragu smo toga da žanjemo ono što smo do sada sijali.«

Mir se neće brzo uspostaviti. Ali Franjo ima pravo. Vrijeme oranja i sjetve, vrijeme misionarskog heroizma praktički je dovršeno; približava se vrijeme spremanja u žitnice.

Bilo bi potrebno da se zadržimo na tom vremenu sjetve. Nikada se Franjo nije pokazao tako čisto apostol poput Pavla ili Franje Ksaverskog. On je sâm, ili gotovo sâm; čak i kad je njegov bratić kanonik Louis u Chablaisu, Franjo je onaj koji na svoja leđa uzima najteži zadatak. Siromašan je, bez novčanih sredstava. Bez ljudske je podrške: bez sumnje barun Hermance diskretno bdije nad njim, ali Franjo odbija propovijedati evanđelje u sjeni kopalja i helebarda. Što se vojvode tiče, nakon što je tražio da misija bude svečano otvorena, ušutio je, ne upućuje misionaru ni jedno službeno pismo, ne dodjeljuje mu nikakvu novčanu pomoć, dok se protestanti Chablaisa osjećaju jakima jer su poduprti silom i bogatstvom Ženeve.

Franjo radi polako, strpljivo: njegova je nada u Bogu. On moli, posti, trapi se; njegova svakodnevna misa koju slavi uz već poznatu cijenu, to je njegova velika rezerva hrabrosti. S protestantima koji se drže na distanci (od njega), a katkada ga vrijeđaju ili napadaju, postupa »s poštovanjem i ljubavlju«, i iznad svega uzima ih ozbiljno. Radi njih on istražuje, piše, propovijeda: jer Evanđelje, Sveto pismo, Crkvu treba predstaviti u njihovoj čistoći, učiniti ih pristupačnima. I to riječju, bez sumnje, ali iznad svega čitavim svojim životom i čitavom svojom vjerom; svećenik treba svojoj odijeljenoj braći objaviti duh i srce Isusa Krista.

U tim opasnim godinama najznačajnija Franjina gesta tog herojskog apostolata bješe: optužen da se bavi magijom i vračanjem, i dok su mu prijetili smrću on se smijao i, praveći na sebi veliki znak križa, govorio je: »Evo moga znaka i mojih čarolija.«

1596-1597. Vrijeme velikih sučeljavanja

Zaista, stvari napreduju u Thononu. Smanjuje se neprijateljstvo naroda protiv predstojnika. Thonon se privikava na njegovu prisutnost. U gradu se osjeća iskrena radoznalost, čak i simpatija. Franjo to osjeća, i s osjećajem za

zgodnu priliku koji je njemu svojstven, odvaži se na mali podvig. I jednoga dana, bio je to sajamski dan, eno ga gdje drži govor gomili namjernika, građana, seljaka, trgovaca... i oni ga slušaju puna dva sata!

Što je previše, previše je! Gradski uglednici otiđoše pronaći svoga pastora Louisa Vireta i nagovoriše ga da jednom zauvijek javno izazove »papističkog svećenika«. Viret, koji nije bio naročito potkovan u književnosti i teologiji, a uz to je bio plah, nije nimalo želio izazvati Franju.

Louis Viret to nije mogao izbjeći. »Odmah je sazvao svoju braću iz provincije.« I s njima nekoliko pastora iz pokrajine Vaud. Skovali su plan za napad, u prisustvu g. Avullya, koji je još uvijek predsjednik Konzistorija. Odlučeno je da se rasprava s Franjom održi u općini, na svečanoj i javnoj sjednici. Franjo prihvati izazov.

U određeni dan i na određenom mjestu »sakupi se znatiželjno čitav grad Thonon«. Franjo bijaše tamo... Ali ni jednoga pastora. Iznenada se pojavi pastor Viret, sâm; izjavi da su on i njegovi kolege iz Chablaisa i Vauda bili spremni za bitku, ali »smatrali su da nije u redu započeti stvar tako velike važnosti bez pristanka i izričite dozvole Njegove Visosti«.

Lako za to! Istoga dana Franjo uđe u Allinges i dobije ovlaštenje od baruna Lamberta, nasljednika pokojnog baruna Hermancea. Ali Viret i njegovi kolege izmisliše druge izlike da izmaknu.

To je za prisutno mnoštvo bio velik šok. »To je bio poticaj za brojna obraćenja.« A Franjo je to iskoristio da poveća broj propovijedi, razgovora, kateheza. Zima je, početkom te 1596., oštra, i putovanja misionara ne prolaze bez dogodovština: tako, svakog jutra mora prijeći preko mosta na rijeci Dranse da služi misu; ali most se srušio; samo jedna obična daska stoji između dva stupa; a ona je sada sva zaleđena ili prekrivena debelim slojem leda. Tada bi »on zajahao na tu dasku i, puzeći na stopalima ili koljenima prelazio je prijeko po tom klizalištu«. Guverner se, kad je doznao za situaciju, uzbudio i dao urediti kapelu nekadašnjeg samostana na obali Dranse, u dnu litice na kojoj leži grad. Tu će odsada predstojnik slaviti misu.

Odreknuće Antoinea Saint-Michela, g. Avullya

Odustajanje pastora Vireta imalo je vrlo značajne posljedice za misiju u Chablaisu: Antoine Saint-Michael, gospodin Avully, predsjednik Konzistorija, napokon će učiniti posljednji korak prema obraćenju: 19. veljače 1596., u crkvi u Thononu ispovjedit će svoju katoličku vjeru; a 26. kolovoza odreći će se protestantske vjere u prisutnosti nuncija u Torinu.

Treba nešto reći o njegovoj osobi. Potekavši iz ženevske obitelji, ovaj gospodin, »jedan od najhrabrijih u ratu«, istovremeno je jedan od najučenijih i najnepopustljivijih kalvinista. Jedna Franjina propovijed u Annecyu pokrenula je u njemu želju za dubljim proučavanjem vjere. Ali, kako su njegovi

koraci bili polagani i oprezni! Njegovi povjerljivi razgovori s Franjom trajali su više od jedne godine. »Skoro svakog dana, da bi izbjegli nametljivce, predstojnik i barun (Avully) išli su u polje s dvojicom slugu, udaljili bi se malo od njih i ponekad razgovarali dva do tri sata.« Čestiti Avully bi nakon toga iznosio svoje poglede ženevskim crkvenim službenicima i molio ih da »mu ozbiljno i temeljito odgovore«. Nikakav odgovor nije došao.

Nastalo je veliko uzbuđenje u Ženevi kad je stigla vijest o tom obraćenju. Jedan od pastora kojega se već smatralo vjerojatnim nasljednikom Théodorea de Bèzea, Antoine la Faye, požuri se izjaviti da će on osobno poći u Thonon na susret s g. Avullyem. To je obećanje stišalo paniku Thononjana... Franjo je prihvatio izazov, ali je la Faye kasnio s dolaskom. Barun je bio nestrpljiv... Hoće li Franju osumnjičiti da stvara zapreke za taj susret? S propovjedaonice najavi svoju odluku: budući da Ženeva nije došla u Thonon, Thonon će ići u Ženevu. On dakle krene u pratnji gospodina Avullya, Ponceta, Ducresta, Fouriera, svog bratića Louisa, Rollanda i »nekoliko drugih Thononjana koje je poveo za svjedoke«, i dođu »pravo u kuću pastora la Fayea«.

G. la Faye nije mogao izmaknuti. Tim više što mu je Franjo vrlo uslužno prepustio da vodi raspravu. Gdje je to bilo? Jedni kažu na Trgu Molard, javno; ali nijedan ženevski kroničar o tome ne govori. Drugi kažu u samoj kući pastora la Fayea. Taktika g. la Fayea bijaše vješta; redom je dovodio u pitanje: stvarnu prisutnost, čistilište, zazivanje svetaca... U ovoj posljednjoj točki Franjo je »tako jako« doveo u škripac pastora da se ovaj »rasrdio i tako prekinuo raspravu«.

Avully se vrati iz Ženeve »utvrđen« u svojoj katoličkoj vjeri.

Šutnja i obećanja vojvode od Savoje

Kad je saznao za smioni predstojnikov pothvat i njegov uspjeh, vojvoda Karlo Emanuel namjeri ga ponovno uzdići u rang senatora. Zapravo, riječ je bila o tome da unatoč svojim obećanjima vojvoda nije dodijelio misionaru ni službeno ovlaštenje da ponovo uvede katolički obred u Thonon, ni novac da postavi župnike u župe ili za uzdržavanje nekoliko misionara. Kako je dirljivo pismo koje je Franjo napisao nunciju u rujnu 1596.: »Stoga sve više želim sâm poći u Torino da dobijem očitovanje dobrohotnosti Njegove Visosti (...). Da kao što treba dade hitna naređenja, ja bih se vratio potpuno siguran da ću uskoro vidjeti kako dozrijeva plodna žetva od nekoliko tisuća duša; ako ih naprotiv ne da, tražit ću Vaš blagoslov i dopuštenje da prepustim ovaj pothvat drugima, sposobnijima od mene. Srce me boli kad vidim da nisam u stanju zadovoljiti sve župe koje žele utažiti glad za svetim katoličkim naukom, jer nisam u mogućnosti da im pošaljem dovoljan broj propovjednika i pastira (...). Ne mogu više ovdje ostati sâm da budem predmet podsmijeha našim neprijateljima koji, videći da se ne daje nikakvo naređenje, preziru moju

službu, na koju ja međutim moram biti na svaki način ljubomoran.« Istina je, za opravdanje vojvodi, da je obraćenje Henrika IV. tada jednostavno izmijenilo političke prilike.

Tako, dakle, Karlo Emanuel odluči napokon pozvati Franju u Torino. Jesen je već nastupila u Alpama i putovanja su sve opasnija. Pa što onda? Pruža mu se vrlo lijepa prilika da zastupa »stvar« Chablaisa tamo gdje može polučiti uspjeh. Franjo pođe na konju u pratnji svog vjernog Georgesa Rollanda, prijeđe, ne bez opasnosti, Veliki Sv. Bernard i stigne u Torino. Nuncij, Jules Riccardi, dočeka ga »laskavim pohvalama«. Vojvoda izražava iskrenu »radost«: divi se rezultatima što ih je misionar već postigao a da »nije ništa pokvario«. Čini se da je izvrsno shvatio potrebe Chablaisa: obećava Franji svoju službenu potporu u obliku povelja, odmah mu – od crkvenih prihoda koje bijahu zadržali vitezovi sv. Mauricija i Lazara – dodjeljuje plaću za šest župnika, i moli ga da svoje ukupne planove priloži izvještaju što će ga poslati nunciju: Thonon će postati »potporanj cijeloga vojvodstva«; tu će se ponovo uvesti cjelovito bogoslužje i osnovat će se koledž za mlade... Srca puna nade Franjo se vrati u Thonon preko Malog Sv. Bernarda i Annecya. Nažalost! Sva ta lijepa obećanja neće se još dugo ostvariti; a hugenoti se tome smijahu.

Božić se međutim približava, i želja za obraćenjem ima u izobilju: početkom prosinca Franjo je nabrojio osamdeset obraćenika »jednako među malima kao i među velikima«.

Tri božićne mise u Thononu

Tada Franjo odluči učiniti vrlo smion potez: slavit će u Thononu, u crkvi sv. Hipolita, tri božićne mise. Na tu vijest nastade u gradu prava zbrka. Unatoč pravnim nadmudrivanjima zastupnikâ, te čak i oružanim prijetnjama hugenota obrtnicima koji su popravljali razoreni oltar, Franjo se držao hrabro: »dostojanstvenošću svog lica i blagošću svojih riječi« stišao je bijes. Podigli su drveni oltar – privremeni, nadahu se zastupnici. Franjo i njegovi prijatelji ukrasiše ga »što su bolje mogli, s obzirom na početne nepogodnosti, slikama, sagovima, svijećama i svjetiljkama. U ponoć rođenja našeg gospodina Isusa Krista, slavio je svetu misnu žrtvu pred svojom djecom koja plakahu od radosti i raznježenosti. Sve ih je pričestio i, kad je misa završila, sa sredine im oltara protumači povijest Isusova rođenja, sav prožet ljubavlju, tako da je u njihovim srcima upalio oganj nebeske ljubavi prema Božanskom Djetetu, rođenu da otkupi ljude«. Zatim je slavio drugu misu u zoru i treću »između devet i deset sati«.

Silom prilika vojvoda je zauzeo jasan stav. 5. siječnja 1597. stiglo je pismo koje je Franjo čekao već tri godine: »Velečasni, dragi, ljubljeni, vjerni. Odgovarajući na Vaše pismo, izjavljujem da je dobro što ste podigli oltar u crkvi sv. Hipolita, kao i ostale dobre stvari koje provodite na slavu Božju i za

iskorjenjivanje hereza; a ne dopadaju nam se smetnje koje Vam tamo prave a koje Vi ipak nadvladavate, kao što nam pišete. I što ćete nastaviti vješto i razborito, kako to Vama priliči.«

Jedno tako srdačno pismo njegove visosti zaštitilo je Franju od kleveta i zanovijetanja protestantskih zastupnika.

1597. Posjeti Théodoreu de Bèzeu

Iako su vitezovi sv. Mauricija s mnogo kašnjenja i zakidanja dostavljali obećane talire za ponovno uspostavljanje župa, Franjo nastavlja što je moguće bolje vršiti svoje apostolsko djelo: 1597. godine on ponovno otvara župu Allinges, zatim Cervens; 4. veljače, Pierre Fornier, savjetnik i nekadašnji prvi zastupnik Thonona, javno se odriče kalvinizma; u Thononu se opet uvodi korizma, ne propuštajući obred pepeljenja čemu su se protestanti glasno smijali; pred Uskrs, Franjo je bio prezauzet propovijedima, ispovijedanjem i ostalim poslovima. »Ovih blagdana«, poručuje 23. travnja 1597. nunciju Ricardiju, »novi katolici su me zamorili općim velikim životnim ispovijedima; ali doživio sam veliku utjehu videći ih tako pobožne.«

Bio je tako umoran da početkom travnja mora poći na nekoliko dana odmora u Sales. »Bio sam prisiljen«, piše nunciju 11. travnja, »otputovati na nekoliko dana da bih prisustvovao sinodi, sredio neke stvari i spriječio bolest koja mi je već dugo prijetila. Ali to će izbivanje biti kratko, zatim ću se vratiti i s većim žarom preuzeti svoje prekinute poslove.«

»Srediti neke stvari« – izraz je namjerno nejasan... Jer je među tim »nekim stvarima« bila jedna vrlo delikatna misija gdje bi i najmanji pogrešan korak učinio da sve propadne; radilo se ni više ni manje nego o tome da se nasamo susretne s »patrijarhom Ženeve«, Kalvinovim nasljednikom, Théodoreom de Bèzeom. Kakve su prilike mogle nadahnuti Franju na tako smion plan? Bèze je završavao svoj život velikog teologa, uglednog pisca vjernog Reformi, okružena obožavanjem cijele ženevske Crkve. Ali govorilo se, da se je, ne promijenivši svoja uvjerenja, njegova odbojnost prema rimskoj vjeri ublažila, i da je približavanje njemu, ako ne potpuno slaganje s njim, bilo moguće. Zar nije u jednom javnom pismu Henriku IV. izrazio svoju želju za jedinstvom. »Nikad nije dosta tragati za njim«; za nj bi dao »tisuću života«. Klement VIII. bio je obaviješten o toj promjeni i tražio je od Franje da pokuša s izmirenjem.

Već zimi 1596-1597. Franjo je pokušao da se nasamo susretne s de Bèzeom; nije uspio. De Bèze je uvijek bio »u društvu«. Napokon, 3. travnja, u pratnji svoga bratića Louisa de Salesa, Franjo je dobio priliku za osobni razgovor koji je želio. O tom susretu imamo Franjinom rukom napisan izvještaj koji je 21. travnja uputio Klementu VIII.: službeni, kratak, skroman izvještaj, gdje su spomenuti rezultati bez opisa scene. Nju možemo rekonstruirati

prema iskazu koji su nam ostavili Longueterre, o. Riviere, a osobito Charles-Auguste de Sales.

Kad se Franjo i Louis pojaviše u kući u kojoj je živio i umro Kalvin, Théodore de Bèze bijaše sâm u svojoj »odaji«, to jest u salonu za primanje. Razgovor između velikog sedamdeset osmogodišnjeg starca i mladog predstojnika započinje s uglađenošću i prijaznošću koja odgovara dvojici »gospode« od kojih svaki cijeni iskrenost, poštenje i učenost svoga sugovornika. Uskoro, kad je led probijen, de Bèze uvede Franju u svoju radnu sobu.

Tada razgovor postaje prisniji. Franjo otkrije de Bèzeu cilj svoga posjeta: poznavajući njegov »ugled u nauci«, dolazi mu »otkriti svoje najtajnije misli« i želi čuti njegov stav o nekim spornim točkama, želi razgovarati s njim »sasvim otvoreno«.

De Bèze razmisli nekoliko časaka i tada reče Franji: »Gospodine, Vi me obvezujete svojim velikom ljubaznošću i postupate sa mnom kako sam uvijek želio da se čini; jer ništa toliko ne cijenim kao prostodušnost i iskrenost. I ja ću se truditi da udovoljim Vašim prijedlozima koliko mi budu dopuštali malenkost moga duha i iskustvo koje sam stekao za tolikih godina.«

– »Gospodine«, reče tada Franjo, »može li se steći spasenje u rimskoj Crkvi?«

»De Bèze je bio iznenađen tim pitanjem.« Neko je vrijeme zadržao pogled upravljen u ugao sobe. »Dopustite mi da malo dublje promislim.« I pružajući Franji jednu knjižicu »da se zabavi«, ode u susjednu prostoriju, gdje ga je Franjo čuo kako hoda. To je trajalo jedno četvrt sata.

– »Pitali ste me«, reče de Bèze, »može li se čovjek spasiti u rimskoj Crkvi. Sigurno, ja vam odgovaram potvrdno; to je bez sumnje tako, i uistinu se ne može nijekati da je ona Majka Crkva.«

Franjo prihvati: »Kad je tako, zašto ste začeli tu Reformu s tolikim pustošenjima, ruševinama, požarima, bunama, pljačkama; ubojstvima, razaranjima hramova i drugim zlima kojima nema broja?«

– »Neću nijekati«, odvrati de Bèze, »da ne stječete spasenje u svojoj vjeri. Ali nesreća je u tome što Vi smućujete duše s previše ceremonija i tereta: jer kažete da su za spasenje neophodna dobra djela, koja su ipak samo uljudnost.«

– »Naprotiv«, odgovori Franjo. »Možete li ne poznavati razlog zbog kojega naš Gospodin, učeći svoje apostole onomu što je htio da vjeruju o posljednjem sudu, nikako ne spominje počinjene grijehe, već kaže samo da će osuditi zle jer nisu činili dobra djela: 'Odlazite, prokleti, u vječni oganj: jer bijah gladan i ne dadoste mi jesti.' I ostalo. Kad bi to bila samo uljudnost, kao što Vi kažete, zar bismo bili tako strogo kažnjeni ako smo propustili učiniti dobra djela?«

Tada se de Bèze zanese i »dopusti sebi da izgovori nekoliko riječi nedostojnih jednog filozofa«.

– »Gospodine«, reče Franjo, »nisam nikako došao ovamo da Vas ljutim, ne dao Bog! Došao sam samo da raspravim s Vama nekoliko spornih točaka

i da Vam iskreno i u dobroj namjeri iznesem svoje prigovore; i radovao sam se da ću čuti Vaše mišljenje o njima. Ali budući da vidim da se Vi ljutite, molim Vas da mi oprostite. To se više neće dogoditi mojom krivnjom.«

De Bèze je bio dovoljno fin da »prizna da je pogriješio«. »Čovjek nije uvijek gospodar svojih osjećaja«, priznade on i pripiše tu »neuljudnost« svojoj gorljivosti za vjeru. Postavši iznova vrlo uljudan, »zamoli predstojnika da dođe češće: g. Franjo Saleški će ga jako zadužiti ako ga posjeti«.

Prije nego je napustio Ženevu, Franjo je uspio podijeliti šačici katolika posvećene hostije koje je donio iz Annecya. Među tim potajnim pričesnicima bila je Anne-Jacqueline Coste, služavka u svratištu kod »Écu de France«, koja će, petnaest godina kasnije, služiti trima prvim sestrama od Pohoda Marijina.

23. lipnja 1597. stigao je iz Rima glasnik noseći pismo Klementa VIII. (s nadnevkom 20. svibnja). Papa je hvalio Franju zbog njegove »privrženosti katoličkoj vjeri i zbog njegove gorljivosti za spasenje duša«. Zatim, prelazeći na događaj s de Bèzeom, doda: »Iako je ta stvar, kao što pišete, vrlo teška, a mi joj žarko želimo sretan ishod, ipak, jer je to djelo Boga čiju slavu tražimo i u čije se milosrđe i pomoć uzdamo, mi Vam jako preporučamo da ne odustanete već, naprotiv, da uz pomoć Božje milosti još žarče nastavite to što ste već započeli.«

Ali tek što se Franjo vratio u Thonon krajem travnja, hitno ga pozvaše u Annecy. »Primio sam vijest da je naš presvijetli biskup teško bolestan, i osjećajući da mu prijeti smrt, jako je želio da me vidi. Odmah sam pošao.« Franjo je naslutio koji je razlog tog poziva... Već krajem 1594. on je znao kako je mons. de Granier kanio da ga učini svojim koadjutorom s pravom nasljedstva (E.A.XI, 386); i vojvoda Karlo Emanuel rado se uključio u taj plan, barem od siječnja 1596. Ali taj je plan naišao na Franjino odbijanje.

Njegove su želje usmjerene na sasvim drugu stranu; kako je župa Petit Bornand bila slobodna, on je zatražio to mjesto i prihode koji su mu dovoljni »za život prema njegovu položaju«; zauzvrat, on će dati ostavku na mjestu predstojnika, moleći samo jednu milost: da zadrži obični kanonikat »da bih, kad dođem ovdje (u Annecy) imao mjesto u našem koru: jer ovdje se časoslovi tako dostojno slave da u tome nalazim veliku utjehu«.

Vojvodinom tajniku odgovorio je oko 8. veljače 1596.: »Što se tiče koadjutorstva, svi razlozi kao i moje vlastito iskustvo brane mi da to želim; zahvalnost, štovanje i revnost u službi koje imam prema monsinjoru presvijetlom biskupu uvijek će me priječiti da pomišljam na biskupstvo dokle god mi ga Bog bude dao za prelata; a zatim i moja nesposobnost kad mi ga Bog oduzme« (XI, 182-183).

Stvari su za sada ostale na tome. Mons. de Granier, ne ozdravivši sasvim, prevladao je krizu, a Franjo je nastojao da se rješenje toga plana odgodi za neodređenu budućnost.

On se dakle vrati u Chablais. Tu je on pravi poglavar misije: jer dodijelili su mu tri pomoćnika – dva kapucina, o. Esprita de Baumea i o. Chérubina

de Mauriennea, te isusovca o. Jeana Sauniera. Ovim redovnicima pridružiše se župnik iz Annemassea, vlč. Balthazar Maniglier i kanonik Louis de Sales. Franjo ne zaboravlja svoj zadatak kod Theodorea de Bèzea. 3. srpnja vraća se u Ženevu; ovaj put prate ga Antoine Favre, nedavno imenovan predsjednikom ženevskog Savjeta, njegov tajnik Serge Suchet i odani Rolland. Sastanak se održao u »strogoj tajnosti«; trajao je tri sata: polazeći od de Bèzeovih riječi prilikom prvog sastanka, »rimska Crkva je Majka Crkva«, Franjo istakne da ne mogu postojati dvije istinite Crkve. Na to de Bèze odgovori da je rimska Crkva samo dio sveopće Crkve; čak i ako se složimo da je ona glavni dio, treba dokazati da ju je »Bog ikad odredio da bude trajni i nepogrešivi uzor istine«; moguće je odijeliti se od rimske Crkve a da se ipak ne izađe iz Katoličke crkve. Tijekom tog razgovora de Bèze je ponizno i iskreno rekao: »Ako nisam na dobru putu, molim Boga svaki dan da me svojim milosrđem na nj vrati.« Atmosfera je bila srdačna, i kad su njegovi posjetitelji odlazili, De Bèze ih je pratio do predsoblja i stisnuo ruku predstojniku.

Imali su i treći sastanak kojemu se ne zna točan datum. Tada nije bilo govora o vjeri, već je Franjo došao da u Papino ime uvjeri de Bèzea kako će mu biti dodijeljen godišnji prihod od četiri tisuće zlatnih talira u slučaju da mu, ako se obrati, Ženeva oduzme njegova dobra. Takva su bila nesretna vremena... Promijeniti vjeru, značilo je riskirati da se izgubi položaj i sredstva za život, a katkad i raskid sa svojim najdražim prijateljima. Ne znamo kako se odvijao taj treći razgovor. Jedno je sigurno: Franjo je nastojao održati vezu sa slavnim ženevskim teologom. Pouzdano se zna da je 1603. Franjo, tada biskup, poslao svoga prijatelja i crkvenog suca, Andréa Souzea (o tome je on sâm svjedočio) kod de Bèzea. De Bèze je umro 1605.

Kvatre u Annemasseu

Dok je Franjo u proljeće 1597. poduzimao te korake u najvećoj tajnosti, njegovi misionari, a posebno o. Chérubin de Maurienne, smišljali su, uz Franjino odobrenje, zanimljiviji radni plan. Započelo je s prijedlogom da se održi javna rasprava između ženevskih pastora i katoličkih misionara: taj se plan s vremenom izgubio. Tada naši misionari odlučiše, naočigled Ženeve, slaviti kvatre u Annemasseu 8. i 9. rujna 1597. Ta je ideja imala vrlo povoljan odjek među katolicima i novoobraćenicima Chablaisa. Velike grupe krenuše na put u dugim povorkama s visoko uzdignutim križem. Dva je dana bio »blagdan« u Annemasseu; prije svega vjerski blagdan, ali sa svečanim obredima, procesijama, propovijedima itd., miješahu se narodne pjesme, glazba, čak i pucnjevi iz kremenjača. »Poanta« je bila postavljanje križa nasuprot Ženevi, na mjestu razorenog Križnog puta... Kalvinisti bijahu preneraženi. Odrediše da 14. rujna bude u Ženevi dan javne i opće pokore, a zastupnik Antoine la Faye hitno napiše *Kratku raspravu o kreposti Križa i o načinu kako ga častiti*. Na to je Franjo Saleški odgovorio svojom *Obranom barjaka Sv. Križa*, što se pojavila tek 1600., to jest prekasno. Misionari klicahu. Franjo se također radovao tom štovanju Križa, ali nije cijenio ono nešto agresivno, izazovno što se tu umiješalo. »Treba«, govorio je, »postupiti kao što činimo u Svetom tjednu: otkriti jednu stranu Križa, zatim malo-pomalo drugu, na kraju cijeli Križ i tiho pjevati: *Evo drvo Križa, dođite poklonimo se*« (E. A. XI, 258-259). Neki bi bili voljeli da je izgovorio i neke »žestoke« riječi. On je na to odgovorio: »Uvjeravam vas da se nikad nisam poslužio zajedljivim riječima a da poslije nisam požalio. Ljudi više postignu ljubavlju i milosrđem nego strogošću i oštrinom.« Na račun tih »oštrih riječi« možemo navesti pridjevak koji je on jednom uputio Kalvinu za vrijeme javnog poučavanja: »taj smrdljivac«, zaprepašteni slušatelji načiniše odmah na grudima veliki znak križa.

Franjo prihvaća ženevsko koadjutorstvo

Dakle, Franjo još nikako nije rekao »odlučni da« na prijedlog imenovanja za koadjutora. Malo poslije veličanstvenih obreda u Annemasseu, mons. de Granier odluči primijeniti protiv Franjine poniznosti posljednji napad. Jednoga dana, kad se predstojnik nalazio u Salesu, uputi mu svoga dvorskog kapelana, Pierrea Critaina. Sutradan po dolasku, pod izgovorom da će zajedno moliti časoslov, Critain povuče Franju na galeriju dvorca i izravno navali na nj. Franjo se dugo opiraše. Na kraju predloži dvorskom kapelanu da idu zajedno slaviti mise u seoskoj crkvi: »Vi ćete reći prvu misu, a ja ću posluživati; ja ću reći drugu. Zazvat ćemo milost Božju i onda ćemo učiniti kako nas on nadahne.« Iz molitve je Franjo izišao pobijeđen. »Izjavit ćete monsinjoru«, reče on na povratku Critainu, »da nikad nisam želio biti biskup (...) Ali jer on to želi i on to naređuje, spreman sam poslušati i služiti Bogu u svemu.« Vojvoda, vrlo sklon Franjinoj kandidaturi, bio je obaviješten o tom pristanku, i 29. kolovoza 1597. dostavi mons. de Granieru javnu povelju kojom je, kako je to odgovaralo tomu vremenu i položaju, »preklinjao« Papu i Sveti kardinalski zbor da »imenuju gospodina Franju Saleškog koadjutorom ili za nešto drugo«.

Franjo se vrati u Thonon, ali samo da pomogne svojim suradnicima. Na čelo grupe misionara postavio je o. Cypriena Chérubina čiji je apostolski žar cijenio, premda ne i ratoborni naglasak u glasu, ali koji će, kad se sve uzme u obzir, izvršiti značajno djelo u Chablaisu.

Teška Franjina bolest odgađa njegovo putovanje u Rim

Oko 20. listopada Franjo napušta Thonon i odlazi u Annecy. Treba u ime mons. de Graniera, koji se još uvijek oporavlja od bolesti, poći na biskupski

»posjet *ad limina apostolorum*« i izvršiti formalnosti oko svoga imenovanja za koadjutora.

Ali eto u studenome, u Annecyu, Franjo »leže u krevet od jake i žestoke groznice koja nije popuštala«. »Dehidrirao je od unutarnje ognjice i došao u tako jadno stanje da liječnici nisu znali kakav sud dati.«

Početkom siječnja, Franjo je bio tako malaksao da su izgubili nadu za njegov život. Njegova je majka sišla u Annecy jer »nju su bili poslali da mu donese vijest o smrti«... Bolesnik »se na početku iznenadio«, zatim ga je obuzeo veliki strah od Božjega suda. Nadvladao je tu krizu predajući se Božjem milosrđu. Katedralni kanonici »dođoše svi zajedno da mu kažu posljednji zbogom i da prime njegov sveti blagoslov«. Iscrpljen tim posjetom, Franjo se onesvijestio »na sat vremena«, tako da su mislili da je umro.

Tada ga je iznenada obuzela strašna napast protiv stvarne prisutnosti Isusa Krista u euharistiji. Iskušenje je bilo žestoko i Franjo se mogao osloboditi tek »zazivanjem imena Isusova iz dna svoje duše«. Došavši k sebi, našao je rješenje koje nije mogao naći usred najjače krize; ali sjećanje na tu borbu bilo je i dalje strašno. Nikad nije pristao otkriti sadržaj te napasti, a kad bi se toga sjetio, »uvijek je pravio znak križa, bojeći se da to ne bude kamen spoticanja onima koji su slaba duha«.

Čini se da je Franjo ozdravio zahvaljujući »dobroj govedskoj juhi«. Kanonici koji su za njim toliko žalili dođoše tada obradovati ga koncertom na citrama i lirama. Mons. de Granier je »ponovo stao na noge« kad je čuo da je njegov predstojnik izvan opasnosti! Predstojnikov oporavak trajao je još četiri mjeseca: »Sada, kad se po Božjoj dobroti oporavljam, ostaje mi velika slabost, osobito u nogama«, piše on 14. siječnja, »te ne znam hoću li moći putovati u Rim prije Uskrsa, premda beskrajno želim biti tamo u Svetom tjednu.«

Iz Salesa Franjo upućuje nekoliko pisama te 1598. godine. Međutim u travnju poručuje nunciju: »Danas idem u Thonon gdje sam neko vrijeme potreban.« O. Chérubin, čiji duh obiluje inicijativama, i koji uživa veliko povjerenje vojvodino, predložio je Franji da u samom Thononu organizira blagdan kvatri veličanstveniji od onoga u Annemasseu...

2. svibnja 1598. Filip II. Španjolski i Henrik IV. potpisali su ugovor u Vervinsu: Čini se da je to bilo dugo razdoblje mira za Savoju; od tada će Chablais biti zaštićen od upada iz Ženeve; narod će se, bez straha od osvete, moći vratiti katolicizmu, a Karlo Emanuel imat će ako hoće slobodnije ruke da pomogne misionarima u Chablaisu.

Predstojnik nastoji odmah iskoristiti prednosti novih povoljnih prilika. U srpnju je nekoliko župnika, »zrelih ljudi i vrlo iskusnih u pastoralu«, postavio u važne župe. Ustanovio je leteću grupu misionara koji obilaze sela; podržava ih riječima i čak, ako je to potrebno, svojim prisustvom na terenu te povremeno dijeli s njima neuspjehe i opasnosti.

Kvatre u Thononu

Kvatre u Thononu pripremaju se s velikim žarom ali vrlo ozbiljno: svjetovni sjaj ne smije zasjeniti duhovne obrede. Napokon, 20. rujna, nakon što su riješene mnoge materijalne, novčane i diplomatske teškoće, kvatre su svečano otvorene. To nije bilo lako: kardinal-legat Medici (budući Leon XI.) zaustavit će se tu na svom povratku iz Francuske u Italiju, a i vojvoda će sa svojim dvorom sudjelovati u događaju!

Poteškoće u organizaciji bile su tolike da je trebalo više puta premjestiti datum kvatri, i konačno odlučiti da će se obaviti u dva dijela.

Prvi se dio odvijao 19., 20. i 21. rujna pod predsjedanjem mons. de Graniera. 28. rujna, stigao je u Thonon vojvoda Karlo Emanuel, a 30. rujna kardinal legat s velikom pratnjom; biskup sa svojim svećenstvom pođe mu u susret do Allingesa, topovi s tvrđave grmjeli su u njegovu čast; vojvoda je izašao preda nj »pola milje«; kardinal odmah ode u crkvu slaviti misu. U gradskoj vijećnici, nakon što je biskup opisao misiju, vojvoda uzme predstojnika za ruku i odvede ga pred legata: »Monsinjore«, reče mu on, »ovaj kojega vam predstavljam, to je apostol Chablaisa; vidite čovjeka koji je od Boga blagoslovljen i poslan nama s neba, koji je, raspaljen velikim žarom za spasenjem duša, uz veliku opasnost za svoj život, prvi hrabro došao u ovu provinciju, tu sijao Božju riječ, postavio križ našega Gospodina. Evo, ja sam ovdje donio svoj mač da pomognem njegove svete pothvate; i nema nikoga tko bi mogao nijekati da sva hvala za ovo dobro djelo pripada njemu.«

Na što je zapravo mislio Franjo slušajući te pretjerane pohvale? Možda je u mislima gledao svoj dolazak u neprijateljski, prijeteći Thonon prije četiri godine – svoje propovijedi pred šest ili osam osoba hrabrijih od ostalih, mise koje je morao slaviti zaštićen u tvrđavi Allinges, vojvodinu šutnju, škrtost vitezova sv. Mauricija i sve ono što je podnio... Ali, je li on bio čovjek koji se vraća svojim uspomenama? On se radije zahvaljivao svemogućem Bogu za sve što je danas vidio i čuo.

Tri je dana trajao neočekivani blagdan. Sve bijaše blistavo po baroknom ukusu toga doba: ukrasi, barjaci, glazba, »vatreni stroj«, pjesme, procesije, zvonke propovijedi itd.

O. Chérubin bio je veliki tvorac tih svečanosti za koje je imao neospornu karizmu. »Sve je iznenadio«, pisao je vojvoda Papi.

U četvrtak 1. listopada prije i poslije podne kardinal, mons. de Granier i Franjo primahu odreknuća: pastor Pierre Petit, g. de Foras, desetak gospode, uglednici, grupe, čitave obitelji... Sutradan, ritam se još ubrzao. Tajnici su na kraju upisivali samo imena glava obitelji. U jedanaest dana (jer se taj postupak produžio) upisano je 2300 imena, prema popisu koji se čuva u vatikanskim arhivima.

Uzdizanje velikog križa na gradskom trgu u noći od 2. na 3. listopada, okrunilo je te svečanosti. I sve se završilo kasno u noći s posljednjom predstojnikovom propovijedi. Propovijedao je o euharistiji.

Kardinal-legat otišao je 3. listopada u Valais, očaran. On je osobno povratio u krilo Crkve tristo pedeset reformista, ali je, kako uvjerava vojvoda, ostavio biskupu više od 3000 obraćenih da ih primi u krilo Crkve. No to se dogodilo prije važnih događaja koje sada moramo pripovjediti.

Da bismo ih dobro razumjeli, potrebno je ne samo da se u duhu vratimo »u to doba« nego da proniknemo u sukob koji se zbiva u Franjinu srcu između pravnika i apostola Isusa Krista. Tek je prošlo četiri ili pet godina kako je Franjo završio studij prava; dakle, kao i svi pravnici toga doba, usvojio je načelo na kojemu se temeljila vjerska politika državâ. »Jedna vjera, jedan kralj, jedan zakon«: *cuius regio, eius religio*. Čak je od 1595. započeo pisati raspravu koja će biti uvod u Zakonik njegova velikog prijatelja Antoinea Favrea; oštru, strogu raspravu koja nam otkriva neočekivana Franju Saleškog, nepopustljiva pravnika: protestantizam u njegovim očima nije samo krivovjerje već i politički raskol koji razdvaja narod. Zlokobnih posljedica hereze Franjo je postao vrlo svjestan u Savoji, u Parizu, a osobito otkad je misionario u Chablaisu: ti prizori nisu ublažili pravna načela! Priznajmo iskreno: *Uvod u Fabrienov Kodeks* sadrži stranice koje bi nam danas bile neprihvatljive (vidi Pl. LXIX). Ali otkad je postao čovjek Crkve, problem protestantizma pokazao se Franji u novom svjetlu: kao apostol, on će tražiti uspostavljanje jedinstva kroz pomirenje ili još više kroz ponovno pomirenje. Jasno je vidio pogreške obiju strana, ali bijaše uvjeren da zajednički povratak k izvorima kršćanske vjere, Bibliji, Evanđelju, Ocima, može približiti duhove, a uskoro i srca: duboko je vjerovao u djelotvornost Božje riječi, ako se ona prihvati iskrenim srcem.

Ta napetost između pravnika i apostola objašnjava složenost njegova stava u danima koji su slijedili nakon odlaska kardinala-legata.

5. listopada, vojvoda sazove svoj savjet da ispita kako će službeno obnoviti katolicizam u Chablaisu. Franjo je tu izložio svoj program koji je bio potvrđen: uspostavljanje nekadašnjih župa i povrat novim župnicima negdašnjih crkvenih dobara, udaljavanje pastora Vireta (koji se, uostalom, ilegalno zadržao u Thononu, i već je bio otišao), zamjena školskog učitelja-hugenota jednim katolikom, vraćanje građanskih prava katolicima u Thononu, zabrana vršenja javne službe svakom kalvinistu. Na vlastiti poticaj vojvoda je dodao jednu drugu vrlo važnu odluku: on je želio i htio da bude »potpuno zabranjeno ispovijedanje suprotne vjeroispovijesti«.

Ova posljednja točka izazvala je buran otpor kalvinista. Da ga ublaži, vojvoda sazove u gradskoj vijećnici, vjerojatno oko 12. listopada, vijeće plemstva i građane. Mons. de Granier, o. Chérubin i Franjo Saleški bijahu prisutni. Vojvoda je energično govorio svome slušateljstvu i izjavio da želi »sve svoje podanike« vratiti Crkvi. Pozvao ih je, reče, da sazna njihovu konačnu odluku i da upozna »svoje dobre sluge i dobre podanike«. Kako su se hugenoti opirali, on zagrmi: »Oni koji nose bijeli križ na srcu, koji su naše vjere ili koji to žele biti, neka stanu meni zdesna, a oni koji nose crne obrube hereze i koji više vole Kalvinov raskol nego Crkvu Isusa Krista, neka stanu meni

slijeva.« Oni se podijele. Okrenuvši se tada na lijevu stranu, vojvoda reče: »Dakle vi, nevjerni Bogu i svojemu princu, vi mi se hoćete opirati? Ja ću vam pokazati da sam ja vaš vladar i gospodar.« Zatim, odbijajući svako posredovanje, vojvoda zapovjedi nepokornima: »Povucite se i za tri dana otiđite iz mojih zemalja.« Krećemo se prema samoj politici; vjera nema puno veze s kneževim ponašanjem. A ipak, Franjo Saleški nije se protivio.

Pošteno je da vidimo i drugu stranu toga mučnog prizora. Dok je tako vojvoda razlučivao »jarce od ovaca«, jedan svjedok nam kazuje kako je Franjo prilazio nekolicini nepokornih pozivajući ih »blagim i ugodnim opomenama« da priđu knezu s zdesna. Oni koji nisu popuštali sklonili su se u skladu s vojvodinim naređenjem u Nyon, na drugoj obali jezera. Franjo ih nije napustio: uskoro je za njih polučio propusnice i uspostavio s njima dijalog. Mnoge je od njih uspio uvjeriti, i to ne najmanje važne. Da bi se umanjile činjenice, često se navodi da se taj izgon odnosio samo na »dvadesetak osoba, desetak obitelji«. Ali broj nije važan: previše je i samo jedan prognanik zbog vjerskih motiva. Bolje je navesti činjenicu koja je izvjesna: kad bi se odlučili na odreknuće, protestanti su željeli da to učine kod Franje; oni su poznavali srce svoga »protivnika«.

Ne poigravajući se paradoksom, zar ne bismo mogli tvrditi da su protestanti iz Chablaisa koji su se pred Franjom odrekli protestantske vjere odnijeli veliku pobjedu? Nimalo ne odstupajući od svog uvjerenja da kalvinizam stvara raskol koji vrlo šteti državnom jedinstvu, postupno kako je napredovao u svojoj apostolskom zvanju, Franjo je – za obraćenje srdaca – sve manje i manje računao na snagu oružja, diplomatska lukavstva, čak i na teološke rasprave, a sve više i više na snagu Božje riječi, Bibliju, Evanđelje, Oce. Apostol će stati ispred pravnika; predstojnička propovijed prevagnut će nad Fabrienovim Kodeksom. Ne možemo pratiti taj razvoj kroza sav njegov tijek! Nastojat ćemo barem opisati njegove velike trenutke. Njegov plan pomirenja iz 1616. predstavljat će, bez sumnje, njegov najplemenitiji napor. Dakle, čini se neospornim da taj razvoj Franjo duguje svojim osobnim kontaktima s protestantima iz Chablaisa, Pierreu Poncetu, gospodinu Avullyu i drugima, te samom Théodoreu de Bèzeu. Otkrio je kod njih, u njima, ozbiljna uvjerenja, čestitost u proučavanju, i često iskrenu pobožnost. Rat oružjem, pamfletima, javnim raspravama pokazao mu se uskoro smiješnim. Samo istina i milosrđe mogli su »ponovo osvojiti Ženevu«.

Za vrijeme *kvatri* u Thononu, Franjo, misionar u Chablaisu, ubrao je plodove svoga rada i svojih patnji. Nadati se je, mislio je on, da će se cijela pokrajina obratiti: »i tako, kad je *prošla zima*, proljeće se smiješilo; svuda se vidjelo kako se uspravlja 'dragocjeno i sjajno drvo' životvornog Križa; sa svih strana čulo se pjevanje Crkve poput glasa grlice, a *loze* obnovljene, nanovo *cvjetajući* ispuštahu svoj *miris*«. Tako Franjo – tada ima trideset i jednu godinu! – opisuje stanje u Chablaisu 1598., u izvještaju upućenu Klementu VIII. godine 1603... Ali Chablais će mu zadati još dosta briga.

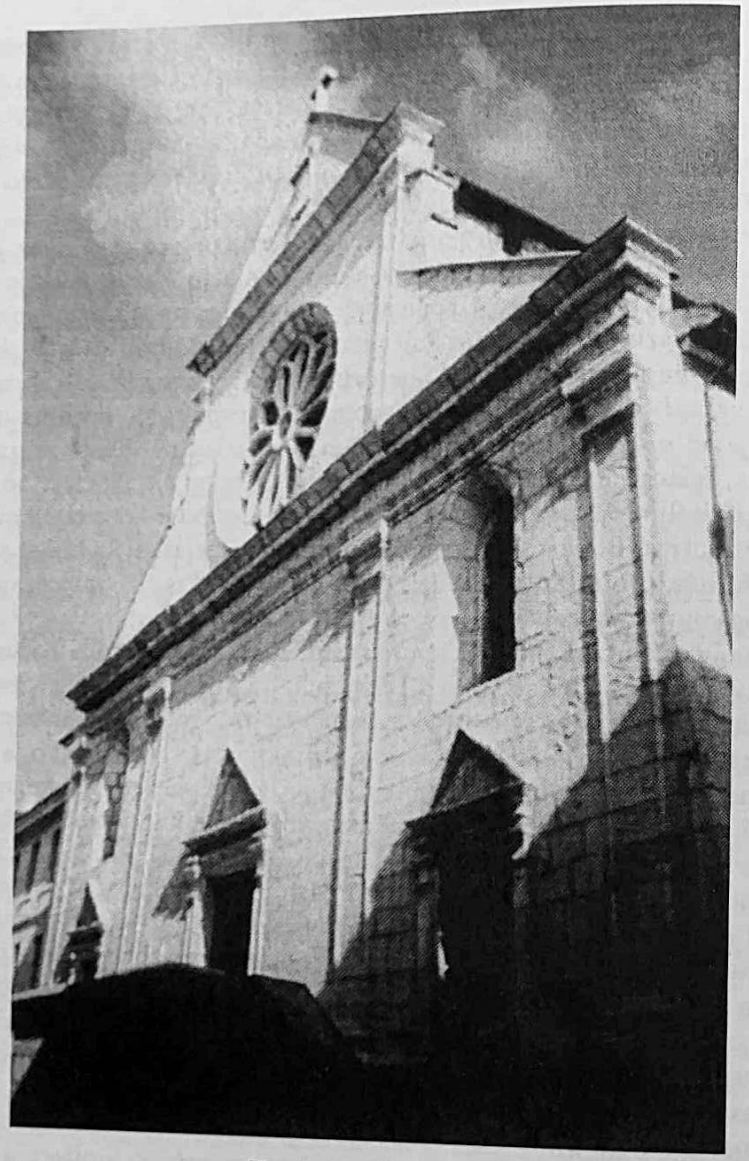

Katedrala u Annecyu

V.

»Rijetka ptica na zemlji«
(1598-1602)

(Ova se izreka pripisuje Henriku IV. u 1602. godini. Je li to jedna od onih »povijesnih« izreka koje nikad nisu bile izgovorene? Što god bilo, Henrik IV. je vrlo cijenio Franju Saleškog, a govorio je tako neusiljeno te je vrlo vjerojatno da je ova pohvala autentična.)

Papa Klement VIII. čestita Franji Saleškom poslije uspješno položenog ispita

Zamjenik mons. de Graniera za posjet »ad limina«

Oko 20. listopada 1598. Franjo Saleški napusti Thonon i pođe u Sales da se tamo napokon pripremi za putovanje u Rim. Uz suglasnost mons. de Graniera priredi za vojvodu izvještaj u vezi s uspostavljanjem katoličkog obreda u Chablaisu. Pravni plan prema kojemu se stvari promatraju u skladu sa srednjovjekovnim shvaćanjem kršćanstva. Vojvoda potpiše taj plan 12. studenoga.

Oko 12. studenog 1598. Franjo je otputovao za Rim: tu će izložiti sve poslove dijeceze. Pratio ga je »veliki vikar«, g. de Chissé, biskupov nećak, koji je imao dužnost zamoliti Klementa VIII. da Franji udijeli dostojanstvo koadjutora. I Rolland je putovao zajedno s njim. Slijedeći put sv. Bernarda, naši putnici stigoše do Modene gdje se pridruže Favreu, koji je u Rim išao radi obrane interesa Anne d'Este, u zamršenoj ostavštini vojvode od Ferrare, Ercolea d'Estea. Grupa je stigla u Rim sredinom prosinca.

Papa Klement VIII. odredio je da Franju primi u audijenciju poslije božićnih praznika. Prvosvećenik ga je primio vrlo srdačno. Dobro je poznavao Franju, a kardinal Medici nedavno mu je govorio o kvatrama u Thononu. Franjo preda molbenice mons. de Graniera koje se odnose na Chablais; Papa povjeri trojici povjerenika da ih prouče. To će proučavanje biti brižljivo i dugotrajno zbog tadašnje političke situacije: je li zgodno Ženevu uključiti ili isključiti iz Vervinskog ugovora? Henrik IV., vojvoda od Savoje i Papa upustili su se u tom pitanju u vrlo suptilan diplomatski rat!

Trebalo je samo čekati odluke. Franjo iskoristi prisilno slobodno vrijeme da hodočasti na sva sveta mjesta u Rimu. Tada je stupio u kontakt s Baronijem, koji je naslijedio Filipa Nerija na čelu Oratorija Božanske ljubavi, i sa Giovenaleom Ancinom, s kojim je uspostavio čvrsto prijateljstvo. Preko njih je upoznao tu instituciju i tako se oduševio da je stvorio plan kako će to uvesti u Francusku i u Savoju.

Franjo pred areopagom kardinala i teologa

15. ožujka, g. de Chissé dobio je drugu audijenciju i predao je Papi molbu za koadjutorstvo. Papa je odmah pokazao veliku naklonost; pozvao je Franju i izjavio da se priklanja željama mons. de Graniera, ali mu nalaže da se pripremi za uobičajeni kanonski ispit: sâm on, Klement VIII., predsjedat će ocjenjivačkom odboru. Franjo i de Chissé se zbuniše! Papinom povlasticom od 10. siječnja 1451. izabranici vojvode od Savoje bijahu izuzeti od toga ispita. Podvrći mu se, to bi bila uvreda vojvode! I doista, ambasador Savoje se tome usprotivio. Na kraju se sve sredilo. »Ja želim ovaj ispit samo radi svoga zadovoljstva«, rekao je Papa, »i da tako bolje zablista učenost budućeg biskupa, što će mu biti preporuka za cijeli kardinalski zbor.«

U ponedjeljak 22. ožujka 1599., Franjo se pojavi u papinskoj palači. Dvorana je bila »puna ljudi«. Oko njegove svetosti sjedilo je osam kardinala, među kojima kardinal Medici, kardinal Borghese, kardinal Baronio i kardinal Borromeo; dvadeset nadbiskupa, biskupa, redovničkih generala; o. Belarmin nalazio se među teolozima zaduženima da raspravljaju s kandidatom. To je bio počasni ocjenivački odbor! Postavili su mu, izgleda, trideset i pet vrlo teških pitanja! Sve je divno prošlo. Papa nije skrivao svoje zadovoljstvo. Tako je, kad je ispit završio, mimo svih protokola, ustao, sišao do Franje, zagrlio ga i rekao mu citirajući Knjigu Izreka: »Sine moj, pij vodu iz svoje nakapnice, onu što teče iz tvoga studenca. Nek' se tvoji izvori razlijevaju i tvoji potoci teku ulicama!«

Ovaj je uspjeh uznemirio Franjinu skromnost. Kakvi će glasovi otići u Annecy? Svome bratiću Louisu napisao je 26. ožujka: »Priznajem da Bog nije dopustio da budemo posramljeni na ispitu (...). Uvjeravam Vas da je g. veliki vikar izašao iz konzistorija sretniji od mene. Taj vjerni prijatelj odmah je pohitio da napiše u Savoju o znakovima očinske dobrote kojom me je Papa počastio, što me obvezuje da još više budem dobro dijete i dobar sluga svete rimske Crkve; ali što god da naši prijatelji pišu, sjetite se da naši prijatelji isto tako često preuveličavaju naše dobro kao što naši neprijatelji preuveličavaju naša zla« (E. A. XII, 6).

Krajem ožujka 1599., naši putnici pripremiše se za povratak u Savoju. 24. ožujka, Klement VIII. potpisao je imenovanje kojim udjeljuje biskupu Ženeve veliki dio milosti što ih je molio, te imenuje Franju Saleškog biskupom Nicopolisa (u Bugarskoj) i koadjutorom ženevskog biskupa. 25. ožujka, Franjo je sudjelovao na papinskoj misi u Sv. Petru. Tu je »primio posebne milosti od našeg Gospodina«, što je za sjećanje zabilježio na cedulјici. Evo tog teksta: »Kad sam primio svetu euharistiju iz ruke vrhovnog svećenika, na blagdan Navještenja, moja je duša bila iznutra utješena, i Bog mi je učinio milost dajući mi veliko prosvjetljenje o otajstvu Utjelovljenja, učinivši da na neprotumačiv način spoznam kako je Riječ Tijelom postala snagom Oca i djelovanjem Duha Svetoga, u djevičanskoj utrobi Marije, i sâm je to

htio da bi se *nastanio medu nama* čim postane čovjekom poput nas. Taj Bogočovjek dao mi je i uzvišenu i slatku spoznaju o transsupstancijaciji, o njegovu ulasku u moju dušu i o službi crkvenih pastira.«

31. ožujka 1599., Franjo je krenuo u Savoju preko Loreta i Torina. U Torinu, kamo je stigao oko 15. travnja, Franjo je imao puno posla. Jer kad su vitezovi doznali za odluke Klementa VIII., koji im je naložio da povrate Crkvi dobra neophodna da se postave župnici i ustanove župe, da se uzdržavaju pastiri i propovjednici, pokrenuše mnoge sporove sve do vojvodina dvora. Zlo po njih... Shvatili su da se ispod prelatove blagosti krije strogost pravnika, pravednost apostolskog čovjeka i neustrašiva ljubav prema siromasima.

Koadjutor mons. de Graniera

Franjo je stigao u Savoju tek 1. lipnja 1599. Pune tri godine *»naslovni* biskup Nikopolisa« živjet će u sjeni mons. de Graniera. Sjeni koju on voli i koju, takoreći, on stvara. Zbog novčane oskudice i duhovne skromnosti, ne traži da se napišu njegove biskupske povelje koje će besplatno primiti tek 15. srpnja 1602.; »čak je odbio da ga zovu biskupom«, nije htio uzeti »drugu odjeću, drugo ime ni drugi položaj osim predstojnika katedrale« (A. S., 198--199). Ali nije mogao spriječiti da ga narod poštuje: u očima svih, on je bio misionar koji je »obratio na tisuće duša«.

I kao što treba, u ime vladajućeg biskupa, koadjutor – nitko ne bi bolje počastio taj naziv – obavlja tada sve poslove na dvoru. Ti se poslovi uglavnom tiču Chablaisa, gdje se izmjenjuju radosti i razočaranja: župe se postupno organiziraju, no ne bez poteškoća: vitezovi sv. Mauricija stvaraju mnogo zapreka povratku dobara što im je odredio vojvoda.

Ali Franjo je uporan. Napreduje pun povjerenja u »desnicu Svevišnjega« i u »Kristovu snagu«. Od Thonona želi načiniti »bedem« protiv Ženeve: pokušava tu osnovati Isusovački koledž: Papa odobrava i obećava financijsku pomoć, ali kako provincijal nije imao dovoljno ljudi, ostvarenje je bilo skromno i kratkotrajno; predviđa također zajednicu od osam svećenika, nadahnutu duhom Oratorija, ali plan će tek vegetirati zbog nedostatka ljudi... i prostora. U Thononu će također biti »hospicij« za prihvat obraćenika iz susjednih krajeva, posebno iz Ženeve, koji su bili prognani iz svoje domovine i lišeni svojih dobara; ali od čega će živjeti? Pomoć bi trebala doći iz Rima... Za sve te planove Franjo se snalazio što je djelotvornije mogao, u Rimu preko nuncija, na dvoru preko vojvode. Jedan čovjek – kojega inače jako voli i čiju marljivost cijeni – pomaže mu, ali ga množinom svojih vlastitih planova ometa: o. Chérubin, koji planira stvaranje ogromnog kompleksa, »Doma« koji bi privlačio mladež iz svih zemalja, »znanstvenike i umjetnike« iz susjednih gradova, da tu naučavaju »sva umijeća i sve znanosti, književnost i jezike«, a za financiranje tog projekta obratili bi se plemenitosti svih katolika iz svih zemalja

posredstvom jedne »Lige«... Klement VIII. se pokazuje sklonim tom golemom projektu, i poveljom *Redemptoris* (13. rujna 1599.) »utemeljuje i trajno ustanovljuje« kuću koja će se zvati *Dom svih znanosti i umjetnosti*, zagovorom Naše Gospe od Milosrđa; i svog »dragog sina, Franju Saleškog« imenuje upraviteljem »Svetog doma«. Premda se divio tom projektu, Franjo jasno vidi teškoće koje on nameće. Uostalom, tek će se 1602. započeti ostvarivati taj projekt.

Francuzi prodiru u Savoju

Događaji će još više otežati situaciju. Nemoguće je ovdje opisati zbrku koju je s mnogo spletaka prouzročio vojvoda Karlo Emanuel; evo barem ključnih točaka te prepirke između Henrika IV. i vojvode. Koristeći unutrašnje teškoće Francuske, vojvoda se, pri koncu vladavine Henrika III., domogao markištva Saluzzo. Godine 1598., Vervinskim mirom između Francuske i Španjolske, pitanje Saluzza bilo je samo privremeno riješeno. U prosincu 1599., vojvoda dođe u Pariz da to konačno riješi: Pariškim ugovorom vojvoda se obvezuje da će za markištvo Francuskoj dati Bresse, Bugey, pokrajinu Gex i Valromey. Vojvoda oteže izvršiti svoje obveze i sklapa zavjeru s Brionom, ali Henrik IV. sluti izdaju. U kolovozu 1600., izbija rat između Francuske i Savoje; stanovnici Berna i Ženeve uskoro pomažu Francusku i ponovno provaljuju u Chablais. Francuske pobjede bile su strašne. Uskoro je cijela Savoja, izuzev dva ili tri čvrsta uporišta koja su nešto kasnije pala, bila osvojena. Između 5. i 8. listopada, Henrik IV. je prošao kroz Annecy.

Toga je dana položaj mons. de Graniera i njegova koadjutora bio vrlo osjetljiv. Annecy je zapravo bio zemlja ženevsko-nemourskog vojvode Henrika, koji je istovremeno podanik njegova veličanstva kralja Francuske i njegove visosti vojvode od Savoje; u sukobu koji je tada izbio između Henrika IV. i Karla Emanuela, vojvoda od Nemoursa bio je ostao neutralan. 5. listopada, primio je dakle žurno kralja, pobjednika nad svojim vojvodom. Vert-Galant bio je u pratnji markize Verneuil »i naočigled svima, radosno je večerao sa svojom lijepom prijateljicom« u dvorcu Annecy. Tog istog 5. listopada, kad se – preko opunomoćenika – u Firenci slavilo službeno vjenčanje Henrika IV. s Marijom Medici.

Mons. de Granier bio je u velikoj neprilici: Treba li da pođe pozdraviti kralja? Napokon se na to odluči da bi se zauzeo za Chablais koji je još jednom bio ratom opustošen. »Iz ljubav prema Bogu i našem Svetom ocu Papi, i iz obzira prema Vama«, odgovori kralj, »neće biti uvedene nikakve novosti u provinciji Chablais protiv onoga što je bilo učinjeno za vjeru, i ja Vam to obećavam uz cijenu vlastitog života.«

Nekoliko dana kasnije kralj krene u rat jer se vojvoda Karlo Emanuel nije priznao pobijeđenim. Zapravo, u Chablaisu vladahu »veliki heretici koji

htjedoše ponovno uspostaviti svoju tobožnju religiju i vratiti na propovjedaonicu pastore koji su ih slijedili«.

17. siječnja 1601., napokon je u Lionu potpisan mir između opunomoćenika vojvode od Savoje i kralja Francuske. Karlo Emmanuel zadržao je Saluzzo, ali je morao Francuskoj ustupiti Bresse, Bugey, Valromey i pokrajinu Gex. A kralj je, svojim pismenim nalogom, vratio Savoji područje Gaillard između Terniera i Chablaisa. Što će biti od katolicizma u tim zemljama (od kojih su neke pripadale ženevsko-annecyevskoj biskupiji) kad kralj nije imao skrupula pustiti da tu u njegovo ime vladaju notorni hugenoti?

Franjo je u tim prilikama po drugi put spasio Chablais; sâm je prošao zemljom, uz opasnost da ga kraljevi vojnici uhapse; bodrio je, podržavao misionare koji se bijahu raspršili iz straha od stanovnika Ženeve i Berna, hrabrio svoje župnike »od kojih je većina ostala u svojim župama, iako su se neki od onih najplašljivijih bili povukli dok ne vide kako će sve to završiti«. Suočio se s okupacijskim vlastima, započeo poneku pravnu ili diplomatsku bitku. Međutim, kad se u svibnju 1600. napokon pojavila kod Pillehotea, lionskog knjižara, knjiga koju je napisao kao odgovor na nekadašnji pamflet pastora Fayea, koja je imala naslov: *Obrana barjaka Svetoga Križa našega gospodina Isusa Krista,* odgovor je došao prekasno, uspjeh nije bio onakav kakav se mogao očekivati, ali je djelotvorno pomogao mnogim dušama da ostanu vjerne pod novim vihorom koji je potresao Chablais.

Sabirući rezultate tih godina (1599-1601) u pismu koje je 18. ožujka 1601. poslao nunciju Riccardiju, Franjo mu je mogao pružiti ovu »utjehu«: »Iako se (...) u Thononu i Ternieru (...) puno trpjelo pod vladavinom g. Montglata, hugenota, i zbog različitih zasjeda Ženevljana (naročito su u Ternieru bili nasilni i sa svetim predmetima počinili neizrecivo nedostojne stvari, ipak, usprkos svemu, između tako velikog broja obraćenih, nije bilo ni četvero koji su opet pali, a i oni su bili niskog položaja. Tako se uvidjelo da je njihova *promjena* djelo *desnice Svevišnjega*, jer su neočekivano slavili božićne blagdane s posebnim zanosom.«

Franjo će čak moći uskoro (28. lipnja 1601.) javiti nunciju da se od Božića »unatoč ratu, broj obraćenika povećao«, a nekoliko mjeseci kasnije (21. prosinca 1601.), nunciju Tartariniju, nasljedniku mons. Riccardija: »Naši su uspjesi... izvrsni, ne samo u Thononu i Ternieru, jer to više nije novost, nego i sasvim nedavni u okruzima Gex i Gaillard koji se protežu do ulaza u Ženevu. U drugoj od tih pokrajina, ženevski biskup blagoslovio je prošlog tjedna osam crkava da ih koristi više tisuća duša vraćenih vjeri nakon Duhova. Čim su bile podvrgnute kralju Francuske, bile su ustanovljene tri župe u kojima su postavljena trojica naših kanonika za svetu propovijed; tu ubiru mnogo plodova (...). Još se i drugi obraćaju, a neki su raspoloženi za obraćenje.«

Stoga Franjo namjerava u Thononu konačno ostvariti plan o *Svetom domu*... Svakako bez iluzija o preprekama koje će trebati svladati. No, kaže on, »osobito

je potrebno dati se na posao, stvarno i ozbiljno, jer dobre namjere nisu od velike koristi. Ako se to ne može provesti najedanput, neka se barem radi malo po malo, počinjući od najneophodnijih dijelova, kao što su koledž, sjemenište, i tako redom«.

Smrt g. de Boisya

Te, 1601. godine, na molbu mons. de Graniera, Franjo je propovijedao za korizme u Annecyu. Iako je od početka godine njegov otac – starac od osamdeset godina – bio vrlo bolestan, Franjo je započeo svoje propovijedi. U petak 6. travnja, izabrao je za temu upravo ove riječi sv. Ivana: *Gospodine, evo onaj koga ljubiš, bolestan je.* U času kad se uspinjao na propovjedaonicu, vlč. Aimé Bouvard javi mu da je prošle noći g. de Boisy »blago predao svoju dušu Bogu«. »Sklopivši ruke i podigavši oči k nebu, Franjo se pokloni Bogu i uspne se na propovjedaonicu gdje je sačuvao mirnoću i održao tako dobru propovijed da uopće nitko nije primijetio da je bio malo smućen. Kad je završio, jako se promijeni i zadrži narod riječima: 'Dolazeći k vama, saznao sam da je umrla osoba kojoj sam najviše dužan na svijetu; znajte da mi je umro otac. Molim vas dvije stvari: prvo da mi dadete jedan ili dva dana kako bih mu mogao iskazati dužno poštovanje, a drugo da molite Boga za pokoj njegove duše.' Tada ga vidješe kako plače.«

Prije nego će umrijeti g. de Boisy je pozvao svu svoju djecu koja su tada bila u Salesu, i »ostavio im je za oca svoga sina Franju«. Teška zadaća koja je dodana njegovim koadjutorskim odgovornostima: Gallois, stariji brat, bio je oženjen i živio je kao seoski vlastelin; Louis, dvadeset i tri godine, završavao je studije u Italiji; Jean-François, dvadeset i dvije godine, posvetio se crkvenoj karijeri; Bernard i Janus bijahu još u koledžu; Gasparde se 1595. udala za Melchiora Cornillona; i na kraju Jeanne bijaše još dijete od sedam godina. Za sada će gđa de Boisy živjeti u dvorcu Sales. I, zahvaljujući Franji i Louisu, obitelj je nastavila živjeti u savršenom jedinstvu.

Kad je završila korizma, mons. de Granier i njegov koadjutor pohodili su župe u Chablaisu koje su bile izložene ratu i reorganizirali ih.

Mons. de Granier šalje Franju u Pariz, u diplomatsku misiju

Dakle, pred biskupom stoji delikatan problem: Henrik IV. se pokazao sklonim obnavljanju katoličkog obreda u pokrajini Gex, što znači da se postavljaju župnici u dvadeset i šest župa u toj pokrajini; no, pritisnut između povoljnog stava prema katolicima i brige da ne ozlovolji Ženevu, kralj ne govori da će tim župnicima dati dobra koja su oteli protestanti. No, od čega će živjeti ovi svećenici ako ne dobiju natrag ta dobra? Mons. de Granier traži

od Rima da njegova svetost izvrši pritisak na kralja; Rim povjerava tu stvar svome nunciju u Parizu. Ali nuncij nije dobro obaviješten o vjerskim prilikama u toj dalekoj i skromnoj pokrajini Gex; potreban mu je mjerodavan savjet. Mons. de Granier, čije je zdravlje tada bilo dosta slabo, i koji je posljednje godine običavao svoje najteže brige povjeriti svome koadjutoru, pošalje Franju u Pariz da raspravlja s nuncijem i s kraljem.

Diplomat i misionar

Ta diplomatska misija, koja je mogla biti samo jedna ograničena i prolazna epizoda u životu budućeg ženevskog biskupa, imat će znatan učinak na njegovu sudbinu. Za devet mjeseci, koliko je trajao njegov boravak, Franjo, ponizni Franjo, osvojit će kralja, Dvor, cijeli Pariz; a zauzvrat će kralj, Dvor, Pariz, učiniti od njega osobu nacionalnih razmjera.

U srijedu 2. siječnja 1602., Franjo Saleški po drugi put u svom životu kreće u Pariz. Pratili su ga kanonik Déage i Antoine Favre, koji je pozvan u Pariz radi procesa Anne d'Este. U utorak 22. siječnja mala družina uđe u prijestolnicu.

Možda da se podsjeti na vrijeme studija, Franjo se smjesti u ulici Saint-Jacques. Koliko se Pariz bio promijenio u četrnaest godina! Ipak je pronašao bedeme s utvrđenim vratima, tisuće njegovih kapelica i crkava. Koledž Clermont bijaše zatvoren, a njegovi učitelji protjerani poslije Châtelova atentata na kralja.[15] Kakva je bila Franjina molitva pred Crnom Djevicom u Saint-Étienne-des-Grés!

Franjo se najprije bavi svojom misijom. Čim je stigao, javio se nunciju, mons. Innocentu del Bufalu, koji se sa svoje strane pokazao vrlo sklonim, ali mu jasno dade do znanja: ništa se neće moći učiniti u korist katolika iz Gexa ako se za njihovu stvar najprije ne pridobije g. de Villeroy kojemu kralj povjerava vanjske poslove Francuske. 8. veljače, nuncij je predstavio predstojnika Villeroyu, koji s njim održi dug i naporan sastanak. »Tu sam se morao dobrano boriti za naša prava«, piše on istoga dana mons. de Granieru. »Ipak, na kraju sam predao svoju molbu za koju mi je rekao da će nam Savjet dati pravo i postupiti pravedno, i da u to ni malo ne sumnjamo.«

Ali tada se nisu uzela u obzir politička zbivanja: Španjolska, Francuska, Savoja, Ženeva ušle su uskoro u delikatnu diplomatsku igru, koju su zastupnici Ženeve znali vrlo vješto iskoristiti. Stvari su se odugovlačile.

Taj prinudni boravak u Parizu bio je za Franju veoma koristan barem na apostolskom i humanom planu: izdvojio je Franju od svakog regionalnog partikularizma i sučelio ga s velikim problemima svijeta i vremena. Kad

15 Jean Châtel (1575-1594), fanatik koji je pokušao ubiti Henrika IV. malo poslije njegova ulaska u Pariz; bio je rasječen načetvero *(nap. prev.)*.

bude napuštao Pariz, bit će svjestan da je otkrio najblistaviji dvor u Europi, s njegovom veličinom ali i s njegovim intrigama i utjecajnim igrama; propovijedao je i zadržao uz svoju propovjedaonicu najzahtjevnije slušateljstvo, često podjednako površno kao i tankoćutno; umiješat će se u iznenadujuću vjersku obnovu koja tada preobražava visoko pariško društvo: »Sveci, istinski sveci, i to u velikom broju, i posvuda...«, kaže Bremond (I, 95). Privukao je mnoge duhove i mnoga srca.

Korizma u Louvreu

Sve je proizišlo iz toga, ako se sudi po naravnim pobudama, što se Franjo u Parizu ponekad pojavljivao kod princeze Marie de Luxembourg, vojvotkinje de Mercoeur: to je bila, kaže on, »naklonost koja mi nije mogla nedostajati jer sam je baštinio, budući da su moj otac, djed i pradjed imali čast da budu odgajani kao paževi i zamalo proveli ostatak svoga života, u kući glasovitih prinčeva de Martigues, vojvotkinja oca, djeda i pradjeda«. Dakle, dogodilo se da je, malo prije korizme 1602., »sretnim slučajem kraljičina kapelica u Louvreu bila ostala bez propovjednika«. Vojvotkinja de Longueville, sestrična vojvotkinje de Mercoeur, trebala se za to pobrinuti; zamolili su Franju. Kako nije imao drugog posla osim da čeka ishod svojih poslova, nije mogao odbiti: »Iz uljudnosti sam bio prisiljen propovijedati pred princezama i dvorjanima u kraljičinoj kapelici tri puta tjedno«, piše on 9. ožujka 1602. g. de Quoexu, »jer nisam mogao odbiti molbe i naloge koje su mi uputili.« Ali, dodaje mudro, »svakako nastojeći, polako i uporno poticati raspoloženje onih koji odlučuju o našoj stvari i kojima sam primoran prilagoditi se«. Iako je bila improvizirana, ta korizma imala je potpun uspjeh. Sav sretan, Antoine Favre pisao je mons. de Granieru: »Drže ga najboljim, propovjednikom kojeg Francuska dugo nije imala na toj velikoj pozornici.« A ipak, bilo je to razdoblje kad su se isticali slavni du Perron, budući kardinal, i o. Coton, isusovac! No, Franjo je, po običaju, propovijedao s potpuno evanđeoskom jednostavnošću, ne pribjegavajući snažnim učincima glasa i ruku, kako je tada bilo u modi! Tim više što je znao da su se, među njegove slušatelje, neprimjetno – iz radoznalosti ili zbog politike – uvukli protestanti. Primjerice gospođa Perdreauville, tako dobro upućena u svoj kalvinizam da je najučenije osobe nisu uspjele obratiti. Ali, nakon što je čula Franju s propovjedaonice i u privatnim razgovorima, ona se odrekla kalvinizma na divljenje »cijelog grada Pariza«. I njezina je obitelj uskoro slijedila njezin primjer. Međutim, Franjo nije u svojim propovijedima rekao ništa protiv kalvinizma. To ga je iskustvo utvrdilo u uvjerenju da se rješenje sukoba manje postiže kroz učene rasprave nego kroz izlaganje istine, sasvim nadahnute ljubavlju. »Od tada«, kaže on, »uvijek sam govorio da onaj tko propovijeda s ljubavlju, propovijeda dovoljno protiv heretika, premda ne kaže ni jednu riječ protiv njih...« I du

Perron je priznao u istom smislu: »Ako treba uvjeriti kalviniste, mogao bih i sam uspjeti; ako se radi o tome da ih se obrati, vodite ih gospodinu iz Ženeve.«

Mali nenadan događaj do vrha je uzdigao Franjinu vrijednost u očima Parižana: kad je završila korizma, vojvotkinja de Longueville poslala je propovjedniku »po bijelu danu vrlo lijepu kesu punu zlatnih talira«... Franjo to odbije... Nikada takva nesebičnost nije bila viđena, koliko se sjećaju dvorjani!

Biskup i kralj

Tada se zbio događaj koji je pregovaranju dao povoljniji obrat. Henrik IV., koji je čuo mnoge pohvale o propovjedniku u Louvreu, »htio ga je vidjeti na propovjedaonici«. Franjo, dakle, dođe u Fontainebleau, i na Bijelu nedjelju, 14. travnja 1602., propovijedao je pred njegovim veličanstvom... Kralj se čak, na svoj način, našalio sa svojim prijateljima protestantima, zastupnicima Ženeve: pozvao ih je da s njim čuju svoga biskupa! Što god bilo, »pokazao je da ga raduje« propovijed i propovjednik. Poslije propovijedi omogućio je Franji dugi razgovor; to je bila prilika. »Upravo sada vraćam se iz Fontainebleaua«, pisao je Quoexu 18. travnja, »gdje da nisam u dobar čas bio, sve bi moje pregovaranje propalo. Ipak toliko sam postigao da sam ponovo dobio nadu; za dva-tri dana imat ću konačnu odluku. To neće biti na potpuno zadovoljstvo, kako to želimo; treba spasiti ono što se može. To će ipak biti dosta, prema onome što kažu upućeni. Poslovi se na ovom dvoru rješavaju tako slabo da kad pomislimo da smo slobodni, postajemo još zaposleniji.«

Zaista, budući ženevski biskup prolazi surovu školu. Iz razočaranja u nadu, iz nade u razočaranje, stvari će se odugovlačiti do rujna... a učinak će zapravo biti neznatan. Izvještavajući o svojoj misiji Klementa VIII., Franjo će utvrditi razočaravajuću bilancu: »Činilo se da se ništa ne protivi nadi u željeni uspjeh. Ali, o, nesretna li vremena! Nakon što smo toliko poduzeli za to pregovaranje, jedva smo dobili rješenje da slavimo svete tajne na tri lokaliteta, uz odobrenje, za tu svrhu, godišnjeg prihoda za naše svećenike. Što se tiče ostaloga, sâm kralj nam je izložio teškoće tog vremena: 'Želio bih više nego itko drugi', rekao je, 'potpuno uspostavljanje katoličke vjere, ali moja moć nije jednaka mojoj dobroj volji' i slične riječi. I tako, poslije punih devet mjeseci, bio sam prisiljen vratiti se ne učinivši gotovo ništa.«

»Ne učinivši gotovo ništa «: riječi su možda točne – iako pretjerane – na planu pregovora. Naprotiv, na duhovnom planu, Franjo je puno učinio, a još je više promatrao i naučio.

Franjino duhovno zračenje

Propovijedao je »više od sto puta« u više crkava, ispovijedao, obraćao; posjećivao je samostane i redovničke zajednice, pomogao nekima u njihovoj

reformi, kao što je slavna kraljevska opatija Montmartre; tražili su ga sa svih strana, a on nije znao odbiti; u Parizu je, premda su prilike drugačije, i misionario kao u Chablaisu.

Značajno je da ga je Pierre de Bérulle, tada običan svećenik, osam godina mlađi od njega, uveo u dvor gospođe Acarie koju se Bremond ne boji nazvati »nova Terezija«. Treba se zadržati kod tog susreta: on zapravo označuje kapitalni trenutak kad u Franji nastaje duhovni učitelj. Nije dovoljno reći da je u kružoku Acarie Franjo upoznao »najpobožnije osobe u Parizu«; treba dodati da te osobe kojima Francuska duguje svoje »duhovno proljeće« u XVII. stoljeću, predstavljaju, svaka na svoj način, sve najvažnije struje katoličke duhovnosti. Tako da možemo ustvrditi, bez opasnosti da pretjerujemo, da *Rasprava o Božjoj ljubavi* ne bi bila savršena »abeceda duhovnog života«, što ona jest, da Franjo nije nekoliko mjeseci – i skoro svaki dan – živio blisko povezan s kružokom Acarie. »Onamo je išao skoro svaki dan pješice, iz ulice Saint-Jacques do ulice iza crkve Petit-Saint-Antoine, kroz blato kojega u Parizu uvijek ima mnogo.«

Koga je sreo u tom »društvu«? Najprije samu gđu Acarie. Ta sjajna svjetska žena, kćerka i supruga sudskih činovnika, koju su zvali »lijepa Acarie«, živjela je, u svijetu i pod tiranskim autoritetom svoga supruga, izvanredan mistički život: ekstaze i druge nadnaravne pojave bijahu za nju nešto svakidašnje. Ona se žalostila zbog tih stanja, nastojala im se oprijeti, ostajala zbog njih zbunjena; bojala se da je sve to samo đavolska iluzija... Čim je upoznala Franju Saleškog, gđa Acarie stekla je u nj potpuno povjerenje i željela je da je on vodi. Ali, znajući da ona već ima vrlo dobrog duhovnika, on se držao vrlo suzdržano; prihvatio je samo da je sluša u ispovijedi, i nikad je nije ispitivao o izvanrednim milostima kojima ju je obasuo Duh Sveti. Kasnije će zbog tog osjećati žaljenje: »O, kakvu sam pogrešku učinio, kad nisam iskoristio njezin veoma sveti razgovor: jer ona mi je slobodno otkrila cijelu svoju dušu; ali veliko poštovanje koje sam imao prema njoj, priječilo me je da se raspitujem i o najmanjoj stvari.« Ne da on sâm nije već u više prilika iskusio ta posebna stanja kad Bog postaje izvanredno pristupačan srcu; ali svako je iskustvo, u tim vrstama milosti, originalno; svaka duša ima nešto naučiti od drugih duša, i druge poučiti.

U svakom slučaju, u kružoku Acarie nastala je odluka da se u Francusku uvede reformirani Karmel svete Terezije Avilske (koja je umrla prije dvadeset godina). Na sastanku gdje se o tome raspravljalo, Franjo je govorio posljednji i njegov povoljni stav prevlada. Papa i kralj pristadoše. Godine 1604., osnovan je prvi francuski Karmel u predgrađu Saint-Jacques. Kasnije će tri kćerke gospođe Acarie ući u Karmel; i ona sama, kad joj je suprug umro, tražila je da bude primljena u svojstvu sestre služavke; u toj poniznoj službi umrla je u Pontoiseu, 1618., pod imenom Marija od Utjelovljenja.

Jedan od glasovitih članova kružoka Acarie bio je mladi Bérulle. S njime, Franjo Saleški namjeravaše uvesti u Francusku Oratorij Filipa Nerija. Bio je

tu još Benoît de Canfeld, porijeklom Englez, sav prožet nordijskom mistikom; Don Beaucousin, vikar kartuzijanskog samostana u Parizu i duhovni vođa gospođe Acarie; André Duval, doktor sa Sorbone; Jacques Gallemand, jedan od najuspješnijih tvoraca vjerske obnove u Francuskoj; Asseline, Marillac... U kružok Acarie utjecale su tako duhovne struje koje su dolazile iz Španjolske, Italije, iz zemalja uz Rajnu, iz Francuske. Međutim, prevladavala je rajnska mistika »apstraktnog« smjera; privlačio ih je »naročito uzvišen« život izravnog sjedinjenja s Božanskim bitkom, čak s onu stranu Kristova čovještva. Od samog početka Franjo Saleški otvoreno zauzima stav u korist terezijanske mistike kojoj je u središtu Kristovo čovještvo, i gdje zdrave evanđeoske vrednote prevladavaju nad vizijama, objavama, ekstazama. Potvrđuje se njegova prvobitna duhovnost: sa začuđujućom sigurnošću on razlikuje u svakoj od tih tendencija ono što je u njoj dobro, živo, spasonosno; ali jasno određuje granice, pa čak i opasnosti od pretjerivanja i iskrivljavanja. On ih usklađuje i, iz njegovih spisa i pisama iz toga vremena to vidimo, usmjeruje one koji traže od njega savjet, i to s odlučnošću koja će naći savršen izraz u *Uvodu u bogobojazan život* i u *Raspravi o Božjoj ljubavi*. Kako je o Franji 1602. godine, mogao napisati jedan od velikih povjesničara francuske duhovnosti: »Šuti, promatra, divi se, prosuđuje, sebe nadzire, trudi se, govori nadmoćno (...) napreduje u toj akademiji svetosti« (Br. I, 93-94)?

Kad je krajem rujna 1602. Franjo krenuo u Savoju, ostavio je za sobom čvrsta prijateljstva. S velikim žaljenjem gledali su ga kako odlazi. A kralj nije bio posljednji koji je želio zadržati ga. Divljenje, možemo reći naklonost koju je Henrik IV. osjećao prema Franji Saleškom jedna je od najneobičnijih stvari u njihovu odnosu. Svi citiraju kraljeve riječi dok je govorio o koadjutoru Savoje: feniks = »jedinstven među biskupima«, ili još: »to je rijetka ptica na zemlji«. To nije bila jedna od onih teatralnih riječi koje je osobito volio Béarnežanin.[16] Ta dva čovjeka imala su zajedničke osobine: finoću, oštroumnost, realističan osjećaj koji je bio usmjeren na bitno, »iskrenu jednostavnost« i šarm kojemu se nije moglo odoljeti... Samo, različito su ih upotrebljavali! Maurice Henry Coüannier bio bi volio, govorio je, prisustvovati neopazice »dijalogu između te dvojice osvajača«. On nije jedini! Što god bilo, jedno je sigurno: Henrik IV. bio bi sretan da može vješto ukrasti Franju Saleškog vojvodi od Savoje i pridružiti ga visokom francuskom kleru: napokon, nije li jedan dio ženevske biskupije – istina, vrlo mali – pripadao kraljevstvu? Taj plan bijaše vrlo ozbiljan za Henrika IV. »On ima«, govorio je za koadjutora, »sve vrline u najvišem stupnju njihova savršenstva. Ja ne poznajem nikog sposobnijeg koji bi povratio Crkvi njezin prvobitni sjaj.« Ali Franjo

16 Béarn, pokrajina na jugozapadu Francuske iz koje je potjecao Henrik IV. Od XI. st. do 1620. bila je samostalna grofovija *(nap. prev.)*.

diplomatski odbije kraljev prijedlog. »Pozvan je, reče, u ženevsku biskupiju, to duguje svojoj domovini koja ga je dosad hranila i odgojila.« Kralj je uzalud navaljivao i opsjeo ga sa svima onima za koje je znao da su s njim u bliskom prijateljstvu, kao što su vojvotkinja de Mercoeur, princeza de Longueville. Ništa nije postigao. Kralj »mu je čak dao riječ da će ga postaviti na prvo slobodno biskupsko mjesto i odredio mu veliku plaću dok bude čekao«. Franjo je bio vrlo zbunjen; izvukao se iz neprilike spretnošću vrlo... saleškom: »Gospodine, od svega srca zahvaljujem Vašem Veličanstvu što ste se udostojali moju učtivost zadržati u sjećanju; prihvaćam, da, prihvaćam s najvećom srdačnošću Vašu kraljevsku darežljivost; ali hvala našem Gospodinu, ja sam sada u takvoj situaciji da mi nikako nije potrebna ta plaća. Na odlasku, preklinjem ponizno Vaše Kraljevsko Veličanstvo da Vaš dar pohranite na štednu blagajnu, i ja ću to koristiti kad mi zatreba.« Kralj je bio hladnokrvan igrač. »Evo«, reče on, »najbolje začinjenog odbijanja koje mi je ikad učinjeno.« Nekoliko godina kasnije, uporni Henrik IV. pokušat će ponovo privući u Francusku Franju Saleškog: namjeravao ga je učiniti kardinalom, i rado bi ga bio vidio, kažu, nadbiskupom Pariza! Franjo je 1608. bio spreman poslušati da je to htio Pavao V. (E. A. XIV, 9-10).

Kad je prolazio kroz Lyon, 29. rujna 1602., Franjo je doznao da je mons. de Granier umro deset dana ranije. Za koadjutora je to bio vrlo »nesretan događaj«. Puno je plakao.

Franjino biskupsko ređenje u crkvi u Thorensu

Dakle, za Franju je kocka bačena: treba mu »preuzeti tešku i opasnu dužnost biskupa«. »Neka bude što Božja providnost hoće«, piše on jednom prijatelju 21. listopada 1602. »Ja sam uvijek onaj negdašnji: ne želim više biskupstvo nego što sam ga želio. Ako me zapadne, treba ga nositi; ako ne, sâm ću se tim bolje osjećati.« Kako biskupstvo ne bi došlo? Ređenje je bilo određeno za 8. prosinca. »Primio sam biskupsko posvećenje na dan Bezgrešnog začeća Djevice Marije, naše Gospe, u čije sam ruke predao svoj život«, piše on 10. siječnja 1603. monsinjoru Ancinu, biskupu od Saluzza.

Da bi udovoljio pobožnoj želji svoje majke, Franjo je izabrao Thorens za svečanost svoga ređenja. »Razlog je bio boravište moje majke i moje braće, želje i molbe podanika i k tomu naravna naklonost prema domovini koja je od mene zaslužila to da me vidi pomazanog za biskupa, isto kao što me je vidjela kako sam se rodio i postao kršćaninom.«

Za tu milost ređenja htio se pripremiti dugim povlačenjem u osamu. »Pisao je o. Jean Fourieru, iz Družbe Isusove, koji je tada bio u Thononu, moleći ga da mu iskaže ljubav i da dođe u Sales da mu bude vođa dok vrši pregled cijeloga svog života. Oslobođen svih drugih misli, ostao je dvadesetak dana gotovo sâm, uz neprestane molitve, post, trapljenje tijela i slične vježbe, i pripremao se za opću ispovijed svojih grijeha; nakon čega, po savjetu svoga mudrog vođe, on sam sebi propiše način života.« Majka de Chantal tvrdi da je vidjela ta pravila života »pisana njegovom rukom« i da ih je čitala. Ona u sebi sadrže kratku raspravu o apostolskom idealu kako ga propisuju Evanđelje i Crkva: siromaštvo, post, milostinja, molitva, ispovijedi, povezanost sa svojim »narodom«, a u središtu svega život sjedinjenja s Bogom i ljubav prema bližnjemu, »presveta misna žrtva koju će on slaviti svaki dan, osim kad bude spriječen nekom krajnjom potrebom (...). Neće biti loše da, u takozvanim danima pobožnosti, slavi misu u crkvama gdje se održava takva pobožnost, da narod koji tu dolazi nađe uvijek svoga biskupa na čelu, kao i na svečanim slavljima tih crkava«. Franjo je zahtijevao da o. Fourier stavi svoj potpis na to pravilo života.

8. prosinca, »krenuše rano izjutra iz Salesa u Thorens«. Gđa de Boisy ukrasila je i zastrla malu župnu crkvu koliko god je bilo moguće. »Prelati kod ređenja« bijahu Vespasien Gribaldi, bečki nadbiskup, galski primas; Thomas Pobel, biskup u Saint-Paul-Trois-Châteauxu, i Jacques Maistret, karmelićanin, damašćanski biskup. Gospođa de Boisy bila je u prvom redu, a iza nje natiskalo se plemstvo Savoje. Svečani obred odvijao se prema obredniku. Ali upravo kad je Franjo bio na koljenima pred Vincentom Gribaldijem, »posvetiteljem«, Franjino lice postade blistavo kao nekoć u kapeli u Loretu, »na veliko čuđenje svih«. Što se dogodilo? Majka de Chantal nas izvještava »istim riječima« koje je primila iz Franjinih usta. »U tom činu njegova ređenja jednostavno mu se učinilo da preljubljeno Trojstvo utiskuje u njegovu dušu ono što su biskupi činili izvana na njegovoj osobi; isto tako, činilo mu se da vidi Presvetu Majku našega Gospodina koja ga uzima pod svoju zaštitu, te apostole svetog Petra i Pavla koji ga zaštićuju.« Nadnaravna pojava ili silan val vjere? Ono što je sigurno jest da je mjesec dana poslije tog »biskupskog ređenja« govorio samo »kao stranac izvan ovog svijeta«; i da je 14. prosinca 1602., za vrijeme svečanog ustoličenja u katedralnoj crkvi u Annecyu, za vrijeme propovijedi koju je, poslije Večernje, uputio puku, iznenada bio »kao uznesen u ekstazi, i ispričao, ne primijetivši to tadašnje stanje, divote koje su mu se dogodile za vrijeme njegova ređenja«. Da bismo dobili što objektivniju sliku o tom milosnom trenutku, treba pažljivo čitati ono što će Franjo deset godina kasnije pisati Majci de Chantal na godišnjicu svoga ređenja: »U svojoj propovijedi rekao sam da je prošlo deset godina od moga ređenja, to jest otkad me je Bog oteo meni samome da me uzme k sebi, a zatim me dade puku, to jest da me je obratio od onoga 'što sam bio za sebe' u ono 'što sam za njih'.« 1619. će govoriti o »zanosu srca« koji je tada osjetio.

8. prosinca... Trinaest dana kasnije zbilo se ono što povjesničari nazivaju Ženevski prodor. U noći od 21. na 22. prosinca, vojvoda je započeo napad koji je veoma pomno pripremio. Zamalo da nije uspio; jedan slučajni potez je učinio da propadne. Bitka je sama po sebi bila tek nerazborit pothvat. Ali

njezin diplomatski odjek bijaše značajan: neko je vrijeme postojala bojazan da će se rat ponovo raspaliti u zapadnoj Europi.

Za novog biskupa bijaše to izvor ozbiljnih teškoća s kojima se uskoro trebao suočiti.

Biskupsko ređenje Franje Saleškog

VI.

Franjo Saleški, ženevski knez – biskup

Predavanja na akademiji Florimontaine

Stopama Isusa Krista, poput apostola

Kažu nam da se »Franjo Saleški odmah zdušno posvetio velikim stvarima i krupnim poslovima svoje biskupije«. To je točno, pod uvjetom da dodamo: »Poput apostola, naročito svoja dva velika uzora, svetoga Petra i Pavla«. On zauzima svoje mjesto – ovdje, sada – na njivi nebeskog Oca, tu će raditi, s kakvim žarom! Ali uvjeren je da je djelo plodno samo ako apostol dopusti da ga potpuno obuzme Krist. Poznata su nam, od samoga Franje, njegova intimna raspoloženja u toj prvoj godini biskupstva. Jedan od njegovih prijatelja, Antoine de Revol, bio je imenovan na biskupsko mjesto u Dolu (još nije bio svećenik) i moli ga za savjet. 3. lipnja 1603., Franjo mu odgovara dugim prekrasnim pismom koje bi trebalo cijelo citirati: »Vi ulazite u crkveni stalež preko vrha tog staleža. Reći ću Vam ono što je bilo rečeno jednom pastiru, izabranom da bude kralj Izraela: *Mutaberis in virum alterum*, trebate postati sasvim drugi iznutra i izvana. I da postignete tu veliku i sjajnu promjenu, potrebno je preokrenuti Vaš duh i dobro ga protresti.«

Franjo, uostalom, ima previše duhovnog iskustva da bi vjerovao kako će se ideal koji je sebi postavio kao biskup ostvariti bez pogreške i »mnoštva nesavršenosti«. A M. de Bérulleu pisao je nekoliko dana nakon svog ređenja: »Nema pomoći: uvijek će nam biti potrebno da peremo noge, jer hodamo po prašini.«

Eto, dakle, Franje potpuno predanog svojoj biskupiji. Dvadeset godina posvećivat će joj svoje dane i noći, svoj rad i svoja bdjenja. Ako slučajno otputuje, čini to uvijek sa žaljenjem i ne bez straha da će joj njegova odsutnost štetiti; i to najčešće da joj učini neku uslugu, »po nalogu« Pape ili »njegove visosti« vojvode koji je vrlo ponosan na svog biskupa... tako da se uznemiruje zbog poštovanja koje mu iskazuju Pariz i kralj Francuske! Međutim, sâm Franjo želi biti samo u svom ovčinjaku. Ima puno posla u ženevsko-annecyevskoj biskupiji!

Biskup reformator

Vrlo je svjestan potajnog zla koje potkopava Crkvu i koje, manje ili više duboko, pogađa kršćanski puk. Kasnije, godine 1619., povjerit će svoju tjeskobu Majci Angélique Arnauld, u jednom dugom razgovoru. »Kćeri moja, eto razloga za suze (...). Treba plakati i moliti u tajnosti da Bog dovede (Crkvu) gdje je ljudi ne bi znali dovesti (...). Moramo ga moliti (...) da preoblikuje zloporabe koje su se neprimjetno uvukle u ponašanje službenika Crkve, i da joj pošalje svetih pastira nadahnutih gorljivošću svetoga Karla (Boromejskog), koji pomažu očistiti je vatrom svoje gorljivosti i svoje učenosti, da postane *bez mrlje i nabora* u disciplini, kao što je to u vjeri i nauku.« Značajna je aluzija na svetog Karla Boromejskog: »Franjina pobožna odanost prema ovom svecu i neustrašivom milanskom biskupu je davnašnja: novopečeni doktor Sveučilišta u Padovi htio je putovati u Milano, grad u kojemu je Karlo Boromejski umro prije sedam godina. I tog velikog reformatora uzeo je za uzor u svom biskupstvu. Ali kolike su razlike u njihovim temperamentima, a onda i u njihovim metodama: koliko je jedan bio strog i autoritativan, prigodice i tvrd, toliko je drugi bio strpljiv, uvjerljiv, prijazno uporan... Suočen sa zlima u svojoj biskupiji i u Crkvi, Franjo će ostati vjeran duhu svog pobudnog nagovora pri izboru za predstojnika.« Mogao bi reći: »Treba ponovo osvojiti kršćanstvo«, kao što je nekoć ispustio svoj ratni poklik: »Treba ponovo osvojiti Ženevu«, ali je i dodatno precizirao: »Ljubav treba biti naša udarna snaga!« Takva zla liječe se samo milosrđem, molitvom, pokorom i brigom za malene i siromašne. Prva biblijska zapovijed i »druga koja joj je slična« nadahnjivale su i jačale njegovo sveukupno djelovanje.

Dan ženevskog monsinjora

Vjeran duhu tridentske reforme *in capite et in membris*, svojom osobom i svojom vlastitom kućom Franjo započinje posvećenje svoje biskupije. On provodi vrlo jednostavan život u svom skromnom biskupskom dvoru u progonstvu, u ulici Juiverie. On je siromah: siromašan u osobnim novčanim sredstvima – prepušta svojoj braći obiteljsko naslijeđe; siromašan u biskupskim prihodima – njegova mu biskupija godišnje daje samo tisuću talira, jer su njezina dobra u Ženevi konfiscirali kalvinisti; siromašan, jer umnogostručuje javnu i tajnu milostinju. Jednostavno siromašan jer tako hoće, da bi »živio kao apostoli«. Ograničio je prisne prijatelje svoje kuće na najmanji broj, zabranio im »odjeću jarkih boja« i »uzdignute brkove« koji bijahu vrlo u modi u otmjenim kućama, već hoće da ta odjeća bude, kao njegova, »čista i vrlo u skladu s prilikama« i ... da se dugo koristi. Njegov je stol skroman, stolno posuđe jednostavno: kad dobije na poklon posuđe od srebra, njime se služi

samo u dane kad prima goste kojima želi iskazati čast. Nema kočije: putovat će na konju ili pješice ako ide preko planine. Kada mu, 1610., Antoine de Favre stavi na raspolaganje svoju lijepu palaču, »najveću kuću koja je tada bila u Annecyu«, Franjo zadržava za sebe samo jednu skromnu sobu. »Čitav dan ću provesti«, objašnjava on, »kao ženevski biskup, a noću ću se povući kao Franjo Saleški.«

Nadasve, on moli i, po svom običaju, ne dijeli pokoru od molitve. Predaje se molitvi cijeli sat, a nekad i više. Pridrži sebi kad god to može, prema svojim odlukama prilikom ređenja, dva sata za čitanje »nečega što odgovara mome zvanju«. Ali kad ga njegove obveze ili služenje dušama spriječe da se drži tog pravila, on se znade odreći Boga radi Boga, ili radije pronaći Boga u ljubavi prema bližnjemu. Svaki dan, oko devet sati, služi misu; to je obično u intimnosti njegove kućne kapelice, u biskupiji; ali on također voli, »u danima pobožnosti«, pohoditi svoj narod i slaviti misu u nekoj crkvi ili kapeli u Annecyu. Voli svečanu liturgiju i, ako služi u biskupskom ornatu, tada je točan u vršenju pravila. Misa je za nj vrhunac osobne pobožnosti i javnog obreda; slaviti je, i dobro je slaviti u svim njezinim ekleziološkim dimenzijama je, prema njegovu mišljenju, prva od njegovih pastirskih dužnosti.

Tada za njega počinju »poslovi i neprilike«. »Poslovi«, naravno mnogobrojni, složeni i osjetljivi koji na njega spadaju. Ali i to dopisivanje koje nikad ne prestaje! Zamorno i ubitačno. Njegov tajnik tvrdi da je, dok je bio u Annecyu, pisao dvadesetak pisama dnevno... i to vlastitom rukom. Pa audijencije i različita »vijeća«! Ispovijedi mu uzimaju dosta vremena, jer on rado prihvaća pokornike za koje se boji da ih drugi ispovjednici ne odbiju: »bijednike, gubavce i druge koji zaudaraju«. On propovijeda, katehezira, umnaža Riječ Božju. *Sabrana djela svetog Franje Saleškog* uzalud izlažu svojih 26 svezaka na policama naših biblioteka, ona sadrže tek djelić Franjinih aktivnosti. Tu se osobito ne nalaze njegove kateheze, ni posebni razgovori u ispovjedaonici i u biskupiji. I to je velika šteta: tu bismo vidjeli istinskog Franju u vrijeme njegova biskupstva. »Obljubljen« ne samo među značajnim osobama i krasnim otmjenim gospođama gladnim duhovnog vodstva nego i među malim ljudima koji ne znaju ni čitati, ni pisati, ni dobro govoriti, a naročito među djecom. Među tim anonimnim mnoštvom susret ćemo: Jacqueline Coste, služavku u svratištu u Ženevi, koja će ući u službu kod prvih sestara od Pohoda Marijina; Pernette Boutey, »jednu od njegovih velikih prijateljica«, seljanku s visoke planine, majku obitelji, uzornu u svojoj jednostavnosti i čestitosti; »Huguette«, kćerku pekara iz Annecya; sestru Simplicienne, kod koje će on potvrditi autentičnost redovničkog poziva, itd. Što se tiče kateheza, »on je u njima uživao« i, kako to biva, u tome uživahu i njegovi mladi slušatelji. Ženevski monsinjor išao je dotle da je »bio dijete s djecom«! Tako da kad je u katedrali bila najavljena kateheza, ta su skromna predavanja uskoro privukla toliko odraslih da je monsinjor morao zatražiti pomoć do-

brovoljaca i podijeliti polaznike na tri crkve. Uzaludan trud! Svi su htjeli sudjelovati u njegovoj grupi. I sama gđa Boisy hoće vidjeti i čuti svoga sina. »Gospođo«, reče joj on, »zbunjujete me kad vas vidim na svojoj katehezi sa svom tom dječicom; ta vi ste me tome naučili.«

Takvim načinom života Franjo, ne htijući, postaje vrlo omiljen. Tim više što iz čitave njegove osobe zrače mirnoća, dobrota, milosrdna ljubav koje osvajaju srce: kad prolazi ulicom, djeca ga okružuju, siromasi mu prilaze. I on nikoga ne odbija. A ipak, znade biti odlučan kad je potrebno; ne boji se prinijeti željezo i vatru na rane koje se drugačije ne mogu izliječiti: to su iskusili »valentinovci« u Annecyu (zaljubljeni, koji su malo previše živo slavili blagdan svetog Valentina!). Gundaju, opiru se; ali njegova blaga upornost na kraju pobijedi.

Aureola čudesa

Bilo je neizbježno da se oko biskupa stvori ozračje svete legende. Jadni Franjo! Ničega se nije toliko plašio kao tog »kulta ličnosti«; želio je da ga vole samo da bi usmjerio duše da ljube Boga. Ali kako spriječiti ljude da vapiju za čudom, kad je Bog na njegovu molitvu učinio nekoliko ozdravljenja, dao neke milosti? Moguće je da je oduševljenje puka tome nadodalo, ali dosje tih izvanrednih djela tako je obilan, i većina svjedoka tako ozbiljna, da ni najstroža kritika ne može sve isključiti. Što je mogao učiniti Franjo? Ništa, osim da barem svoje prijatelje spriječi da se ne pridruže tom koncertu. »Ne pišite (to je moja želja)«, pisao je on barunici de Chantal 25. studenog 1607., »ni mojoj majci ni gđi de Charmoisy kako govorite: 'naš dobri i sveti biskup'; pa da umjesto glupi biskup, ove dobre žene čitaju sveti biskup. Dobro znam da su u vrijeme našeg svetog Jeronima sve biskupe nazivali svetima zbog njihove službe; ali to sada nije običaj.« Čini se da ga gđa de Chantal ne sluša. Tada, 24. siječnja 1608., Franjo povisuje ton: »Moram Vam zabraniti tu riječ *sveti* kad pišete o meni jer, kćeri moja, ja sam više lažan nego svet: a osim toga Vi nemate pravo da kanonizirate.«

On je, naprotiv, svjestan svojih slabosti. Dešava se da prizna kako mu je tijelo umorno a duh rastresen od tolikog rada. Tada on traži utočište u Bogu. Još nije isteklo ni pet godina njegova biskupstva kad piše jednom prijatelju pisamce gdje ga humor izvlači iz neke tuge: »Proći ću ovu korizmu boraveći u svojoj katedrali, obnavljajući svoju dušu koja je gotovo sva rastrgana tolikim neprilikama koje podnosi (...). To je pokvareni sat; treba ga rastaviti dio po dio i nakon što ga se očisti i podmaže, sastaviti ga da bi mogao točnije raditi.« To je napokon samo ispunjavanje odluke koju je donio prigodom svog ređenja: »Svake godine, u trajanju od osam dana, i više kad god je to moguće, obavljat će duhovne vježbe i čišćenje svoje duše.«

Apostolsko viđenje svijeta kod Franje Saleškog

Ta briga za sjedinjenjem s Bogom i pomaganjem bližnjemu temelj je dvadesetdvogodišnjeg biskupstva Franje Saleškog. Događaji koje trebamo prikazati samo su konkretna primjena tih temeljnih odluka. Prije nego ih izložimo, i da bismo dopustili čitatelju da se snađe u njihovoj zamršenosti, prikažimo u nekoliko crta viđenje svijeta koje je malo po malo u sebi oblikovao taj začudni apostol.

– Evanđelje se obraća svakome, kakvo god bilo njegovo društveno porijeklo, zvanje, služba. Poziv je sveopći; odgovori su različiti i razlikovni. I svi kršćani, unatoč međusobnim razlikama, trebaju stvoriti zajednicu vjere i ljubavi, »ecelesiu«, Crkvu, kao u vrijeme apostola, i oko apostola.

– Kao u vrijeme apostola, u Crkvi i u svakoj crkvi postoje dvije hijerarhije: jedna po funkciji, papa, biskup, svećenici, đakoni; druga po revnosti, duhovnoj velikodušnosti, po ljubavi. Dvije hijerarhije trebale bi se podudarati; ali nije uvijek tako. Vrlo često se događa, naročito u političko-crkvenim sustavima, gdje nadarbine od položaja i opatijskih prihoda potiču i uzrokuju lakomost, te su oni koji bi trebali hraniti kršćanski narod Kristovom riječju i sakramentima, kukavni pastiri. Biskup Franjo Saleški trudi se da u svojoj biskupiji ponovno uspostavi evanđeoski red. Muči ga briga kako će to »popraviti« (bolje bi bilo reći preoblikovati); posebno što se tiče samostana od kojih su neki, kaže on, pravi »rasadnici sablazni«.

– Zatim, svojim propovijedima, dopisivanjem i dvjema knjigama – svim svojim svakodnevnim radom, javnim i privatnim, nastoji pokrenuti u dušama izvorno kršćanstvo, živu vjeru, djelotvornu i radosnu ljubav. To kršćanstvo nije »novo«, on ga crpi iz samog Evanđelja i Djela apostolskih; ali on ga obnavlja u svome predstavljanju, prilagođuje ga novim prilikama vremena i osoba. Daje mu ime koje posuđuje iz tradicionalne duhovnosti, ali ga oživljuje i okrepljuje dajući mu značenje kakvo je imalo na svojim počecima: pobožnost.

– Ali, neće li takvom grupom kršćana koji će prihvatiti da sa žarom žive Božju riječ, stvoriti neku vrstu »elite« i izdvojiti se od građanskog društva takvog kakvo ono jest sa svojim spletkama, ljubomorom, mržnjom, grijesima? A zašto ne? Ta pobožnost, da bi bila istinska salezijanska pobožnost, mora, poput ulja ili miomirisa, prožeti sve građansko društvo, sve odnose među moćnima i slabima, bogatima i siromašnima, obrazovanima i neukima. Ona teži za tim da svuda, izvan svakog religioznog mišljenja, udahne duh služenja, međusobne komunikacije – upotrijebimo riječ tako dragu Franji Saleškom – duh prijateljstva. Koliko god je to moguće... salezijanska pobožnost je »građanska« pobožnost. Sâm Franjo zaslužit će lijep nadimak: zvat će ga »pomiritelj«; ali svaki kršćanin treba raditi na međusobnom pomirenju ljudi, činiti da »žive zajedno«.

Ukratko, Franjo Saleški, biskup i nasljedovatelj apostola, nastojat će koliko god može i prema mogućnostima koje će mu dati Providnost, uspostaviti kraljevstvo Božje, kraljevstvo Boga čije je ime »Ljubav«. Uvjeren je da nijedna stijena, ma kako tvrda bila, ne može odoljeti tom živom sjemenu. On će sijati Ljubav, učinit će da se zdrobe »srca od kamena« i pretvorit će ih u »srca od mesa«.

Dakle, pogledajmo ga na djelu. Ne gubeći se u beskonačnom labirintu njegovih aktivnosti, nego prateći njegove glavne i značajne pothvate.

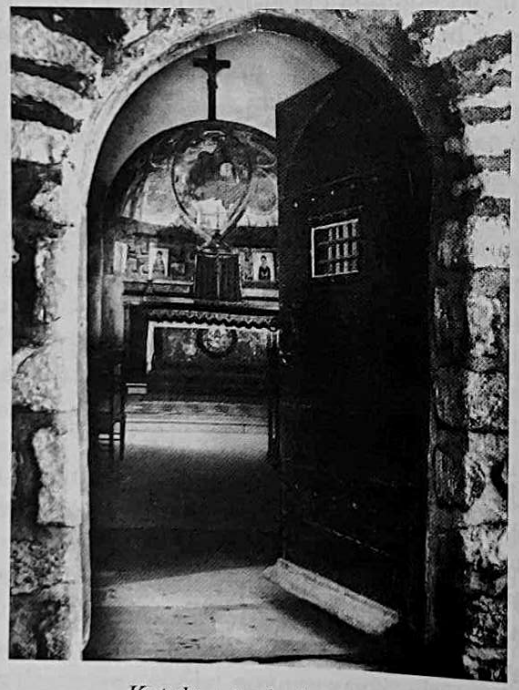

Kapela u tvrđavi Allinges

1603. godina: Najhitniji poslovi novog biskupa

Prijeći prebrzo preko te prve godine Franjine biskupske službe, značilo bi uskratiti sebi priliku da upoznamo neke značajne aspekte njegove osobnosti.

Promjena strategije prema protestantima u pokrajini Gex

U svojoj diplomatskoj misiji na francuskom dvoru, Franjo je, kao što smo rekli, doživio poluporaz. Ali taj poluporaz bio je praćen poluuspjehom! Postigao je naime da se u tri župe u pokrajini Gex (u dekanatu Gex) ponovno uspostavi katolički obred. U kolovozu 1603., Franjo se dakle pojavi u Gexu da pristupi izvršenju kraljevskih naredbi. Lako možemo zamisliti sporove, rasprave, prepirke s kojima će se biskup susresti u toj potpuno hugenotskoj pokrajini: priča se čak da su ga pokušali otrovati. Jedno je sigurno, tamo je dobio »jaku groznicu koja je dugo trajala«. Ta glasna prepirka – to sad treba reći – otegla se, i Franjo tome nije vidio izlaza. Ono što nas zanima u ovom životopisu, jest da nam se Franjo tada pojavljuje u novom vidu: on više ne djeluje i ne bori se kao terenski misionar, nego kao pravnik i diplomat. Odakle dolazi ta promjena stava? U Gexu, on je na francuskoj zemlji, to jest pod zakonodavstvom posve drugačijim od zakonodavstva u Savoji: Henrik IV. bio je objavio Nanteski edikt; on je neprijeporno davao prednost protestantima i ohrabrivao Ženevu; ali s druge strane, uspostavio je miran suživot između hugenota i katolika te omogućio kralju da povrati kraljevstvu barem prividno jedinstvo. Zbog takve situacije, Franjo Saleški se trudio da postigne ne da pokrajina Gex dobije ista zakonska prava kao Chablais u Savoji, to jest potpuno i apsolutno uspostavljanje katolicizma, već da glasoviti »privremeni položaj« koji su uživali protestanti u Francuskoj prihvati i Ženeva u korist katoličkog obreda. Njegova diplomacija nije bila »sve ili ništa«, nego »dam da daš». Zaista bi bilo pretjerano reći da je »Franjo Saleški liberalan«, ali u toj aferi Gex, koja će se vući dugi niz godina, otkriva nam se Franjo Saleški pregovarač. Za vrijeme tih posjeta, pomno ga motre i Francuska i uvijek nepovjerljivi vojvoda; čak će ga optužiti, klevetati. Nije li ga 1604. Henrik IV. proglasio »prelatom kraljevstva«? A zatim je, 1609., onako krasno pro-

jahao kroz Ženevu: to se dogodilo u prvim danima rujna. Franjo je dobio naredbu od vojvode od Savoje da ide u Gex da raspravlja s barunom de Luxom o vjerskim pitanjima. On dakle krene iz Annecya u pratnji dvanaest osoba, među kojima je i jedan od njegovih generalnih vikara, Jean Favre. Kiša je padala kao iz kabla. Mala družina prenoći u Saint-Julienu. Sutradan, nije bilo ni govora da se prijede Rhône, koja je opasno nabujala od kiša. Evo kako sâm Franjo opisuje taj tipično saleški pothvat: »Nedavno, kad sam išao u Gex, nakon što sam slavio misu u jednom susjednom selu, poželjeh da prođem kroz Ženevu; to mi je bio najizravniji put. Krenuh bez ikakve bojazni, s nekom smionošću u kojoj je bilo više bezazlenosti nego razboritosti. Kad stigoh do gradskih vrata, nadglednik me upita tko sam. Odgovorih preko svog generalnog vikara da sam gospodin biskup. A na pitanje: 'Koji biskup?', dao sam odgovor: 'Gospodin biskup ove biskupije.' Čovjek to tada upiše u svoj registar ovim riječima: 'Gospodin Franjo Saleški, biskup ove biskupije.' Ne znam je li razumio riječ biskupija; tek pustio me je ući, i tako sam prošao posred grada, gdje me je većina muškaraca i žena pozdravila s velikim poštovanjem.« Franjo je čak imao na sebi »biskupske oznake«... Uskoro se ženevski Savjet, čuvši novost, podijelio u pogledu toga kako su trebali postupiti prema Franji... Tko je bio najviše zapanjen? Vojvoda savojski! Sumnjičio je Franju da ima »izvjesni sporazum« sa »svojom nesretnom Ženevom«. A evo Franjinog dovitljivog odgovora: »O svemu tome ovako se razglabalo: Što je on toliko radio u Ženevi i tko mu je dao sigurnost da prođe ovim gradom toliko neprijateljskim prema imenu koje nosi i prema njegovu naslovu, i u koji njegovi predhodnici nakon pobune nikad nisu ušli bez propusnice, a da se ne preruše, a da ne zaniječu svoju titulu? Ali doista, oni slabo poznaju moju dušu ako smatraju da sam tako pun obzira i bojazni te ne mogu biti nimalo smion. Sve će to udesiti vrijeme, moja nedužnost, a osobito Božja providnost.«

Ovaj pothvat mogao je biti samo šala koju je priredio Ženevljanima. Ali evo gdje ona poprima svoj sasvim apostolski smisao. »Monsinjore«, upita barun de Lux Franju kad je ovaj stigao, »zašto ste se toliko izložili?« – »Moj život«, odgovori Franjo, »tako mi malo znači kad se radi o slavi Božjoj i o dobru njegove Crkve.«

Događaji u Gexu utvrdili su Franju Saleškog u uvjerenju koje se već bijaše stvorilo u njegovu duhu, osobito 1602. u Parizu: protestantizam bijaše činjenica s kojom odsada treba računati, i željeno pomirenje neće se provesti ni vojnim ili diplomatskim posredovanjima, ni govorničkim nadmetanjima, ni pamfletima, premda je sve to neizbježno i, u nekim slučajevima, korisno, nego mirnim, ozbiljnim, ukratko religioznim dijalogom u najdubljem smislu riječi. Promatrajući – beskonačne i neugodne – pojedinosti odnosa Franje Saleškog sa ženevskim protestantima kao i s ostalima, lako uočavamo tu promjenu stava. Toga ćemo postati još svjesniji po njegovu pismu od 27. travnja 1616.

Franjo Saleški, otac Chérubin i »Papina liga«

Sjećamo se da su se, od 1598., rimski dvor, Franjo Saleški, otac Chérubin i tko god se zanimao za Chablais, složili da Thonon učine »utvrdom« katolicizma pred samom Ženevom – nešto kao apostolski »Allinges« (tvrđava-dvorac). 13. rujna 1599., Klement VIII. potpisao je bulu *Redemptoris*, kojom je utemeljio i ustanovio »taj *Sveti dom* za trajno, a kojim će upravljati jedan upravitelj i sedam biskupijskih svećenika«. Osim ove svećeničke zajednice, Thonon je trebao okupiti još druge važne ustanove, katolički koledž, sjemenište, »Dom svih znanosti i umjetnosti«, misijski centar povjeren kapucinima, itd.

Franjo je tada bio samo predstojnik. Papa ga je svojim pismom imenovao »upraviteljem Doma«...

Ubrzo je spoznao da je taj plan utopijski, barem s financijskog gledišta, i da treba raditi korak po korak...

Dakle, u rujnu 1603., postavši biskupom, Franjo je morao poslati Papi svoju ostavku na mjesto »upravitelja Svetog doma«. Trebao je apostolsko animiranje u Chablaisu povjeriti svećenicima i redovnicima koje je on sâm postavio i među kojima se svojim inventivnim žarom isticao otac Chérubin, kapucin koji je bio tvorac kvatri u Annemasseu i u Thononu. Od tada će se dva stava suprotstaviti u odnosima savojskih katolika sa Ženevom. Jedan mirniji, strpljiviji, manje izazivački, ukratko više salezijanski. Drugi žešći, borbeniji i, valja to priznati, svjetovniji i političkiji, stav o. Chérubina. Na papi i na vojvodi je da imenuju novoga »upravitelja«. Stvar se je otezala, zbog osoba i zbog smrti Klementa VIII. i Leona XI. Tako je Pavao V. zatražio od Franje da on sâm preuzme brigu i da organizira Sveti dom »po uzoru na rimski Oratorij«. Problemi novca, problemi crkava, to jest običaja, problemi prvenstva; usred svega toga kaosa, Franjo se trudio da stvori Oratorij koji bi bio apostolsko duhovno ognjište, kao onaj Filipa Nerija, ali prilagođen savojskoj situaciji. Sve što je mogao ostvariti bilo je to da je Svetom domu priskrbio zajednicu od osam svećenika i jedan koledž koji su držali barnabiti.

Sa svoje strane, o. Chérubin vodi svoju apostolsku bitku. U prvom planu njegovih preokupacija jest osnivanje »Bratovštine Naše Gospe od Žalosti«; naime, preko te bratovštine trebaju od cijelog kršćanstva pritjecati sredstva za osnivanje, održavanje i razvijanje »Doma svih vrlina« i općenito za financiranje cijeloga thononskog projekta. No taj je financijski pothvat vrlo brzo izazvao diplomatske poteškoće: Henrik IV. nije lijepo gledao na tu međunarodnu bratovštini iza koje je on slutio skriveni plan da se skupe političke i čak vojne snage protiv Ženeve. Nažalost! To je bila prava istina: »Papina liga« nije bila mit, čak i ako je plan o tome ostao nejasan. Je li o. Chérubin bio upućen u taj drugi projekt? I, ako jest, u kolikoj mjeri? Teško je to utvrditi, iako je dobro stajao na rimskom dvoru. Prepredeni vojvoda od Savoje umio je makijavelistički posijati razdor! Jedno je sigurno, a to je da

kapucini bijahu optuženi – nepravedna optužba prema sudu nekih – oko 1608-1609. da su umiješani u vojvodine pustolovne spletke, i da se o. Chérubin sklonio u Torino gdje je umro 23. listopada 1609. Njegove smionosti posljednjih godina ne smiju učiniti da se zaborave ogromne usluge koje je on učinio misiji u Chablaisu. Franjo Saleški sačuvao je vjerno prijateljstvo prema tom drugu iz najtežih trenutaka u Chablaisu; kažu da se je na prolasku kroz Torino 1613. pošao pomoliti na grobu oca Chérubina i da je plakao. »To je za pokojnika«, piše povjesničar kapucinskog reda, »bila najbolja i najjača pohvala.«

Biskup i njegovi svećenici

1603. održala se, kao i svake godine od 1582., biskupijska sinoda u Annecyu. Uvidjevši žalosno stanje svoga klera – a dosljedno tome i svoga puka – mons. de Granier prvi je to predložio, što je bilo smiono za ono doba. To je bilo vrlo potrebno biskupiji u Annecyu, kao i mnogim drugim biskupijama: o tome rječito govore *sinodalne Konstitucije* iz 1582.! Zlo je poglavito dolazilo od načina kako se sakupljao svećenički podmladak: plemstvo je Crkvi upućivalo svoje mlađe sinove koji su na svećeničkim funkcijama stjecali sredstva za život; dok su sinovi građana ili seljaka, zbog ne baš skrupuloznih pokrovitelja, postizali jeftina društvena promaknuća. Bez pravoga zvanja nema ni teološke ni duhovne formacije. Mons. de Granier počeo je udaljavati nedostojne svećenike pomoću strogog ispita kandidata i primjenom »natječaja«. Zatim je svake godine, pod prijetnjom kazne, sazivao sve župnike na sinodu, kojom je on osobno predsjedao: to je bio pravi savjetodavni skup od 250-ak svećenika. Tu se provodila iskrena samokritika o stanju u biskupiji, tu su se birali glavni biskupovi suradnici, tu su se donosile »konstitucije«... Godine 1603., reforma je donijela određene plodove. Ostalo je puno toga da se učini. Franjo Saleški bio je u to sasvim uvjeren. Od 11. kolovoza, pozivao je »sve svećenike biskupije« na sinodu koja će se održati u Annecyu 2. listopada.

On ima vrlo visoku predodžbu o svećeničkom zvanju. Svećenik, a osobito župnik, mora biti jedno s biskupom; on je otac, pastir *(forma gregis)*, animator kršćanske zajednice koja je povjerena njegovoj skrbi. On sudjeluje u poslanju biskupa koji je »namjesnik našeg Gospodina«, o čemu tako nadahnuto govore *Kontroverzije*. Svećenici su zaista odgovorni za »sudjelovanje« u biskupovu poslanju i oni moraju ispuniti svoju zadaću u svakom apostolskom pothvatu. Takav je Franjin duh u njegovim odnosima sa svećenicima.

Isto tako on polaže najveću pažnju njihovu formiranju. Unatoč tisućama poteškoća koje stvaraju uporna ili lukava upletanja utjecajnih osoba, on poštrava mjere – ispit, natječaj – za dodjelu službi i prihoda; u odlukama sinoda koje on održava za vrijeme svog episkopata, otkrivamo zahtjevnog, jasnog Franju Saleškog, pravnika koji se ne boji prijetiti kanonskim sankcijama onima koji su nepokorni: »Oni koji ubuduće«, čitamo na primjer u Odlukama iz 1617., »žele biti promaknuti u sveti red, dužni su vježbati se u življenju svoga zvanja i o tome donijeti pismeno uvjerenje od svojih župnika, kao i o svojoj dobi i dobrom vladanju; na to, u ime vječnoga Suca, gospodu župnike potičemo i molimo da budu savjesni i istinoljubivi.«

Trudi se da stvori učeno, kulturno i mjerodavno svećenstvo. Potrebno je dakle sjemenište, i to sjemenište visoke kvalitete. Jer ne nedostaje kandidata za svete redove; u manje od dvije godine – 1605. i 1606. – Franjo je za vrijeme svojih posjeta odobrio tonzuru za više od 570 mladića... No biskupija je presiromašna da sebi priušti sjemenište; od biskupskog prihoda ne može se ništa oduzeti za tu svrhu; kanonički prihodi nisu dovoljni za izdržavanje kanonika; »što se tiče bogatih opatija i samostana, u to se baš ništa ne može dirati jer oni koji drže ta dobra drže ih čvrsto, a najčešće ta dobra postaju beživotna zbog različitih poreza koji su im nametnuti«. Franjo uzdiše, preklinje Rim da bude velikodušan, pomišlja da zatraži opći doprinos od svih župnika u biskupiji. Do konca svoga života borit će se s velikim žarom da ostvari svoju želju, jer, po njegovu mišljenju, »nema biskupije u kršćanskom svijetu koja bi imala veću potrebu za sjemeništem nego je ova u Ženevi«. Neće uspjeti.

Da ublaži taj veliki nedostatak, on potiče svoje svećenike da »doista« uče kao što je i on sâm učio u vrijeme boravka u Parizu i Padovi, kao što to još i danas čini svaki dan. Znanje je za jednog svećenika »osmi sakrament u crkvenoj hijerarhiji«. Neznanje svećenikovo, kaže on, »gore je od pakosti«.

Poznavanje Pisma i Otaca neophodno je za osobnu svetost svećenika i »ono je hrana njegovoj riječi«. Još više, Franjo je sâm u svojoj kući postao profesorom teologije za vrijeme prvih godina svoga biskupstva: tri puta tjedno poučavao je kanonike i svećenike iz Annecya. Kad ga je prezaposlenost primorala da od toga odustane (1607), uveo je jednom mjesečno predavanja da bi obradio »prigodna pitanja« i osobito da odgoji ispovjednike.

O tom Franjinom naporu da svojoj biskupiji podari kvalitetan svećenički zbor, ostala su nam dragocjena svjedočanstva. Primjerice, pravilo za katekizamsku obuku; ili pak onaj taj iznenađujući *Podsjetnik ispovjednicima* (*Mémorial aux confesseurs)* kojim Franjo svim svojim svećenicima stavlja na raspolaganje svoje dugo osobno iskustvo ispovijedanja. I kakav ton! »Sjetite se da vas jadni pokornici zovu *Oče* i da zapravo trebate prema njima imati očinsko srce, primajući ih s najvećom ljubavlju, strpljivo podnoseći njihovu neotesanost, neznanje, nedostatke, zaostalost i druge nesavršenosti, nikad se ne ustručavajući da im pritekne u pomoć i pomažući im u nevolji, dok u njima ima i trunak nade za popravak (...). Pastiri se trebaju brinuti za slabe i nemoćne duše, a ne za jake.« Zatim ocrtava apostolsku raspoloživost svećenika u toj, u pravom smislu, božanskoj službi: »Morate imati veliku jasnoću i čistoću savjesti (...). Imajte žarku želju za spasenjem duša (...). Imajte razboritost liječnika (...). Osobito budite milosrdni i diskretni (...). Kad sret-

nete osobe koje su zbog svojih silnih grijeha vrlo prestrašene i izmučene savjesti, morate ih svim sredstvima podići i utješiti, uvjeravajući ih u veliko Božje milosrđe koje je neizmjerno veće u svom praštanju nego što su svi grijesi svijeta u svojoj osudi, i obećajte im da ćete im pomoći u svemu u čemu vas trebaju za spas svojih duša. 'Kamen kušnje' najboljeg svećenika, kaže on u jednom drugom odlomku, jest to da bude milosrdan prema pogreški drugoga a neumoljiv prema svojoj vlastitoj.«

Više nego svojim savjetima i spisima, Franjo svojim primjerom, pred očima svoga svećenstva, stvara uzor Kristovog svećenika. Kako im želi biti bliz, kako im želi biti osobnim prijateljem unatoč društvenoj udaljenosti koja tada dijeli biskupa od običnog svećenika! Prilikom biskupskih pohoda župama, potanko se raspituje o materijalnom i duhovnom stanju svakog župnika, sjećajući se onih godina kad je on bio »župnik u Thononu« – župnik bez crkve, bez župnog dvora, bez kapelana! I gdje je svojom osjetljivošću, na svojoj koži iskusio da pastoralni život zaista od svećenika zahtijeva hrabrost, revnost u službi, milost.

Istaknimo usput karakterističnu crtu pastoralnog načina djelovanja Franje Saleškog. Svojim je svećenicima toplo preporučivao da surađuju sa svojim župljanima laicima, da nastoje u svome stadu raspoznati plemenite duše – makar bile priproste i neobrazovane – koje se mogu angažirati u istinskoj »pobožnosti«, i da njihovu formiranju posvete onoliko vremena koliko je potrebno. Isto tako kao što je on, biskup, na razini svoje biskupije, sa svojim svećenicima uveo stvarnu podjelu odgovornosti i duhovnih dobara, tako je želio da župnici u svojoj župi surađuju s »pobožnim« laicima.

Jednoga dana imat će tegobnu priliku da pokaže koliko on voli svoje svećenike. Denis de Granier, nećak mons. de Graniera, kanonik ženevske Crkve (1602), kojega je Franjo Saleški zaredio za svećenika (1611), otpao je od katoličke vjere 1620., i otišao u Englesku. Možemo zamisliti uzbuđenje Franje Saleškog kad je, greškom, otvorio pismo kojim Denis de Granier obavještava o svojoj odluci mons. Jean-Françoisa de Salesa, Franjinog brata i koadjutora[17]. Franjo odmah napiše svomu bratu predivno pismo u kojemu se očituje njegovo očinsko i svećeničko srce: »O Bože, predragi moj brate, kolikih li boli u mojoj duši kad ga pročitah (*ovo pismo*). Doista, u cijelom svom životu nisam imao tako mučno iznenađenje. Je li moguće da se je ta duša tako izgubila? (...). Ako mu pišete, uvjerite ga da sve vode engleskoga mora neće ugasiti žar moje milosrdne ljubavi dokle god mi bude ostalo malo nade u njegov povratak Crkvi i na put njegova vječnog spasenja.«

Svoju jaku želju za jedinstvom – za prijateljstvom – Franjo Saleški unosio je u svoje odnose sa svojim svećenicima, barem onoliko koliko je mogao i prema milosti koja je vlastita svakom pojedincu.

17 O Jean-Françoisu de Salesu, vidi dalje, strana 197.

VII.

»Bog susretâ«

1604.: Korizma u Dijonu

Barunica de Chantal (slika iz 1607. godine)

Da bi se izbjegao spor među biskupima

Propovijed u korizmi je običan događaj u apostolatu Franje Saleškog. Koliko došašća i korizmi, koliko održanih propovijedi! I to između kolikih administrativnih ili diplomatskih »poslova«! I malo je trebalo pa da ne održi te korizmene pobožnosti u Dijonu. Međutim, to bijaše prilika za susret koji će biti odlučan trenutak za život, dušu i ugled Franje Saleškog.

Upravo radi »poslova« koji se tiču Gexa, on je prihvatio prijedlog gradske uprave iz Dijona da propovijeda u korizmi. I među tim poslovima, trebao je raspravljati s mladim, dvadesetpetgodišnjim nadbiskupom, izvrsnim pravnikom, koji je već imao više nadarbina u vojvodstvu Bourgogni i koji je od Henrika IV. »lukavstvom« dobio dekanat Gex; ali, kralj bijaše ustupio taj dekanat ženevskoj biskupiji! Taj se prelat zvao André Frémyot, biskup Bourgesa; bio je brat barunice de Chantal. Da se jedan biskup parniči s drugim biskupom, Franjo je to smatrao sablažnjivim! Možda bi se za to mogao naći izlaz nekim mirnijim načinom? Iskoristivši poziv za propovijedi, moglo bi se prijateljski srediti stvari!

Otići u Dijon i tamo propovijedati za korizmu nije bilo tako jednostavno kako je to Franjo sebi zamišljao. Vojvodi od Savoje učinilo se sumnjivim što je njegov biskup prihvatio poziv gradske uprave »bez njegova dopuštenja«. »Drage volje okrivljujem siromaštvo svoga duha koji, gledajući sve stvari s njihove naravne strane, nije mogao predvidjeti takve posljedice.« Otac Fourier, Franjin prijatelj i povjerenik, uspio je uvjeriti vojvodu u čestitost Franjinih namjera, i u njegovu »trajnu vjernost«. Vojvoda je napokon dao pristanak.

Franjo je stigao u Dijon u prvim danima ožujka. Propovijedi su održane u kapeli vojvodine palače. U kapeli većoj od mnogih crkava. I izvanredno raskošnoj. Vojvode od Bourgogne koji su je dali sagraditi htjeli su da ona bude dostojna njihove moći i njihova bogatstva.

»Otmjena gospođa u udovičkoj odjeći«

Započela je korizma. Mnoštvo se tiskalo oko propovjedaonice, toliko već bijaše velik ugled propovjednika. Uskoro Franjo opazi otmjenu gospodu, u udovičkoj odjeći, koja se za vrijeme propovijedi smjestila preko puta propovjedaonice i slušala »vrlo pažljivo riječ istine«. Tko je ona? Najjednostavnije je bilo to upitati mons. Andréa Frémyota, koji je odlično poznavao cijelo društvo u Dijonu. »Monsinjor Bourgesa (*to je bila biskupija mladoga prelata*), smiješeći se, odgovorit tko je ona, i naš blaženi Otac bijaše vrlo veseo kad saznade da je ona Frémyotova sestra. I dva prelata već tu započeše sklapati veliko i sveto prijateljstvo.« Mons. Frémyot je odustao od svojih zahtjeva na dekanat Gex.

Kako se dogodilo da je Ivana Frémyot, udovica baruna Christopha de Chantala, koja se je nakon neočekivane smrti svoga »ludo ljubljenog« muža sa svoje četvero djece povukla u Monthelon, u dvorac svoga svekra, prisustvovala korizmenim pobožnostima u Dijonu? Njezin otac, predsjednik Frémyot, znajući za njezinu veliku nesreću i tužan život koji je vodila u Monthelonu (stari barun Guy de Chantal tu je izdržavao služavku-ljubavnicu i njezino petero djece), »pozvao ju je da dođe provesti korizmu kod njega« u Dijonu. A barun Guy, ma kako okrutan bio, nije se usudio suprotstaviti tomu pozivu.

Čudesno je kako su Franjo Saleški i Ivana de Chantal, koji se nisu poznavali, jedno drugo prepoznali! Svako od njih »vidio je« drugo u snu ili u viziji ili u nekom predosjećaju! Ivana je vidjela »Franju u liku pastira velikog stada ovaca, kojemu će Bog povjeriti brigu da ih vodi«; Franjo je vidio Ivanu kao utemeljiteljicu redovničke zajednice koju bi on jednoga dana trebao osnovati. Uostalom imali su priliku da se dobro upoznaju jer je predsjednik Frémyot, jedan od prvih ljudi u Dijonu otkad je Henrik IV. ponovno preuzeo grad, smatrao čašću da ponekad za svoj stol pozove propovjednika iz vojvodine kapele koji je otprve osvojio duše i srca njegovih sugrađana. Mons. Bourgesa i gđa de Chantal prisustvovali su tim gozbama. »Što se mene tiče«, kaže ona, »od samog početka otkad imam čast poznavati ga, divim mu se kao proroku, zovem ga 'svecem' iz dubine svoga srca i smatram ga takvim.«

Ovdje moramo odmah biti sasvim jasni. Jer svjedočit ćemo rađanju, rastu i procvatu jednog od najvećih prijateljstava koje je ikad vezivalo duhovnog vođu i osobu koju je vodio. Pročitavši više puta sve što nam najobjektivnija povijest donosi, a osobito korespondenciju koju su razmijenili, možemo samo zaključiti, ako smo pošteni, da je to prijateljstvo potpuno duhovne prirode, i to od samoga početka. To je prijateljstvo djelo Onoga kojega o. Fichet, jedan od prvih životopisaca Ivane de Chantal, divno imenuje: »Bog susreta«. Sasvim je naravno da je to prijateljstvo imalo odraza na duši, čuvstvenosti, ukratko u srcu, jer radi se o muškarcu i ženi; ali to nikako ne priječi da ovo prijateljstvo bude duhovno. U svom *Uvodu u pobožni život*, obraćajući se svjetovnim osobama, Franjo to jasno tumači: »O Filoteja, ljubi svakoga čovjeka velikom

milosrdnom ljubavlju, ali budi u prijateljstvu samo s onima koji s tobom mogu razmjenjivati kreposne stvari, i što kreposti koje budete međusobno priopćavali budu izvrsnije, to će vaše prijateljstvo biti savršenije (...). Ako vi razgovarate o milosrdnoj ljubavi, pobožnosti, kršćanskom savršenstvu, o Bože, kako li će vaše prijateljstvo biti dragocjeno! Ono će biti izvanredno jer dolazi od Boga, izvanredno jer teži k Bogu, izvanredno jer je njegovo dobro Bog, izvanredno jer će trajati vječno u Bogu. O kako je dobro ljubiti ovdje na zemlji kako se ljubi u nebu, i naučiti nježno se ljubiti na ovom svijetu kao što ćemo činiti na onom drugom (...). Govorim o duhovnom prijateljstvu gdje dvije ili tri ili više duša uzajamno priopćuju svoju pobožnost, svoje duhovne osjećaje i postaju jedna duša.« (*Uvod u posvećeni život*, 3. dio, 19. glava, str. 274). Ovaj tekst je neophodan obrazac za ispravno čitanje pisama koja je Franjo Saleški pisao Ivani de Chantal, ali i mnogim drugim Filotejama – čak i muškarcima kao što je Antoine Favre ili vojvoda de Bellegarde! Dodajmo da je Franjo imao neobično osjećajnu narav. Sâm će to priznati u jednom značajnom pismu; upućeno je majci de Chantal, ali se tiče jedne druge sestre: »Volim tu jadnu kćer cijelim srcem. Svakako, nema duše na svijetu, po mom mišljenju, koja srdačnije, nježnije i, da iskreno kažem, zaljubljenije voli od mene; jer se Bogu svidjelo da takvim učini moje srce. Ali ipak, ja volim nezavisne, jake duše, koje nisu mekušaste; jer ta tako velika nježnost smućuje srce, uznemiruje ga i odvlači od predane molitve, priječi mu da se potpuno preda Bogu i da potpuno umre iz čiste ljubavi. Sve što nije Bog, to nije ništa za nas. Kako je moguće da to osjećam ja koji sam najčuvstvenija osoba na svijetu, kao što i sami znate, predraga moja Majko? No ja to zaista osjećam; čudesno je, međutim, kako ja sve to spajam; jer čini mi se da ljubim samo Boga i sve duše radi Boga.«

»Čudesno je...« Zašto treba da dobri životopisci, čak katolički, i čak svećenici, bace makar i neznatnu sumnju na to prijateljstvo Franje Saleškog i Ivane de Chantal, i da Sainte-Beuveu, inače nesklonom praštanju, prepuste čast da izgovori one oštre i odlučne riječi (u vezi s pismom Ivane o. Jeanu de Saint-Françoisu, cistercitskom provincijalu): »Oni koji su mogli sebi dopustiti neosnovanu i ispraznu šalu o vezi svetoga biskupa i te jake i kreposne žene nisu, volim tako vjerovati, pročitali ovaj odlomak« (Lundis, sv. VII, 3. izd., Garnier, str. 285)? Nažalost, svatko sudi o srcu drugoga prema svom vlastitom srcu, to je dobro poznata činjenica, a »tajna duše« uvijek izmiče određenim pogledima. Zato vojvoda od Savoje nije nikad vjerovao u političku odanost ženevskog biskupa...

Stvarni problem

Životopisac se zapravo čudi nečemu drugome. Jedno Franjino pismo njegovu prijatelju isusovcu, o. Nicolasu Polliensu, od 24. svibnja 1610., kaže u

vezi s Pohodom koje upravo svečano ustanovljuje: »Naš je Red plod putovanja u Dijon, zbog kojeg nikad nisam mogao gledati stvari s njihove naravne strane, i moja je duša potajno bila primorana da vodi računa o drugom događaju koji je bio neposredno u službi dušama te sam ja više volio da se izložim sudu i nemilosti dobrih nego okrutnosti klevete zlih.« Rečenica izgleda malo nejasna; ali iz nje jasno slijedi da je Franjo u Dijonu imao nadnaravno nadahnuće da osnuje jedan novi red. »U Dijonu«, dakle zahvaljujući gđi de Chantal, što je onda bilo sasvim zbunjujuće s obzirom na »naravnu stranu« stvari...

Jer kakve su, zaista, mogle biti mogućnosti da gđa de Chantal osnuje novi red? Ona ima trideset i dvije godine; ali ona je udovica s četvero djece na brizi: stariji, Celse-Bénigne, ima deset godina, Marie-Aimée, šest godina; Françoise, pet godina, a Charlotte tek tri godine. Ako je prema tadašnjem običaju Celse-Bènigne mogao biti bez majčine blizine, bilo je nezamislivo da Ivana napusti svoje tri male kćerke. Kome bi ih povjerila? Naprotiv, primorana je da se suoči s vrlo teškom materijalnom i moralnom situacijom: mora održavati Bourbilly, posjed svoga muža koji je spasila od propadanja – ali i Monthelon, zemlju baruna Guya de Rabutin-Chantala, starca koji je žalosno završio život. A onda, zar taj ćudljivi svekar nije tražio da ona živi u toj rupi, prijeteći da će se oženiti unatoč svojih sedamdeset i pet godina, i tako razbaštiniti njezino četvero djece. Kako je misao o nekom redovničkom zvanju mogla niknuti u Ivaninu srcu?

Ivana de Chantal i njezin vođa-diktator

Zaista, ona je gorljiva kršćanka, žeđa za molitvom, mrtvljenjem, bez zadrške se posvećuje siromasima. Ali sama ta gorljivost je izvor teških duševnih kompleksa. Po savjetu nekih dijonskih prijateljica, podvrgla se vodstvu redovnika koji je na glasu po svojoj svetosti, ali bi prije zaslužio naziv »diktator« nego vođa duša. Nije li od nje zatražio da mu položi četiri čudna zavjeta: »Prvo, da će ga slušati; drugo, da ga nikada neće zamijeniti; treće, da će čuvati u tajnosti ono što joj on bude rekao; četvrto, da će o svom srcu i duši raspravljati samo s njim«? Ivana je zapravo zarobljena, vezana najstrašnijim lancima koji postoje: duhovnim vezama!

Dakle, Franjo se razborito čuva da Ivani ne govori o planu koji mu je Bog nadahnuo u Dijonu. Tim više što je za njega samog taj plan još obavijen maglom... Napredovat će dakle Božjim korakom, malo po malo.

Prije svega, povratiti povjerenje i nadu toj očajnoj duši. Odatle ono zagonetno pisamce koje joj upućuje »nakon prvog objeda«, po odolasku iz Dijona: »Čini mi se da me je Bog dao Vama; svaki sam čas u to sigurniji; to je sve što Vam mogu reći. Preporučite me svom dobrom anđelu.« Zatim je započelo dopisivanje u kojem je na nesreću Ivana uništila većinu svojih pisama, ali

Franjina nam sasvim otkrivaju s kakvim se tjeskobama borila osoba s kojom se dopisivao.

Franjo vraća gđi de Chantal duhovnu slobodu

Kako pažljivom rukom on razmrsuje »konopce« koji sputavaju gđu de Chantal. »Veza s duhovnim ocem (dijonskim vođom) ne isključuje povjerenje i povezanost s nekim drugim, pod uvjetom da obećana poslušnost ostane nepromijenjena.« Neka se dakle ni malo ne boji pitati Franju za savjet: »Koristite sve što mi je Bog dao da posluži Vašem duhu; sav sam Vaš i ne mislite više u kakvom je to svojstvu i na kojem sam ja stupnju (...). Slušajte kćerinski i slobodno svoga prvog vođu, i služite se mnome milostivo i slobodno (...). Čuvajte se žurbe, melankolije, skrupula. Vi ni za što na svijetu ne biste htjeli uvrijediti Boga, a to je sasvim dovoljno da živite radosno.«

Taj dašak slobode koji napokon prodire u njezinu tamnicu pokreće u Ivani želju da se potpuno podvrgne Franjinu vodstvu. To više što joj o. Villars, superior isusovaca u Dijonu, kaže: »Ne kažem Vam samo da se odvojite od toga prvog vodstva i da se potpuno podredite Monsinjorovu vodstvu; nego Vam kažem da se, ako to ne učinite, opirete Duhu Svetomu.« Jadna Ivana! Jedan vođa, to je bilo mnogo; tri, to je previše! Franjo to osjeća izdaleka, i koristi priliku, početkom mjeseca kolovoza 1604., da se ponovno sretne s Ivanom; i najjasnija pisma nisu dovoljna, potreban je izravni razgovor.

Da ispuni jedan zavjet, gđa de Boisy treba poći na hodočašće u Saint-Claude, u Juri. Pratit će je Franjo i njegova mala sestra Jeanne de Sales. Ivana de Chantal i dvije prijateljice koje su bile pod dojmom korizme u mjesecu ožujku, predsjednica Brûlart i njezina sestra Rose Bourgeois, predstojnica opatije Puits d'Orbe, pridružit će se hodočasnicima u Saint-Claudeu. Sastanak je trajao od 24. do 28. kolovoza 1604. On je bio oslobađajući za Ivanu: Franjo joj reče da su njena četiri prijašnja zavjeta služila »samo za to da razore mir savjesti«, primi njezinu opću ispovijed i uruči joj sljedeće pisamce potpisano svojom rukom: »U ime Božje prihvaćam obvezu da Vas duhovno vodim, da se u tom zauzmem svom mogućom brižljivošću i vjernošću, i koliko god mi moja sposobnost i moje prethodne obveze dopuštaju.« No Ivana se, sama od sebe a da to Franjo od nje ne traži i čak, čini se, a da mu to prije ne kaže, »zavjetovala pred Božanskim veličanstvom na poslušnost ženevskom monsinjoru, osim autoriteta svih legitimnih poglavara«. Franjo joj je odredio malo »pravilo života«, koje je ovako protumačio u jednom pismu napisanom nekoliko dana kasnije: »Ako Vam se dogodi da propustite nešto od ovoga što sam Vam odredio, nemojte se ni malo mučiti, jer ovo je opće pravilo naše poslušnosti koje pišem velikim slovima: SVE TREBA ČINITI IZ LJUBAVI A NIŠTA NA SILU; TREBA VIŠE LJUBITI POSLUŠNOST NEGO SE BOJATI NEPOSLUŠNOSTI. Dajem Vam duh slobode (...). Želim da kad

Vam dođe opravdana i milosna prilika da propustite svoje vježbe, to bude neka vrsta poslušnosti, i neka to neispunjenje bude nadoknađeno ljubavlju.« O redovničkom zvanju, o planu za novu družbu, nijedne riječi.

Ivana de Chantal kreće prema čistoj ljubavi

Sljedeće godine (1605), gđa de Boisy pozove Ivanu de Chantal da dođe u Sales »oko Duhova«. Ona stigne u Savoju 21. svibnja i tu ostane deset dana. Za vrijeme njihovih razgovora Franjo dade Ivani naslutiti svoj plan. Ali s kolikim oprezom, i kako još »nejasno«! Do nas su doprla dva dijaloga. Najprije ona divna razmjena: »Vi dakle zaista želite služiti Isusu Kristu?« – »Da, zaista«, reče ona. – »Dakle, Vi se sva posvećujete čistoj ljubavi?« – »Sva«, prihvati ona, »da bi me ona ljubav potrošila i preobrazila u sebe.« – »Da li se bez rezerve tome posvećujete?« – »Da, tome se posvećujem bez rezerve.« Tada je pozove da »prezre svijet«. Ivana pristane. »Da zaključimo, kćeri moja, Vi dakle želite samo Boga?« – »Želim samo njega, u vremenu i u vječnosti.« Jednoga drugog dana on joj međutim reče: »Prije nekoliko godina Bog mi je priopćio nešto o jednom načinu života, ali ću Vam to reći tek za godinu dana.« Ivana nije navaljivala; uostalom »nekoliko godina«, zar to nije značilo da je taj božanski razgovor prethodio njihovu susretu? Njena je čežnja bila da bude »sva Božja«; tako mu jednoga dana postavi ovo pitanje: »O Bože moj! Oče moj, hej! Zar me ne čupate iz svijeta i rastavljate od mene same?« Dao joj je, piše u *Memoarima*, smiren, ozbiljan i zagonetan odgovor: »Da, jednoga ćete dana sve napustiti, doći ćete k meni, i ja ću Vas primorati na potpuno lišavanje od svega i na potpunu razotkrivenost radi Boga.«

Prošle su još dvije godine (1605-1607) kako su se dopisivali, ali tu još nije bilo govora o redovničkom životu a još manje o osnivanju Reda Pohoda Marijina. Međutim, u Ivaninom je srcu sve više rasla želja za potpunim predanjem Bogu, tako da ona jasno pomišlja na mogućnost da »stupi u samostan«. 6. kolovoza 1606., Franjo s osobitim duhovnim razabiranjem »utvrđuje« vlastitu misao. Nakon što je Ivani priznao da je sam sebi često postavljao pitanje, da se puno molio »Presvetoj Žrtvi i inače« i dao moliti na tu nakanu, on reče: »Što sam do sada spoznao? Da Vi, moja kćeri, morate jednoga dana sve napustiti, to jest ako Vi ne shvatite drugačije nego ja, spoznao sam da Vam jednoga dana moram savjetovati da sve napustite. Kažem 'sve'; ali znači li to postati redovnica, to je veliko pitanje; nisam baš sasvim siguran; još sumnjam i ne vidim ništa pred sobom što me potiče da to želim. Slušajte dobro, za ljubav Božju: ne kažem *ne*, već kažem da moj duh još nije uspio pronaći na osnovi čega reći *da* (...). I znajte da sam u tom osluškivanju postao vrlo ravnodušan prema svojoj vlastitoj sklonosti tražeći volju Božju kako nisam nikad tako snažno činio; a ipak *da* se nije nikako ustalilo u mome srcu, tako da taj *da* do sada ne mogu izreći ni izgovoriti, a *ne*, naprotiv, uvijek s puno sigurnosti.« Da ne bismo izokrenuli smisao ove Franjine izjave, treba, smatramo, dati riječi »redovnički život« njezino ondašnje kanonsko značenje: radi se o sasvim utvrđenom redovničkom redu, sa svečanim zavjetima i zatvorenog tipa, kao što je Karmel koji je upravo bio osnovan u Dijonu, i kojega je posjećivala gđa de Chantal i njezine velike prijateljice; Franjo Saleški je zamišljao jedan drugi oblik redovničkog života. Dakle pitanje koje je on sebi u tom času još postavljao bijaše sljedeće: treba li on savjetovati Ivani de Chantal da uđe u veliki, već postojeći Red, ili da postavi kamen temeljac za novu družbu o kojoj je razmišljao? 11. veljače 1607. još joj je pisao: »Mislit ću na to uporno i prikazat ću nekoliko misa da dobijem prosvjetljenje od Duha Svetoga; jer vidite, moja kćeri, to je važna odluka i ona se mora donijeti uz Božju pomoć.«

Napokon prosvjetljenje

Kako bilo da bilo, u prvim mjesecima 1607., dobio je prosvjetljenje koje je molio u Boga, i on odluči iznijeti svoj plan gđi de Chantal. On je dakle pozove da dođe u Annecy. Ona tamo dođe četiri-pet dana prije Duhova. Tek na Duhovski ponedjeljak, 4. lipnja 1607., on je poslije mise pozove na stranu, »lica važna i ozbiljna, kao osoba potpuno obuzeta Bogom«. »E, moja kćeri, siguran sam što želim da postanete.« – »A ja, moj gospodaru i oče, ja sam odlučna da slušam.« Kći svete Klare? Bolnička sestra? Karmelićanka? Što god Franjo predložio, Ivana je bila »potpuno spremna« da prihvati. – Istina, tada se još radilo samo o »redovničkim redovima« koje je ona dobro poznavala. Tada joj Franjo vrlo jednostavno iznese svoj nacrt plana o novom Redu. Ona odmah »osjeti veliku unutarnju suglasnost«. Pristade. Ali kako je sve više shvaćala riskantnost toga plana, ponekad će je zahvatiti veliki nemir. Ova razborita žena »jasna i čista duha«, koja je zadovoljna tek kad su svi njezini poslovi u redu, evo ulazi u nepoznato! U nekim časovima spopast će je vrtoglavica, čak i nakon što Pohođenje bude svečano ustanovljeno!

Još tri stvari povećavaju njezin nemir: ima li pravo uvući u taj rizik svoje četvero djece? Nametnuti svoj odlazak svome ocu i svekru? A Monsinjor govori da neće smjestiti prvu kuću novog Reda u Dijon, glavni grad Bourgogne, nego u Annecy, skromni gradić izvan Francuske? To će za nju, na neki način, biti izgnanstvo!

Još više, Monsinjor priznaje da je zaista svjestan svih tih poteškoća i da »tu ne vidi ništa što bi ih razriješilo«. Ali istovremeno tvrdi da će to učiniti »Božja providnost sredstvima nepoznatim stvorenjima«. Odakle mu dolazi ta sigurnost? ... Ivana mu vjeruje na riječ.

Boravak Ivane u Annecyu produžio se još dvadeset dana nakon toga dramatičnog razgovora. Kad je otputovala u Bourgognu, dogovoreno je da se ništa neće učiniti dugi niz godina – barem šest ili sedam – i da će u međuvremenu čuvati taj plan u potpunoj tajnosti.

Poslije korizme u Dijonu, značajno se povećalo Franjino dopisivanje s njegovim Filotejama. Ali je ono postojalo barem od 1602. Te su godine Parižani otkrili u Franji Saleškom izvanrednog duhovnog vodu; brojne osobe ili zajednice obraćahu mu se za savjet. I naravno, kad je napustio prijestolnicu, dopisivali su se... Zapravo, treba poći još dalje; i, da ne duljim, samo upozoriti na dragocjeno dopisivanje koje se od 1593. vodilo između Franje Saleškog i predsjednika Antoinea Favrea. Zaista uzorno prijateljstvo, koje je potrajalo do smrti. Ono samo pokazuje kako je Franjo shvaćao prijateljstvo i duhovno vodstvo: nema prijateljstva bez »priopćavanja najviših darova duha i srca«; nema duhovnog vodstva koje ne postaje vrlo blisko prijateljstvo.

Da točnije odredimo ton i način izražavanja u Franjinim pismima Ivani de Chantal, vrlo su nam dragocjena njegova pisma Antoinea Favreu, koja je uskoro proširio na cijelu njegovu obitelj. Antoine je njegov »predragi i premili brat«, »njegov sve draži i draži brat«; predsjednikovica Favre je njegova »sestra«; njihova djeca su njegovi »nećaci« i »nećakinje«, njegovi »sinovi« i »kćeri«. 1594. godine npr. traži od sina svoga prijatelja da mu pošalje »novo pismo; jer ono koje ste mi napisali sasvim je oštećeno mojim višekratnim čitanjem«. Ili još Jacquelini koja je ušla u Red od Pohoda nakon samog njegova osnivanja i koja bijaše opterećena teškim odgovornostima, a koju u svojim pismima naziva »moja velika kćeri«: »Vi dobro znate da ste mi velika ljubljena kći i da nitko neće oteti mjesto koje imate u mom srcu« (1615). »Čini mi se da mi već dugo niste pisali ni riječi; a ipak ljubav nikad nije nijema, ppgotovo kćerinska koja uvijek ima nešto reći ocu.«

U pismima duhovnog prijateljstva postoji stil, čak i rječnik koji nije potpuno isti kao onaj u *Uvodu u pobožni život* ili u *Raspravi o Božjoj ljubavi*. Franjo ima izvanredan dar da svako pismo učini »osobnim«. Ni jedna osoba s kojom se dopisuje nije slična ni jednoj drugoj; još više, ni jedna takva osoba nije nikad jednaka samoj sebi; i umijeće dobroga vođe jest da se obraća osobi koju vodi takvoj kakva je upravo u tom trenutku. To načelo nije samo taktika vođenja; ono je još više temeljni savjet za duhovno vođenje. »Živite danas današnji dan...« »Idite u dobroj vjeri, uz providnost Božju, brinući samo za današnji dan.« »Trebamo se prihvatiti onakvima kakvi jesmo ovdje i sada.« »Nikako ne želite ne biti ono što jeste, već jako želite biti ono što jeste. Ovo je velika riječ o duhovnom vodstvu a koja se vrlo malo čuje...« »Trebate biti nježno zaljubljeni u svoje stanje i u vježbanje toga za ljubav Onoga koji tako hoće.«

Taj Franjin stav u duhovnosti ne sadrži u sebi nikakav fatalizam, niti išta nalik rezignaciji, odustajanju i nemaru. Naprotiv, to je za njega uvjet djelotvorne duhovne borbe. Zapravo, prihvatiti sebe, znači prihvatiti volju Božju za nas, da bismo je izvršili sa što je moguće više ljubavi.

Franjo Saleški želi da sa srcem prihvatimo volju Božju; on želi da je sa srcem ispunimo. U prisnosti dopisivanja, još više nego u svojim djelima, svu

svoju duhovnost oslanja na srce. Naš odnos s Bogom mora biti neprestano govor srca srcu. A i naši međusobni odnosi. Ali dobro pazimo da riječi *srce* dademo njezino saleško značenje: tu srce znači, kao i u Bibliji, ono što je najdublje, najneotuđivije, najosobnije, najbožanskije u nama; srce je ono otajstveno središte gdje svatko susreće Boga, pristaje na njegove pozive ili im se opire. »Nikad neću prestati željeti da budete kći srca našega Boga koji nam je dao srce da budemo njegova djeca, da ga ljubimo, blagoslivljamo i služimo mu.« On voli završiti svoja pisma ovom željom: »Neka Bog bude Vaše srce.« Ili: »Učinite da naš Spasitelj bude srce Vašega srca.«

To daje istinski smisao nekim izrazima u pismima Franje Saleškog, koji nas začuđuju i možda su nam dosadni, ako nas i ne sablažnjuju. Kad piše ovoj ili onoj od svojih Filoteja: »Moje i Vaše srce su jedno«, ili je naziva »naše jedinstveno srce«. – »O kćeri moja, istinska ljubimice moga srca« (Majci de Chastel) – »Od svega srca ljubim Vašu predragu dušu« (Sestri Marie-Aimée de Blonay) – ili drugim izrazima, koji za nas imaju sentimentalni prizvuk, on daje potpuno drugi smisao. U svakom istinskom prijateljstvu koje se razvija, Franjo vidi ruku Providnosti. Tada ništa ne ograničuje ljubav između dva srca koja su ujedinjena samo zato jer je svako sjedinjeno sa Božjim »očinski majčinskim srcem« (L. A. S., 525). I Franjo sniva o »prijateljstvima« Djevice Marije: Odlučan sam u tome da želim samo onakvo srce koje će mi ona dati, ta slatka Mati srdaca, ta Mati svete ljubavi, Mati srca srdaca.«

Tako se objašnjava čuvstveni ton u dopisivanju Franje Saleškog. Koliko li je uskogrudno vidjeti u tome samo stvar temperamenta! To je naprotiv stvar vjere i duhovnog učenja. Istina je da se tu može lako prevariti jer su ta pisma, uglavnom, pisana »bez predaha i slobodna vremena«, »bez razmišljanja«, usred neprilika i briga svake vrste, kako je tekla tinta iz pera. Što uostalom daje izvornu draž toj duhovnoj korespondenciji: slike i osjećaji tu izviru slobodno. Humor se miješa s najdubljim mislima; anegdota s intimnim povjeravanjem... Tako da je korespondencija za životopisca najbolji i najiskreniji *Duhovni dnevnik* koji nam je ostavio Franjo Saleški.

Misija u Chablaisu dopustila nam je da otkrijemo Franju Saleškog kao borbena čovjeka od akcije sa smionim sučeljavanjima – a i pravnika, diplomata. Duhovna korespondencija otkriva nam divna »prijatelja duše«, čija se duševna finoća oslanja na mističko učenje sigurno u samo sebe.

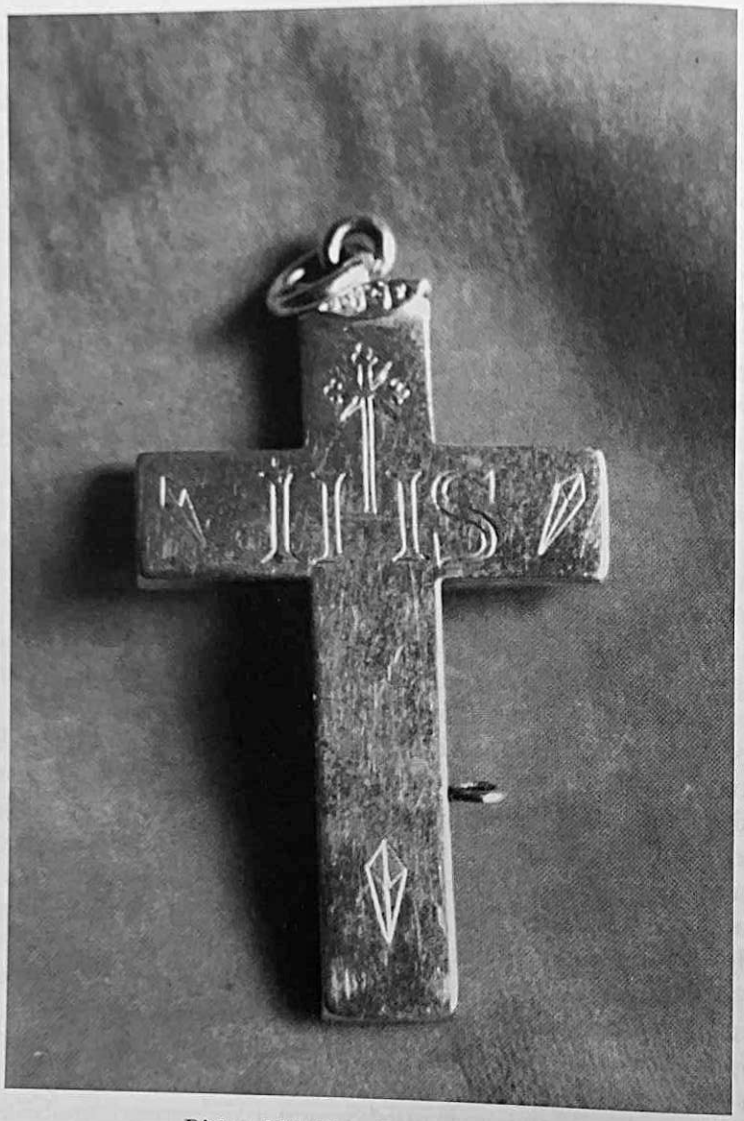

Biskupski križ sv. Franje Saleškoga

VIII.

Biskup među Božjim narodom (1605-1608)

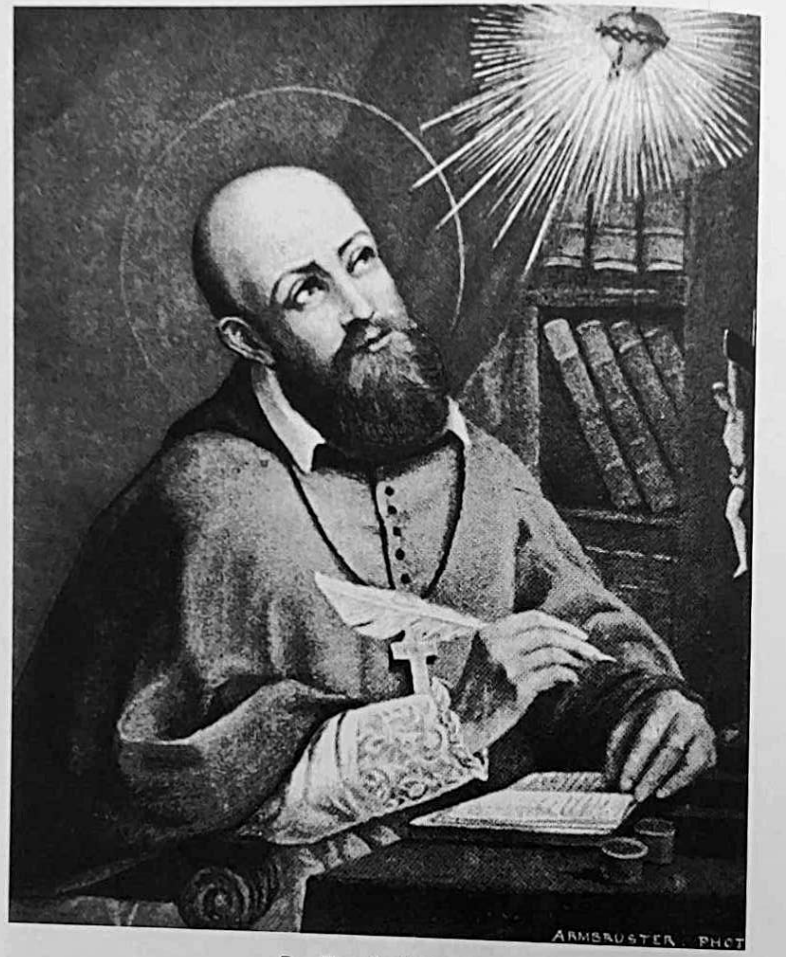

Sv. Franjo Saleški

Potrebno je razmotriti ove tri godine biskupstva Franje Saleškog koje su označene trima vrstama aktivnosti: Franjo je proveo duge tjedne i mjesece prolazeći najstrmijim putovima i stazama da bi posjetio župe svoje biskupije, da bi stupio u osobni dodir sa svojim župnicima i svojim narodom. Tomu treba pridodati korizme za kojih je propovijedao u Roche-sur-Foron (1605), u Chamberyu (1606; iako je taj grad pripadao biskupiji u Grenobleu) i u Annecyu (1607).

Misionar iz Chablaisa pojavio bi se tada u biskupskoj ljubičastoj odori; ali on je svoje djelo vršio u sasvim drugačijim okolnostima: to je stanovništvo imalo katoličku tradiciju; i sad se radilo o obraćenju, ali obraćenju sa često formalnog kršćanstva, ritualnog, pomiješanog s praznovjerjem predaka, na istinski vjerski život; katehetski i odgojni rad o kome je Franjo vodio veliku brigu u bliskoj vezi sa svojim župnicima.

»Cijela Zemlja samo pod jednom zvijezdom« (Sainte-Beuve)

Te godine 1605-1608. dopuštaju nam da sve bolje otkrivamo širinu, bogatstvo, puninu osobnosti Franje Saleškog: on dakle sjedinjuje u sebi najoprečnije darove. Taj biskup, koji na konju ili pješice, sa slabom oružanom pratnjom, ide preko dolina i planina, on je prelat koji već pripada sveopćoj Crkvi: papa Leon XI. (Aleksandar Medici, legat u Thononu) bio bi ga tada promaknuo u kardinala i bez sumnje pozvao u Rim da smrt nije naglo prekinula njegov pontifikat (ožujak-travanj 1605.); on je također teolog, ne stručnjak u teološkim istraživanjima, nego »potpuni praktičar« u mističkoj teologiji, tako dobro upućen u prepirke svoga vremena i u vjerske stvari da ga papa Pavao V. pita za savjet kako bi okončao prepirku *De Auxiliis* (1606); za tada goruće probleme vjerskog života on traži nova rješenja, ide ravno do onoga bitnog, do istine, do iskrenosti potpunog pripadanja Bogu. Ima samo četrdeset godina! Ali on je zaista potpuni genij, gdje se sve vrste sposobnosti i vrlina

uravnotežuju, oslanjaju se jedna na drugu. K tomu, imao je izvanrednu pristupačnost: njegova dobrota, strpljivost, dobrodušnost privlače k njemu srca.

Pastirski pohodi

Ženevsko-annecyevska biskupija je svojom površinom jedna od najvećih u to vrijeme: 1606., broji 450 katoličkih župa i 150 protestantskih (u pokrajinama Vaud i Gex). Na njenom području su brojne »kapele«, pet opatija, šest samostanskih priorata, četiri kartuzije, pet »prosjačkih« samostana.

Zauzet hitnim poslovima, posebno onima u Gexu, Franjo je 1604. godine mogao samo nagovijestiti svoje posjete. Započet će ih uistinu tek 25. listopada 1605., ali već 26. studenoga morao se vratiti u Annecy, »putujući poljima čitavih šest tjedana i ne zaustavljajući se na jednome mjestu više od pola dana; 5. prosinca 1605. pisao je barunici de Chantal (...) nakon povratka iz posjeta: 'Imam neki osjećaj groznice s katarom; naš liječnik nije mi htio propisati drugi lijek osim odmora i ja sam ga poslušao'.« Krajem zime, nastavio je svoja putovanja: bio je na putu oko pet mjeseci, a vratio se iscrpljen 21. listopada. Od 7. listopada do 23. studenog 1607., posjetio je dolinu Thônesa, područje Parmelana i obale jezera Annecy. Ostalo je još nekoliko župa koje je posjetio 1608. i 1610., kad je pronašao nekoliko slobodnih dana u poslovima sve opterećenijem životu.

Nemojmo pomišljati da su ta putovanja bila turistička. Romantičari i sport nisu još bili doveli planinu u modu! Možemo vjerovati da je biskup-hodočasnik bio osjetljiv na neke krajolike; ali za nj i za njegovu malu pratnju putovi, ili radije staze s njihovim tlom, jarugama, strminama, riječnim gazovima i bujicama, značili su više nego dekor! Neke od tih župa nisu nikad vidjele biskupsku kapu! »Proteklih dana«, piše on u srpnju 1606. barunici de Chantal, »vidio sam strašne planine pokrivene ledom debelim deset do dvanaest kopalja.« Te strašne planine bijahu bez sumnje naš Mont Blanc!

On se također plašio tih putovanja. Početkom listopada 1605., u času kad je polazio na put, pisao je barunici de Chantal: »Idem u taj blagoslovljeni posjet, gdje na svakom komadiću polja vidim križeve svih vrsta. Tijelo mi drhti, ali moje im se srce klanja. Da, pozdravljam vas, mali i veliki križevi, duhovni ili vremeniti, vanjski ili unutarnji; pozdravljam i cjelivam vaše podnožje, nedostojan časti vaše sjene.« Šest tjedana kasnije, šalje joj poštom ove riječi: »Obično sam propovijedao svaki dan, a često dva puta na dan. E! Što je Bog dobar prema meni! Ne bijah nikad tako jak. Svi križevi koje sam u početku predvidio bijahu samo masline i palme; sve što mi je izgledalo kao žuč pokazalo se kao med, ili gotovo kao med; samo, mogu iskreno reći da su važni poslovi stalno dolazili jedan za drugim te nisam imao slobodna vremena misliti na sebe i pratiti što se dogada u mom srcu, osim kad bijah na konju ili kad bih se budio noću. Podijelio sam potvrdu nebrojenim ljudima.«

Znao je unaprijed da će na tim pohodima duhovne patnje biti puno jače od tjelesnih. Istina, narod savojski bijaše »dobar narod«; ali »neznanje«, svojstveno kršćanskim selima po svim regijama Europe, bijaše osobito povećano zbog njihova zemljopisnog položaja. Neka sela ili zaseoci, neki gradovi živjeli su nekako izolirani od ostalog svijeta visokim planinskim masivima ili snijegom. »Neobrazovani i neotesani«, tako ih opisuje otac de Quoex. »Nisu, takoreći, nikad čuli govoriti o kršćanskoj vjeri.« K tomu, da bi im propovijedao, često treba koristiti samo njihov dijalekt – tako je morao učiniti Franjo »na više mjesta«. Tomu se pridružuju mnoga praznovjerja, magije, čaranja i vračanja... ukorijenjena u duhovima kroz generacije: ovdje-ondje Franjo je imao posla s »opsjednutima đavlom«.

Obično, doček je bio manje dramatičan, i župe su s oduševljenjem primale svoga biskupa, a ljubav njegova naroda ga je krijepila: »O moja draga kćeri«, piše on gđi de Chantal 2. listopada 1606., »kako sam dobre ljude našao među tako visokim planinama! Kakvo čašćenje, kakav doček, kakvo poštovanje prema svom biskupu! Prekjučer, stigoh noću u taj mali grad (*Bonneville*); ali stanovnici su toliko rasvijetlili, toliko slavili, da se vidjelo kao danju. Ah! Oni bi zaista zavrijedili jednog drugog biskupa!«

Istina je da on sâm nije štedio ni vrijeme ni snage u služenju svom narodu. »Propovijedao je i katehizirao i nije propustio posjetiti ni najmanju kapelu; dijelio je sakrament potvrde, ispovijedao i svojim vlastitim rukama pričešćivao svoj narod; svakoga tko se jadao vrlo bi strpljivo saslušao i određivao ono što je mislio da je neophodno; raspitivao se o izgredima crkvenih i svjetovnih osoba, o javnim grijesima i grešnicima, i ispravljao kad je bilo potrebno, strogošću pomiješanom s prirodnom blagošću, itd.«

Upravljanje vremenitim stvarima, pomirenja, parničenja i razmirice, ništa nije propušteno da bi se poslije pohoda duše i stvari našle u miru. Vodio je veliku brigu o župnicima, zanimao se za njihovu materijalnu situaciju, podržavao ili poticao njihovu gorljivost, davao im upute kako da još bolje služe svome stadu. »Ukratko, bio je onaj dobri pastir i biskup koji daje svoju dušu za svoje ovce.«

Pisma koja je uspio napisati nekima od osoba s kojima se dopisivao osvjetljavaju nam osjećaje i misli koje mu nadahnjuju ti pohodi: »Stanovnici mi kažu da je jedan pastir, trčeći za svojom kravom, pao u pukotinu duboku dvanaest kopalja, u kojoj je umro smrznut. O Bože! kažem ja, je li ljubav toga pastira bila tako žarka dok je tražio svoju kravu da ga taj led nije ohladio? Zašto sam dakle ja tako mlitav u traženju svojih ovaca? Istina, to mi raznježuje srce, ali to sasvim smrznuto srce nikako se ne otapa.« Kakvim je očima Franjo gledao pejzaže? »Na tim mjestima vidio sam divote: doline bijahu pune kuća, a brda do podnožja prekrivena ledom. Male udovice, male seljakinje, kao duboke doline, tako su plodne, a biskupi, tako visoko uzdignuti u Božjoj Crkvi, tako su hladni! Ah! zar se neće naći dovoljno jako sunce da otopi led koji me prožima!«

Pobožan govor? Ne. Evo anegdote koja će nas u tome učvrstiti, a koja potječe s toga istog putovanja u pokrajinu Chamonix.

1605., propovijedajući u korizmi u Roche-sur-Foron, Franjo je upoznao jednu »priprostu seljanku«, udovicu koja je živjela u Amancyu, gradiću u blizini la Rochea, a zvala se Pernette Boutey. Bila je udana za Pierrea Dumonala, »prilično čangrizava muža«, ali, s mnogo strpljivosti, uspjela je održati istinsku slogu u svom braku. Sada je držala trgovinu krojačkim priborom i tkaninama. Uvijek »marljiva i pažljiva, nikad besposlena«, bila je »veoma darežljiva prema siromasima, uvijek puna razumijevanja prema svojim roditeljima i prijateljima«. Svaki je dan bila na misi, premda je crkva bila vrlo daleko, i ako tamo nije mogla otići, molila je kod kuće »oko dva sata«... Ukratko, Filoteja nad Filotejama! Franjo je bio zanesen, smatrao je Pernette velikom Božjom prijateljicom i preporučio se u njezine molitve. Dakle, u lipnju 1606., obavijestiše ga da je Pernette umrla. Na iznenađenje prisutnih, Franjo je pokazao da je vidno uzbuđen i »otro si oči dva-tri puta«. Molio je svoga tajnika da se raspita o životu i smrti pokojnice. Odmah to učiniše, i u srpnju on napiše barunici de Chantal: »Upravo su mi donijeli kratak spis o životu i smrti jedne svete seljanke iz moje biskupije koja je umrla u mjesecu lipnju. Što hoćete da o tome mislim? Jednoga dana poslat ću Vam iz toga odlomak jer, zaista, ima nešto dobro u toj maloj priči o udanoj ženi koja, svojom voljom, bijaše jedna od mojih velikih prijateljica i često me preporučivaše Bogu.«

Ta je priča imala neočekivan konac... U to vrijeme – dakle puno prije nego što je predvidio da piše *Uvod u pobožni život* – Franjo je počeo pisati važno djelo o Ljubavi. 11. veljače 1607., to je povjerio gđi de Chantal. »Kad imam kakvih četvrt sata predaha, pišem o čudesnom životu jedne svetice o kojoj još ništa niste čuli.« Radi se o *Životu svete ljubavi*. »To je dugotrajan posao, i ne bih se usudio poduzeti ga da me neki od mojih najpouzdanijih nisu na to natjerali (...). Vidjet ćete«, obećava Franjo, »dobar dio kad dođete (*u Annecy*).« To je klica *Rasprave o Božjoj ljubavi*. Dakle, Franjo ubaci u svoje pismo jedno neočekivano povjerljivo saopćenje: »Mogao bih tomu dodati negdje pri kraju priču o našoj seljanki.« Tako je sjećanje na Pernette Boutey živjelo u Franji od samog nagovještaja njegova velikog djela. Neki čak pretpostavljaju da ga je »pripovijest« o toj poniznoj seljakinji potakla da uzme pero u ruku! Bilo bi smiješno da za *Uvod* duguje otmjenoj gospođi, gđi de Charmoisy, a da za izvanredno djelo bude zaslužna jedna »mala seljakinja«! S Franjom Saleškim sve je moguće.

»Boga sam«, piše Franjo poetski poslije pohoda 1606., »sreo prepuna blagosti i miline među našim najvišim i surovim planinama, gdje Ga mnoge jednostavne duše ljube i klanjaju mu se u potpunoj istini i iskrenosti, a srne i divokoze skaču tamo-amo između strašnog leda da objave njegovu hvalu.«

Franji Saleškom ponekad se otme priznanje da ta pastirska putovanja teško pritišću njegova ramena, ali on sve okreće na dobro: »Upravo je malo čudo što Bog čini svake večeri«, piše on gđi de Chantal 1608.; Kad se povučem,

ne mogu pomaknuti ni tijelo ni dušu, tako sam sav umoran, a ujutro, veseliji sam nego ikad. Sada nimalo ne držim do reda, ritma i razboritosti (jer Vam ne bih mogao ništa sakriti), a ipak sam evo, hvala Bogu, vrlo dobro.«

Ni njegovo zdravlje ni umor nisu zabrinjavali Franju na tim putovanjima, nego njegovo »srce«, stanje njegove duše. Činilo mu se da se, unatoč naporima da prožme svoj apostolski rad autentičnom ljubavlju prema Bogu, nešto u njemu »poremetilo«. Zato, čim bi se vratio, povlačio se u samoću i uranjao u molitvu.

»Evo, ovo je dan moga rastanka, sutra prije zore trebam krenuti u Chambéry gdje me čeka otac rektor isusovaca (*otac Fourier*), da me primi pet ili šest dana u blaženoj korizmi, što sam ih rezervirao da priberem svoj jadni duh uzburkan tolikim poslovima. Mislim da ću tamo, moja kćeri, vidjeti sebe sa svih strana, i ponovo staviti sve komadiće svoga srca na njihovo mjesto, uz pomoć toga dobrog oca koji me silno ljubi i kojemu je vrlo stalo do moga dobra.«

Plodovi tog posjeta bili su vrlo veliki. Svuda ga se vidjelo obavljati svećeničke poslove, i s kakvom pobožnošću! Tako je u jednom danu – to je bilo u crkvi Chilly – dijelio sve sakramente, osim bolesničkog pomazanja. Govorio je, katehizirao, susretao ljude, izmirivao ih, savjetovao župnike. »Svuda je sve stavljao u red«: kanonski red, razumije se, ali osobito red milosrđa. Već od siječnja 1606., mogao je pisati: »Srce moga naroda sada je gotovo sasvim moje«, i »Osjećam da sam malo zaljubljeniji nego obično«. Vrlo je blizu kardinalata ili toga da bude uvršten u francusko svećenstvo! Ali što su te časti za ovog čovjeka s nadasve pastirskim srcem?! Bez sumnje, on će poslušati Papinu naredbu. »Istina je«, piše on ne bez humora, »da sam ja u svojoj zemlji i među svojima, s određenom samodostatnošću koja mi dostaje, i, što mi je najdraže, s toliko puno odmora koliko mi moja dužnost može dopustiti i koji mi se čini dostatnim.« Iza tog humora skriva se velika ljubav.

Od 1608., Franjo će samo povremeno moći posjećivati župe. »Poslovi ove biskupije nisu kao kiša nego kao bujica.« Tamo gdje ne može poći sâm, poslat će kanonike ili svećenike u koje ima povjerenja i koji će mu dati detaljne izvještaje o svom posjetu. Ali, ako se činilo da je njegova prisutnost neophodno potrebna, trudio se da sâm dođe na lice mjesta, barem na brzinu. Osim toga, svi su župnici znali da im u Annecyu biskupska vrata – kao i biskupov stol – bijahu uvijek otvoreni...

Akademija Florimontane (1606-1610)

Doista, Franjo Saleški ne prestaje nas iznenađivati. Krajem te, 1606. godine, kojoj je šest mjeseci posvetio posjetima župama i korizmenim propovijedima u Chambéryu, »gradu prinčeva i Visokog senata«, evo kako u dogovoru sa svojim prijateljem Antoineom Favreom, koji je tada boravio u Annecyu u

svojstvu predsjednika Savjeta Ženevljana, stvara smionu i vrijednu instituciju: Akademiju, to jest Društvo znanstvenika i književnika. Odakle im ta zamisao? Bez sumnje od talijanskih akademija koje su bile vrlo plodne, možda i od Akademije koju je Kalvin osnovao u Ženevi; ili pak od »akademija« što ih je Franjo Saleški kao student upoznao na koledžu Clermont u Parizu. Što god bilo, podudarnost pučkih misija s utemeljenjem Akademije vrlo je znakovita.

Ta je Akademija trajala samo tri godine (zima 1606-1607, 1610), ali je doživjela, zahvaljujući dvama utemeljiteljima, izvanredan procvat. Okrstili su je imenom »La Florimontane«: jer su »Muze cvjetale među savojskim planinama«, a za amblem su joj dali narančino drvo s geslom: »Cvijeće i plodovi«.

Nikad Akademija nije bila manje... akademska. Naravno, pazilo se da među članovima budu doktori znanosti i učenjaci neprijepornih kvaliteta, i oni će čak imati zasebne sjednice, ali ta će gospoda biti tu da »komuniciraju« (riječ draga Franji Saleškom) svoje spoznaje na »općim skupovima«, »svim čestitim učiteljima lijepih umjetnosti kao što su slikari, kipari, stolari, arhitekti i slično«; konstitucijama Akademije izrijekom se preporučuje da »stil govora ili čitanja bude ozbiljan, uzvišen, pun, i da se ni na koji način ne primjećuje sitničavost«, »da se predaje dobro, puno i u malo vremena«; napokon, »ako slušatelji nešto ne razumiju, moći će, kad završi predavanje, postavljati pitanja«. Koji sadržaji će se obrađivati na tim predavanjima? »Ili teologija, ili politika, ili filozofija, ili govorništvo, ili kozmografija, ili geometrija, ili aritmetika. Tu će se obrađivati jezični ukrasi, osobito francuskog jezika.« Zna se da su prve godine održana predavanja o umijeću plovidbe i o teoriji glazbe... Kakvo je ozračje na toj Akademiji? »Svi predavači na Akademiji njegovali su uzajamnu i bratsku ljubav.« Tu je i formula koja ima oblik devize: » Svi će ići k onome koji bude bolje radio.«

Sastanci su se održavali u stanu Antoinea Favrea, prvo u Clos du Céans, zatim, od 1608., u njegovoj prostranoj palači u ulici Sainte-Claire. Šestero Favreove djece sudjelovalo je u dočeku onih koji su dolazili predavati ili slušati, što je još više isticalo atmosferu prijateljstva. Tim više što se kulturnoj svrsi pridružio moralni i kulturni cilj. U tu Akademiju, od koje su Franjo i Antoine željeli napraviti ognjište primjernog života, nisu bili pripušteni »rušitelji javnoga reda« – pod kojima se misli na »heretike« i »neprijatelje domovine«.

Zapisnici Akademije Florimontane na nesreću su nestali. Međutim, znamo imena mnogih njezinih članova. Navedimo barem ime Honoréa d'Urféa, koji se, nakon svojih neuspjeha kao člana Lige, povukao u svoj dvorac Virieu-le-Grand; upravo te zime, 1606., sprema se izdati prvi dio svoga romana u nastavcima *Astrée*; Claude, sin Antoinea Favrea, ima tek dvadeset godina, ali postat će slavan među prvim članovima francuske Akademije, pod imenom Claude de Vaugelas.

1610., Antoine Favre imenovan je predsjednikom Senata Savoje; morao je napustiti Annecy i otići u Chambéry. Franjo Saleški bio je previše zauzet

poslovima da bi sâm vodio Akademiju Florimontane. Ona je slabila, a zatim nestala.

Ali više od institucije, Franju je oduševila »sama ideja«. Ono što više nije mogao učiniti sâm, povjerit će drugima. 1614., postigao je da su chappuinski koledž u Annecyu ponovo uzeli oci barnabiti: oni su započeli predavanja i tečajeve za laike. Istina, projekt nije imao širinu Akademije Florimontane. Ali tu se obavljao izvanredan posao... pod Franjinim okriljem! Jedan od mladih – i najsjajnijih – učitelja koledža, don Redente Baranzano, bio je Galilejev prijatelj i, unatoč službenom otporu slavnih teologa poput Bellarmina, usudio se je braniti Kopernikovo mišljenje. 1617., objavio je svoje djelo *Uranoscopia seu de Coelo,* bez odobrenja svojih poglavara. Bijes generala barnabita, koji je osudio autora, htio je da se to djelo povuče i zahtijevao je od autora pismeni opoziv, koji je objavljen 1618. Ali 1619., objavljeno je u Parizu drugo izdanje *Uranoscopia*. U toj aferi, Franjo je imao zasluge da vidi jasno te hrabrost da od 1617., brani Baranzana; tražio je od njegova vrhovnog poglavara da ga ne povuče iz Annecya. I kad je, sljedeće godine, Baranzano kod izdavača Pillehottea, u Lyonu, objavio svoje *Novae opiniones physicae*, Franjo je odobrio i pohvalio knjigu. A tih se godina, 1615-1623, pripremao u Rimu Galilejev proces. U toj aferi u kojoj će se za više vjekova uvaliti u zlo teolozi i egzegeti, Franjo Saleški od početka je zauzeo odlučan stav u prilog astronoma. To je išlo čak dalje od Baranzana i Galileja. Solidna teologija Franje Saleškog dopuštala mu je da odmah odbaci svaki sukob između znanosti i vjere. Bog, stvoritelj svemira i svjetlo ljudskog razuma, isti je kao i Bog objave. U zoru modernih vremena, Franjo se, zahvaljujući vedroj dubini svoje vjere i svog duhovnog iskustva, uzdiže kao preteča.

Rasprava »De Auxiliis« (1606)

Izmiriti i još više ponovo izmiriti, to bijaše za Franju Saleškog jedna od najvažnijih službi svećenika, a još više biskupa. U Annecyu i u župama koje je pohodio to bijaše jedna od najvažnijih briga. »Otkad sam se vratio s pohoda«, piše on 1607., »pritisnut sam i požurivan sa svih strana da zakažem ročišta (*to znači izmiriti parničare*), tako da je moj stan bio prepun parničara koji, milošću Božjom, u većini odlažahu u miru i slozi (...). Treba dati prednost bližnjemu.« Tako je dobro uspijevao u toj ulozi da je zaslužio pridjevak »izmiritelj«. Nije uvijek zadovoljio obje strane; njegove su mu presude pribavile i nekoliko zadrtih mržnji. I sâm je, na svoju veliku žalost, bio umiješan u neke procese... Barem je činio sve što je mogao da svađalice, parničare ili neprijatelje ponovno privede u »miru i slozi«. U prilog njegova pomirbenog djelovanja išli su njegov temperament: svatko je poznavao njegovu dobrotu, vedrinu, pravičnost; zatim njegovo pravno znanje stečeno u Padovi i obogaćeno njegovim prijateljstvom s predsjednikom Antoineom Favreom i drugim

velikim pravnim stručnjacima; i napokon njegova volja da radi među ljudima na način Isusa Krista: oprostiti i postići da ljudi, osobito kršćani, opraštaju jedni drugima; za njega molitva *Oče naš* nije bila molitva bez smisla; ako vjerujemo njegovim pismima i propovijedima, oproštenje koje je Isus s križa dao svojim krvnicima bilo je jedan od najkorisnijih koliko i najtajnovitijih primjera.

Ta tri Franjina »dara« očitovala su se u aferi *De Auxiliis*, koja je tada izložila Crkvu pogibli da u njoj izazove razdor. Istinu govoreći, pitanje nije datiralo iz XVI. stoljeća, nego od samih početaka kršćanstva. Kako Bog svojom milošću može pomagati čovjekovu slobodu da izabere dobro, a da tu slobodu ne uništi – i kako ljudska sloboda može pod milošću zadržati mogućnost da izabere zlo a da ne onemogući neizostavnu pomoć Božju? Taj su problem Luter i Kalvin vrlo zaoštrili, a Franjo, u kojem je i najmanji impuls ideja nalazio odjek i rezonanciju, predosjećao je da će taj problem sve više i više biti povezan s emancipiranjem ljudskog razuma, s napretkom znanosti, evolucijom političkog i društvenog prava, ukratko da je bio i da će uvijek biti više u središtu izvanrednog razvoja mentaliteta i običaja nego što je to pokrenuo humanizam. Kako da ovdje ne vidimo pariško-padovansku krizu kao providnosnu pripremu? Rješenje koje će predložiti Papi i Crkvi u tom sporu nije teoretsko, konceptualno rješenje, ono je sazrelo u njemu na vatri njegove duge patnje; to je rješenje stečeno, proživljeno, i stoga živo; to je, ako hoćete, projekcija njegova osobnog iskustva na opći plan.

U Franjino vrijeme, rasprava *De Auxiliis* dosegla je najviši stupanj. Pristaše isusovca Moline i oni dominikanca Dominika Bañeza žestoko su se sukobljavali već dvadeset godina. Sveta stolica morala je 1598. uzeti stvar u svoje ruke i ustanoviti komisiju da riješi sukob. Stvari su se odugovlačile, i Pavao V. odluči s tim završiti! 14. rujna 1605., pozvao je pred komisiju branitelje protivničkih teza. »I tu se, prema riječima jednog povjesničara, do 1. ožujka sljedeće godine, vodila najžešća bitka, najsilovitiji napad argumentima za i protiv, koji je ikad bio viđen, a da to pitanje nije bilo jače osvijetljeno niti je itko mogao prisvajati pobjedu za sebe.« U to se umiješala politika: kralj Španjolske podržavao je dominikance, Henrik IV. isusovce...

U tom zapletu, mons. Anastazije Germonio, koji je bio bliz Papi i koji je znao za njegovo divljenje prema Franji Saleškom, došao je, krajem 1606., na pomisao da Franju upita za savjet.

Njegov je odgovor na nesreću izgubljen. Ali mnogi dokumenti i njegovo vlastito iskustvo otkrivaju nam sadržaj tog odgovora: to je onaj isti koji će iznijeti u svojoj *Raspravi o Božjoj ljubavi*: »Bog je ponajprije istinskom voljom htio da se još i poslije Adamova grijeha *svi ljudi spase; a*li na način i sredstvima koja odgovaraju karakteru njihove naravi obdarene slobodnom voljom; odnosno, On je htio vječno spasenje svih onih koji budu htjeli dati svoj pristanak milostima i naklonostima koje im je On u tu svrhu pripremio, ponudio i podijelio. On je dakle htio da među tim naklonostima na prvome

mjestu bude poziv (vokacija), *(poziv na vjeru, na kršćanski život)*, i da on (poziv) postane tako jak (*trijezan, skladan*) u našoj slobodnoj volji da ga mi po svojoj želji možemo prihvatiti ili odbiti. A sve one za koje je predvidio da će taj poziv prihvatiti htio je opskrbiti svetim pobudama pokore; onima koji budu slijedili te pobude, odredio je dati svetu ljubav (milosrđe); onima koji budu imali milosrđe, odlučio je dati pomoć potrebnu da ustraju; a onima koji će prihvatiti tu Božju pomoć, odlučio je dati ustrajnost do kraja i blaženu sreću svoje vječne ljubavi.« (usp. *Rasprava o Božjoj ljubavi*, Zagreb 1969., I. svezak, Treća knjiga, Peta glava, str. 144)

Predstavlja li ovo gledište dogmatsko rješenje problema slobode i milosti? Ili ga moramo smatrati samo praktičnim, psihološkim »tumačenjem«? Po našem mišljenju, ono nije ni jedno ni drugo, ili točnije, usklađujući ih, ono premašuje i jedno i drugo. Ono se smješta – a to je jedna vrlo salezijanska teologija – na plan objave, istinâ koje su neposredno evanđeoske; ono povezuje u jedan snop neosporne činjenice kršćanske objave: ono čuva tajnu milosti usred sigurnosti kršćanskog života.

Kako bilo da bilo, odgovor Franje Saleškog pročitan je Pavlu V., koji je naložio da se to priopći kongregaciji *De Auxiliis*.

Pišući mons. Germoniju, Franjo mu je pokazao da je »spor o tom pitanju bio veoma opasan i da je u svojim krajnostima heretičan (...). Ako ćemo pravo, bilo je drugih stvari zbog kojih je Crkva trpjela, i na koje je trebalo obratiti više pažnje nego na rasvjetljavanje toga pitanja koje ne bi donijelo nikakva dobra kršćanskom puku, a prouzročilo bi mu puno zla (...). A što se tiče tih profinjenih duhova dominikanaca i isusovaca, oni će se uvijek složiti koliko je to potrebno.«

Pavao V. je postupio onako kako je savjetovao Franjo Saleški. 28. kolovoza 1607., »naredio je prekid rasprave jednima i drugima« i sve poslao kući. Vrlo je strogo »zabranio« strankama u sukobu da se međusobno uptužuju i da jedni druge cenzuriraju, te naredio »da svatko bude slobodan s dobrim razlozima podržavati tezu koja mu se čini najistinitijom«.

Dominikanci i isusovci znali su čije je bilo nadahnuće za tu Papinu odluku i barem su se složili u tome... da zahvale Franji Saleškom. Od generala dominikanaca, Luigija Istelle, primio je 12. rujna 1607. diplomu kojom se prima u Red braće propovjednika, a »također je primio iz različitih mjesta mnogo lijepih i toplih pisama najslavnijih isusovaca«.

Smrt mlade Jeanne de Sales (1607)

Godine 1607., Franjo je morao malo prorijediti svoje pastoralne pohode. Dva događaja dulje su ga zadržala u Annecyu: tu je propovijedao za korizmu i morao je predvoditi sprovod vojvotkinje Anne d'Este, udovice vojvode od Nemoursa. Te je godine, također, oko Duhova, barunica de Chantal provela

dvadesetak dana u Annecyu gdje joj je Franjo, toga se sjećamo, najavio svoj plan o novoj redovničkoj ustanovi; rastali su se planirajući da će se taj plan ostvariti tek za nekoliko godina, zbog velikih baruničinih obaveza.

Bog će ići brže nego su to predviđali Franjo Saleški i Ivana de Chantal.

Napuštajući Sales krajem svibnja 1605., barunica je povela u Bourgognu Franjinu sestru, mladu Jeanne de Sales, »malo srce i radost svoje majke«. Gđa de Boisy pomirila se s tom žrtvom da bi njezina kći dobila prvorazredan odgoj i »okusila pobožnost«. Dijete je bilo povjereno Rosi Bourgeois, poglavarici Puits d'Orbe, ali ono nije moglo podnijeti samostansku atmosferu. Gđa de Brûlart, sestra Rose Bourgeois, uzela ju je k sebi, u Dijon; novi neuspjeh. Konačno je barunica de Chantal 1607., na povratku iz Annecya, uzela Jeanne de Sales da je odgaja sa svojom vlastitom djecom. Malo prije jeseni, predsjednik Frémyot pođe provesti dio praznika na svoje imanje Thoste. Ivana i mala četa njezina djece pridružiše mu se. Ali, tek što stigoše, Jeanne de Sales iznenada umre.

Baruničina bol bijaše neizmjerna. Tolika, da je u svojoj smetenosti izrazila »želju da dade jednu od svojih kćeri u kuću de Sales«, da bi gđi de Boisy vratila kćer koju joj nije mogla sačuvati.

U Savoji su plakali. Franjo uđe u Sales da tješi majku. I sâm je bio ucviljen smrću te male sestrice »koju je krstio svojim vlastitim rukama« nakon svoga svećeničkog ređenja. »Nažalost, moja kćeri«, pisao je barunici 2. studenog 1607., »ja sam samo čovjek, ništa više. Moje je srce tako omekšalo kako nisam mogao ni zamisliti (...). Ali što se ostalog tiče, oh! Živio Isus! Uvijek ću biti na strani božanske providnosti; ona sve čini dobro i raspoređuje sve na najbolji način (...). Usred moga srca od krvi i mesa koje je tako duboko proživjelo ovu smrt, vrlo jasno opažam neku milinu, mir i neki slatki odmor moga duha u božanskoj providnosti koja u mojoj duši širi veliku radost u njezinim jadima.« I, sjetivši se povjerljivih baruničinih izjava, usuđuje se prekoriti je zbog njezine hrabre ponude: »Vidite, ne smatram dobrom ponudu da poklonite svoj život ili život nekoga od svoje djece u zamjenu za život pokojnice. Ne, moja kćeri, ne samo da treba prihvatiti da nas Bog udara, nego treba pristati da to bude na mjestu koje se njemu svidi, treba Bogu prepustiti izbor, jer to njemu pripada (...). U vremenitim gubicima, o moja kćeri, kad Bog na našoj lutnji dirne neku žicu po vlastitu izboru, on će uvijek stvoriti samo lijep sklad. Gospodine Isuse, bez pridržaja, bez rezerve, bez kad, bez ako, bez iznimke, bez ograničenja, neka se Tvoja volja vrši na ocu, na majci, na kćeri, na svemu i svugdje. Ah! Ne kažem da ne treba željeti i moliti da ih sačuva; ali reći Bogu: 'Ostavi mi ovo a uzmi ono', ne, moja draga kćeri, to ne treba reći.«

Divno je to pismo od 2. studenog 1607. Nikad se Franjo u svojim mnogobrojnim pismima sućuti nije pokazao ljudskijim ni evanđeoskijim.

IX.

Pisac »bez predaha i slobodna vremena«

(1608-1609)

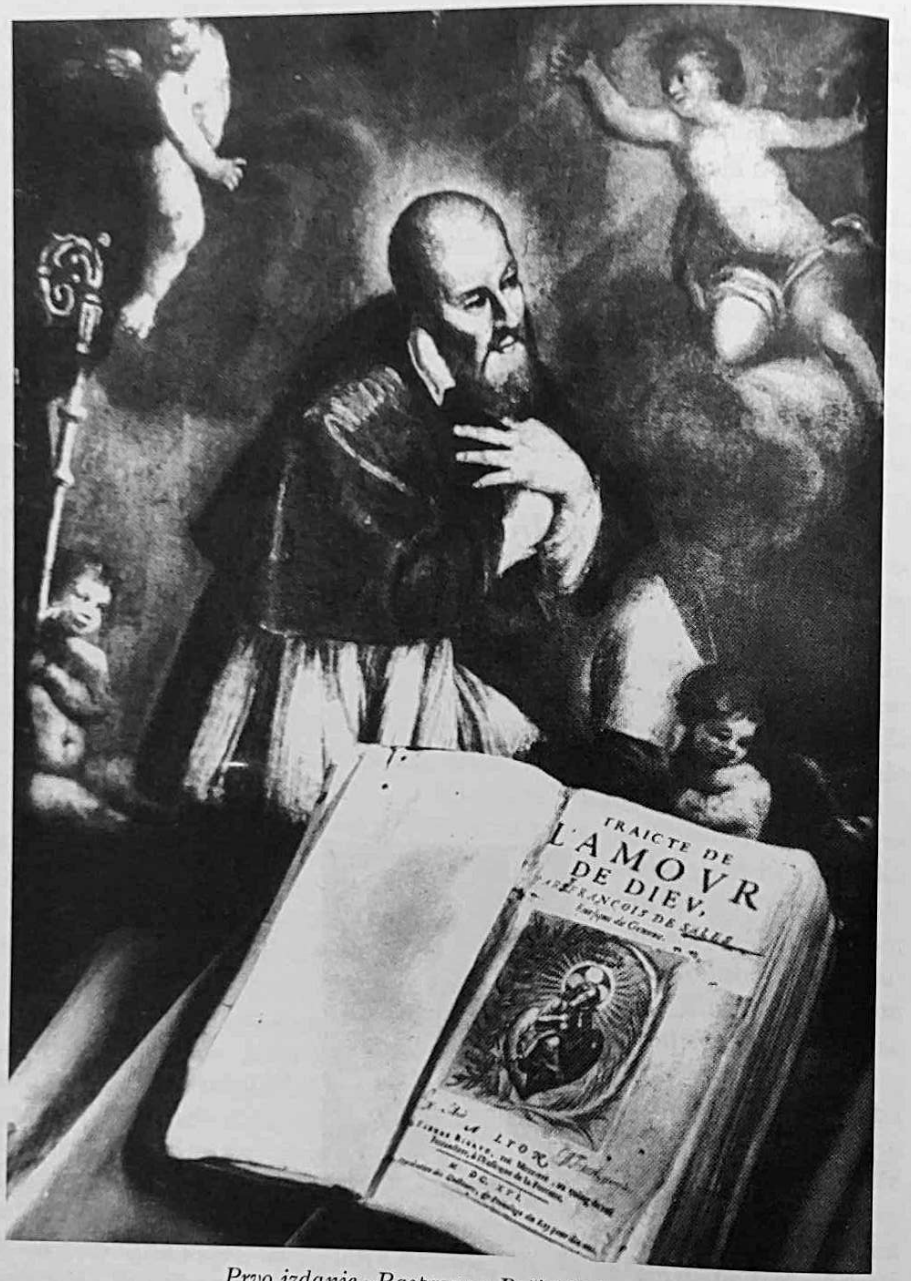

Prvo izdanje »Rasprave o Božjoj ljubavi«

Godine 1608. i 1609. najprije izgledaju kao, rekli bismo, obične godine u životu Franje Saleškog: 1608., drži korizmene propovijedi u Rumillyu, bavi se tekućim poslovima svoje biskupije, vjeran je svojim biskupskim obvezama, ide u još nekoliko pastirskih pohoda. Međutim, to su godine kad piše i objavljuje knjigu koja će doživjeti veoma velik uspjeh daleko izvan granica Savoje: *Uvod u pobožni život.*

Vjenčanje Bernarda de Salesa i Marie-Aimée de Chantal

Za vrijeme svog boravka u Annecyu, 1607., barunica de Chantal izgovorila je jednu prijaznu riječ, kojoj međutim nije pridala nikakvo značenje. Vrativši se vrlo umorna s tijelovske procesije, odluči popeti se u svoju sobu na nekoliko časaka prije objeda. Nekoliko plemića odmah se ponudiše da joj pomognu; ona prihvati samo pomoć Bernarda de Salesa: »Zaista, želim da mi ovaj pripadne«, reče ona. Gđa de Boisy, koja je maštala o vezi svoje kuće s Ivaninom, odmah je vidjela svog dragog Bernarda oženjenog s Marie-Aimée de Chantal. Barunica nije ni pomišljala na to: najprije, nikad dva djeda iz Bourgogne ne bi prihvatila tu vezu, a zatim, Marie-Aimée imala je tek devet godina; unatoč običajima toga vremena, bilo bi prerano o tome odlučivati!

Jeanne de Sales nenadano je umrla, 8. listopada 1607., i tada je barunica poželjela dati jednu od svojih kćeri u kuću Sales... To bi bila Marie-Aimée. Pregovori se uskoro obave, a već u mjesecu listopadu 1608. Franjo kreće da po Papinu nalogu poduzme reformu opatije Puits d'Orbe, i pritom povede sa sobom svoga mlađeg brata Bernarda da se sporazumiju oko njegovih zaruka. Bernard, šarmantni Bernard, znao je osvojiti svijet... a osobito srce Marie-Aimée. Uskoro su proslavili zaruke. Ugovor je potpisan 9. veljače 1609., a službeno se vjenčanje slavilo u Bourgogni 13. listopada 1609.

Služenje dušama: Filotejama i Teotimima

Kontakti koje je Franjo imao sa svojim narodom, u ispovjedaonici, u svojim posebnim razgovorima, tijekom svojih pastoralnih pohoda, u svim svojim dnevnim aktivnostima, neprestano su poticali u njemu želju da dušama željnima da idu prema evanđeoskom savršenstvu, pripravi »vodič« duhovnog života; u rijetkim slobodnim trenucima radio je na *Životu svete ljubavi*, kako je već bio povjerio gđi de Chantal 1606. Svuda otkriva duše sposobne da doslovce vrše svoje »djelo milosrđa«, da ljube Boga svim svojim srcem, svom svojom snagom, a svoga bližnjega kao same sebe. Te duše traže od njega savjete i upute. Ali kako odgovoriti na tolika pisma, obaviti tolike razgovore? Tada dođe na pomisao, možda već 1602., da napiše kratke »rasprave duhovnog sadržaja« u kojima će iznijeti suštinu svoga duhovnog vodstva, a da bi Filoteje i Teotimi mogli međusobno komunicirati, svakome je slobodno da to vodstvo prilagodi svom osobnom slučaju. »Gospođo«, javlja on 3. svibnja 1604. barunici de Chantal, »šaljem Vam tekst o usavršavanju života svih kršćana. Pripremio sam ga ne za Vas, nego za mnoge druge; međutim, ipak ćete vidjeti u čemu se može pokazati vrijednim.« I istoga dana pošalje isti tekst predsjednikovici Brûlart i njezinoj sestri, Rose Bourgeois.

Dakle, među korisnicima tih dragocjenih kratkih rasprava, našla se, krajem korizme u Annecyu 1607., Louise du Chastel, supruga Claudea Vidamea de Chaumonta, gospodara Charmoisya, Marclaza i Villya. Louise tada ima oko dvadeset godina. Ta mlada Normandijka veoma je ugodna osoba, kao da je »prognana u Annecy, ali hrabro podnosi svoje progonstvo iz ljubavi prema svome suprugu kojega obožava i koji nju obožava, ali kojega njegova dužnost komornika vojvode od Nemoursa primorava da često bude odsutan! Prije udaje ona je živjela u Parizu, kao dvorska gospođica Catherine de Clèves, vojvotkinje-udovice de Guise; i njoj se jako sviđao život na dvoru. Lijepi savojski krajolici ne nadoknađuju joj raskoš Louvrea; tim više što su zemlje njezina muža zapletene u parnice koje on treba srediti.

Ona je susrela Franju Saleškog već u prvim dodirima sa savojskim društvom. Jer Salesovi i Charmoisyevi bijahu rođaci, a Franjo i Claude bili su istih godina. Ali čini se da je Louise tri godine prema biskupu kao i drugi osjećala tek poštovanje pomiješano s divljenjem.

Jedna zanimljiva pojedinost: čini se da je to bilo na blagdan sv. Timoteja, 24. siječnja 1603., kad je »Filoteja« poželjela iskoristiti Franjinu mudrost. Ali s kakvim oprezom! Toga dana, nakon što je čula Monsinjorovu propovijed, dobila je unutrašnji poriv da se kod njega ispovijedi. Zatim mu je ponekad dovodila svoje dvoje djece, Henrija i malu Françoise. Franjo je predosjetio za što je ta duša sposobna; blago ju je potaknuo na revnost; ali četiri godine, Louise, iako »vrlo kreposna«, nije čini se »uživala u pobožnosti«; treba reći da je često bila odsutna iz Annecya, u Parizu ili na nekom od svojih posjeda. Franjo međutim nije gubio hrabrost. »To je znakovito«, pisao

joj je primjerice 20. svibnja 1606., »da se ne mogu suspregnuti da Vam ne govorim o tim vježbama srca i duše; to je zato što ne samo da volim Vašu dušu nego je i nježno milujem pred Bogom koji, po mom mišljenju, jako želi pobožnost od nje.« Napokon, za vrijeme korizme 1607., ta mlada žena pusti Božjem pozivu i odlučno se stavi pod biskupovo vodstvo. On to javi gđi de Chantal: »Upravo sam u našim svetim mrežama našao ribu koju sam već četiri godine želio. Moram priznati istinu, to mi je bilo veliko zadovoljstvo; kažem, vrlo veliko. Preporučam je u Vaše molitve, da bi Gospodin učvrstio u njenom srcu odluke koje je u nj stavio. To je jedna dama, ali sva od zlata, i neizmjerno prikladna da služi svome Gospodinu; ako nastavi, imat će uspjeha.«

Nezgode oko jedne »knjižice« i njezina autora

Da bi uveo tu novu Filoteju u pobožni život, Franjo je napisao nekoliko »vježbi«. Ali u ožujku 1608., gđa de Charmoisy mora napustiti Annecy i otići u Chambéry: tamo mora voditi dug i težak proces pred najvišim Senatom. Franjo preporuči Louise da se povjeri ocu Fourieru, rektoru koledža, njegovu prijatelju. Ali ona je ponijela i papir s »vježbama« što ih je Franjo za nju napisao: »Pazio sam«, kaže on u predgovoru *Uvoda*, »da je dobro poučim (...). Dao sam joj pismeni podsjetnik da joj pomogne kad zatreba.« Kad je otac Fourier saznao za te »podsjetnike«, bio je oduševljen. 25. ožujka (to jest petnaest dana poslije dolaska gđe de Charmoisy u Chambéry), napiše Franji: »Monsinjore, što ćemo poduzeti da tiskamo blago gospođe de Charmoisy? Po mom mišljenju, treba najprije sve pregledati, rasporediti, dati naslove i predgovore, s imenom autora, da to blago bude bolje osigurano i da bude za svakoga, a sve na slavu Božju.«

Pokoran poput đaka, Franjo posluša: »On je bio taj (*otac Fourier*)«, piše on mons. Pierreu de Villarsu, »koji me je tako požurivao da objavim taj tekst te sam ga, nakon što sam ga na brzinu pregledao i malo dotjerao, poslao u tiskaru.« Zapravo, otac Fourier ga je predao tiskaru u Lyonu, Pierreu Rigaudu; i njemu će Franjo, pretrpan poslovima, povjeriti brigu oko tiskanja. Franjo je potpisao predgovor 8. kolovoza 1608., a djelo se pojavilo u Rigaudovu izlogu, u prosincu iste godine.

To nije bio kraj Franjinim mukama. Jer knjiga je odmah razgrabljena u Francuskoj i u inozemstvu, kod katolika i kod protestanata, na dvoru i u gradu. Početkom 1609., trebalo je prirediti drugo izdanje. »Donesite mi«, pisao je sredinom veljače 1609. gđi de Chantal, koja planira doći u Annecy, »sva pisma i napomene koje sam Vam ikad poslao, ako ih još imate, jer treba ponovo tiskati *Uvod*, a to će mi puno olakšati jer ću tu naći mnoge stvari o tom predmetu.«

Jadni Franjo! Život 1609. godine ne ostavlja mu ni malo vremena da bude sam, što je potrebno jednom piscu; a ipak, on »pregledava, ispravlja i

povećava za nekoliko poglavlja« svoje djelo. Prilagoduje svoje savjete, tako da više ne odgovaraju samo ženama nego i muškarcima: Filoteja sada podrazumijeva i muško, kao što uskoro Teotim podrazumijeva i žensko! U rujnu 1609., Pierre Rigaud je objavio drugo izdanje *Uvoda*. Užas! Tako su grozničavo radili da su »nepažnjom ispuštena« tri poglavlja. Također, treba od prosinca 1609. misliti na treće izdanje. Utoliko više što se falsifikati i prijevodi umnažaju bez znanja autora. Tek se 1619. napokon pojavilo »posljednje izdanje koje je autor pregledao, ispravio i proširio za vrijeme svojih propovijedi u Parizu«.[18] Taj put, Franjo je izgledao zadovoljan.

Odakle je proizlazio taj uspjeh »knjižice« Franje Saleškog? Snažno evanđeosko nadahnuće iznenada bi se spustilo na duše, životvorno, čisto, zanosno nadahnuće koje je silazilo iz najvećih visina i koje je sačuvalo svu svoju čistoću. Svatko, svaki ga je htio udisati. Henrik IV. s radošću je pozdravio objavljivanje djela, Marija Medici poklonila je jedan primjerak, u raskošnom uvezu optočenu dijamantima, kralju Engleske Jakovu I., kojemu je bio tako »po volji« da ga je »sa sobom nosio cijelih šest tjedana«. U Ženevi i pokrajini Vaud, »nije bilo dobre kuće ni osobe časna položaja koja nije imala tu knjigu«. Za Franjina života, *Uvod u pobožni život* doživio je četrdeset izdanja... ne računajući ona bez dopuštenja. A danas... odustajemo da ih prebrojimo.

»Velika gužva od poslova«

Dogodilo se da je godina 1609. bila godina prepuna događaja koji su previše zaokupili Franjino srce i vrijeme. »Nema možda biskupa na sto milja oko mene«, pisao je u veljači bečkom nadbiskupu, »koji ima tako veliku gužvu od poslova kao što ja imam.« Navedimo najosjetljivije od tih »poslova.«

Najprije je u lipnju imao tešku papinsku misiju: Pavao V. naredio je Franji da, po drugi put, pristupi reformi benediktinskog priorata Saint-Germain de Talloires. Zadaća je bila teška: zar nisu, za vrijeme prvog pokušaja reforme, nepokornici prisilili samostanskog priora da se skloni u susjedno selo? Čak su na nj ispalili tri hica iz pištolja da ga upozore neka bude miran! Taj drugi pohod bio je manje dramatičan. Biskup je »pozvao redovnike da prihvate monaško pravilo ili da za tri dana napuste samostan«. To je i učinjeno.

Drugi događaj, naprotiv, morao je obradovati Franjino srce. 30. kolovoza, u katedrali Saint-Jacques de Belley, zaredio je za biskupa mons. Jeana Pierrea Camusa de Saint-Bonneta, mladoga dvadesetpetgodišnjeg biskupa koji je prema Franji, starijem po dobi i po episkopatu, gajio prekomjerno divljenje. »Bio sam toliko neiskusan u toj službi«, pisat će kasnije mons. Camus, »da

18 U Parizu, kod Josepha Cottereaua, rue Saint Jacques, à la Prudence.

sam se svega plašio.« Računao je na Franjinu pomoć da raspr ši strah... Cijeli svoj život Franjo je s humorom i ljubavlju kao teret nosio tog prijatelja, u čijem je srcu bilo više mašte nego u njegovim bezbrojnim opširnim romanima. »Vidite, Monsinjore«, podsjećao ga je ponekad Franjo, »Vi ste zaista dužni iskazivati mi čast, jer ja sam doista bio pozvan na ređenje nekoliko biskupa, ali samo u svojstvu pomoćnika; a za Vas, ja sam bio Vaš posvetitelj i Vi ste moj jedini, moje vježbanje i moje remek-djelo sve zajedno.«

Sutradan poslije ređenja mons. Camusa, 31. kolovoza 1609., Franjo je primio »zapovijed od Njegova Veličanstva« (kralja Francuske) »da odmah ode u pokrajinu Gex da tamo raspravlja o interesima vjere, s barunom de Luxom«. Franjo je s toliko spremnosti poslušao da se usudio, kako smo vidjeli, proći kroz Ženevu.

Kad je izvršio kraljevu zapovijed, Franjo se pripremio da izvrši i jednu drugu zadaću »po nalogu Njegove Svetosti«. Papa mu je povjerio brigu da posreduje u jednom sporu koji su vodili austrijski nadvojvoda, kao grof od Bourgogne, i svećenstvo iz provincije, a u vezi s kopanjem kamene soli u slobodnom grofovskom gradu Salins. Spor se trebao srediti u Baume-les-Dames.

Za put iz Gexa u Baume, Franjo je sâm odredio datume i plan puta tako da se 13. listopada 1609. nađe u Monthelonu da tamo blagoslovi brak svoga brata Bérnarda, gospodara Thorensa, i Marie-Aimée de Rabutin-Chantal.

I bilo je predviđeno da 15. listopada, treći dan nakon toga, Franjo, predsjednik Fremyot i mons. Bourgesa raspravljaju o pozivu Ivane de Chantal. Ona se o tome povjerila svome ocu 24. lipnja iste godine; predsjednik se uzalud bolno opirao; na kraju je od svoje kćeri zatražio »da ništa ne odluči dok on ne razgovara« s Franjom. Došlo je vrijeme za dogovor.

Ivana de Chantal »dobiva dopuštenje« da slijedi svoj poziv

Sastanak između Franje i Bénignea Frémyota održao se dogovorenog datuma. Mons. Bourgesa, vrlo protivan pozivu svoje sestre, prisustvovao je tom razgovoru. Najprije su raspravljali u Ivaninoj odsutnosti. Ne znamo što je rečeno; Franjo je kao uvijek pridobio srca svojih sugovornika. Oni su međutim htjeli čuti samu Ivanu, prije nego dadu svoj konačni pristanak. Ivana se dakle pojavi, izdrži »mnoštvo pitanja i prigovora« svoga oca i brata, odgovori na sve prigovore, osobito što se tiče svoje djece, »ispriča u kakvom stanju ostavlja dobra svoje djece, i kako će ih ostaviti bez parničenja, bez svađa i bez dugova *(što je bilo rijetko u to vrijeme!)*«. Što se tiče Celse-Bénignea, on bi ostao pod starateljstvom svoga djeda Frémyota do dana kad bi, po svojoj želji, bio primljen na francuski Dvor; Marie-Aimée se prije dva dana udala i, kad dođe vrijeme, doći će u dvorac Sales; a ona sama, Ivana, povući će se u Annecy, da uputi tu mladu suprugu »u ponašanje o kojem će morati voditi

računa u svom braku i na svom društvenom položaju«, a njene dvije mlade kćeri, Françoise i Charlotte, bit će s njom. Sve to, dok Ivana ne postane redovnica, izgledalo je mudro organizirano! Ali gdje će se, kad dođe vrijeme, ustanoviti nova redovnička kongregracija? Predsjednik je htio da ona bude u Dijonu, nadbiskup u njegovu gradu Bourgesu ili u Autunu; Annecy je bio samo sićušni gradić... i izvan kraljevstva. Ivana se branila, uvjeravala je da »će joj način života koji je ona prihvatila, ostaviti neko vrijeme dovoljno slobode da vodi brigu o dobru svoje djece«. Franjo, koji za vrijeme cijele te rasprave nije progovorio ni riječi, obeća k tome da će nekoliko godina Ivana moći putovati u Bourgognu kad se za to ukaže potreba. Bénigne Frémyot i mons. Bourgesa napokon su se predali. »Ova žena«, reče predsjednik (citirajući Bibliju), »drži na sebi cijelu kuću.«

Trebalo je obavijestiti starog baruna Guya de Chantala o svim tim odlukama; to je na se preuzeo predsjednik. Stari neobuzdani vlastelin bio je tako potresen da je Bénigne Frémyot sâm zatražio od svoje kćeri da ne prenagljuje sa svojim odlaskom i da pomakne datum na proljeće.

Kad je sve tako bilo sređeno, Franjo krene za Baume-les-Dames 31. listopada 1609. Poveo je sa sobom mladog baruna od Thorensa, Bernarda, »oženjenog, a da to nije bio«. Predsjednik, nadbiskup i gđa de Chantal dopratili su ga do Baumea. Nakon što su slavili misu u kapelici znamenitog hospicija, rastali su se »među siromasima našega Gospodina«. U Baume-les-Dames »postignut je sporazum na zadovoljstvo svih«. 18. studenoga Franjo se preko Franche-Comté vratio u Annecy: bio je obećao da će tamo propovijedati u došašću.

Zaista, treba dobro objasniti kad se Franju Saleškog naziva duhovnim piscem. Istina, on je to bio, i to izvanredan. Ali taj se pisac nikad nije povlačio da bi pisao. On se u ognju apostolskog djelovanja prihvaćao pisanja. To je očito što se tiče *Uvoda u pobožni život*, ali ne zaboravimo da je on u isto vrijeme radio na *Životu svete milosrdne ljubavi*, koja mu je prirasla srcu! Kako je, dakle, mogao voditi sve te poslove istovremeno? On sâm odaje nam tajnu u predgovoru svoje *Rasprave o Božjoj ljubavi*: »Reći ću ti, dragi moj štioče, da je kod mene kao kod onih koji bruse ili režu drago kamenje. Kad im se oči umore od napregnutog gledanja finih crta njihova preciznog rada, oni vrlo rado drže pred sobom kakav lijep smaragd, da bi, gledajući ga s vremena na vrijeme, na njegovu zelenilu mogli oporaviti i za daljnji rad osposobiti svoje umorne oči. Tako i ja u ovoj raznolikosti poslova što mi ih moj položaj neprestano donosi, uvijek imam male planove o nekoj pobožnoj raspravi koje gledam, kad mogu, da odteretim i odmorim svoj duh.« (Usp. *Rasprava*... str. 19)

X.

»Uvod u pobožni život«

(1609... i još danas)

Dolazak sv. Franje Saleškog u Megève

Valjalo bi zaustaviti se na toj »jadnoj knjižici«, kako kaže Franjo, jer i ako se pojavila u prosincu 1608., praktički 1609., ona živi još i danas: izdavanje se nastavlja... Što dakle ima u toj knjizi da tako fascinira naša srca i naš duh u svijetu tako različitom od onoga s početka XVII. stoljeća?

Ukratko: ona odgovara i nastavlja odgovarati temeljnoj religioznoj želji ljudskoga srca, o čemu ćemo kasnije opširnije govoriti.

Tri ključne riječi

Ali prije nego što dalje tumačimo, obratimo pozornost na tri riječi iz toga naslova: *Uvod*... Filoteja (nazovimo tako kršćansku dušu) još čeka na vratima, a Franjo će je poticati da korak po korak ulazi u kršćanstvo za kojim teži; Filoteja je upućena u svoju vjeru, ona poznaje katekizam, vrši svoje dužnosti, ali između njezina života i njezine vjere postoji manja ili veća udaljenost koja dijeli *život* i smrt. »Za što su dobra ta napola mrtva srca?« piše jednog dana Franjo.

Pobožnost, jedna od najsvetijih riječi duhovnog jezika, ali, moramo priznati, i jedna od najbljutavijih, najdosadnijih u suvremenu jeziku... Možda je to malo manje bila u vrijeme Franje Saleškog; od prvih stranica *Uvoda* on priznaje: »Svijet nagrđuje koliko god može svetu pobožnost, prikazujući pobožne osobe sa srditim, žalosnim i turobnim licem, i objavljujući da pobožnost stvara melankolične i nepodnošljive naravi.« Istina je da svaki autor, i čak svaki kršćanin, pod istu riječ stavlja različite načine prakticiranja pobožnosti. »Svatko prikazuje pobožnost prema svojoj želji i fantaziji.«

Toj izlizanoj riječi Franjo hoće vratiti njezin prvotni ugodan i sveopći sjaj: »Gotovo svi koji su raspravljali o pobožnosti, nastojali su uputiti osobe vrlo povučene od svijeta, ili su barem poučavali jednu vrstu pobožnosti koja vodi u takvo potpuno povlačenje. Moja je namjera poučiti one koji žive u gradovima, u obiteljima, na dvoru, i koji su po svom položaju dužni voditi

zajednički život prema van, a koji vrlo često, pod izgovorom tobožnje nemogućnosti, ne žele niti pomisliti da započnu pobožni život« (*Uvod u pob. život*, str. 12). Dakle, ni položaj, ni zvanje, ni dob ne otvaraju put u pobožni život. To je unutarnji poziv, »želja« da »težimo ljubiti Boga«. A taj poziv Bog upućuje svakom kršćaninu, i čak svakom čovjeku; taj je poziv sveopći, dolazi iz dubina Evandelja. »Ljubi Gospodina Boga svoga svim srcem svojim a svoga bližnjega kao samoga sebe radi ljubavi Božje.«

Što je dakle pobožni život?

Franjo posvećuje tri prva poglavlja svoje knjige temeljnom opisu »pobožnosti«. Jer, treba točno odrediti svrhu, jasno odrediti taj život u koji »želi i namjerava uvesti« Filoteju. »Trebate znati što je to vrlina pobožnosti; to više što postoji samo jedna istinita, a ima mnoštvo lažnih i uzaludnih.«

I evo sjajnoga teksta. Slijedimo ga u njegovim postupnim obrazloženjima: »Prava i živa pobožnost pretpostavlja ljubav prema Bogu; ona nije ništa drugo nego istinska ljubav prema Bogu.« Temeljna izjava, koja odmah odbacuje sve lažne i opasne oblike pobožnosti. – Dakle, kad možemo nazvati pobožnošću ljubav prema Bogu? Odgovor: »Kad je dosegla stupanj savršenstva na kojem nas potiče ne samo da činimo dobro nego da to činimo *pažljivo, često* i *spremno*.« (*Uvod u pob. život*, I. dio, 1. glava. str. 23)

Zapamtimo ova *tri priloga*, oni neprestano izlaze iz Franjina pera da označe pobožnost: oni se još obogaćuju sinonimima: »brzo... odvažno... s ljubavlju... živo... brižljivo... itd.«. To je misao vodilja prvoga poglavlja.

Ukratko, pobožnost je određeni »stil«, način primjenjivanja u životu ljubavi prema Bogu i ljubavi prema bližnjemu. »Pobožnost nije ništa drugo nego duhovna lakoća i duhovna živost pomoću koje milosrđe, spremno i s ljubavlju, čini svoja djela u nama, ili mi po njoj.« Pobožnost je suprotna pobožnostima. »Kao što je svojstvo milosrđa da nas potiče da općenito i potpuno vršimo sve Božje zapovijedi, svojstvo je pobožnosti da nas osposobljava da to činimo spremno i brižljivo.« Sve zapovijedi? Kako će se ta živahna raspoloživost ograničiti na te Božje »naredbe«? »Osim toga, pobožnost nas potiče da spremno i s ljubavlju činimo koliko najviše možemo dobrih djela, premda nisu nikako naređena, nego samo savjetovana ili nadahnuta.« I da se nitko tu ne prevari, Franjo ovako sažimlje svoju misao: »Milosrđe i pobožnost ne razlikuju se jedna od druge više nego plamen od vatre, štoviše, kad se milosrđe, koje je duhovna vatra, dobro rasplamsa, naziva se pobožnošću; tako da pobožnost ništa ne dodaje vatri milosrđa, osim plamena koji čini da milosrđe bude spremno, živo i brižljivo, ne samo u vršenju Božjih zapovijedi nego i u slušanju nebeskih savjeta i nadahnuća.« Reći će još jasnije: »Ako je milosrđe biljka, pobožnost joj je cvijet; ako je ona dragi kamen, pobožnost joj je sjaj; ako je ona dragocjen balzam, pobožnost joj je miris.«

Ništa nije manje apstraktno ni formalno od pobožnosti. Kao i milosrđe, ona se razlikuje kod svakoga »prema njegovim svojstvima i raspoloživosti«: »Pobožnost trebaju različito vršiti plemić, obrtnik, sluga, kralj, udovica, djevojka, udata žena; i ne samo to, nego treba prakticiranje pobožnosti prilagoditi snazi, poslovima i dužnostima svakog posebno (...). Kad je pobožnost istinska, ona ničemu ne škodi nego sve usavršava.« Ona je oduvijek i posvuda. »Pogreška je, čak i krivovjerje, htjeti odstraniti pobožnost iz vojarni, obrtničkih radionica, kraljevskoga dvora, iz obitelji (...). Gdje god bili, mi trebamo težiti savršenu životu.« (*Uvod u pob. život*, I. dio, 3. glava, str. 30).

Godine 1609. piše svome prijatelju Hayesu da je knjigu napisao »gledajući neprestano ljude koji žive u stisci svijeta«.

Evo, dobro smo upućeni, znamo kamo nas hoće povesti Franjo Saleški. I »ljudi« se nisu prevarili, bacivši se na tu knjižnicu. Kao da se je iznenada religija za njih oslobodila jednog okova, kao da su se napokon mogli nadati da će ljubiti Boga jednostavno živeći svoj svakodnevni život. Je li to dakle bila revolucija? Bilo je onih koji su se protivili; ali velika većina nije. Od 1580., četiri velike duhovne struje nudile su se dušama željnima da ljube Boga: jedna koja je bila nastavak srednjega vijeka, tvrdila je da se prava pobožnost može postići samo odricanjem od svijeta i zatvaranjem u samostan; druga je bila struja »ugodne pobožnosti«, nadahnuta »mudrošću« humanista Pierrea Charrona; treća je dolazila od porajnsko-flamanskih mistika i pridržavala je ljubav prema Bogu za kontemplativnu elitu; Franjo ju je dobro upoznao 1602. u kružoku Acarie. Srećom, za »većinu« je na pomolu već nekoliko godina bila jedna druga struja: dolazila je iz Španjolske i Italije; među njezinim predstavnicima, Franjo Saleški je davao prednost naročito dvojici: Louisu iz Granade *(Uzda za grešnike* i *Podsjetnik kršćanskog života)* i teatincu Lorenzu Scupoliju *(Duhovna borba)*. Istinu govoreći, Gerson je u Francuskoj, od početka XV. stoljeća, uputio duhovnost prema »univerzalnoj pobožnosti«: njegov je glasoviti uzvik, »Pobožnost nije privilegij monaha«, postao poslovicom. Franjo Saleški bio je dobro obaviješten o tim tendencijama duhovnosti; ali on je više puta obavio *Duhovne vježbe* Ignacija Lojolskog; tu je čuo »sveopći poziv« koji je u Evanđelju Isus Krist uputio svim ljudima. I znao je da najponiznije duše mogu na taj poziv dati odgovor kao oni koji su »istaknuti«, koji odlučno, velikodušno, radosno slijede Gospodina Isusa i žele »se istaknuti u njegovoj službi«. Pobožnost, kako je shvaća Franjo Saleški, proistekla je iz osobnog iskustva i povjeravanja njegovih Filoteja.

Putokaz za pobožni život

Kojim će dakle putem Franjo najprije »uvesti« Filoteju u pobožni život, a zatim je uputiti da napreduje? To nam sâm kaže u svom Predgovoru. »Podijelio sam *Uvod u pobožni život* u pet dijelova. U prvom pokušavam (...) preobratiti

priprostu Filotejinu želju u stalnu odluku koju ona donosi poslije temeljite ispovijedi, čvrstog zavjeta koji prati sveta pričest u kojoj, dajući se svome Gospodinu i primajući ga, ona sretno ulazi u njegovu svetu ljubav. *(Sve riječi i geste tog prvog koraka treba pomnjivo promišljati.)* Zatim, da je povedem još naprijed, pokazujem joj dva velika sredstva kako da se sve više i više sjedini s njegovim božanskim veličanstvom: prakticiranje sakramenata preko kojih dobri Bog dolazi k nama, i svetu molitvu kojom nas On privlači k sebi, ali o tome u drugom dijelu. U trećem joj pokazujem kako se treba vježbati u nekim vrlinama koje su prikladnije za njezino napredovanje (...). U četvrtom, otkrivam joj neke zamke njenih neprijatelja i pokazujem joj kako će se tome oteti i pobjeći. I napokon, u petom dijelu, upućujem je da se povuče u sebe, da se osvježi, da odahne i obnovi svoje snage, da zatim može sretnije napredovati i približiti se pobožnom životu« (*Uvod u pob. život*, str. 30). To je obrazac čitanja koji nam sâm Franjo nudi da bismo shvatili njegov plan.

Glavne crte salezijanske pobožnosti

Jao! I mi trebamo »napredovati« sa svojom knjigom. Ne možemo predstaviti bogatstva toga duhovnog teksta. Ali da ne budemo previše nepotpuni, treba barem istaknuti glavne crte te duhovnosti.

Najprije važnost koju Franjo pridaje krsnom zavjetu: »čvrsta izjava« kojom se otvara put pobožnosti nije nešto drugo; ona se na to izričito poziva, i to dva puta: »Ponovo priznajem i obnavljam sveti zavjet vjernosti koju sam obećao svome Bogu na svom krštenju, odričem se đavla, svijeta i tijela (...), obraćajući se svome Bogu, želim, namjeravam, odlučujem i riješen(a) sam neopozivo služiti mu i ljubiti ga sada i uvijek.« (*Uvod u pob. život*, I. dio, 20. glava, str. 85)

Franjo od krštenja ne dijeli jedinstvo života s Bogom; jedinstvo koje se ostvaruje u svjetlosti manje-više »osjenčanoj vjerom« i kojemu je euharistija znak i hrana. »U euharistiji se Spasitelju dajemo i primamo ga.« Euharistija, koju on kao dobar teolog naziva »presveta, sveta i najveća žrtva i tajna mise« – je »sunce duhovnih vježbi, središte kršćanske vjere, srce pobožnosti, duša bogoštovlja; to je neizreciva tajna koja obuhvaća bezdan Božjeg milosrđa, i kojom nam Bog, trudeći se istinski oko nas, čudesno dijeli svoje darove i naklonost«. Ovdje je svaka riječ važna, a zadržimo posebno ovu: euharistija je »srce pobožnosti«. (*Uvod*, II. dio, 14. glava, str. 139)

Treća crta koja karakterizira *Uvod u pobožni život*: natopljen je ozračjem duhovne slobode. Igrom slavnih riječi sv. Pavla, Franjo uvodi Filoteju u »slobodu srca djece Božje«. Tako primjerice, kad je riječ o molitvi, onomu tko mu prigovara da njegovi savjeti pretpostavljaju da Filoteja ima dar molitve, i da taj dar, iskustvo to potvrđuje, nije dodijeljen svakome, on odgovara: »Gotovo svatko ga može imati, čak i najjednostavniji, najpriprostiji, samo

ako imaju dobre duhovne voditelje i ako hoće raditi na tome da to postignu, toliko koliko ta stvar zaslužuje. A ako se pokaže da nemaju taj dar ni u kojem stupnju (...) mudri će ih duhovni otac uputiti da lako nadoknade nedostatak: liturgijska molitva, brze molitvice, pažljivo čitanje, čak 'uzdasi', tu su da zamijene ozbiljnu meditaciju.« (*Uvod u pob. život*, V. dio, XVII. poglavlje, str. 489.)

Tri pitanja

Tri pitanja mogu se opravdano postaviti u vezi s *Uvodom u pobožni život*.

Franjo tvrdi da se obraća ljudima koji se hvataju ukoštac s »brigama svijeta«, dakle laicima. A svećenici, redovnici? Ne, on ih ne isključuje. Neka se time okoriste, ako žele, prema »svom položaju i slobodnu vremenu«! Ali njima su dostupne učenije knjige, više prilagođene njihovu položaju.

Drugo, osjetljivije pitanje. Neće li pobožnost, htijući zamijeniti samostanski ili kontemplativni život, stvoriti, u odnosu prema jednostavnom kršćanskom životu, jedan novi elitizam? Naprotiv, Franjo Saleški traži od Filoteje da bude prisutna u svijetu, u svojoj obitelji, među svojim prijateljima, među ostalima, ne samo kao da je pobožna nego još bolje kao kad ne bi bila pobožna. Salezijanska pobožnost preoblikuje život, a ne osakaćuje ga. To je, kako se lijepo izrazila Majka de Chaugy, »građanska (ugađena) pobožnost«. Služinčad gđe de Chantal imala je o tome ugodno iskustvo: »Prvi (duhovni) vođa Gospodarice tražio je od nje da moli samo tri puta na dan, i to nam je svima bilo dosadno; ali ženevski monsinjor traži da moli dnevno svaki sat, i to nikome ne smeta.« Pitanje vodstva, pitanje srca.

Napokon, pitaju neki, zar nije božanski poziv na pobožnost takvu kako je definira Franjo Saleški, povlaštena milost, i već mistika? Odgovor ovisi o tome kako tko shvaća mistiku. Pustimo radije Franju da nam sâm protumači kako on shvaća te stvari, pročitajmo njegova tri iznenađujuća poglavlja o siromaštvu – problemu o kojem se još puno raspravlja među kršćanima današnjice (III. dio, XIV., XV., XVI. pogl.). Filoteja, kao svaki učenik Kristov, treba na sebe primijeniti prvo blaženstvo – ono o praznim rukama: – »Blaženi siromasi duhom, jer je njihovo kraljevstvo nebesko« – i shvatiti da će onima čiji je duh privržen bogatstvu, kraljevstvo nebesko biti zatvoreno. Neka ne upravlja svoj duh »prema zemaljskim dobrima. Učinite (kaže Filoteji), da Vaš duh bude uvijek iznad njih; nad njima, ne u njima«; neka se oslobodi pretjerane ljubavi prema bogatstvu, »te čudne groznice koja se čini to neprimjetnijom što je silovitija i žešća«.

To ne znači da će Filoteja zanemariti da »čuva ili uvećava svoja vremenita dobra, kad se za to pruži prava prilika.« Naprotiv. »Skrbite puno«, kaže joj Franjo, »da vaša dobra budu korisnija i plodnija nego što to čine svjetovni ljudi.« Zašto? Zato, što ono »što posjedujemo nije naše; Bog nam je to dao da

njegujemo«. Filoteja treba biti odgovorna gospodarica: Bog tako hoće. Čuvajmo se krivotvorina. Zato Franjo naznačuje Filoteji nekoliko pouzdanih kriterija u življenju siromaštva.

Najprije milostinja. »Odvojite uvijek dio svojih sredstava i dajte to od srca siromasima.«

Još bolje: »Ljubite siromahe i siromaštvo; jer po toj ljubavi postat ćete doista siromašni (...). Ljubav izjednačuje one koji se ljube.« I neka ta ljubav bude iskrena: »Često budite među siromasima; neka Vam bude zadovoljstvo vidjeti ih u svojoj kući i posjećivati ih u njihovoj; rado razgovarajte s njima; osjećajte se ugodno kad Vam se približe u crkvi, na ulici i drugdje. Neka Vam jezik bude priprost kad ste s njima, govorite im kao njihova drugarica...«

Nemilosrdan je »voditelj« taj blagi Franjo Saleški! »Želite li činiti još više, moja Filotejo? Nemojte se zadovoljiti time da budete siromašni kao siromasi, nego budite siromašniji od siromaha.« A kako to? »*Sluga je manji od svoga gospodara*; postanite dakle sluškinjom siromaha; idite služiti ih u njihovim krevetima kad su bolesni, svojim vlastitim rukama; budite njihova kuharica, i to na Vaš vlastiti trošak; budite njihova švelja i pralja.«

Napokon, neka Filoteja iskoristi tisuće malih prilika kad siromahu nedostaje nešto što bi mu koristilo ili mu je nužno potrebno. »Neka Vam ti susreti budu vrlo ugodni; prihvatite ih rado, podnosite ih drage volje.«

Osobito ako dođu »neprilike koje Vas osiromašuju, bilo puno bilo manje«: oluje, požari, poplave, parnice. »O! tada je pravi čas prakticirati siromaštvo, prihvaćajući s blagošću ograničenje sredstava i strpljivo i neprestano se prilagođujući osiromašenju.«

Može se dogoditi da »smanjivanje imovine« ide do stvarnog siromaštva. »Ako ste zaista siromašni, predraga Filotejo, budite to još i u duhu (...). Vi ste u dobru društvu: Naš Gospodin, naša Gospa, apostoli (...) bijahu siromašni (...). Prigrlite siromaštvo kao dragog prijatelja Isusa Krista koji se rodio, živio i umro sa siromaštvom.« Tim više što to siromaštvo »preziru, odbacuju, prigovaraju mu i napuštaju ga« svjetovni ljudi; ono je tada »zaista jadno«.

To je tipičan primjer kako Franjo vodi Filoteju putevima pobožnosti. Ili točnije, on je ne vodi, on je uči da se ponaša onako kako je Bog vodi. Uči je da tumači i preoblikuje prema duhu Evanđelja sve što joj se dogodi: radost i kušnje...« Dakle, ono što dobivamo isključivo po Božjoj volji, njoj je uvijek vrlo ugodno, samo ako to prihvaćamo rado i za ljubav njegove svete volje: gdje ima manje našega, tu ima više Božjega.«

Treba li Filoteji, da bi živjela pobožno, podrška posebne milosti na tim postupnim razinama vlastitog osiromašivanja? Franjo Saleški dobro pazi da se ne upusti u tu ispraznu raspravu. Dovoljno mu je da ona ima evanđeoski duh i snagu Evanđelja. Za njega, jedan veliki zakon vlada ljudskim životom: Bog ima svoj pogled nad svakim od nas, što on naziva »providnošću«; i u svakom času, u svakoj prilici, on pomaže duši da pristane prihvatiti njegovu »majčinski očinsku« volju.

Stil »Uvoda u pobožni život«

Po svom sadržaju, *Uvod* je bio vrlo blizak težnjama Franjinih suvremenika. Prema riječima Vaugelasa, to je bila »neophodna knjiga«. Odatle i njezin munjeviti knjižarski uspjeh. »Ona označuje«, izjavljuje Henri Brémond, »značajan datum u povijesti kršćanske misli i života.« Uspjeh, tim življi što je knjiga zadržala prisan i jednostavan ton pisma. Svatko ju je čitao kao pismo koje bi moglo biti njemu upućeno.

Stil *Uvoda* je oduševio i još uvijek oduševljava i najzahtjevnije kritičare, uz rijetke izuzetke. Te hvale natječu se s književnim djelima. Spomenut ću samo nekoliko riječi Sainte-Beuvea, koji je, po mom mišljenju, među kritičarima najbolje zapazio literarnu tajnu Franje Saleškog: »On kruni i predočuje tu doktrinu gdje se dogma topi i stalno se oslobađa kroz mnoštvo, poput vodopada, usporedbi koje su jedna ljepša od druge (...). Toliko blistavoga i nasmijanoga na površini mora potjecati sa samoga dna i otkrivati ga (...). Trebalo je vidjeti u kojem je obilju sve kod njega svečano i rascvjetano (...). Iako je vodio praktičan život, potpuno apostolski i biskupski, Franjo Saleški je *pisac*.«

Nikada riječ »*stil*« nije imala toliku svoju puninu. Treba je uzeti u njenom najestetskijem, ali i u najsvečanijem smislu. Franjo je Saleški snažno osjećao svoje vrijeme, njegove nevolje, njegove potrebe, njegove pozive; uočio je odgovore koje su neki, u ime teologije, drugi u ime humanizma, Biblije, Reforme, mističnog iskustva, pokušavali dati na te pozive; on je te odgovore prisvojio, preuzeo, preoblikovao, kao što pčela pravi med od svega cvijeća iz nekog vrta. To je zaista njegov vlastiti odgovor, odgovor koji je proizišao iz njegove duboke osobnosti. Bilo je potrebno da bude potpuno siguran u svoju teologiju, svoju misao, svoj jezik, da bi se usudio tome tako predati. Istine koje on iznosi nisu ni skolastika, ni dijalektika, ni literatura; one trepere od života, vjere, oduševljenja, srdačnosti; one dolaze iz srca i obraćaju se srcu. One poučavaju i oduševljavaju.

Kako je isti čovjek mogao napisati *Kontroverzije* i *Uvod?* Sâm on, u jednom pismu svome prijatelju Pierreu Jayu (1620. ili 1621.), otkriva nam tajnu svoga novog stila: »Mi smo ribari, i to ribari duša. Trebamo se dakle u tom ribolovu služiti ne samo brigom, radom i bdjenjem nego i mamcima, vještinama, mekama, da, čak i, usuđujem se reći, svetim lukavstvima. Svijet postaje tako osjetljiv da ćemo ga se odsad usuditi dodirnuti samo prefinim i namirisanim rukavicama; ali nije važno, samo da ljudi ozdrave i da na kraju budu spašeni« (E. A. XX, 219).

Prije nego prijeđemo na mjesec lipanj 1610., u kojem nastaje Red Pohoda, valja se prisjetiti da je *Uvod* došao osamnaest mjeseci prije toga događaja; u srpnju 1610., knjiga je izlazila u trećem izdanju!

XI.

Red od Pohoda u Annecyu

(1610-1615)

Sv. Franjo predaje Konstitucije sv. Ivani F. De Chantal
(reljef u crkvi prvog samostana od Pohoda u Annecyu)

Žalosti u obiteljima de Sales i de Chantal

Početkom 1610., dva su žalosna događaja pogodila Ivanu i Franju. Krajem siječnja, Charlotte, devetogodišnja kći ljubimica gđe de Chantal, nenadano umre u Monthelonu na rukama svoje majke. A prvoga ožujka, gđa de Boisy umire u Thorensu. Uz krevet svoje vlastite majke Franjo saznaje za Charlottinu smrt. 11. ožujka on piše dugo pismo barunici: »Moja je majka došla ovamo (u Annecy) ove zime i, za mjesec dana koliko je ovdje bila, izvršila je opći pregled svoje duše i obnovila svoje želje da čini dobro, s doista puno nježnosti, i otišla presretna zbog mene ...). Nastavila je tako u potpunoj radosti do Pepelnice, kad je otišla u Thorens, gdje se s velikom pobožnošću ispovjedila i pričestila, bila na tri mise i večernje; i uvečer u krevetu, kako nije mogla zaspati, njena joj je sobarica čitala tri poglavlja iz *Uvoda* da ostane u dobrim mislima i označila je poglavlje *Izjava* da joj se čita sljedećeg jutra.« Ali kad je ustala, gđa de Boisy imala je napadaj. Obavijestiše Franju, koji dojuri iz Annecya. »Kad sam stigao, onako sasvim slijepa i uspavana kakva je bila, čvrsto me pomilovala i rekla: 'Ovo je moj otac i moj sin', i poljubila me zagrlivši me svojom rukom.« Agonija je trajala dva dana. Zatim je gđa de Boisy »predala dušu našem Gospodinu, blago, mirno i s takvom prisebnošću i ljepotom kakve možda nikad nije imala. Trebam li Vam uostalom reći da sam imao hrabrosti dati joj posljednji blagoslov, zatvoriti joj oči i usta i dati joj posljednji poljubac mira u času njenog preminuća. Nakon toga mi je srce jako nabujalo i ja sam plakao nad tom dobrom majkom kako nisam činio otkad sam čovjek Crkve, ali hvala Bogu, to je bila duševna bol.« I tada se Franjo obrati drugoj pokojnici, koju oplakivaše gđa de Chantal: »Naša je jadna mala Charlotte blažena što je otišla sa zemlje prije nego ju je pravo dotakla. Avaj! Ipak treba za njom malo plakati, jer ... zar nemamo ljudsko srce i osjećajnu narav? (...). Bog daje, Bog uzima, *blagoslovljeno bilo njegovo sveto ime!*«

20. siječnja 1611., predsjednik Frémyot, Ivanin otac, umro je u Dijonu; u lipnju 1613., došao je na red stari barun Guy de Chantal. 29. srpnja 1614., Franjo će izgubiti brata Galloisa koji je, nakon Franjina ređenja, postao zakonita glava obitelji.

Ivana de Chantal odlazi iz Bourgogne u Annecy

»Hajde, draga kćeri, *dođite u planine*. Bog Vas zove da tu vidite svetog Zaručnika koji *potresa gore i prelazi brežuljke,* koji *kroz prozore i rešetke gleda* duše koje ljubi!« Tako je oko 25. ožujka 1610., iz Annecya Franjo uputio barunici de Chantal poziv na odlazak. U pratnji Bernarda de Salesa, Ivana krene na put; pratila ju je Marie-Aimée, koja je tako došla u svoje »obitavalište«, zatim jedna prijateljica, Jeanne-Charlotte de Bréchard, koja je odlučila da uđe u novi monsinjorov Red. Mlada Françoise pošla je sa svojom majkom.

Opširno je opisan taj odlazak; čak je malo romansiran. Istina je da su se, kad je Ivana napustila Monthelon, »siromasi poredali u tužnu povorku« i da se je barun Guy, koji joj je prouzročio toliko patnje, taj starac »koji je imao više od osamdeset godina«, »gotovo onesvijestio« i »mogao joj je odgovoriti samo žalosnim jecajima«. Svi su ostajali bez svoga blaga.

Ivana je došla u Dijon preko Autuna, gdje se zadržala dva dana. 29. ožujka se oprostila... Scena spada u salezijanski folklor: Ivana je ušla u legendu kao »majka koja je prešla preko tijela svoga sina da bi postala redovnicom«; zaboravlja se da je Celse-Bénigne već bio mlad plemić koji je gorio od želje da za nekoliko mjeseci pripremi svoj ulazak na Dvor, da je – rođeni Rabutin – od djetinjstva imao vrlo jaku želju za dramatiziranjem, i da se je prostro ne pred vanjskim vratima nego pred onima na koja se ulazilo u radnu sobu, gdje se predsjednik Frémyot sklonio da sakrije bol dok se Ivana pozdravljala s đacima i prijateljima. On, otac, bio je onaj kojega je trebalo najviše žaliti i koji je bio najdostojanstveniji u svojoj teškoj boli. On blagoslovi Ivanu i reče joj: »Idite dakle, moja draga kćeri, kamo Vas Bog zove, i oboje utrimo naše opravdane suze, da još više počastimo božansku volju kako svijet ne bi mislio da je naša postojanost pokolebana.« Celse-Bénigne poći će naime uskoro u Pariz, gdje će se pokazati kao jedan od najelegantnijih, najblistavijih i najnerazboritijih mladih plemića, on će biti ponos i bol svoje majke; ali jednoga će dana priznati, sve da je njegova majka i ostala u svijetu, ona se ne bi mogla s njim više baviti... Svakomu je slobodno da se po svom srcu smiluje nad sudbinom »jadnog djeteta koje je dvaput ostalo siroče«.

Kad se saznalo da se Ivana i njezina mala družina približavaju Annecyu, Franjo Saleški »i otprilike dvadeset i pet osoba, koliko gospode toliko gospođa, uzjahaše te im pođoše u susret«. To je bilo 4. travnja 1610., na Cvjetnicu. Ivana i njezina mala družina dočekani su u stanu predsjednika Favrea, čiju je kćerku, lijepu Jacqueline Favre, »zahvatio« Bog za vrijeme jedne mondene svečanosti koju su organizirali »iz zadovoljstva da je vide kako pleše«; Franjo ju je primio među utemeljiteljice novoga Reda.

Pošto su proslavili Uskrs, Ivana de Chantal odvede Marie Aimée u dvorac Thorens i tamo ostane s njom »da je pripremi za brak«: jer dobra gospođa de Boisy ne bijaše više tamo.

Predviđeno je da novi Red bude inauguriran na Duhove, 30. svibnja. Franjo je gajio veliku pobožnost prema tom otajstvu kad je rođena Crkva.

»Betlehem« novoga Reda

Smjestit će se u kućici koju je barun de Cuzy nabavio u predgrađu Perrière i »učinio je prikladnom za stanovanje dvanaestak osoba, dodavši joj mali oratorij«. Ta se kuća zvala: »kuća-galerija«, jer je imala jednu malo veću dvoranu – galeriju – čiji su prozori gledali na jezero, planine i vrtove na obali. Podrazumijevalo se da će se gđa de Cuzy, koja je vjerovala da je pozvana na redovnički život, uključiti u grupu utemeljiteljica, dok će njezin suprug biti kapucin! Svota koju je priložila obitelj de Cuzy, omogućit će redovnicama život. Ali evo iznenada, gđa de Cuzy se razboli i u toj bolesti vidje da Bog ne odobrava njezin poziv. Nema više kuće-galerije, nema novca. Gdje će se smjestiti? Od čega će živjeti? Franjo je svoje nasljedstvo podijelio svojoj braći i sestrama, Ivana de Chantal se odrekla svih svojih dobara i od svoga će brata nadbiskupa primati samo malu godišnju potporu »kao milostinju«; Jacqueline Favre imala je desetero braće i sestara; Charlotte de Bréchard nije se ničemu mogla nadati od svoga oca. Za kuću su se sporazumjeli: g. de Cuzy još nije bio isplatio odgovarajuću svotu bivšemu vlasniku, te je u kupoprodajnom ugovoru barunovo ime zamijenjeno biskupovim. Franjo je za vrijeme sastanka položio nešto zlatnika, a ostatak će platiti u dogovorenom roku... A kruh svagdašnji? Skromno su živjeli uzdajući se u dobrotu Oca koji hrani ptice nebeske!

Kad je gđa de Chantal, u subotu 29. svibnja, stigla iz Thorensa u Annecy, saznala je da je inauguracija odgođena. Datum je bio određen: 6. lipnja, na blagdan Svetoga Trojstva, koji se podudarao s blagdanom svetoga Klaudija!

Bog je htio da, čak prije nego bude utemeljen, novi Red upozna neizvjesnosti svoje sutrašnjice.

Te neprilike, konačno, ne bi bile ni od kakve važnosti da nam pismo u kojemu Franjo pripovijeda ocu Nicolasu Polliensu svoje neugodnosti, ne otkriva njegove osjećaje u tom kritičnom času: »Među svim tim, morao sam odgoditi plan o utemeljenju reformiranog samostana (suglasno reformi samostana prema Tridentskom koncilu); a ipak, da bih dao priliku za čestitu povučenost nekim dušama koje s velikom odlučnošću i svetom nestrpljivošću žele da se povuku od svjetske buke, otvorio sam im vrata jedne male zajednice ili kongregacije žena i djevojaka koje za pokus žive zajedno, prema malim po-

božnim pravilima. Započet ćemo sa siromaštvom, jer će se naša kongregacija htjeti obogatiti samo dobrim djelima.« Vidite tu Franjinu gestu povlačenja: od plana da osnuje »reformirani samostan« prelazi na »malu zajednicu ili kongregaciju«... Ali »male pobožne konstitucije« otkrit će nam ono bitno u njegovu planu: »samostanski život, ali ureden tako da će sestre, nakon godine dana svoga novicijata, moći izlaziti da služe bolesnima«; one će »moliti mali časoslov Blažene Djevice«; a evo njihova glavnog zanimanja: »Osim toga, one će vršiti sve vrste dobrih vježbi, osobito one za sveto i srdačno unutarnje zajedništvo.« To je jednostavno. Bez sumnje, previše jednostavno! Franjo unaprijed zna da se ta novost neće svidjeti svima: »Znam da ću na sebe privući kritike; ali ne brinem zbog toga; jer tko je zaista ikad bio bez toga?« On će postići svoj cilj: »Mnoge će se duše vratiti našem Gospodinu, tu će se malo osvježiti i slavit će ime Spasitelja, a bez toga bi prebivale s ostalim žabama u močvari.«

»Evo«, dodaje on, »kratkog pregleda i prvog opisa djela.« S ovim je osjećajima, dvanaest dana kasnije, Franjo uveo tri svoje prve kćeri u malu kuću – galeriju.

Večer, 6. lipnja 1610.

Ujutro, toga 6. lipnja, gđa de Chantal, Jacqueline Favre i Jeanne-Charlotte de Bréchard »slušahu misu« u biskupijskoj kapelici i pričestiše se iz Monsinjorove ruke. Provedoše dan posjećujući crkve i siromahe. Predvečer, vratiše se u biskupov stan, gdje ih je on pozvao da večeraju s njegovom braćom. Kad je objed završio, Franjo preda Ivani knjižicu »malih pobožnih konstitucija« koje je on napisao, i reče joj: »Slijedite ovaj put, moja kćeri, i učinite da ga slijede sve one koje je nebo odredilo da slijede Vaš trag.« Zatim ih blagoslovi »u ime Oca koji ih je privukao, Sina, vječne mudrosti, i Duha Svetoga koji ih oživljuje plamenovima svoje ljubavi«. Zatim se uputiše iz biskupije ka maloj kući – galeriji. Bernard de Sales vozio je Ivanu, svoju punicu; Jean-François vodio je Jacqueline Favre; a Louis (bivši zaljubljenik u Jacqueline Favre!) Charlotte de Bréchard. Povorka je jedva prešla kratku udaljenost koja je dijelila dvije kuće, toliko je bila velika gužva. Na vratima galerije, čekala je jedna žena: bila je to Anne-Jacqueline Coste, ona »seljanka po rođenju, vrlo otmjena po svom srcu i svojim željama« koju je Franjo providonosno sreo u Ženevi dok je bila služavka gostioničara-kalvinista. Njena hrabra okretnost, njena priprosta vjera, njezina ljubav prema bližnjemu, razveseljavat će i olakšavati to prvo razdoblje Pohoda Marijina. Majka de Chantal napisat će o njoj poslije njezine smrti: »Jednom riječju, bila je neusporediva.«

Kad su se svi povukli, dvije djevojke i služavka obećaše Ivani de Chantal potpunu poslušnost, i nakon što se zajedno pomoliše, pođoše spavati. Sutradan započne novicijat triju utemeljiteljica, po strogim samostanskim pravi-

lima. I veoma brzo mala se obitelj poveća: nakon godine dana, zajednica je brojila deset članova... Sâm je Franjo bio »duhovni učitelj« tim novakinjama. »One mole mali časoslov u čast Naše Gospe, imaju mentalnu molitvu«, pisao je jednom prijatelju. »Prakticiraju rad, šutnju, poslušnost, poniznost, odricanje od svakoga posjedovanja i, poput samostana u svijetu, njihov je život pun zanosa ljubavi, mira i pun pobuda; nakon polaganja zavjeta, ići će služiti bolesnima. Uz Božju pomoć, s velikom poniznošću.« Tako je prošla godina novicijata. Ne bez toga da je Majka de Chantal bila bolesna i »mislila umrijeti«.

6. lipnja 1611., Franjo Saleški primio je zavjete triju prvih Majki. 31. prosinca održan je prvi godišnji kapitul nove kongregacije. Na kraju sastanka, sestra Marie-Jacqueline Favre zatraži od Majke de Chantal »dopuštenje da posjećuje bolesne«. Od sutradan, prvoga dana 1612. godine, dobri ljudi u Annecyu mogli su vidjeti dvije od »Monsinjorovih sestara« kako »dva do tri puta tjedno« obilaze »gradske potleušice i tavanske sobice«. Ali uskoro, kako je pritjecao podmladak, kuća-galerija postala je premalena, morale su tražiti drugi stan; našle su kuću u gradu, pored gradskih zidina; preselile su se uoči blagdana Svih svetih 1612.: to je bio »prvi samostan«.

Tako je živjela i rasla kongregacija. Franjo Saleški i Majka Ivana jedva da su se usudili pogledati preko zidina Annecya – a još manje preko granica biskupije.

Nastajanje Pohoda Marijina

Iznenađuje jedna protivnost, kad promatramo rađanje Pohoda Marijina i njegov razvoj u godinama 1610-1615.: čvrsta sigurnost osnovne intuicije kod Franje Saleškog, i njegova polaganost, njegov oprez u određivanju pojedinosti ostvarenja.

Samo ime novoga Reda, na primjer. Na početku projekta, njegove kćeri nisu imale ni imena ni nebeskog zaštitnika. Zatim, nadahnjujući se djelom svete Franciske Rimske, Franjo je mislio da će ih nazvati: »...Oblate Svete Djevice«. Kasnije će više voljeti: »Kćeri svete Marte«. Dopisivanje nam pokazuje da se od 1607. zaustavio na tom imenu. Napokon, »iz više razloga, Kongregacija je za zaštitnicu poželjela, Blaženu Djevicu od Pohoda«. Taj izbor datira barem od 1. srpnja 1610., i nove sestre su nazvane »Redovnice od Pohoda Svete Marije«. Među motivima svoga izbora, Franjo ih je naveo nekoliko; jedan od njih čini se odlučujući: »U toj tajni, kaže on, nalazio je tisuću duhovnih osobitosti koje su mu davale osobito duhovno svjetlo koje je želio uspostaviti u svojoj ustanovi.« I to ime, makar došlo kasnije, od tada mu je bilo na srcu: za vrijeme razgovora s monsinjorom de Marquemontom, što ćemo kasnije spomenuti, on će moliti lionskog nadbiskupa da pristane da »u svakom slučaju ostane ime Pohoda« (E. A. XXV., str. 340). Zaista, papin-

sko pismo, koje će promijeniti Red Pohoda Marijina iz Annecya u »formalnu redovničku ustanovu«, nazvat će ga »Kongregacija Blažene Djevice Marije, Majke Božje od Pohoda«.

Jedna točka Konstitucije izazvala je i još izaziva rasprave među povjesničarima Pohoda Marijina: kućni posjeti bolesnicima. Nećemo ulaziti u temelj te rasprave. Ali evo nekoliko odlomaka za ovaj spis.

Nesporno je da su od 1. siječnja 1612., dvije sestre od Pohoda Marijina išle gradom posjećivati bolesnike, njegovale ih, nosile im lijekove i hranu. Majka de Chantal bila je čak prva, koja je sa sestrom Favre dala primjer. Radeći to, ona se ponovno bavila junačkim milosrdnim poslovima kao u Bourbillyu i Monthelonu.

Bez sumnje, zdravstvena situacija u Annecyu (4500 stanovnika 1610. godine), koji je imao samo »jednu malu ubogu bolnicu« da prihvati siromašne i bolesne, nalagala je da »zajednica kršćanskih djevojaka i udovica« poput Filoteje pomaže te bijednike... Ali to objašnjenje nije dovoljno: posjeti bolesnicima »bili su sastavni dio« početnoga Monsinjorova plana, ali mu nisu bili »glavni cilj«.

Već 1607., u vrijeme kad su se sestre trebale zvati »Kćeri svete Marte«, on je pisao gđi de Chantal da će one naizmjence prakticirati »duboku kontemplaciju do Spasiteljevih nogu« i »predano služenje«, i da će razdijeliti svoje vrijeme, posvećujući dobar dio djelima milosrđa, a najbolji dio unutarnjem razmatranju« (E. A. XIII, 311).

U svom pismu ocu Nicolasu Polliensu 24. svibnja 1610. (dakle čak prije postojanja Reda) – što smo već spomenuli – utemeljitelj je puno precizniji. Ističu se dva pravca u stvaranju Reda: Pohod Marijin će imati klauzuru »reformiranog samostana«, no s jednom iznimkom: sestre »će izlaziti da služe bolesne nakon godine dana svoga novicijata«; uz to »one će svakako vršiti sve druge dobre vježbe (*još i mali oficij Naše Gospe*), osobito one svetog i srdačnog unutarnjeg sjedinjenja«. Te »druge dobre vježbe« on nabraja nekoliko dana kasnije, u pismu Philippeu de Quoexu: »Jedan sat ujutro i jedan sat navečer mentalna molitva, a za ostalo vrijeme, redovit rad, šutnja, poslušnost, poniznost, vrlo strogo odricanje od vlasništva isto kao u samostanu.« Tek će u srpnju-rujnu 1613., Franjo napokon dati svojim kćerima prave konstitucije. Sad je njegov plan potpuno sazreo, ne samo kroz razmišljanje i molitvu nego i kroz iskustvo. Dakle, o pitanju »izlazaka radi služenja sirotinji« otkrivamo temeljni tekst: »Ako bi se kongregacija osnovala u nekom velikom gradu (*poduzeti su već koraci za osnivanje Pohoda Marijina izvan Savoje*), gdje bi izlasci radi pohoda posebnih bolesnika bili opasni, mjesni bi ih prelat trebao toga potpuno osloboditi ili njihove posjete ograničiti samo na bolnice i pobožna mjesta, ili na posjete poznatih kuća, onako kako bi on smatrao prikladnijim. Također, ako bi bilo mogućnosti (*novčanih sredstava*) u kongregaciji, moglo bi se to zamijeniti samo pripremanjem hrane neophodne bolesnicima, siromasima i ubogima; jer jedna od poželjnijih prednosti

jednostavnih kongregacija jest da one mogu biti različito uposlene, prema raznolikosti mjestâ, vremena i prilika« (E. A. XXV., 226).

Doista, Franjo Saleški nije čovjek od planiranja u sobi! Red od Pohoda Marijina je za njega živo djelo koje Bog oblikuje po svojoj providnosti, koje treba rasti i razvijati se »prema raznolikosti mjesta, vremena, prilika«.

Treba ovo imati pred očima kako bismo razumjeli ono što će se dogoditi.

Franjo Saleški i monsinjor de Marquemont: Red Pohoda Marijina – »strogi red«

1614. (rujan-prosinac), Franjo piše »Predgovor za pouku pobožnih duša o dostojanstvu, starodrevnosti i raznolikosti kongregacija udruženja žena i djevojaka posvećenih Bogu«. Iznenađujuća slika života posvećena Bogu, koja polazi od stvaranja – »Na svoju sliku stvori Bog čovjeka« (Post 1), proteže se kroz vjekove, i razmatra sve načine na koje se žena može posvetiti Bogu! Kakva učenost, a osobito kakva vizija »posvećenja«! Napokon zaključuje (istina je da je kraj teksta nestao): »Ukratko, ako duh pobožnosti vlada u kongregacijama, i osrednji će samostanski život biti dovoljan da se tu stvore dobre službenice Gospodnje; ako pobožnost tu ne vlada, ni najstroža klauzura na svijetu neće biti dovoljna« (E. A. XXV, 291). Tako je on branio opciju koju je uveo u Red od Pohoda Marijina u Annecyu!

Dakle, 1613., mons. de Marquemont, nadbiskup lionski, započeo je pregovore s Franjom Saleškim da se u Lyonu osnuje samostan Pohoda Marijina. To je bilo učinjeno već u veljači 1615. Ali mons. de Marquemont bijaše strog kanonist: osobitost Pohoda Marijina iz Annecya nije mu se sviđala; htio je da lionsko Pohođenje bude »strogi red«, to jest da se tu uvede stroga klauzura i da sestre polažu svečane zavjete. Dva su se prelata susrela u srpnju, zatim u rujnu 1615. godine. 20. siječnja 1616., mons. de Marquemont uputio je Franji učeni i vrlo kritički dopis. Radi pravednosti, treba reći da ga je popratio ugodnijim pismom, barem pri njegovu kraju: »Ako, preporučivši tu stvar našemu Gospodinu, Vi želite da ja dopustim izlaske i da se potpuno složim s Vama (...), pogazit ću svoje mišljenje (...) i ustanovit ću Kongregaciju, objaviti i tiskati Konstitucije od riječi do riječi, tako kako Vi naredite, a da tu ništa ne promijenim« (E. A. XVII, 407). Na to je Franjo opširno odgovorio 2. veljače 1616: prekrasan odgovor poniznosti i poštovanja, ali vrlo odlučan. Franjo brani i opravdava svoj annecijski Red od Pohoda Marijina, vraća sve stvari na svoje mjesto, čak traži od nadbiskupa da ispravi svoj jezik »na nekim mjestima« u *dopisu* (nije li ga ovaj optužio da želi »očitati lekciju biskupima i ponašati se kao Papa!«); ali »na koncu konca, budući da je očito kako bi duh mons. nadbiskupa bio potpuno zadovoljan da se ova kongregacija pretvori u formalnu redovničku zajednicu *s pravilom svetog Augustina*, sa istim *Konstitucijama* koje ima sada, ženevski biskup na to slobodno i od srca

pristaje (...) jer će se u toj promjeni moći vjerno sačuvati svrha ove kongregacije« (E. A. XXV, 340).

Konačno, Franjo je popustio zahtjevima mons. de Marquemonta. Učinio je to »s blagošću i mirom, ili radije s neusporedivom finoćom«. Naime, kad je osnivao svoj Red, tražio je i traži samo jednu stvar, »da Bog bude slavljen i da njegova sveta ljubav bude sve obilnije razlivena u srcu tih duša koje su tako sretne da se sasvim posvećuju Bogu« (E. A. XVII., 139).

Tri točke bile su na srcu utemeljitelju u tim pregovorima: da sestre ne budu obvezne na kanonski »veliki oficij«, nego na »mali časoslov naše Gospe«, što je prikladnije za starije osobe koje budu primljene; pravo da se u zajednicu prime udovice koje se spremaju dugoročno na redovnički život, ali koje imaju još »neke stvari srediti«; mogućnost da žene iz svijeta obave »duhovnu obnovu« u klauzuri. Tražio je od Rima da prihvati ta tri zahtjeva. Bez uspjeha: bio mu je odobren samo »mali oficij«, i to za razdoblje od sedam godina.

Papinsko pismo od 23. travnja 1618. napokon je uzdiglo jednostavnu annecijsku družbu u samostanski red; a u nedjelju 16. listopada, Franjo je obznanio papinsko pismo u samostanu Pohoda Marijina.

Duh Pohođenja

Da bismo razumjeli duh jednoga crkvenog reda, treba živjeti njegovo pravilo. Samo sestre od Pohoda Marijina mogu istinski doživljeno govoriti o duhu Pohođenja. Povjesničar opaža nešto samo izvana; on nema iskustva, može prenijeti samo dojmove.

Jedna Franjina riječ sažima sve što bismo mi mogli reći: iz evanđeoske tajne Djevičina Pohođenja došlo mu je »tisuću prosvjetljenja« za njegovu družbu. Duh Reda od Pohoda Marijina nije drugo nego duh koji je nadahnjivao Djevicu Mariju u vrijeme kad je »u planinama« pohodila svoju rođakinju Elizabetu: duh klanjanja i duh sjedinjenja s Utjelovljenom Riječi, duh očitovanja zahvalnosti pred »divotama Božjim«, spontanost i spremnost vršiti ponizne službe svagdanjega života. Najuzvišenije božansko, zatvoreno u najtiše i najobičnije ljudsko. A to je najbitnije!

Kao što je išao pravo k bitnome u kršćanskom životu pišući *Uvod,* Franjo Saleški ide do bitnoga u redovničkom životu prilikom utemeljenja Pohoda Svete Marije. Zaista, on poštuje, hvali, pomaže sve oblike »redovništva« (tako su se nazivali veliki kontemplativni redovi njegova vremena); ali želi da budu gorljivi, vjerni svome pravilu i svojim zavjetima, nadahnuti istinskim milosrđem. »Najstrože klauzure ne stvaraju duše sjedinjene s Bogom.« Nema više velikih strogosti i trapljenja, nema više najstrožeg pridržavanja pravila, nema čak ni duboke kontemplacije ni najneobičnijih ekstaza, nego jedino »milosrđe«. Sav izvanjski redovnički život nije ništa ako srce redovnika i redovnica ne izgara ljubavlju i duhom Isusa Krista. Reklo bi se da je Franjo

u svom shvaćanju redovničkog života potaknut tekstom svetoga Pavla Korinćanima: »Kad bih sve jezike ljudske govorio i anđeoske (...) i kad bih predao tijelo svoje da se sažeže, a ljubavi ne bih imao – ništa mi ne bi koristilo« (1 Kor 13,1-3). U *Knjizi zavjeta* napisao je svojom rukom 6. lipnja 1611., na dan posvećenja Bogu triju prvih Majki: »Ponizna slava sestara Kongregacije. Imamo samo jedan vez, vez ljubavi. Ljubav Isusa Krista nas obvezuje.« Godine 1619. u vezi s jednom kandidaticom »koju noge više ne služe«, pisat će Majci de Chantal: »Bez nogu, mogu se vršiti sve bitne zadaće Pravila: slušati, moliti, pjevati, šutjeti, šivati, jesti i osobito imati strpljivosti sa sestrama koje će je nositi kad one ne budu spremne i okretne da izvrše djelo ljubavi (...). Ne vidim ništa što bi bilo prepreka da bude primljena, ako nije bogalj u srcu.«

Da bi oblikovao srca svojih kćeri u tom duhu, Franjo je uložio svu svoju pažnju: često ih je posjećivao, govorio im u zajednici, vodio ih osobno. Da bi što bolje upamtile, sestre su došle na dobru ideju da zapišu te *»Razgovore«*, čim bi razgovor završio. Ostalo ih je 21, od kojih samo 6 pripadaju razdoblju od 1611. do 1616. To je malo za našu želju, ali u tim sačuvanim dražesnim razgovorima lako pronalazimo »stil« (u smislu kako smo ga definirali) *Uvoda* i *Rasprave o Božjoj ljubavi*.

Isto kao i u *Raspravi,* na mnogim stranicama tih zapisa nalazimo utjecaj iskustva prvih sestara od Pohoda Marijina. »Doista već dugo sam«, izjavljuje Franjo u Predgovoru knjige, »planirao pisati o svetoj ljubavi, ali taj plan nije bio usporediv s ovim što mi je ova prilika (briga za Red od Pohoda Marijina) omogućila da učinim.«

»Kao zrake sunca«

To da je Pohođenje postojalo šest godina u svom annecijskom obliku prije nego se pretvorilo u »strogi red« i proširilo izvan Savoje, znači puno u povijesti redovničkog života u kršćanstvu. S punim pravom s divljenjem se govori o čudesnom širenju Reda nakon te preobrazbe: 13 samostana utemeljeno je 1622. godine, prilikom smrti Franje Saleškog; i Majka de Chantal ostavila je iza sebe, u prosincu 1641., 87 kuća. Ali utjecaj izvornog djela Franje Saleškog na redovnički život ne ograničuje se na taj rezultat, ma kako bio lijep: od XVIII. do XX. stoljeća javljaju se u Crkvi kongregacije, instituti, udruženja muškaraca i žena koji se pozivaju na njega, nadahnjuju se njegovim duhom: kontemplativni, aktivni, misionarski, odgojni... Tko bi ih mogao sve odrediti? Bi li taj utjecaj bio moguć da Franjo Saleški nije najprije stvorio i nadahnuo »zajednicu« koja je, iznad svih tradicionalnih oblika, jednostavno živjela svoje potpuno »prikazanje« Bogu: težeći tako k bitnomu, Franjo Saleški mogao je biti univerzalan. Tako možemo ustanoviti određenu podudarnost između poimanja redovničkog života kod Franje Saleškog i na

Drugom vatikanskom koncilu: »Kongregacije i redovništvo«, usudio se Franjo pisati Majci Favre 2. veljače 1616., »nisu nikako različiti pred Božanskim Veličanstvom« (E. A. XVII.,140). Putevi se mogu razlikovati, cilj je jedinstven.

Dvorac Monthelon
(u njemu je živjela Ivana Franciska de Chantal sa svojim svekrom Guyem de Rabutinom)

XII.

1616. godina:
»Rasprava o Božjoj ljubavi«

Rukopis i prvo izdanje »Rasprave o Božjoj ljubavi«

Prije nego predstavimo *Raspravu o Božjoj ljubavi*, treba podsjetiti usred kakvih je »zamršenih briga« i kakvih događaja Franjo Saleški dovršio svoju knjigu i objavio je.

Duhovna obnova za Duhove 1616.

Istinu govoreći, prvi se događaj nije pojavio izvana; ali nije bio manje važan. Riječ je o osobnoj duhovnoj obnovi koju je imala Majka de Chantal za Duhove (svibanj) 1616. Evo dakle Majke de Chantal »u samoći« u samostanu Pohoda Marijina; Franjo, koji je tada bolestan, ne može doći do samostanske govornice da pomogne svojoj »dragoj kćeri«, i ostaje u svojoj biskupskoj palači. Komunicirat će preko pisamaca. Nenadanom srećom, Majka de Chantal nije uništila ta kratka pisamca – kao što je učinila s gotovo svim svojim pismima Franji, te još i danas možemo pratiti tu divnu međusobnu razmjenu. O čemu je riječ kod Franje? Od 1604., on vodi Ivanu de Chantal i prati je u njenom duhovnom napredovanju; on je u njoj prepoznao taj poziv na »čistu i iskrenu ljubav« koja je ovdje na zemlji vrhunac duhovnog uspinjanja. 1616., on procjenjuje kako je došao čas da joj otvoreno nagovijesti da je Bog želi utvrditi u »potpunoj iskrenosti srca«; te joj savjetuje da učini odlučni korak. U pisamcu od 21. svibnja konačno joj piše: »Naš Gospodin Vas ljubi, Majko, želi da budete sva njegova. Nemojte imati drugih ruku da Vas nose osim njegovih, ni drugih grudi da na njima počinete, osim njegovih i njegove providnosti; ne upravljajte svoj pogled drugdje nego na njega, i svoj duh zaustavljajte samo na njemu; i neka Vaša volja bude jednostavno sjedinjena s njegovom u svemu što mu se svidi da učini u Vama, po Vama i za Vas, i u svim stvarima koje su izvan Vas, da ništa ne bude između Vas dvoje. Ne mislite više ni na prijateljstvo ni na jedinstvo koje je Bog stvorio među nama, ni na svoju djecu, ni na svoje tijelo (*Majka de Chantal često je bila bolesna),* ni na svoju dušu, ni na bilo koju stvar, jer sve ste predali Bogu. Obucite se u našeg Raspetog Gospodina, ljubite ga u njegovim patnjama (...). Ono što trebate

činiti, ne činite zato jer Vi to volite, nego isključivo zato jer je to volja Božja.« Majka de Chantal razumjela je vrlo dobro na kakve je žrtve Bog poziva: »Bože moj, moj istinski Oče«, odgovori ona, »neka oštrica prodre dublje!« Malo kasnije, odvažila se na velika putovanja radi utemeljenja zajednica od Pohoda Marijina. Franjo je posredovao samo da bi sredio neke pravne ili novčane poteškoće. I sâm će uskoro češće izbivati iz Annecya. Tako će se susretati samo povremeno i kratko; neće se ukazati nijedna prilika za razgovor posljednje tri godine Franjina života... Majka de Chantal, tako smatra Franjo, mora doseći svoj potpuni uzrast kao utemeljiteljica.

Rat u Savoji

Drugi događaj bio je politički i diplomatski. Krajem 1615. i početkom 1616., zarati se vojvoda od Savoje, ovaj put protiv Španjolske, i zatraži od svoga vazala vojvode od Nemoursa da sa svog ženevskog lena podigne vojsku od tri tisuće muškaraca. Louis de Sales, Franjin brat, bio je vrbovan za taj posao. Ali Španjolska tajno potplati Nemoursa i nagovori ga da upotrijebi svoje čete kako bi se osamostalio od vojvode od Savoje. Louis de Sales odbije da slijedi Nemoursa u njegovoj pobuni. Vojvoda savojski se suprotstavi i 24. lipnja pošalje nekoliko trupa da zauzmu Annecy. Nemours, koji se bio povukao u Francusku, pojavi se 22. srpnja 1616. pred gradskim zidinama s tri francuska odreda do zuba naoružanih vojnika. Ali ljudi u Annecyu, na poticaj svoga biskupa, povratiše srčanost i zaustaviše Francuze. Vedar i miran, Franjo ih je uvjerio da ni malo nisu izvrgnuti opasnosti, »da će sve to proći bez ikakve druge posljedice osim časnog mira koji će uskoro biti sklopljen«. Iz Pijemonta je došlo pojačanje. Nemours i Francuzi se povukoše. Princ Pijemonta, kojega je vojvoda, njegov otac, poslao da uspostavi red u ženevskom kraju, stiže u Annecy 12. kolovoza, i »neočekivano odsjedne kod biskupa«. Imao je s njim dugi razgovor... Svidjeli su se jedan drugome. »To je najslađi, najmiliji i najpobožniji princ«, pisao je biskup. Što se tiče princa, koji imaše »srce puno hrabrosti i pravednosti, um pun razbora i duha, dušu koja je odisala samo dobrom i vrlinom«, taj će se princ, poput pravog Teotima, privezati uz ženevskog monsinjora. Za tri godine Franjo će sudjelovati u poslanstvu što će ga predvoditi savojski kardinal Mauricije da za princa isprose ruku gđe Christine Francuske; prisustvovat će njegovu vjenčanju, a zatim će ga princ i njegova supruga izabrati za »velikog duhovnika«.

Korizma u Grenobleu

Treći događaj bile su propovijedi u Grenobleu u došašću 1616., u korizmi 1617., te u došašću te iste godine. Tri duga Franjina kontakta s tim gradom

za koji će on reći: »Nikad nisam vidio poslušnijeg naroda od ovoga, ni više usmjerenog ka pobožnosti.« Potom dodaje: »Osobito su tu žene veoma pobožne; jer ovdje, kao i svugdje drugdje, muškarci prepuštaju ženama brigu za obitelj i pobožnost.« Dakle, to je bilo prvi put, osim korizme u Dijonu 1604., da je vojvoda savojski odobrio ženevskom biskupu da održi »niz propovijedi« u došašću ili korizmi u jednom velikom francuskom gradu, toliko se plašio da će, pod okriljem vjere, Franjo započeti s francuskim Dvorom kakvu »lisičju« spletku. Zapravo, Franju je zanimalo nešto sasvim drugo: služeći duše u svojoj biskupiji, on nije zaboravljao protestante, i trudio se da pronađe prostor za dobar i pošten dogovor; o tome svjedoče ono tajanstveno pismo od 27. travnja 1616. i *Rasprava za obraćenje heretika i heretičkih republika i njihovo priključenje Crkvi*. »Evo mojih misli«, zaključuje on, »toliko su mi heretici i heretičke republike bliski, da se moj duh ne može suzdržati a da na to često ne misli i da se ne smiluje tolikim jadima, ne samo sadašnjim nego i budućim« (P l. LXXIV).

Dakle, 1616., u pokrajini Dauphiné vladao je – riječ je tek malo pretjerana – maršal-vojvoda de Lesdiguières. Sjajan vojnik, tada najugledniji vođa francuskog protestantizma. Da bi umekšali svoga žestokog protivnika, katolici Grenoblea vidjeli su samo jednu mogućnost: upoznati ga s Franjom Saleškim. Uz potpunu suglasnost biskupa u Grenobleu, monsinjora Jeana de la Croix de Chevrièresa, prvi predsjednik Grofovske komore pozvao je ženevskog kneza-biskupa da u kraljevskoj kapeli Sabora održi niz propovijedi u došašću 1616. i u korizmi 1617.

Kad je došao taj dan, u dvorani se među katolike umiješa nekoliko protestanata – i među njima vojvoda de Lesdiguières. 19. prosinca 1616., vojvoda pođe ratovati protiv Španjolaca, na strani vojvode savojskog; prije svog odlaska razgovarao je s Franjom Saleškim i čak mu je na odlasku rekao: »Sve što kažete, dobro je.« Budući da je zadržan u vojsci, maršal de Lesdiguières nije mogao prisustvovati propovijedima u korizmi 1617.; ali je postigao da vojvoda savojski dozvoli biskupu iz Annecya da propovijeda u sljedećem došašću u prosincu 1617. Običavao je zvati ga »savršen biskup, čovjek zaista poslan od Boga«. De Lesdiguières će se odreći protestantizma 1622.

U Grenobleu je Franjo pokrenuo u srcima isti pobožni zanos kao i svuda kuda je prolazio.

»Rasprava o Božjoj ljubavi« ili Božja igra s ljudskim srcem

Eto, usred takvih apostolskih poslova – čiju raznolikost i bogatstvo ni izdaleka ne možemo ovdje obuhvatiti – Franjo je napokon objavio *Raspravu o Božjoj ljubavi*. Knjiga je izašla u kolovozu kod Rigauda, lionskog knjižara koji je već bio objavio *Uvod u pobožni život*. Najmanje dvanaest godina Franjo je »promišljao« tu knjigu: Božja je ljubav bila u središtu njegove misli, njegova

života, njegova djelovanja. Koliko je iskustava – kako različitih – hranilo njegov duh od vremena kad je planirao napisati *Život svete ljubavi!* I, kako su događaji prolazili, sve više mu se činilo da sve naše poteškoće i problemi imaju samo jedno i jedino rješenje: naučiti ljude da ljube Boga svim svojim srcem a bližnjega kao sama sebe radi ljubavi Božje. Ukratko, živjeti iskreno svoje djelo milosrđa.

Valja upamtiti jednu riječ iz Predgovora – ova rasprava je »povijest«: »Zaista, ja sam samo namjeravao jednostavno i prostodušno, prirodno i bez uljepšavanja, prikazati povijest postanka, razvitka i propadanja zahvata Božje ljubavi, njezinih vlastitosti, prednosti i savršenosti.« (usp. *Rasprava*, str. 15)

U toj »povijesti« trebao je jasno odrediti u čemu se sastoji duhovni razvoj. »Ova rasprava«, kaže dalje u svom Predgovoru, »napisana je da pomogne već pobožnoj duši da napreduje koliko može u svojoj nakani« (*Rasprava*, Predgovor, str. 18). Pomoći, to znači ne samo potaknuti nego i spriječiti da ne krene krivim putem. Dakle, koji je put siguran u tom duhovnom »napredovanju«? Za Franju, kao i za svaku zdravu mističku tradiciju, to nije put izuzetnih pojava, nečega izvanrednog, zanosa, ekstaza, viđenja, već naprotiv put pojednostavnjenja, usredotočenja sebe na bitno. Napredak u duhovnom životu vrši se produbljivanjem vjere, nade, ljubavi, jačanjem volje da pripadamo Bogu. Cilj za kojim težimo je »čista ljubav« ili »istinska ljubav«, ljubav »koja ljubi Boga radi njega samoga i po kojoj se srce potpuno daje Bogu«. Duša može samo težiti da dosegne tu iskrenost, vjernost, čistoću ljubavi, a ne misleći da ju je ikad dosegla. »Treba«, kaže Franjo, izražavajući se s izvanrednom čvrstoćom, »težiti Bogu i upravljati se k njemu, da se sjedinim i pridružim njegovoj dobroti kojoj pripadam i čiji jesam.« Kakvu bismo glupost, po mom mišljenju, počinili kad bismo u Teotimu iz *Rasprave* vidjeli Filoteju koja bi tražila puteve uzvišenije od pobožnosti.[19]

Po ovakvom shvaćanju duhovnoga života, čitavo je ljudsko biće pozvano da u tome »sudjeluje«: tijelo i duh, srce i um, mašta i osjećajnost, inteligencija i volja. Cijeli čovjek treba pristati na milost Božju. I Franjo Saleški ne boji se upotrijebiti najživlja očitovanja ljudske ljubavi – te slijepe sile koja se nameće našemu biću do njegovih najtjelesnijih dubina i njegovih najduhovnijih zahtjeva – da bismo shvatili što je ljubav Božja. Taj je duh najkarakterističniji u XIV. poglavlju prve knjige prvoga sveska *Rasprave*: »Karitas valja prevoditi riječju ljubav« (usp. *Rasprava*, I. knjiga, XIV. poglavlje, str. 59). Franjo smiono odbacuje Origenovu stidljivost koji se plašio da »riječ ljubav ne izazove neku lošu primisao kod slabijih duhova, kao da je ta riječ prikladnija da označi tjelesnu strast nego duhovnu naklonost«; i prelazeći preko »svih sumnji o nepristojnosti«, on je za naslov svoje rasprave odabrao imenicu

19 Sjetimo se da svako od ta dva imena može označavati jednako muškarce kao i žene (Pl. 341, 342).

ljubav, jer »podrazumijeva više žara, djelotvornosti i aktivnosti nego imenica milosrđe« i jer je karitas – ljubav prema bližnjemu – »najvažnija i najvrsnija od svih ljubavi«.

Tako se očitovavši, može slobodno, kroz cijelu *Raspravu*, upotrebljavati najnježnije, najljudskije biblijske slike i usporedbe: majka koja nosi ili »doji« svoje dijete, zaručnici, žena i muž, a osobito najčuvstveniju, najsrdačniju knjigu Staroga zavjeta, *Pjesmu nad pjesmama*. O toj pjesmi o ljudskoj ljubavi, on je nekad u Parizu čuo duhovno tumačenje od Génébrarda, i nikad ga nije zaboravio; to mu je bila podrška u vlastitom duhovnom životu i iz iskustva poznaje gorljivost te ljubavi.

Upravo stoga što ide ravno do bitnoga Evanđelja i do čovjekovih »korijena«, *Rasprava o Božjoj ljubavi*, ta »jednostavna i prostodušna« knjiga, tiče se svih ljudi, ona je na svoj način sveopća: to je putokaz unutarnjeg života za kršćane koji su vrlo odgovorni prema svojim krsnim obvezama, ali je to također knjiga obraćenja za »pogane« i grešnike, vodič za najdublje kontemplativce i brevijar za ljude od akcije, teološka rasprava – ako ne rasprava o teologiji, ali to je također jedna vrsta katekizma za život sjedinjenja s Bogom – dnevnik duše, ispovijest, ali i pjesma.

Nije uputno da ovdje razlažemo *Raspravu o Božjoj ljubavi*. Ali, kako nam je sâm Franjo predstavlja kao »povijest«, u kojoj Bog neprestano traži čovjeka i čovjek Boga, i kako se on često poziva na *Pjesmu nad pjesmama*, činilo nam se da je dopušteno, i čak najprirodnije, da je s naše strane predstavimo kao veliku ljubavnu igru između Božjega srca i čovjekova srca. Potresnu igru, s obostranim strastvenim dozivanjima, s nepredvidljivim situacijama, ishod koje je uvijek neizvjestan.

Protagonisti igre: Bog i čovjek

Franjo je duboko uvjeren u neizmjernost Božju, njegovu svemoć, njegovu svetost. Ali on također zna da taj Bog koji bi mogao biti nedokučiv, jest ljubav, da on želi da se »priopći« (tipično salezijanska riječ), da daje i da se daje. Odatle stvaranje zemlje i svjetova, mnoštvo vidljivih i nevidljivih bića kojima se Franjo divi kao umjetnik, pjesnik i još više kao vjernik.

Ali ono što Franju osobito dovodi u nadasve veliku ushićenost, posljednje je »djelo« Boga stvoritelja – čovjek. »Ti ga učini malo manjim od Boga«: Franjo je ovaj redak iz Psalma učinio svojim. »Čovjek«, on se ne boji tvrditi, »je savršenstvo svemira.« »Bog ga je stvorio na svoju sliku i priliku.« Što to znači? Znači da je Bog učinio čovjeka da bude ljubav kao i on. »Stvorivši čovjeka na svoju sliku i priliku, Bog želi da, kao i u njemu, sve bude uređeno po ljubavi i za ljubav.«

Zašto je Bog htio da čovjek bude tako savršen? Zato što je imao nečuven plan. Htio je da ta ljudska priroda sudjeljuje u njegovu božanstvu. »Smatra-

juči da između svih načina da se priopći, ništa nije tako izvrsno kao to da se pridruži nekom stvorenju, tako da stvorenje bude kao ucijepljeno i utisnuto u božanstvo, da bi s božanstvom činilo jednu jedinu Osobu, Božja neizmjerna dobrota (...) naumi i odluči stvoriti jednu takvu osobu.« Bog će se »pridružiti i sjediniti« s ljudskom prirodom u otajstvu Utjelovljenja. Tako dakle, Franjo, poslije svetog Bonaventure i velikih učitelja Crkve, misli da, čak i da »ljudski rod« nije raskinuo s Bogom, »Riječ bi tijelom postala« da svi ljudi po Njemu, u Njemu i s Njim imaju udjela u božanskom životu. Kad se grijeh dogodio, Bog je, da tako kažemo, prilagodio taj »dobrohotni plan« novoj situaciji: njegov će dar biti oproštenje, njegova dobrota milosrđe, Utjelovljenje će biti istovremeno Otkupljenje: »Bogato, obilno, preobilno, čudesno i divno otkupljenje«, i nanovo će slobodi čovjeka biti ponuđene sve divote i plemenitosti prvotnoga plana.

Tako, poslije kao i prije čovjekove krivnje, postoji između Boga i čovjeka posvemašnja »suglasnost«. »Čim čovjek malo pažljivije misli na božansko, osjeća u srcu neko slatko uzbuđenje koje svjedoči da je Bog, Bog ljudskoga srca.« Bez sumnje, ljudska priroda sada nije više »obdarena prvobitnim zdravljem i čestitošću«, mi smo »veoma izopačeni grijehom«, ali »nam je ostalo sveto nagnuće da ljubimo Boga iznad svega«. Prirodna sklonost da ljubimo Boga samo je »uspavana« u dnu ljudskoga srca. Neka sitnica je probudi. I Franjo to objašnjava jednostavnom usporedbom: »Često se događa među jarebicama da jedne drugima otimaju jaja kako bi na njima sjedile, bilo zbog žudnje da budu majke, bilo poradi svoje gluposti zbog koje ne mogu prepoznati svoja vlastita jaja. I evo jedne čudne stvari koja je međutim provjerena: mlada jarebica koja se izlegla i bila othranjena ispod krila neke tuđe jarebice, kad prvi put začuje da se oglašava njena prava majka koja je snijela jaje iz kojeg se ona izlegla, napušta jarebicu-kradljivicu, vraća se svojoj pravoj majci i slijedi je u skladu sa svojim prvotnim korijenom (...). Isto je, Teotime, s našim srcem; jer premda je oblikovano, hranjeno i uzgajano usred tjelesnih stvari, nižih i prolaznih i, kako se obično kaže, pod okriljem prirode, ipak, na prvi pogled koji uputi Bogu, na prvi znak koji o njemu dobije, prirodno i prvotno nagnuće da ljubi Boga, koje je bilo kao uspavano i neprimjetno, probudi se u jednom času i nenadano se pojavi kao iskra koja izlazi iz pepela, koja kad dodirne našu volju, daje joj zamah najveće ljubavi koju dugujemo najvišem i prvom Uzroku svih stvari.«

Takve su te dvije osobe – neka se oprosti ovaj antropomorfizam dok govorimo o Bogu – koje stoje jedna prema drugoj. Licem u lice? Da, ali radije srce uza srce. Ljubav koja čini ludosti da bi bila ljubljena; i ljubav koja je slobodna od svoje ljubavi. Kakvo sučeljenje! Igra za svakog čovjeka počinje njegovim rođenjem, i tako traje u njegovu vječnost.

Prostor gdje se odvija igra ljubavi

U najdubljoj nutrini svakog ljudskog bića odvija se razgovor ljubavi između Boga i njega samoga, u toj tajnoj i neotuđivoj nutrini koju Biblija naziva »utroba« – otprilike ono što se danas naziva savjest. Osobno svetište, čija se stvarnost rijetko dovodi u sumnju, a koju filozofi i psiholozi s mukom mogu odrediti. Franjo Saleški napipava kako će ga imenovati; on umnaža izraze: »vršak naše duše«, »najviša točka našega duha«, »srce našega srca« itd.; i kao svaki put kad nastoji izraziti neku tajnu mističnu stvarnost, služi se slikom. Ovdje, on upotrebljava Salomonov hram:

»Bila su tri trijema u Salomonovu hramu; jedan je bio za pogane i strance koji su, htijući se obratiti Bogu, dolazili klanjati se u Jeruzalem; drugi je bio za Izraelce, muškarce i žene; treći je bio za svećenike i levite; i osim toga, bilo je još Svetište, ili sveta kuća, u koju je samo Veliki svećenik imao pristup.« U tom Salomonovu hramu Franjo Saleški je vidio simbol »mističkog hrama« koji smo mi sami: »U tom mističkom hramu također su tri trijema, koji su tri različita stupnja razuma: na prvome, mi govorimo prema iskustvu; na drugome, govorimo prema ljudskim znanostima; na trećem stupnju, govorimo po vjeri; i napokon, povrh toga, postoji istaknuta i najviša točka razuma i duhovne sposobnosti koja nije vođena pronicljivošću govora ni razuma, nego jednostavnim razumskim uvidom i jednostavnim osjećajem volje kojom duh pristaje i podvrgava se istini i volji Božjoj. Dakle, taj vrh i taj vršak naše duše, ta krajnja točka našega duha prostodušno je dobro prikazana kao Svetište ili sveta kuća« (Usp. *Rasprava...* I. knjiga, XII. poglavlje, str. 55-56). Tu Bog stanuje, djeluje i odatle šalje svoje pozive ljubavi.

Na te Božje pozive čovjek je slobodan da pristane ili da ih odbije, jer nikad nisu prisilni; to su sasvim očinski pozivi, privlačenja, nadahnuća, na koje je čovjek uvijek slobodan odgovoriti *da* ili *ne*.

Još i ovdje slika nadopunjuje apstraktnu teoriju. »Koji su uobičajeni konopci kojima Božanska Providnost obično privlači srca k svojoj ljubavi? Sigurno oni koje ona sama određuje, opisujući sredstva kojima se služila da iz Egipta i pustinje izvede izraelski narod i dovede ga u Obećanu zemlju: '*Užima za ljude privlačio sam ih, konopcima ljubavi...*' (Hošea 11,4). Bez sumnje, Teotime, ne privlači nas Bog željeznim lancima, kao što se vuku bikovi i bivoli, nego mamljenjem, slatkim dražima i svetim nadahnućima. To su *ukratko konopci za Adama i za cijelo čovječanstvo*, koji su prikladni i podesni za ljudsko srce kojemu je sloboda prirođena (...). Na taj način milost ni najmanje ne sili i ne zarobljuje našu slobodnu volju, nego koliko god bila svemoguća sila milosrdne Božje ruke koja dodiruje, okružuje i veže dušu tolikim i tolikim nadahnućima, poticajima i dražima, čovjekova slobodna volja ostaje potpuno slobodna, nesputana, izuzeta od svake prisile i nužde. Milost je tako blaga i tako milo zahvaća naša srca da ih privuče sebi, da pritom ni najmanje ne ugrožava slobodu naše volje; ona tako snažno a ipak tako nježno dodiruje

uzlete našega duha, da naša slobodna volja ne trpi nikakvu prisilu; milost ima snagu, ali ne zato da (pri)sili, nego da primami srce; ona ima u sebi svetu silu, ali ne zato da nam je nametne, nego da našu slobodu pobudi na ljubav; ona djeluje tako snažno, ali i tako blago da našu volju ne opterećuje njezino moćno djelovanje; ona nas tjera, ali ne guši naše slobodno djelovanje; tako da, unatoč svoj njenoj snazi, možemo pristati na njezine poticaje ili im se oduprijeti, po svojoj vlastitoj želji.« (Usp. *Rasprava o Božjoj ljubavi*, II. knjiga, XII. poglavlje, str. 100-101)

Tako Franjo Saleški dobro smješta duhovnu bitku na najtajnije, najunutarnjije, najnepovredivije mjesto u čovjeku: u njegovo »srce«. Tu Bog poziva čovjeka da ljubi njega i svoga bližnjega; tu čovjek pristaje ili odbija u punoj slobodi.

Pravilo igre

Božanska se igra odvija u svakom srcu, u svakom času, u svakoj situaciji. Mi znamo iz iskustva da glas koji nas u našoj savjesti potiče da »činimo dobro« nikad ne zašuti: Bog nam neprestano predlaže da se ponašamo prema onome što je »čovjeku na čast«, što je najistinitije, najljepše, najbolje; predlaže nam i daje nam milost da to izvršimo. Jer, po našoj naravi, osobito otkad je »ranjena grijehom«, mi smo nesposobni reći »da« našega pristanka a da nikad ne pogriješimo. Ali, kaže Franjo Saleški u jednoj ljupkoj usporedbi, dovoljno je da se, poput »zidnih lasta«, to jest ptica bez nogu koje se prepuštaju da ih »nosi i podiže« vjetar, ne opiremo božanskom dahu već da »odgovorimo tom zamahu i prvom uzletu«.

Sve počinje »pravednošću«, u biblijskom značenju riječi, odlučnim usmjerenjem našega srca prema onome što je istinito, lijepo i dobro. Ako duša pristaje, Bog je novim nadahnućima poziva na nova napredovanja u vjeri i ljubavi. »Dobri«, kaže Franjo, »rastu kao osvit dana, iz *uzvišenosti u uzvišenost*.« Nastaje neka vrsta uspinjanja: »Bog ide s nama. Njegova ga ljubav sili da nas sili i potiče njegovo srce da potiče i tjera naše da dobro koristi svetu ljubav koju nam je dao.«

A ako u toku te igre duša izmiče i opire se? Tada Bog, u svom milosrđu, započinje sve od početka: on potiče grešnika na obraćenje. Ako grešnik pristane, sve opet započinje kao prije pogreške.

Možemo li pomisliti da se duša zadovoljava polovičnom vjernošću, da se zaustavlja na nekoj udobnoj »čestitosti«, ne pristajući iskreno na Božje pozive, ali ih i ne odbacujući? Franjo u tome vidi varku. »Nemoguće je ostati dugo u tom stanju otpora; tko ne dobiva, taj gubi u toj razmjeni, tko se ne uspinje, taj silazi na tim ljestvama *(aluzija na Jakovljeve ljestve)*; tko nije pobjednik, taj je pobijeđen u toj borbi.«

Ipak, Franjo Saleški ne zahtijeva da svaki kršćanin, čak vjerni, dosegne najviša duhovna stanja. Svatko ima svoj osobni poziv u Crkvi i Bog ima za

svakoga osebujnu promisao. Ali, unutar tog poziva i te promisli, »svatko može beskonačno sve više i više rasti u ljubavi prema svome Bogu, dokle god je u ovom životu sklonom padu«.

Finale božanske ljubavne igre

»Ljubav teži ka sjedinjenju.« Franjo nas o tome obavještava već od prvih stranica *Rasprave*. To je istina o ljudskoj ljubavi, a još više istina o božanskoj ljubavi. U toj velikoj igri koju smo prikazali, Bog traži da se sjedinimo s njim, da, u Isusu Kristu, postanemo njegovi »sinovi«.

Zapravo, ova se igra nikad ne završava ovdje na zemlji; tek u smrti, u konačnom susretu, naša će duša »zadobiti« ono što želi. *Ja trčim, kaže ljubljena i letim, hej! zar nikad neću stići nagradi za kojom čeznem: da se srcem uza srce, dušom uz dušu sjedinim s mojim Bogom, s mojim zaručnikom, s mojim životom?* »Kad će to biti kad ću ja izliti moju dušu u njegovo srce, i kad će on izliti svoje srce u moju dušu, i kad ćemo tako blaženo sjedinjeni živjeti nerazdruživo?« (*Rasprava*, I. knjiga, IX. poglavlje, str. 46)

U *Pjesmi nad pjesmama,* znak potpunog sjedinjenja je poljubac. Franjo se za svoje potrebe služi tom simbolikom. »Budući da je poljubac živ znak saveza srdaca, Zaručnica koja u svim svojim traženjima želi samo da bude sjedinjena sa svojim Ljubljenim kaže *Neka me poljubi poljupcem svojih usana.*« Ali ta igra »u ovom smrtnom životu ne može doseći svoje savršenstvo; mi možemo započeti ljubiti na ovom svijetu, ali savršenstvo ljubavi možemo doseći samo na onom drugom«. Ovdje moramo prepisati taj finale ljubavne igre takav kako nam ga opisuje Franjo Saleški; samo on je mogao govoriti s ovakvom istančanošću:

»Napokon nađoh *onoga*, kaže Sulamka, *koga nježno ljubi moja duša; uhvatila sam ga i neću ga pustiti, dok ga ne uvedem u kuću majke svoje, u ložnicu roditeljke svoje.* Ona ga dakle nalazi, tog Ljubljenog, jer joj on daje da osjeti njegovu Prisutnost kroz tisuću riječi utjehe; ona ga drži, jer taj osjećaj izaziva veliku nježnost, kojom ga ona steže i grli; odlučno izjavljuje da ga nikad neće napustiti, o ne! jer ta ljubav prelazi u trajnu odluku; a ipak, ona ga ne misli poljubiti bračnim poljupcem dok ne bude s njim u *kući svoje majke*, a to je *nebeski Jeruzalem*, kako kaže sveti Pavao. Ali vidite, Teotime, ta zaručnica ne misli ništa drugo manje nego da svog Ljubljenog drži na svoju milost (i nemilost), kao roba ljubavi: o kojemu ona misli da ga treba voditi po svojoj volji i uvesti ga u blaženo boravište svoje majke (...). Duh pritisnut ljubavnom strašću daje sebi uvijek malo više prednosti nad onim koga ljubi, a sam Zaručnik priznaje da mu je njegova Ljubljena *ranila srce* (...) priznajući se njezinim zatvorenikom ljubavi.« (Usp. *Rasprava*, I. sv., I. knjiga, IX. poglavlje., str. 46)

Samo u nebu će biti *svadbena gozba Jaganjčeva*. »Ovdje, u ovom životu sklonom padu, duša je naime i supruga i zaručnica *bezgrešnog* Jaganjca, ali još nije vjenčana s njim; daju se vjera i obećanje, ali ostvarenje braka je odgođeno; zato uvijek ima mjesta da odustanemo, iako za to nikad nemamo nikakav razlog, jer nas naš vjerni Zaručnik nikad ne napušta osim kad ga na to prisilimo svojom nevjerom i izdajstvom. Ali, kad budemo u raju, kad bude proslavljena svadba tog božanskog sjedinjenja, veza naših srdaca sa svojim najvišim Prauzrokom bit će zauvijek neraskidiva.« (Usp. *Rasprava*, I. sv., III. knjiga, VI. glava, str. 146)

Franjo Saleški zna da već na ovom svijetu Bog poziva neke duše da okuse nešto od nebeskog sjedinjenja, i on je majstorski opisao ta povlaštena stanja u *Raspravi:* »O odmoru duše sabrane u svome Ljubljenom... O pretakanju ili pretapanju duše u Boga... O rani ljubavi... O ljubavnoj čežnji srca ranjena ljubavlju... »(Usp. *Rasprava*, VI. knjiga; VIII., XII., XIII. i XV. glava; str. 257, 266, 269, 275). »Ovi poljupci sadašnjeg života«, kaže on, »svi se odnose na vječni poljubac budućega života kao njegov pokušaj, priprema i zalog (...), oni su prije znakovi budućeg jedinstva između mog Ljubljenog i mene, nego sâmo sjedinjenje.«

Ima samo jedna duša, u očima Franje Saleškog, koja je sasvim pobijedila u toj božanskoj igri: to je Djevica Marija; i mogla je samo »umrijeti iz ljubavi za svoga Sina« jer ona je »živjela životom svoga Sina«. Ona je jedina bila savršena »pastirica« *Pjesme nad pjesmama.*

Odagnati čuđenje koje treba otkloniti

Praveći od *Rasprave o Božjoj ljubavi* neku vrstu komentara *Pjesme nad pjesmama*, nismo li opet oživili negdašnju prepirku: obraća li se ona zaista svim kršćanima, i čak svakom čovjeku dobre volje? Nije li namijenjena određenoj vrsti duša sklonih mistici vrlo sentimentalna izraza?

Na više stranica našega djela, već smo otklonili takav prigovor. Ali čini se da se glavni zaplet spora nalazi upravo u ovoj točki: nije li ljudska ljubav kojom se Franjo Saleški služi kako bi nam omogućio da naslutimo poneki tračak božanske ljubavi, zapravo najdramatičniji temelj ljudskog života? Nije li čovjekovo srce, u smislu kako ga shvaća Franjo, mjesto njegovih najtežih bitaka? Nije slučajno da posljednje poglavlje *Rasprave* ima naslov: »Neka brdo Kalvarija bude istinska škola ljubavi«, da sve u toj knjizi teži prema Raspetom Isusu. »Da zaključimo«, piše Franjo, »smrt i muka našega Gospodina su najslađi i najsnažniji motivi koji mogu oživiti naša srca u ovom smrtnom životu (...). Svaka ljubav koja ne proizlazi iz Muke našega Spasitelja, krhka je i opasna« (Usp. *Rasprava*, II. sv., XII. knjiga, XIII. glava, str. 276). Evo čime zadovoljiti i najmuškije vrline! Mistična pastirica ne razmjenjuje sa svojim pastirom svoj »veliki i svečani bračni poljubac« »u sobi

svoje Majke«, nego na Križu. Za Franju Saleškog postoji samo jedna »ekstaza« koja »čini da izađemo iz samih sebe i iznad sebe«, a to je ona koja čini da zajedno sa »čudesnim svetim Pavlom« kažemo: »'Živim, ali ne više ja, nego u meni živi Krist.«

Ako smo ovoliko stranica posvetili *Uvodu i Raspravi*, to je upravo stoga što nam ta dva djela – dodajmo im *Razgovore* – otkrivaju ono što je Franjo Saleški govorio dušama – najvećim kao i najneznatnijim – u tajnosti ispovjedaonice, u sobi za razgovore ili u prijateljskim razgovorima. Prijatelj duša nadahnuo je pisca.

Rukopis i prvo izdanje djela:
»Barjak Svetog Križa Gospodina našega Isusa Krista«.

XIII.

Na milost Božju

(1617 – listopad 1618)

Sv. Ivana Franciska de Chantal

»Mala nimfa postaje pčela matica«

Od kolovoza 1616. do siječnja 1617., Franjo nastoji, koliko god mu dopuštaju njegove pastoralne obaveze, prepisati učisto nove konstitucije Sestara od Pohoda Marijina, uzimajući u obzir svoje diskusije s monsinjorom Marquemontom. Zapravo, Franjo i Majka de Chantal nisu uopće prestali na tome raditi dvije posljednje godine (1615. i 1616.). Tekst je bio poslan u Rim radi odobrenja. Rimski učitelji crkvenog prava još su pojačali klauzuru. Napokon se 23. travnja 1618. pojavi papinsko pismo-odobrenje koje je utemeljilo Red od Pohoda Marijina kao »strogi katolički red«. U nedjelju 16. listopada 1618., uoči svog odlaska u Pariz, Franjo ode, u svečanoj pratnji, priopćiti Majci de Chantal i sestrama papinsku odluku: skromni Institut u Annecyu postao je katolički red. »Od toga dana«, izvještavaju *Anali* prvog samostana, »držali su strogu klauzuru.« Ne treba se čuditi ako su se s radošću sestara kad su vidjele da je napokon završila rasprava čiji ishod bijaše neizvjestan, pomiješale i suze u očima siromaha Annecya? Nekoliko godina kasnije, od 1629. do 1630., za vrijeme strašne kuge koja će opustošiti Annecy, Majka de Chantal dokazat će da i klauzurni red može, u takvim nevoljama, biti duša najinventivnijeg i najherojskijeg milosrđa. Ona je smislila i organizirala pomoć za sve koji su bili gladni kruha i potrebiti lijekova; svaki dan »Monsinjorovi će ljudi« dolaziti po »juhu i druge stvari koje je ona dala da se neprestano pripremaju za siromašne i bolesne«. I ako biskup, načelnik i nekoliko uglednika ne budu pobjegli na selo, daleko od »tog kužnog zraka«, to će biti zahvaljujući primjeru i »žestokom govoru« jedne sestre od Pohoda Marijina, koja je usto brižno pazila da ni u čemu ne povrijedi strogu klauzuru koju je Crkva nametnula. »Ljubav je dosjetljiva«, kaže sveti Pavao.

Smrt Bernarda i Marie-Aimée de Sales

U ljeto 1617., dvostruka – trostruka – smrt okrutno pogodi obje obitelji, de Sales i de Chantal. 23. svibnja, Bernard de Sales umro je u trideset i

četvrtoj godini, od zarazne groznice, u Pijemontu kamo je otišao ratovati na čelu dvanaest stotina ljudi, na strani vojvode od Savoje; Marie-Aimée prijevremeno rodi dijete, u noći od 4. na 5. rujna. A 6. rujna, umre mlada majka – ona ima samo devetnaest godina. Treba ispričati tu tužnu priču punu svjetla da bismo upoznali srce Franje i Ivane de Chantal.

Bernard je bio sedamnaest godina mlađi od Franje; i Franjo se bijaše jako vezao uz tog mladog brata o kome je pisao: »Svaki dan postaje sve miliji i dražesniji.« S posebnom je radošću blagoslovio njegov brak s čarobnom Marie-Aimée de Chantal; a Marie-Aimée, pod njegovim vodstvom, brzo je, unatoč svojoj mladoj dobi, napredovala u ozbiljnom kršćanskom životu: »Moja draga mala sestra«, pisao je tada Majci de Chantal u Lyon, »sve je ljubaznija i sve više želi postati čestita i pobožna.« Bernard i Marie-Aimée sačinjavali su zaista »dražestan brak«...

Iznenada se dogodi tragedija. Bernard, znajući da će umrijeti, primio je od don Justea Guérina, Franjina prijatelja, »sakramente, s velikim osjećajem vjere«. Janus, drugi Franjin brat, bio je pored Bernarda; odmah je obavijestio starijega brata. »Avaj! Kako je on sretan, tako mi se čini«, pisao je Franjo Majci de Bréchard 29. svibnja, »ali je ipak nemoguće da ne plačem za njim. Ne možete zamisliti kako je on bio divan, kako je prema svima bio ljubazan (...). A zatim, evo smrt ga odnosi. Ali Bog je dobar i sve čini u svojoj dobroti. *Njemu čast, slava i blagoslov.*« Marie-Aimée gorko oplakivaše svoga dragog supruga. Ali dva su se svjetla probila kroz njezinu bol: njena žarka vjera i nada u skori porod. »Moja jadna draga sestra«, piše Franjo barunu Amédéu de Villetteu, »između svoga plača i žalosti svjedoči najljupkiju, najpostojaniju i najsavjesniju pobožnost koju se može iskazati; u tome nas ona neobično raduje budući da jako želimo da ona sačuva dijete za koje mi vjerujemo, prema sigurnim pretpostavkama, da ga je u njenoj utrobi ostavio pokojnik, kao neko olakšanje svojoj braći.« Jao! Stvari će se okrenuti onako kako to Franjo nije predvidio. Dijete se rodilo prijevremeno u noći između 4. i 5. rujna 1617. Majka de Chantal sama je primila svog unučića i imala je samo toliko vremena da ga krsti prije nego je umro. Marie-Aimée nadživjela je svoga sina samo dva dana. 6. rujna, oko osam sati navečer, došli su obavijestiti Franju da se približava kraj. Dotrčao je u samostan gdje se Marie-Aimée sklonila u odsutnosti svoga muža. On je umirućoj podijelio sakramente pokore i euharistije. Tada Marie-Aimée ponizno zatraži od biskupa i od svoje majke da joj dadu redovničko odijelo Pohoda Marijina. Nakon što je primila posljednju pomast, položila je tri redovnička zavjeta. U dva sata poslije ponoći, izdahnula je... U pismima koja je pisao sljedećih dana, Franjo se ne boji reći da »je ta smrt bila obilježena izvanrednom svetošću«. Najljepše je možda ono pismo koje je pisao gđi de Montfort, 10. rujna: »Još nismo bili prestali tugovati zbog gubitka koji smo imali u Pijemontu, kad evo dođe drugi, koji nas, uvjeravam Vas, beskrajno dira, jer je ta draga duša toliko živjela među nama da nas je potpuno osvojila, ali posebno mene kojega je

gledala s kćerinskom ljubavlju i poštovanjem; a zatim, povratni udarac koji smo primili kroz bol njezine časne majke povećao je naš jad. No ipak, na poziv ove pokojnice, mi prihvaćamo, ljubimo i klanjamo se Božjoj volji, pokoravajući mu se svim srcem, jer to bjehu njene gotovo posljednje riječi; uvjeravam Vas da nikad nisam vidio tako sveto preminuće kao u ove djevojke, iako je imala samo pet sati da se na to pripravi« (E. A. MCCCL).

Toliko patnji i toliko smrti »ucvilio je i satrlo« srce Majke de Chantal. Opasno se razboljela i »bila je na vratima smrti«. Kad je Franjo otišao iz Annecya, bolesnica je bila »malo bolje, ali još uvijek u opasnosti«. Iznenada je ozdravila. 8. prosinca Franjo je, sa skrivenim predosjećanjem, pjevao svoju zahvalnost Djevici Mariji: »Nisam mogao bolje uputiti moju zahvalnost nebeskom liječniku koji Vas je ozdravio«, pisao je 9. prosinca Majci de Chantal, »nego preko ruku moje Gospe, njegove Majke, Marije bezgrešno začete, naše drage i najveće Gospodarice.«

»Apostol Grenoblea«

Franjo je iz Grenoblea tako pisao Majci de Chantal. Nakon što je tamo propovijedao za došašće 1616., propovijedao je i za korizmu 1617. Doći će još tu propovijedati za došašće 1617. i korizmu 1618. On je u tom gradu uspostavio čvrsta i topla prijateljstva – i čak je otkrio zvanja za Red Pohoda Marijina: sredinom siječnja 1618., tri su kandidatice otišle započeti svoj novicijat u Annecyu. 11. ožujka, obavijestio je Majku de Chantal da je sve bilo »zaključeno s našim dobrim gospođama za osnivanje našeg samostana. Svi su pljeskali na taj plan, i dobra gospođa predsjednikovica Le Blanc de Mions ima sveti žar za to (...). Molim Vas, predraga Majko, da polako pripremate naše male pčelice da kod prvog lijepog vremena iziđu i dođu raditi u novoj košnici za koju je nebo pripremilo puno rose«. 7. travnja 1618., Majka de Chantal stigla je u Grenoble; sa sobom je dovela roj od osam sestara utemeljiteljica.

Grenoble je očito bio za Franju odabrana zemlja i zemlja osobite ljubavi. Osim svojih sestara od Pohoda Marijina, tamo je imao mnogobrojne i gorljive Filoteje s kojima otad vodi prisnu korespondenciju. Čak se čini da je u svojim propovijedima pronašao ton kojim je osvojio mnoge protestante u gradu. Ne računajući de Lesdiguièresa, koji je malo po malo išao prema odreknuću od protestantizma, bilo je tu više obraćenja poznatih protestanata. I njegovo se dopisivanje tada proširilo na više osoba, kao što su predsjednikovica Le Blanc de Mions, o kojoj će Franjo poslije njezine smrti reći: »To je bila rijetka žena«, ili još jedan divan bračni par, de Granieu, koji su ga ugostili u svojoj kući u došašću 1616. i u korizmi 1617.: gđa de Granieu bila je toliko »Filoteja« da joj je Franjo, kako bi je poučio na njenom putu molitve, savjetovao da čita sedmo poglavlje *Rasprave o Božjoj ljubavi:* »Tu ćete naći sve

što će Vam biti potrebno da znate o molitvi.« Dakle, to sedmo poglavlje raspravlja o najvišim stanjima »sjedinjenja« i života i smrti iz ljubavi Djevice Marije... To je temeljni putokaz.

U Uskrsnom tjednu 1618., na povratku u Annecy, Franjo je svratio u Veliku kartuziju. Već je poznavao taj samostan, tamo se bio uspeo »da dade Pravilo i da obavi duhovne vježbe«. Od 1607., bio je »primljen da sudjeluje u molitvama i u drugim duhovnim dobrima Kartuzije«. I o. Bruno d'Affringues, tadašnji generalni prior, kao i njegovi redovnici, gajili su prema Franji divljenje i ljubav punu poštovanja, a on je, unatoč njihovu nastojanju da sačuvaju svoju povučenost, poticao u njima želju za njegovim posjetom. Istina je da se, među sinovima svetog Brune, Franjo ugodno osjećao; kad je nunciju Tolosi, krajem 1603., ukazao na »raspuštenost u svim samostanima Savoje«, izuzeo je »onaj kartuzijanski«... Taj kratki boravak u Velikoj kartuziji za Uskrs 1618. svidio se Franji: nije li već pomišljao na ono »povlačenje od poslova« koje je pokušao ostvariti dvije godine kasnije u zajednici pustinjaka Saint-Germain de Talloires?

Prema novim diplomatskim misijama

Ne, za apostola nije kucnuo čas odmora. Bog ga nije zvao u samoću ... nego u Pariz!

No, vraćajući se iz Grenoblea u Annecy, poslije korizme 1618., on je zaista mislio da će se moći baviti svojom biskupijom. Osjećao se umornim: portret nazvan »torinskim«, što ga je Jean-Baptiste Costaz, slikar iz Annecya, napravio u lipnju 1618. prikazuje ga umornim, s ispijenim licem; sâm je priznao da osjeća približavanje starosti; a ima samo pedeset dvije godine. Ali on ne pripada sebi: dopisivanje ga uništava, mora odgovoriti na »gomilu pisama«, predvodi časoslov; trudi se koliko god može da odgovori na sve pozive; tako krajem mjeseca kolovoza ide u Rumilly blagosloviti kapelu kapucina koji su se tu smjestili prije šest godina; zbog toga što »je osobito naklon pripadnicima svakog reda serafskog oca svetog Franje, kakav god habit nosili«; u rujnu žuri u opatiju Sixt, gdje ga opat nadarbenik Jacques Mouxy, koji je petnaest godina osporavao biskupov autoritet, napokon poziva radi pomirenja; i Franjo ostavlja regularnim kanonicima samostana mudre konstitucije koje će donijeti dobre plodove reforme.

Krajem rujna dođe mu »naređenje« od vojvode od Savoje da prati mladog kardinala Mauricija od Savoje, koji uskoro treba ići u Pariz kako bi za Viktora Amedeja isprosio ruku sestre Luja XIII., Christine od Francuske.

Naime, odnosi između pariškog i torinskog Dvora uvelike su se promijenili otkad se vojvoda Karlo Emanuel zavadio sa Španjolskom Filipa III. Nagodba u Paviji, 9. listopada 1617., okončala je rat ali preokrenula diplomaciju: sada je Karlo Emanuel želio savez sa Francuskom i, prema običaju

toga vremena, ništa nije bolje osiguravalo taj savez od nekog kraljevskog braka! Tako je bila isplanirana ženidba prestolonasljednika Savoje (trideset i jedna godina) i Christine od Francuske (četrnaest godina)... Mnogobrojne su prepreke stale protiv toga plana. Posebno, duboka podjela francuskog Dvora; od ubojstva Concinija, 24. travnja 1617., Luj XIII. uzeo je svu vlast u svoje ruke, a Marija Medici, kraljica-majka, morala se skloniti u Blois gdje su je držali kao zatvorenicu. Richelieu ju je tamo pratio, nadajući se da će biti tvorac pomirenja kralja i njegove majke; a o planu za ženidbu princa od Savoje i mlade Christine razgovaralo se bez znanja Marije Medici. Putovanje kardinala Mauricija od Savoje imalo je tobože cilj zahvaliti kralju za pomoć koju je pružio vojvodi u nedavnom ratu, i izložiti načine kako okončati nemire u Italiji; tajni cilj bila je ženidba. Kardinal Mauricije od Savoje trebao je ispuniti svoju misiju u izvanredno velikoj političkoj zbrci. Franjo Saleški, čiji je smisao za diplomaciju vojvoda cijenio, a poznavao je i njegov ugled i utjecaj na francuskom Dvoru, bio bi vrlo koristan pratilac tom dvadesetpetgodišnjem ambasadoru; pridružio mu je predsjednika Antoinea Favrea. Sve bijaše učinjeno da Pariz bude zablješten prinčevom pratnjom.

17. listopada 1618., Franjo Saleški pridružio se u Montmélianu savojskom kardinalu, koji je 6. listopada krenuo iz Torina u Pariz.

XIV.

Trijumfalni doček ženevskog monsinjora u Parizu (listopad 1618 – listopad 1619)

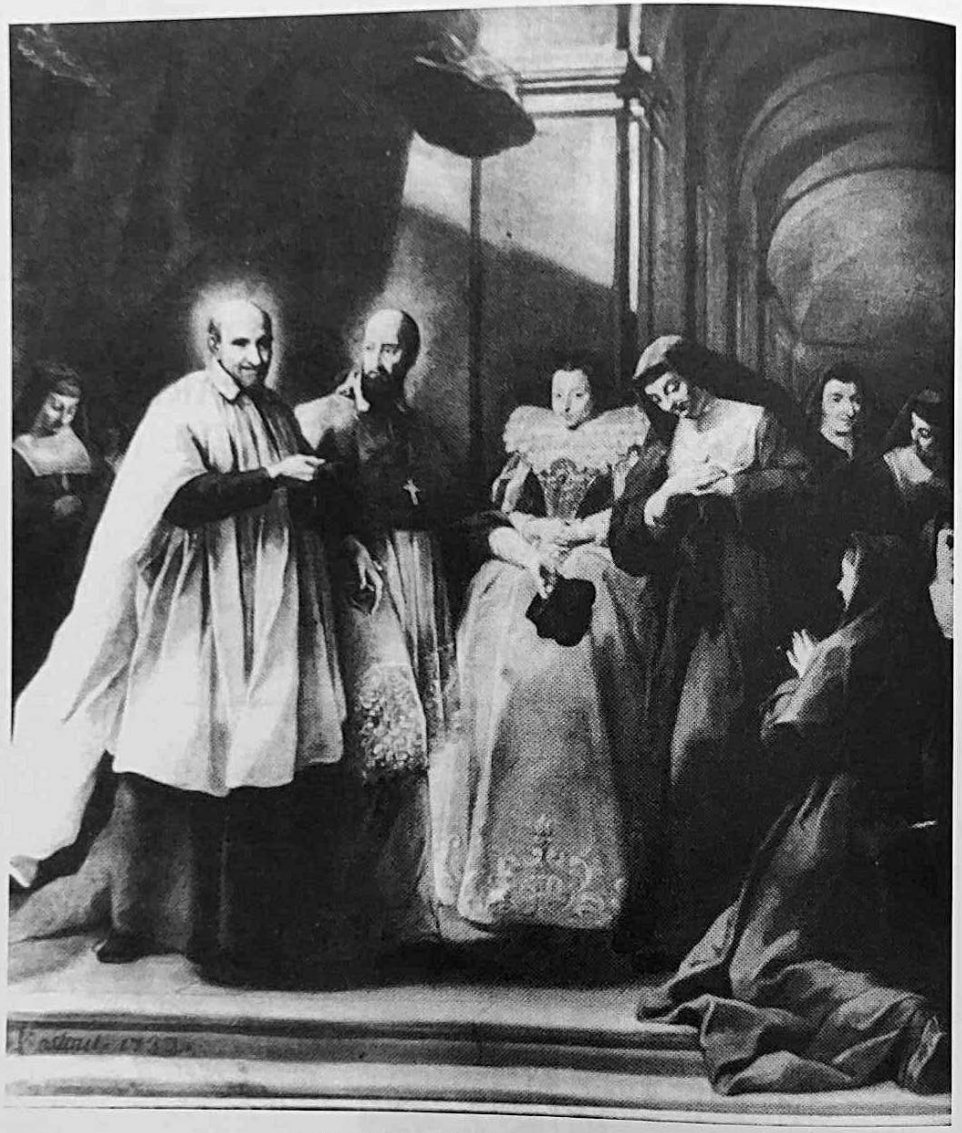

Franjo Saleški i Vinko Paulski

Putovanje prinčeve pratnje

Zamislimo, ako možemo, Franjine osjećaje usred te pratnje koju je vojvoda želio učiniti raskošnom da zabliješti francuski Dvor, a napose mladu Christine, »gospođu najstariju kćerku«, koja je maštala da će se udati za kralja a predstavili su joj tek jednog princa. A onda, Franjo je u strogom smislu riječi vezan uz osobu kardinala Mauricija. »Nisam više svoj«, morao je napisati malo nakon svog odlaska, »i imam samo toliko slobode koliko mi on dade.« »Dva puta dnevno« kardinal »se trudio da poboljša svoje poznavanje francuskog jezika i da se uputi u poslove kraljevstva«; za tu poduku imao je dobra učitelja!

Išli su preko Grenoblea i Lyona. Ali u Roanneu, kardinal odluči uzeti teretnu lađu do Orleansa. Njegova visost htjela je pokazati svoje sportske sposobnosti, ali je u biskupu otkrio, ako ne učitelja, ono barem rivala: »Ponekad je on veslao i pozivao me da veslam s njim, misleći najprije da ja nisam tome vješt, no uvjerio se da mu mogu biti učitelj« (E. A. XVIII, 307). Dvadesetpetogodišnji kardinal i pedesetdvogodišnji biskup za veslima jedne teretne lađe, taj je spektakl morao razveseliti mornare i cijelo društvo!

Plovili su pet dana. Uoči blagdana Svih svetih, 31. listopada 1618., pristali su u Orléansu, i pratnja je krenula za Chartres. 6. studenog, u Chartresu, markiz de Coeuvres čekao je princa-kardinala i njegovu pratnju s dvorskim kočijama, da ih povezu u Pariz. Glavni grad dočekao ih je s oduševljenjem: »Ne može se izreći«, pisala je gospođa Genevra Scaglia 9. studenog, »s kakvim je počastima primljena Njegova Visost i kako je veliko bilo mnoštvo koje je izašlo da ga vidi; otkad se ljudi sjećaju, nisu vidjeli toliko mnoštvo na dočeku jednoga princa.« Očito, oči sviju okretahu se prema kardinalu, sinu vojvode od Savoje; ali veoma brzo zastale su na dvjema osobama koje je princ bio smjestio u svoju vlastitu kočiju: na Franji Saleškom i Antoineu Favreu. »Eno slavnog ženevskog biskupa, najvećeg teologa naših dana! Eno predsjednika

Favrea, koji je objavio tolika djela, i koji je postao poput brata Franji Saleškom po nježnoj ljubavi i neusporedivom slaganju koje ih je sjedinilo.«

Svečanost mora da je bila trijumfalna: četiri godine kasnije Antoine Favre će priznati da je toga dana okusio »opojnost slave«!

Doček na Dvoru bijaše savršen. To bijaše prvi put da se Franjo Saleški našao licem u lice s djecom Henrika IV., kojemu se veoma divio i volio ga. Luj XIII. i kraljica Ana od Austrije imali su sedamnaest godina, Gaston deset godina, Henriette devet; a »gospoda najstarija sestra«, imala je jedva četrnaest godina. Christine »je savršena«, morao je pisati Franjo poslije sastanka gospođi Genevri Scaglia, »dostojanstvo i uzvišenost su utisnuti u njenim crtama; ona je velika za svoju dob i unosi neusporedivu dražest dok s jednostavnom ozbiljnošću i skromnošću dočekuje one koji joj se približavaju«. Utisci koji su odgovarali sudu »propovjednika« o princezi: »Ona je obdarena rijetkom pobožnošću«, govorio joj je, »izuzetnom razboritošću, neobičnom dobrotom.« A kako je Viktor Amedej bio »savršen princ«, Franjo se još više zauzeo da plan saveza uspije.

Diplomat i »dvorski novicijat«

Naizgled, stvari su u početku dosta brzo napredovale: 10. studenoga, kralj je primio princa-kardinala u privatnu audijenciju. Ovaj je u ime vojvode, svoga oca, zatražio ruku Christine od Francuske za princa od Pijemonta, i prosidba bijaše prihvaćena. 21. studenoga, službeno je ponovio svoju molbu i brak je načelno bio dogovoren. Međutim, da bi novost bila objavljena, bio je potreban pristanak kralja Španjolske. Ali kad je trebalo odrediti pojedinosti ženidbenog ugovora, iskrsnuše poteškoće. Antoine Favre priznat će kasnije da su on i grof de Verne, posrednici vojvode od Savoje, bili obeshrabreni i mislili su samo na to kako će se vratiti u Pijemont, kad im jednoga jutra, poslije mise, Franjo povrati hrabrost: »Čekajte«, reče im on, »Bog će sve učiniti.« Napokon, pojedinosti ugovora bijahu potpisane 11. siječnja 1619. Princ Viktor Amedej od Pijemonta stiže u Pariz 6. veljače, a 10. veljače kardinal François de La Rochefoucault, uz asistenciju ženevskog biskupa, blagoslovio je brak.

U svim tim osjetljivim pregovorima, kardinal Mauricije od Savoje pokazao je »koliko je vješt da spoji osobine velikog princa (...) sa svojstvima časnog kardinala«. No on je siguran da su mu jako pomogli Antoine Favre i Franjo Saleški. Ovoga su svi primali u audijenciju, i njegova potpuna ravnodušnost prema spletkama oko novca ili slavoljubivosti činili su ga čovjekom od povjerenja.

Trebalo je puno raditi da se pomire svi dvorjanici i okončaju njihove svađe, makar da se utiša taj duboki »nesporazum« između kralja i kraljice-majke. Marija Medici, u nazoviegzilu u Blois, bjesnila je što se njezin sin

nije s njom savjetovao o vjenčanju Christine, to jest svoje kćeri. Samo su je obavijestili o zarukama. Nije bila pozvana ni na potpisivanje ugovora (11. siječnja 1619), niti na vjenčanje (10. veljače). Stoga je, u noći 23. veljače, umakla iz Blois i došla u Angoulème! Luynes, novi miljenik Luja XIII., učinio je neke pokušaje smirivanja: poslao je Mariji Medici kardinala de La Rochefoucaulda i Bérullea; vratio joj je Richelieua, koji je nedavno bio izgnan u Avignon, a koga je smatrao jedinim sposobnim »da smiri njezin duh«. Između kardinala de La Rochefoucaulda i Richelieua čak je bio potpisan ugovor – nazvan »sporazumni ugovor u Angoulêmeu« (20. travnja 1619.) – koji je davao Mariji pravo da raspolaže prihodima svoje kuće i da boravi gdje joj se bude činilo dobro, a k tome joj je dao upravu u Anjouu u zamjenu za upravu u Normandiji. Više diplomatske geste nego iskreno pomirenje. Trebalo je narednih šest mjeseci da se omogući još jedan sastanak između kralja i njegove majke; bilo je to u Couzièresu i, 5. rujna, majka i sin ušli su u Tours, proveli petnaest dana zajedno, a zatim otišli – majka u Angers a sin u Pariz (L. II, 162).

Franjo Saleški našao se usred tih spletki i surađivao je s kardinalom de La Rochefoucauldom i Bérulleom u pomirbi toga visokog društva, premda, budući da je bio iz Savoje, nije trebao službeno posredovati u poslovima koji se tiču samo francuskog Dvora.

Boravio je u Parizu dokle god su tu ostali princ Viktor Amedej i Christine od Francuske. Napustio je glavni grad tek u petak 13. rujna 1619.; pridružio se francuskom Dvoru koji je slavio pomirenje Marije Médici i njezina sina; princ od Pijemonta i Christine bijahu tamo. Među mnoštvom velikaša i plemkinja koji su se užurbali oko njegova veličanstva i visosti, Franjo je susreo mladog biskupa iz Luçona, mons. Armanda du Plessis de Richelieua. Nakon što je neko vrijeme tamo boravio, Richelieu se malo po malo odvojio od svoje biskupije, »najružnije u Francuskoj, najblatnjavije, najneugodnije«[20], i odlučio se posvetiti politici. Čini se da su ga se njegovi razgovori s Franjom ipak dojmili. »Biskup iz Luçona«, pisao je malo kasnije Franjo Majci de Chantal, »zakleo mi se na prijateljstvo i rekao mi da će konačno stati na moju stranu i misliti samo na Boga i na spasenje duša.« Znamo što se dogodilo s tim nakanama!

Među osobama s francuskog Dvora prisutnima u Touraini, bili su i kardinali Gondi i La Rochefoucauld, te mons. Jean du Perron. Dakle, nadbiskup pariški tražio je za sebe koadjutora, i njegov je izbor pao na ženevskog monsinjora; kralj je bio potpuno suglasan... Vidjet ćemo kasnije što je bilo od toga plana.

U ponedjeljak 30. rujna 1619., princ Viktor Amedej, princeza Christine i njihova pratnja krenuše za Pijemont. Iz te, deset mjeseci duge veze s dva

20 M. Avenuel, *Zbirka pisama...* kardinala Richelieua (zbirka neobjavljenih dokumenata povijesti Francuske, 1833-1877), *Korespondencija*, I, str. 24.

blistava dvora, koji su k tome slavili, Franjo Saleški nije ponio nikakvu sklonost prema svjetskoj raskoši. U prosincu 1618., pisao je Majci de Chantal: »Prolazim ovdje dvorski novicijat, ali tu neću nikad položiti zavjete, ako Bog da.« Međutim, taj je prijatelj duša umio svuda otkriti Filoteje: »Ipak nije moguće izreći koliko se primjera pobožnosti ovdje vidi, čak usred Dvora.«

Taj spoj diplomata i mistika je posebnost Franje Saleškog, koju je pronicljivi Sainte-Beuve svakako zapazio i majstorski izložio. »Od izmirenja (toga) kontrasta, došao sam do posljednjeg *srednjeg puta* koji je svojstven svetom Franji Saleškom i koji jedini može pokazati njegovu snagu, hoću reći spoj, između mističke i kontemplativne kreposti te milosrdne ljubavi u svoj njenoj nevinosti, te oštroumnosti ljudskoga suda u svoj njegovoj mudrosti, koji je nastao u njemu. Naime, značilo bi stvoriti sasvim pogrešnu sliku kad bismo u dobroćudnom prelatu vidjeli samo dragog mistika. Cijeli njegov život, sav ispunjen pregovorima, poslanjem i apostolatom, otkriva vrlo određena svojstva zapažanja i vođenja (...). Uz tu bitnu mističku crtu bila je i jedna druga koja je kod njega s ovom kompatibilna: istančanost u praktičnim odnosima. Ovaj blaženik (...) bio je u ovozemaljskim stvarima, u poslovima gdje se duhovno isprepletalo sa svjetovnim, vješt i iskusan koliko je htio (...), i premda je izbjegavao da se miješa u poslove izvan svog područja, kad je bio u to prirodno doveden ili silom ubačen, on je tu unosio svoj temperament, svoju sposobnost da razumije, dapače i smionost, cijelo jedno sretno i prirodno umijeće koje je vodilo uspjehu« (Port-Royal, Pl. I, 291). I to se upravo dogodilo u toj neobičnoj Franjinoj misiji u Parizu 1618-1619. Tim »spojem između izvanredne blagosti i određene diplomatske spretnosti« on je dolazio do uspjeha.

Kad diplomat ima srce misionara

No, usred briga i tereta diplomacije nalazi vremena i snage da se još daje dušama. Tako je to bilo s Franjom Saleškim. Tražili su od njega propovijedi, nagovore, susrete, jer Pariz nije zaboravio svoga gosta iz 1602., i oduševljeno su dočekali *Uvod u pobožni život*, zatim *Raspravu o Božjoj ljubavi*, a Franjo nije znao ništa odbiti; i nekome tko ga je zbog toga korio, jednostavno je odgovarao: »Radije ću održati propovijed nego reći *ne*.«

Tek što bijaše stigao u Pariz, crkveni starješina u Saint-André-des-Arts molio ga je da propovijeda u došašću i u korizmi. Franjo je obećao.

Sutradan po dolasku, 8. studenoga, njegov prijatelj o. Bérulle koji je prije sedam godina osnovao Francuski oratorij, molio ga je da 11. studenoga – tri dana kasnije – održi u njegovoj crkvi pohvalni govor o svetom Martinu. Dvor i građanstvo žurili su na svečani obred... tako da je propovjednik, da bi došao do propovjedaonice, bio prisiljen ući kroz prozor pomoću ljestava! Je li ga uhvatila panika? Je li se uplašio za svoju poniznost? Je li htio da župljani

shvate da on neće »govoriti po modi«? U svakom slučaju naš se propovjednik zadovoljio da jednostavno, bez govorničkog žara ispriča život toga sveca. Razočaranje slušateljstva! Ne, nisu mu to zamjerili i za vrijeme došašća, koje je započelo 2. prosinca, crkva Saint-André-des-Arts bijaše prepuna. Tada su prepoznali pravog Franju Saleškog, čija su misao i osoba propovijedali barem onoliko koliko i riječi: »Drugi dok govore lete po zraku«, rekla je vojvotkinja de Montpensier, »ali ovaj propovjednik svete ljubavi napada na svoj plijen, pogodi srce i ulovi ga.« Propovijedi su u djelu Franje Saleškog najvarljiviji dio za današnjeg čitatelja: jer o tome obično imamo samo pripremni nacrt ili tekst što su ga sastavili slušatelji. Osobito nam nedostaje ono što je davalo draž i djelotvornost: osoba, boja glasa, glas, djelovanje, uvjerenje i ona radost koju je osjećao dok je govorio o Božjim stvarima... »Jutros sam propovijedao pred kraljicom i svim njenim lijepim svijetom«, pisao je Majci de Chantal 24. prosinca 1618.; »ali zaista, nisam propovijedao s više pažnje, s više ljubavi ni s više zadovoljstva nego u mom malom samostanu Pohoda Marijina.« Protestanti, ateisti, »slobodoumnici« pomiješali su se s katolicima, toliko je ta propovijed bila evanđeoska, lišena svake agresivnosti prema njima, blistava, srdačna. Pripisuje mu se ova lijepa izreka: »Naš Gospodin nije upitao svetog Petra: 'Jesi li učen ili rječit?', da mu zatim reče: 'Pasi ovce moje', nego ga je upitao: 'Ljubiš li me?'. Dovoljno je mnogo ljubiti da bi se dobro govorilo.«

Nezadovoljne da samo prisustvuju propovijedima, gospođe su se ponekad sastajale u nekoj kapeli ili u kući da vode više prijateljske razgovore. Neke su tražile njegovo vodstvo, barem ispovijed. U to je vrijeme Vinko Paulski zapazio ono o čemu je kasnije svjedočio: »Ono što je još više povećalo moje divljenje, bilo je vidjeti jednu tako veliku i uglednu osobu kao što je on, zauzetu najozbiljnijim poslovima gdje je on bio neophodan, da tako puno vremena bude na raspolaganju svim osobama, kakvog god skromnog položaja bile, ne štedeći nikakva truda, sve dok im potpuno ne udovolji, jer toliko je cijenio mir i spokoj duše.«

Tada je u Parizu nastao duhovni pokret koji je osobito zanimao Franju Saleškog: sreo je redovnike i svećenike koji su željeli obnovu svećenstva i tražili su načine da solidno formiraju svećenike: Bérulle, André Duval, ostarjeli ali vrlo gorljivi Adrien Bourdoise, koji je upravo osnovao strogu svećeničku zajednicu Saint-Nicolas-du-Chardonnet. Franjo prihvati da će održati »predavanja svim svećenicima te crkve i mnogima drugima«. Među svim tim susretima bez sumnje je najvažniji bio susret s Vinkom Paulskim.

Franjo Saleški i Vinko Paulski

1618-1619., Vinko Paulski ima trideset i osam godina. On je tada samo običan svećenik; on tek najavljuje, i to potiho, djela koja će njegovo ime

učiniti besmrtnim. U to je vrijeme on kućni odgojitelj troje djece Emmanuela Gondija, generala-zapovjednika galijaša, i »duhovnik kraljevskih galiota-kažnjenika Francuske«. Vinko Paulski žudi za svećeničkom svetošću. Tako da je, čim je čuo da Franjo propovijeda u Saint-André-des-Arts, pohitao tamo: jer je, u njegovim očima, Franjo, kaže on, »živo Evanđelje«.

Dva su se čovjeka srela krajem 1618.; odmah su se sprijateljili; i od tada su često imali prisne razgovore. Nemamo nikakav pisani dokument o tim razgovorima, tek možemo biti sigurni da se Franjo oduševljava za planove Vinka Paulskog. Zar te njegove »gospođe milosrđa« i još više »kćeri milosrđa« »ne prakticiraju ljubav prema siromasima poput Filoteje«, njegujući ih »svojim vlastitim rukama«, same im pripremaju hranu, i ne samo na trošak tih siromaha? »Svećenici Misije«, »Predavanja utorkom«, ne ostvaruju li ono što je Franjo želio uspostaviti u svojoj biskupiji? I zar Franjo ne bi zahvalio Bogu da je bio pozvan da bude »duhovnikom zatvorenika«? Vinko Paulski, koji je prije 1616., kako sâm priznaje, imao »malo žestoku narav«, u to vrijeme svladava tu žestinu svoje naravi; nisu li tome doprinijeli njegovi kontakti s Franjom? Biskup i svećenik bijahu neobično srodne duše. Tako da, kad je napuštao Pariz i trebao naći »svećenika koji može savjetovati, ispovijedati i voditi njegove sestre od Pohoda Marijina, Franjo zamoli Vinka da preuzme tu zadaću. Vinko to prihvati. On će biti pouzdanik ovih sestara do svoje smrti, to jest više od četrdeset godina«.

Samostan Pohoda Marijina u Parizu

Pariz je bio jedan od prvih gradova koji je tražio samostan Pohoda Marijina. Do tada nije se moglo ostvariti to osnivanje: Moulins, Lyon, Grenoble i odskora Bourges (grad mons. Frémyota) preuzele su sestre sposobne da osnuju nove samostane. Ali 1619., Franjo nije mogao odoljeti pritiscima iz Pariza, tim više što su se već pojavile kandidatice.

Istinu govoreći, to osnivanje bilo je osobito teško zbog kardinala Retza (Gondi) i kardinala de La Rochefoucaulda. Njihove uzoritosti htjele su ujediniti tu zajednicu pohoditeljica s jednom pariškom kongregacijom koju su zvali Haudriettes, po imenu njihova utemeljitelja Étiennea Haudria. Franjo nije odobravao taj plan, ali je računao na Providnost da sredi te stvari. I unatoč tim »bezbrojnim teškoćama« i gotovo krajnjoj novčanoj oskudici mogao je, u ožujku 1619., moliti Majku de Chantal da dođe u Pariz.

Nova zapreka: monsinjor Bourgesa (Fremyot) usprotivio se dolasku svoje sestre. Nije joj dao na raspolaganje »kočiju i pratnju« za put! »Poslušnost ima dobre noge«, odvrati mu Ivana, »ići ćemo vrlo dobro i pješice.« Zapravo, otišla je u Monsinjorovoj (Franjinoj) kočiji, a u Orléansu je našla drugu kočiju koja je došla iz Pariza! Naše putnice stigoše u Pariz 7. travnja i smještiše se na nekoliko tjedana u predgrađu Saint-Marceau.

»Ovaj se posao poduzima jedino zahvaljujući Božjoj Providnosti (...)«, pisao je Franjo Majci de Chantal. »To je stjecaj okolnosti, i više od toga; ali Bog traži da to činimo i bolje je osloniti se samo na njegovu svetu Providnost nego se rukovoditi ljudskom mudrošću i ljudskom razboritošću.« (E. A. XVIII, 365)

Majka de Chantal bila je vrlo sretna. Ona je uskoro svojom odvažnošću, razboritošću, obzirnošću, poniznošću, uspjela otkloniti taj plan ujedinjenja s Haudriettesama. Ona je čak na Gondija ostavila takav dojam, da je on postao braniteljem sestara od Pohoda Marijina u vezi s prigovorom koji nije bio beznačajan: Franjo je na to upozorio Majku de Chantal u veljači 1619. »O moja draga Majko, kako je divna ljudska razboritost! Biste li vjerovali da mi službenici i službenice Božje još i danas kažu da blagost i pobožnost našeg Reda toliko odgovaraju ukusu francuskih duhova da ćemo mi oteti svu privlačnost drugim redovničkim kućama; da će, kad vide tu gđu de Chantal, svi biti za nju?« (E. A. XVIII., 359)

Tim se poteškoćama pridružila još jedna, stvarnija: siromaštvo; da, koliko god to čudno izgledalo, te sestre koje su najbogatije gospođe, iz najvišeg društva, pozvale u Pariz, započele su svoj zajednički život u sasvim evanđeoskom siromaštvu! U predgrađu Saint-Marceau, izvještava Majka de Chaugy, sestre su stanovale između dviju igračnica (dvorane za jednu vrstu igre s loptom), uz danonoćnu buku igrača (...). Svega im je nedostajalo, kruha, rublja, drva. Franjo je međutim došao 1. svibnja, na blagdan svetog Jakova i Filipa, da ih kanonski »uvede«: slavio je misu, održao im kratki nagovor i izložio Presveti Sakrament. Ali tu bijaše toliko neudobno da se sestre koje je dovela Majka de Chantal razbolješe jedna za drugom. Dva mjeseca kasnije, 2. srpnja, preseliše se u drugu kuću, također ne baš udobnu, ali manje bučnu, smještenu u predgrađu Saint-Michel.

»Kako su bile na tako lijepu putu«, rekla je ne bez humora Majka de Chaugy, »Bog je dopustio da započne strašna kuga u Parizu; Dvor i svi važniji ljudi odoše odatle, tako da je izgledalo da će taj velegrad postati mala pustinja; i zaista, visoka je trava po ulicama.« Onih nekoliko dobročinitelja i dobročiniteljica koji su se zauzimali za samostan bijahu pobjegli na selo ili su se zatvorili u svoje kuće. Sestre su preživjele zahvaljujući predsjednikovici Amelot.

Takvo siromaštvo potraja oko dvije godine, do dana kad su, zahvaljujući mirazu novakinja, a posebno zahvaljujući bogatstvu Hélène-Angèlique Lhuilier, mogle najprije nabaviti prostraniju kuću u ulici Petit Musc, zatim službene prostorije hotela Zamet, u ulici Saint-Antoine. Napokon su imale pravu »redovničku kuću«... 25. rujna 1621! Ali »mali samostan Pohoda Marijina« nije čekao da ima lijep stan da bi širio ljubav. Istina je da je Majka de Chantal bila tamo i da je Franjo Saleški tamo dolazio kad su mu njegove brojne obveze ostavljale malo slobodna vremena. »Stablo je raslo između kamenja, Gospodin je blagoslivljao vjernost svojih kćeri.«

Majka Angélique Arnauld i njeni susreti s Franjom Saleškim i Majkom de Chantal

Veza Franje Saleškog s Majkom Angélique Arnauld mogla je biti samo jedna epizoda na njegovu putovanju u Pariz; a ta nam veza zapravo omogućuje da jednim pogledom zahvatimo njegov dar za duhovno vođenje, njegove ideje o reformi samostana, i čak njegov »naravni i nadnaravni temperament«. To je značajan moment u njegovu biskupstvu. I najslavniji povjesničari duhovnosti živo su se zanimali za te odnose, i, kao što se i dešava u tim vrlo složenim slučajevima, suprotstavili su se, ne bez strasti. Ne možemo ovdje ulaziti u tu raspravu koja još nije završena... Reći ćemo samo, i to u nekoliko riječi, ono što smo otkrili prateći izvorne dokumente, posebice dopisivanje triju protagonista: Franje Saleškog, Majke Angélique Arnauld i Majke de Chantal.

Da ne bismo na samom početku iskrivili viđenje događaja, treba podsjetiti da se sve događa u vrijeme kad još nema govora o jansenizmu pa čak ni o g. de Saint-Cyranu. Majka Angélique tada je samo predstojnica cistercitske opatije, slavna po tome što je pokušala i uspjela reformirati Port-Royal-des-Champs, gdje je bila imenovana predstojnicom na jedanaest godina (sedamnaest, navode bule); tako da su joj povjerili reformu jedne druge cistercitske opatije, Maubuissona. 1618. godine, hvata se ukoštac s »izvanrednim poteškoćama«. Čula je da se o Franji Saleškom »pričaju čuda«. I fina i ustrajna predstojnica traži priliku da ženevskog biskupa nekom svečanošću privuče u Maubuisson. Dakle, pod svojom upravom ima kćerku g. de Bonneuila, uvoditelja ambasadorâ; ta mlada novakinja još nije bila krizmana! Molit će ženevskog monsinjora da dođe podijeliti joj sakrament. Svečanost je bila 5. travnja 1619., na Uskrsni petak. Od toga prvog sastanka, Majka Angélique i Franjo Saleški sklopili su duboko prijateljstvo. Razmjenjivala su se pisma između Pariza i Maubuissona. »Gospođo«, pisao joj je 29. travnja 1619., »bit će mi uvijek vrlo osobita utjeha kad budem imao sreću da primim Vaše pismo; zaista, vrlo Vas volim i poštujem, jer se našem Gospodinu svidjelo da mogu vidjeti Vaše srce i usred njega svetu želju da stalno ljubite tu božansku Dobrotu.« Franjo je više puta posjetio samostan i razgovarao s predstojnicom. Čak je tu boravio devet dana krajem mjeseca kolovoza. I bio je još u Parizu 10. rujna, kad se negdašnja i sablažnjiva predstojnica, Angélique d'Estrées, »na prepad« polu-tragično, polukomično, dočepala opatije Maubuisson.

Da bismo se lakše snašli u tom prijateljstvu, obratimo pozornost na tri svojstva kod Majke Angélique: reformatorica, redovnica i njezin«poziv« za Red od Pohoda Marijina.

Reformatorica, hrabra, smiona i uporna, morala se je svidjeti Franji Saleškom koji je upoznao i poznaje još mnogo teškoća u svojoj biskupiji sa samostanima u potpunom propadanju. To ne znači da je odobravao sve u njezinoj reformi: neke mu se stvari zaista nisu sviđale. Gospođa predstojnica

koristila se njegovim autoritetom na način koji mu se nije činio sasvim evanđeoskim. »Neka Vaša hrabrost bude ponizna a Vaša poniznost hrabra«, savjetuje joj on u lipnju 1619. Ili još, 12. rujna, prije nego je otišao iz Pariza: »Prilagodite malo po malo živost svog duha strpljenju, blagosti, poniznosti i ljubaznosti u odnosu prema tim ludorijama, djetinjarijama i ženskim nesavršenostima sestara koje se same nad sobom raznježe i sklone su da gnjave majke-nadstojnice (...). Neka Vaša hrabrost bude odgojena u vječnoj Providnosti koja *Vas je zazvala Vašim imenom* i nosi Vas urezanu u svojim majčinski očinskim grudima« (L. A. S., 665).

Franjo je odmah zapazio slabu točku ove silovite prirode, tako željne »savršeno ljubiti Boga«. Savjetima koje je dao reformatorki odgovaraju savjeti koje je dao redovnici u vezi s molitvom, mrtvljenjem, to jest savršenstvom. Poniznost je glavna riječ u pismima koja joj Franjo upućuje: »Ne opterećujte se previše bdjenjima i trapljenjima (vjerujte mi, moja predraga kćeri, dobro znam što ovim hoću reći), nego idite u Port-Royal redovničkog života kraljevskim putem ljubavi prema Bogu i bližnjemu, putem poniznosti i dobrodušnosti« (E. A. XVIII, 389). Sva vođina taktika je u tome da ne ugasi tu vatru, ali i da je ne pusti da gori i sjaji u taštoj težnji da bude savršena.

Dakle, evo kako će taj duhovni problem iznenada poprimiti vrlo konkretan oblik. Majka Angélique zanese se duhom Franje Saleškog te stvori plan da napusti dužnost predstojnice i sâm Cistercitski red i da uđe u Red od Pohoda Marijina, kao obična redovnica. Franjino vodstvo dodirnut će tada ono bitno... On ne obeshrabruje tu iznenađujuću kandidaturu, ali u njoj jasno opaža poteškoće: hoće li Majka Angélique doseći, i to trajno, tu poniznost bez koje nema ni sestre i Reda od Pohoda Marijinog? Više nego ikada, on usmjeruje Majku Angélique prema »ljubljenoj poniznosti«. Ali njegovi savjeti ne uspijevaju opustiti tu čeličnu dušu i dati joj »slobodu ljubavi«. On zaista ne osuđuje plan, ali će 11. studenoga 1621. objasniti ocu Binetu: Izmicao sam koliko sam god mogao i pokazao sam se ne samo ravnodušnim, već sasvim protivnim njezinim prijedlozima sve dok mi, nakon osamnaest mjeseci, jedna vrlo uvažena osoba nije pisala, tako da sam smatrao prikladnim da ne budem vrhovni sudac u toj zgodi nego da konačnu odluku prepustim okolnostima (...). Zaista sam vidio da je ta želja bila nešto izvanredno, ali sam također vidio jedno izvanredno srce«.

Ta »vrlo uvažena osoba« nije bio nitko drugi nego sama Majka de Chantal! Evo što se dogodilo: Majka Angélique i Majka de Chantal srele su se prvi put kad je Majka Angélique došla iz Maubuissona u Port-Royal da tamo postavi svoju sestru Marie-Agnès za zamjenicu, u prvim danima rujna 1620. Dvije žene se razumješe i vrlo se sprijateljiše. Oko 10. rujna, vraćajući se u Maubuisson, Majka Angélique se ponovo zaustavila u samostanu Pohoda Marijina... Dok je Majka Angélique pisala 12. rujna Majci de Chantal: »Ja sam Vaše istinsko dijete i potpuno se sva predajem u Vaše ruke«, ova je pisala biskupu: »Ova draga kći iz Port-Royala kaže mi da osjeća da je Bog zove u Red od

Pohoda Marijina. Ja imam isti osjećaj.« Ali oštroumni Franjo, da bi povjerovao u uspjeh te nakane, zatraži od Majke de Chantal da »tu kćer malo prati i podupre Vaša naklonost puna ljubavi«. Zaista je bila potrebna jedna Majka de Chantal da takvu novakinju učini poniznom!

Međutim, za plan Majke Angélique počela je doznavati okolina: rođaci, prijatelji, »duhovnjaci« se podijeliše. Sastavljen je zbor od »šest ili sedam« teologa da ispita slučaj, među njima Asseline, otac Binet, Duval, župnik iz Saint-Merrya. Taj skup sastao se malo poslije 15. prosinca 1621. Kakvi bijahu njihovi zaključci? Izvještaj o tome na nesreću je izgubljen; Franjo ga je sigurno pročitao, ali, poštujući tajnu, ostavio nam je o tome samo mrvice nedovoljne da donesemo pouzdan sud. Kako bilo da bilo, skup je ovlastio Majku Angélique da se obrati Rimu. Odluka iz Rima bila je onaj »događaj« kojega je iščekivao Franjo da bi napokon bila poznata volja Božja.

U očekivanju, treba ostati u miru. Franjo se bojao suviše žustrih pothvata Majke Angélique. Tim više što je sada u Annecyu, predaleko da bi brzo obranio svaki promašaj. Već 23. siječnja piše Majci de Chantal: »Zaista treba upozoriti tu dragu kćer da ne koristi živost svoga duha za prigovaranje i odgovaranje i da barem u tome slijedi Red od Pohoda Marijina.« I sutradan, 24. siječnja 1621., šalje ovo pisamce Majci Angélique: »No živo! Treba dakle čekati odgovor Rima; i za to vrijeme ostati miran; i kad odgovor dođe, ostati miran; i, kakav god bude odgovor, ostati miran, i uvijek ostati miran svom svojom snagom. Propusnica kćeri Isusa Krista jest mir; radost kćeri Naše Gospe jest mir« (E. A. XX., 263).

Rim je odbio. Za godinu dana, Angélique Arnauld izgubit će onoga koji ju je tako dobro razumio i savjetovao: bolno će joj nedostajati dramatičnih nadolazećih godina.

Prije nego napustimo Majku Angélique, valja napomenuti da je za vrijeme putovanja u Torino, Franjo – svaki put kad je to mogao – posjetio više članova obitelji Arnauld. Jer, po svom običaju, »ljubeći svim srcem« Majku Angélique, on je prijateljstvom obuhvatio svu njezinu rodbinu. Te iste, 1619. godine, sprijateljio se ne samo s Majkom Angélique i s njenih pet sestara redovnica u Port-Royalu već i sa slavnim Antoineom Arnauldom, predstojničinim bratom, s gđom Arnauld, Robertom Arnauldom d'Andilly i s gđom Le Maistre, opatičinom sestrom, bračni život koje bijaše istinsko mučeništvo. Kod svih tih ljudi Franjo je prepoznao duše sklone pobožnosti.

Pariško koadjutorstvo

Za vrijeme tog putovanja u Touraine Franji je prijetilo unapređenje s kojim se on ni malo nije slagao. On sâm obavještava o tome Majku de Chantal, u pismu od 5. do 19. listopada 1619. »Vidio sam kardinala Retza *(Henrika de Gondija, pariškog nadbiskupa)* koji me je najprije pozvao da ostanem u

Francuskoj radi jednog prijedloga, koji bi, ako bi se dobro ostvario, mome duhu odgovarao najviše od svih prijedloga koje su mi mogli ponuditi.« Radilo se ni manje ni više nego o tome da kardinal imenuje Franju svojim koadjutorom – i prema tomu svojim budućim nasljednikom. »Stvar«, nastavlja Franjo, »nije još gotova i neće uskoro biti; a za to vrijeme slušat ćemo ono što nalaže Bog, čijoj najvećoj slavi želim sve podrediti i bez koje, uz pomoć njegove milosti, ne želim ništa učiniti, kao što sam najprije rekao gospodinu kardinalu, i to mu još jednom ponovio kad sam bio u Amboiseu, gdje mi je on o tome još srdačnije govorio; i g. kardinal de La Rochefoucauld mi je o tome uputio riječ pred g. Princom *(od Pijemonta)*, ali tako da to nije bilo uzeto u obzir. Kažu mi da je g. nadbiskup Sensa *(Jean du Perron)* o tome vrlo dugo govorio kralju, koji se s tim složio. Ali konačno, ako Bog ne želi svojom voljom dati pristanak, ja to nikad neću htjeti, i neću u to unijeti ništa svoga osim slaganja s nebeskom providnošću, kad spoznam da to znači njoj služiti.« Evo, to nam razjašnjava Franjine osjećaje u vezi s tim »prijedlogom«. Također se kaže da se nitko nije usudio prišapnuti njegovu duhu kako će ga ta dužnost usmjeriti prema kardinalatu, nego da su njegovi prijatelji radije isticali kako će, ako bude nadbiskup Pariza, biti u vezi s engleskim Dvorom, a osobito s kraljem Jakovom I., i da bi možda tako mogao raditi na obraćenju Engleske, o čemu je nekad sanjao u Chablaisu!

Ne uzmičući, Franjo je međutim primijetio kako »nije čak dosta jak da nosi teret ženevske biskupije, kako već naginje prema starosti i vidi da će odsad biti podložan mnogim bolestima i slabostima«. To nije bio izgovor: Franjino zdravlje sve je više slabilo; kad bi bio koadjutor u Parizu, to ne bi bilo zadugo. Kardinal Retz umro je u kolovozu 1622., četiri mjeseca prije Franje.

Možemo zamisliti uzbuđenje koje je kod Majke de Chantal izazvala ta vijest... Nekoliko tjedana nije se o tome planu više govorilo; ta je šutnja izgledala povoljna! Tada se doznalo da je kanonik Jean-François de Sales promaknut u biskupa. Je li to bilo zato da oslobode Franju od ženevske biskupije i da ostvare plan kardinala Retza? 26. veljače 1620., Franjo ohrabruje Majku de Chantal koliko god može – jer strah nije uzaludan. Da bi se razumjela bit njegova odgovora, podsjetimo da je riječ »biskupija« ženskoga roda, i da između biskupa i »njegove« dijeceze postoji veza slična onoj koja sjedinjuje Isusa Krista i njegovu Crkvu. »Ja sam zaista jako zahvalan tom kardinalu (*Retzu*) za poštovanje koje iskazuje meni koji nikad nisam zavrijedio ni najmanju njegovu misao. Ali rekoh mu dosta pametno u Toursu da bih htio biti razvjenčan samo ako se ne bih ponovo vjenčao, a posebno na način kako mi Vi pišete. Da ja iz dužnosti preuzmem na sebe tuđu suprugu! Mislim da bi mi to bilo nemoguće.« I ostaje u istom raspoloženju kao u rujnu: »Napravit ću promjenu u svojim pothvatima tek kad vidim neku izvanrednu priliku da služim Bogu koja je dostojna da je slijedim napustivši sve.«

22. listopada 1619., princeva pratnja, koju je vojvoda od Savoje dočekao u Grenobleu, stigla je u Chambéry. Tu je Franjo dobio dozvolu da se vrati u Annecy. »Ukratko, evo me u mome gnijezdu«, piše mons. Camusu 27. listopada. Mogao je dodati iste riječi koje je uputio Claudu de Quoexu: »Nisam gubio vrijeme na ovom putovanju!«

XV.

Kad misionar mašta o pustinjaštvu

(listopad 1619-1621)

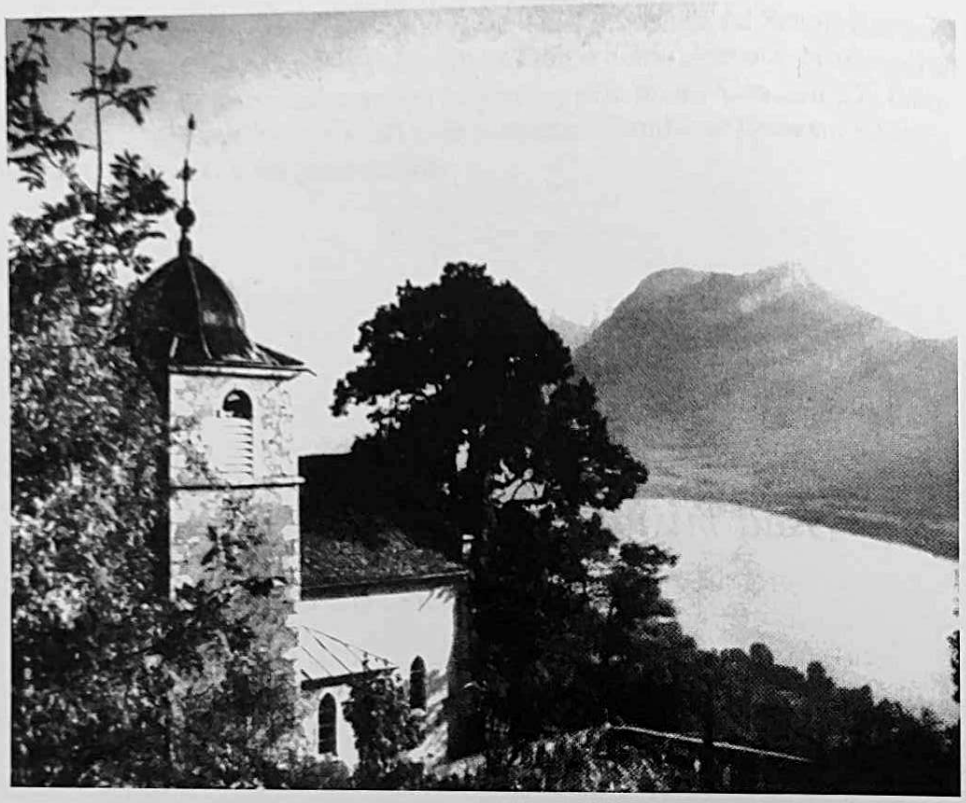

Obitavalište pustinjaka: Saint-Germain de Talloires

Ponovno preuzimanje poslova i obiteljske brige

Tek što se vratio u Annecy, Franjo Saleški se našao u »vrtlogu« poslova. Kroz njegova pisma možemo odrediti broj i važnost poslova koji ga zovu... Pisma! 16. prosinca 1619., nakon što je svoga brata Jeana-Françoisa, generalnog vikara biskupije, uputio u mnoga administrativna pitanja, priznao je da je »umoran i malaksao od tolikog pisanja«. Jer putovanje u Pariz povećalo je broj Teotima i Filoteja, kao što su Majka Angélique Arnauld, zatim mu je pribavilo nova poznanstva, osobito na torinskom Dvoru gdje žive princ Viktor Amedej i princeza Christine; povećao se broj samostana Pohoda Marijina i on treba pisati poglavaricama, redovnicama koje imaju teškoća. A Majka de Chantal je u Parizu: sve između njih mora se rješavati pismenim putem. »Iz Pariza primam mnoštvo pisama«, kaže on. A onda, Franjo ne zna nikome ništa odbiti ma tko to bio; propovijeda u došašću 1619. u Annecyu, preuzima korizmene propovijedi za 1620. (Kao temu je uzeo *Božje zapovijedi*!). U biti, potrebni su mu ti ljudski kontakti: to potiče njegovu inspiraciju. »Predivno me slušaju«, piše on Majci de Chantal, »ali i ja propovijedam iz sveg srca.«

»Ljubav ga obuzima« kao i svetog Pavla. Taj umorni, iscrpljeni čovjek priprema nov pohod svojoj biskupiji; i kako dobro osjeća da ta misija nadilazi njegove snage, poslat će pred sobom »iz župe u župu« svećenike podobne da ispovijedaju ili krizmaju. Želi također osnovati berulijanski Oratorij u Thononu i u Rumillyu, te kartuzijanski samostan u Ripailleu itd.

Ponovno je započeo s posjetima i razgovorima kod svojih kćeri od Pohoda. Nastavlja formirati Sestre od »Svetog Izvora«, podržava njihovu gorljivost, vodi, savjetuje. »Revidira pravila i konstitucije i propise« *(za primanje redovničkog odijela i za polaganje zavjeta);* »Tu sam našao velike nedostatke, kako u tiskanju tako u pisanju, koje ispravljam.« Dopisuje se sa samostanima koji su već osnovani izvan Annecya, pažljivo proučava »molbe za osnivanje kuća« koje mu stižu sa svih strana. Majka de Chantal veoma mu nedostaje u tom

poslu; krajem 1621., smatrat će da je samostan Pohoda Marijina u Parizu dovoljno dobro utemeljen te može biti bez njezine prisutnosti, i pozvat će je; ona će krenuti na put 22. veljače 1622., posjetit će mnoge samostane, tako da će se pridružiti Franji tek u Lyonu, kad on tuda bude prošao s Dvorom vojvode od Savoje odlazeći u Avignon.

Ipak ne zanemaruje ostala mjesta vjerskog života svoje biskupije. U Savoji, kao i drugdje, pretjerano »izuzeće« velikih međubiskupijskih redova u odnosu na biskupa i sustav nadarbine uništili su redovničku disciplinu u opatijama i prioratima, »izuzev«, precizira Franjo, »kartuzija i prosjačkih redova«. Već 1607., postigao je kod Pape da se regularni kanonici iz Abondancea[21] rasele i da na njihovo mjesto dođu reformirani cisterciti. 1609. godine, poduzeo je reformu benediktinskog priorata u Talloiresu; stvari su se otezale i ponekad bi se pretvorile u pobunu, gotovo u dramu. Našlo se kompromisno rješenje koje je kasnije donijelo samo »gorke plodove«. Reforma opatije Sixt, u Faucignyu, bila je manje dramatična: u rujnu 1620., tu su izbile nove razmirice između strašnog priora nadarbenika, Jacquesa de Mouxya, i klaustralnog priora, te se zajednica podijelila; Franjo Saleški ublažio je sukob; vratio se u Annecy, ali petnaest dana kasnije, dojurio je glasnik iz Sixta: Jacques de Mouxy bio je teško bolestan i tražio je biskupovu pomoć; unatoč zimi i snijegu, Franjo krene i, 4. prosinca, Jacques de Mouxy umre odriješen, pošto ga je izmirio s Bogom onaj kojemu je zadao toliko muka. 1621. i 1622., Franjo nastavi s mnogo strpljivosti i dobrote ponovno sređivati sve stvari u opatiji; reforma će biti dovršena tek nakon njegove smrti.

Na drugi je način teška bila reforma kraljevske opatije Sainte-Catherine, smještene kilometar daleko od Annecya, na zapadnoj strani Semnoza. O ukinuću plemenite opatije, mons. Trochu sve je rekao vrlo ukratko: »Sainte Catherine d'Annecy, to je bio Port-Royal-des-Champs prije reforme« Majke Angélique Arnauld. 1608., opat-general iz Cîteauxa zatražio je od Franje Saleškog da reformira njegove monahinje. Ovaj je utvrdio zlo, doživio neuspjeh u svojim naporima i vidio je samo jedno rješenje: udaljiti iz opatije grupu mladih redovnica koje žele reformu i premjestiti ih u nov samostan. Ali, koliko je problema prouzročio taj plan, recimo samo problem smještaja i izdržavanja! Oboružavši se ljudskom mudrošću i pouzdanjem u Boga, on strpljivo djeluje. Gđa de la Fléchère ustupi mu kuću u Rumillyu gdje bi se smjestile reformistkinje. On dakle donese odluku o premještaju i sâm odnese naređenje u Sainte-Catherine 25. studenog 1621. 2. kolovoza 1622. dvije prve reformistkinje krenuše napokon u Rumilly gdje im se uskoro pridružilo nekoliko sestara, i 8. rujna 1622., bez buke, samostan je počeo živjeti u skladu s reformom.

21 Abondance – Gornja Savoja, okrug Thonona, na rijeci Dranse; nekadašnja opatija *(nap. prev.)*.

Ove teške brige nisu nimalo umanjivale skrb Franje Saleškog za svećenike njegove biskupije. Preuzeo je sve svoje aktivnosti vezane za njih. Ako je u lipnju 1620. bio »veoma ožalošćen« zbog otpada od vjere Denisa de Graniera, Bog mu je pružio utjehu. 19. prosinca 1620., započeo je – to će nažalost biti posljednji put – veliko ređenje zvano »Božićno«: unatoč strogim pravilima koja je ustanovio za pristupanje u svećenstvo, Franjo je u dvadeset godina biskupstva ukupno zaredio gotovo 900 svećenika!

Jean-François de Sales, koadjutor ženevskog biskupa

U veljači 1620. nije više tajna da princeza Christine i torinski Dvor poduzimaju korake da Rim imenuje biskupom kanonika Jeana-Françoisa de Salesa, koji u ime svoga brata Franje vrši funkcije velikoga dvorskog kapelana njegove visosti. Franjo se tome tim više raduje, piše Majci de Chantal, što nije »nikada rekao ni napisao ni jednu jedinu riječ, ni tražio ni pribavio bilo kakvu preporuku«. Rim pristane na molbu prinčevskog para; i evo, Jean-François je naslovni biskup Kalcedonije i koadjutor ženevskog biskupa. Ređenje će biti tek 21. siječnja 1621. To imenovanje pobuđuje kod Franje nadu da će se uskoro povući »iz brojnih poslova«, te izjavljuje, ne bez zlobna smiješka, praveći aluziju na planove kardinala Retza: »To vrijedi više nego kardinalska kapa!«

U posljednjem tjednu siječnja, novi biskup dođe u Annecy. Unatoč zimi, Franjo mu pođe u susret na putu za Faverges. Kad se dvije družine sastadoše, on klekne da primi prvi blagoslov od Jeana-Françoisa.

Jedanaest je godina razlike između ova dva brata! Ali više nego dob, razdvajaju ih poznavanje prava i teologije, duhovno i apostolsko iskustvo i, to treba priznati, karakter. Stariji tada prione da odgaja svoga mlađeg brata; darežljivo mu prenese svoje znanje, uputi ga u sve za dobro upravljanje biskupijom... i potrudi se da ublaži tu nestrpljivost, tu razdražljivost koja mu je već prouzročila više poteškoća sa svećenicima ili s vjernicima. Salezijanske zbirke sačuvale su sjećanje na dijalog koji se jednog dana odvijao za stolom između dva brata: Jean-François se još jednom uzrujao što ga je brat ostavio na časak da bi mogao primiti običnu služavku. Franjo je šutio mjereći pogledom svoga raspaljenog sustolnika. »Na što ste maloprije mislili?« upitao je Jean-François. – »E dobro, kad hoćete, reći ću Vam. Mislim, moj brate, da postoji jedna zaista sretna žena. Pogodite tko je ona.« Jean-François spomene ime jedne od njihovih prijateljica. »Niste pogodili«, odvrati Franjo. »Ta veoma sretna žena jest ona koju Vi niste oženili.« – »A zašto, molim Vas?« – »Zato, jer kako ste vrlo naprasiti, zaista bi se s Vama napatila.« Tada je Franjo izrekao svoju čuvenu usporedbu: »Vidite, dragi moj brate, mi biskupi moramo biti kao ona velika javna pojilišta gdje svatko ima pravo zahvatiti vodu, gdje ne samo ljudi nego čak i životinje dolaze utažiti žeđ.« Srećom,

Jean-François vrlo se divio svomu starijem bratu, i to »od djetinjstva«. Ako on nikad nije bio »blag i dobroćudan«, bio je barem biskup vjeran dužnostima svoje službe i vrlo revan u služenju svome stadu. Kad se 1629. kuga oborila na Annecy, ugledni i imućniji gradani, laici i crkveni ljudi, skloniše se na selo, »daleko od toga kužnog zraka«; nitko se nije čudio tom bijegu. A on, Jean-François, ostao je među kužnim bolesnicima, i osobno je suradivao i s ljudima iz svoje kuće, u pomoći što ju je divno organizirala Majka de Chantal. Tada je on dokazao »herojsku i goruću ljubav«. Kad je 1635. umro, želio je da ga sahrane do nogu njegova brata i predšasnika.

San o odmoru među pustinjacima u Saint-Germainu de Talloires

Franjo kontemplativac nosio je već dugo taj san u sebi: nije li on, za vrijeme tragičnog posjeta opatiji Talloires – u vrijeme kad su se monasi igrali pištoljem – zatražio da se obnovi pustinjačko obitavalište (ermitaž) Saint-Germain, smješteno nekoliko tisuća stopa iznad opatije? Ali otkrio je svoj plan prisnim prijateljima tek u jesen 1621., kad ga je, nakon što su popravci završeni, prior Tailloiresa pozvao da dođe blagosloviti novo svetište. To je bilo 28. listopada 1621.

Kad je svečani obred obavljen, i nakon što je u oltar postavljen novi moćnik s relikvijama svetog Germaina, Franjo je dugo promatrao divni krajolik s planinama pokrivenim prvim snijegom, sa šumama već pozlaćenim dahom jeseni, i plavo jezero, na čijem su se kraju vidjeli krovovi predgrađa Annecya. Nije se tada mogao suzdržati da ne otkrije svoju dušu: »Riješeno je«, rekao je. »Budući da imam koadjutora, ako to bude volja prinčeva, doći ću ovamo gore! To treba biti moj odmor; živjet ću u ovom obitavalištu jer sam ga ja izabrao (...). Bože moj! kako je dobro i ugodno biti ovdje! Da, jasno, treba prepustiti našem koadjutoru težinu dana i žege, dok ćemo mi sa svojom krunicom i svojim perom služiti Bogu i njegovoj Crkvi!« I, okrenuvši se prema ocu Quoexu, doda: »Ideje će nam dolaziti na pamet tako obilno poput snijega što tu pada zimi!«

Mnogo se pisalo o toj želji Franje Saleškog. Očito je da nije maštao o samoći kakva je kod njegovih prijatelja kartuzijanaca, o prekidu sa svijetom, o odlasku u pustinju. Ne, on je dobro znao da bi pred vratima Annecya, njegova pustinja bila još vrlo naseljena. Posjetioci i molitelji dolazili bi ga tu tražiti. I »mnoštvo pisama« progutalo bi njegovo slobodno vrijeme. On svome koadjutoru želi ostaviti »težinu dana i žege« i »brigu o poslovima«. Njegovo »povlačenje« bilo bi apostolsko povlačenje: on bi molio, ali bi i pisao; išao bi, zahvaljujući svojim knjižicama kojih je podijeljeno na tisuće, tražiti Filoteje i Teotime kod njihove kuće da im pomogne napredovati »pobožnim« i veselim korakom »po kraljevskom putu ljubavi prema Bogu i bližnjemu«.

On je u svom apostolskom srcu gajio planove o knjigama. Osobito je želio napisati *Histoire théandrique* »u četiri knjige, od kojih bi prva bila kratka i pučka verzija četiriju evanđelja, međusobno povezanih i usklađenih poput konkordancija prema vremenskom slijedu i djelovanju našega Gospodina. Druga bi trebala biti za to da postavi temelj i potanko razloži dokaze glavnih točaka vjerovanja Katoličke crkve, obrađenih i objašnjenih riječima našega Gospodina u Evanđelju (...). Treća bi bila pouka o dobrim običajima i prakticiranju moralnih i kršćanskih vrlina, i odgajanje u savršenstvu kršćanskog života, po evanđeoskim načelima i po nagovorima i učenju Isusa Krista (...). Posljednja bi, na temelju Djela apostolskih, trebala pokazati kakvo je bilo izvorno lice Crkve pri njezinu rođenju, i kakav je bio red i poredak što su ga Duh Sveti i apostoli uspostavili u Crkvi u njenim prvim počecima«. Kakva duhovna »*Suma*«! Otac Ivan od sv. Franje, kojemu je jednoga dana povjerio taj plan, prigovorio mu je da plan nadilazi njegove snage. Tada mu je Franjo dao ovaj začuđujući odgovor: »Treba preuzeti zadatak puno veći nego što možemo izvršiti kao da ćemo dugo živjeti, a ne brinuti da ne učinimo više kao da moramo sutra umrijeti.«

Otac Ivan od sv. Franje imao je pravo: plan je nadišao dob i zdravlje Franje Saleškog. Već odavno, Monsinjor je »vrlo često patio od akutnih angina, bolova u želucu, groznica i drugih slabosti zdravlja«. A te jeseni, javili su mu se u nogama veliki bolovi; tu se otvoriše rane. »Uvijek je sačuvao vedrinu lica i nikad se nije žalio.« Išao je onamo kamo ga je zvalo služenje dušama. Ostao je zaista, unatoč dobi i tjelesnim tegobama, negdašnji misionar iz Chablaisa, svećenik koji je mnogo propovijedao i ispovijedao, »trošio se i previše se istrošio«, poput svetog Pavla, na čast Bogu i na radost Crkvi.

XVI.

»Ili ljubiti ili umrijeti. Ljubiti i umrijeti«

(Rasprava o Božjoj ljubavi, knjiga XIII., poglavlje XIII.)

1622.

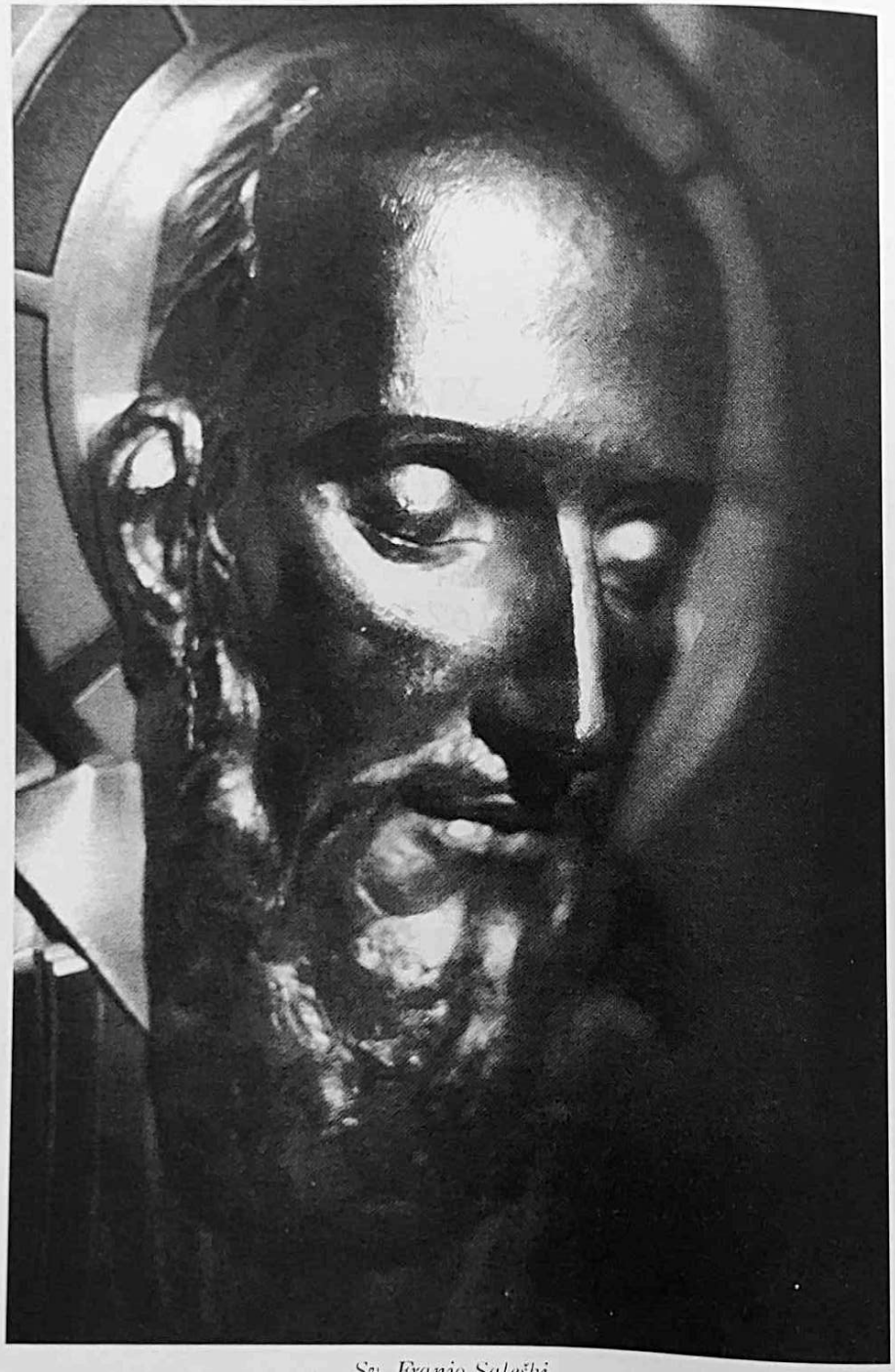

Sv. Franjo Saleški
(reljef u crkvi samostana od Pohoda u Annecyu)

Franjino narušeno zdravlje nije promaklo njegovoj okolini... ni njemu samome: »Osjećam nešto što me upozorava«, odgovorio je nekome tko mu je priznao svoju zabrinutost, »da neću živjeti dugo, treba se dakle požuriti činiti dobro. Dakle, ne mogu ništa bolje učiniti nego slušati.« I umrijeti slušajući!

Generalni kapitul fejana u Pinerolu

28. travnja 1622., Franjo je primio »pismo od Njegove Svetosti«, kojim mu se »naređuje da dođe na kapitul otaca fejana (reformiranih cistercita) koji će se slaviti za petnaest dana u Pinerolu«.

Misija je bila delikatna: fejani se bijahu odijelili od cistercita 1588.; a 1615., bile su izmijenjene njihove konstitucije i izbile su poteškoće; 1622., trebalo je imenovati vrhovnog poglavara cijeloga reda, a duhovi bijahu podijeljeni: jedni su bili za jednog Talijana, drugi za jednog Francuza. Franjo je bio određen da sudi u sukobu i održi jedinstvo.

Krenuo je oko 25. svibnja, malaksao od umora. Putovanje bijaše veoma teško. Bubrezi su ga strašno boljeli. Čak je morao »leći« za vrijeme putovanja.

Kapitul je trajao punih dvadeset dana. Unatoč svojoj slabosti, Franjo je prisustvovao svim sjednicama, prije i poslije podne; a nedjeljom i na blagdane išao je krizmati seljake iz susjednih župa koje nisu imale biskupa.

Njegova »čudesna blagost i dobrota«, njegova sposobnost prosuđivanja, njegovo umijeće izmirivanja svladali su sve teškoće. Istina je da je skupština, unatoč podjelama, bila vrlo uspješna. »Mogu reći«, pisat će Franjo kardinalu Scipionu Borgheseu 25. lipnja, »da nikad nisam vidio smjerniji, religiozniji skup, gdje je mir jače zablistao nego u ovomu ovdje.«

Napokon je izabran Francuz, i to gotovo jednoglasno; u posljednji čas, Rim je poželio da to bude Talijan, ali glasnik je stigao poslije izbora. Izabrani se zvao Ivan od sv. Franje: »Izabrali su generala Reda obdarena odličnim

znanjem, rijetkom razboritošću i jednostavnom pobožnošću, a izbor je izvršen sudjelovanjem gotovo svih glasova.« Za to jedinstvo duhova i srdaca, kapitul je velikim dijelom bio dužan Franji.

Prije nego je napustio taj kraj, Franjo je trebao svratiti u Torino, gdje je prinčevski par, a osobito mlada Christine od Francuske, tražio njegov posjet. Priredili su mu »sjajan doček«. »Raskošnom smještaju« koji su mu priredili, on je pretpostavio monašku ćeliju pod izlikom da je već bio prihvatio gostoprimstvo poglavara fejana od Gospe Tješiteljice. Ali samostan je bio u gradnji; »dali« su mu vrlo neudobnu ćeliju, »izloženu suncu i prevruću«. Tako je dva dana nakon dolaska morao leći. Bolest ga je držala nekoliko dana.

Tek poslije 17. kolovoza 1622. Franjo se vratio u Annecy. Putovanje na povratku bijaše isto tako teško kao i na odlasku: mala četa morala se čak »ozbiljno zaustaviti« dvadeset i četiri sata. Franjo je bio tako umoran na dolasku da je za nekoliko dana morao tražiti pomoć svoga dvorskog kapelana kako bi odgovorio na hitna pisma iz svoje brojne pošte.

Putovanje u Avignon

I evo iznenada, krajem listopada 1622., dođe mu »hitna naredba« od njegove visosti vojvode od Savoje da prati savojskog kardinala Mauricija u Avignon. Vojvoda ga je htio njima pridružiti da pozdravi i čestita kralju Luju XIII., koji je, nakon svoje pobjede nad protestantima Juga, odlučio vratiti se u Pariz preko doline Rhône.

Ljudi oko Monsinjora jako se uzbudiše. »Tu nije bilo nikoga tko ne bi mislio da je to putovanje loše za svetoga biskupa.« I svi su ga preklinjali da obavijesti njegovu visost o »jadnom stanju u kojemu se nalazi. Ali što možete, on je rekao da treba ići tamo kamo nas Bog poziva«. Nije čak ni skrivao da je i sâm predosjećao kako će mu to putovanje biti sudbonosno. »Neću ići kao laka konjica, ići ću bez truba«, govorio je jednom od svojih bliskih prijatelja, »i kad čujete da govore da sam bolestan, znajte da sam mrtav.« Tada se oprostio od svojih kćeri od Pohoda Marijina. »Drage moje kćeri«, ostavio im je kao najvažnije pravilo, »neka vaša jedina želja bude Bog; strah da ga ne izgubite; težnja da ga posjedujete zauvijek.« I dirljiva gesta tog biskupa koji je tako često posjećivao kraljeve i vojvode, velikaše i plemkinje: »Zamolio je da pozovu Huguine, unuku Bernarda Perrina *(pekara u biskupiji)*, djevojku veoma odanu pobožnosti, i reče joj: 'Zbogom, moja kćeri, vidjet ćemo se tek u raju', i ona je uskoro umrla. U nedjelju 6. studenoga, on preradi svoju oporuku, dugo je bio s mons. od Kalcedonije, primio je kanonike iz svoje katedrale i svoj dragi kler iz Annecya. U utorak 8. studenoga ujutro, slavio je misu u samostanu Pohoda Marijina, uzjahao konja, naredivši pritom da podijele siromasima – jer je u gradu bila velika oskudica – nekoliko mjerica žita.«

Zatim je otišao. U toku dana 8. studenoga, stigoše u Seyssel. »Tada se ukrcao u čamac i predao se na milost i nemilost Rhoni i žestokom vjetru, i gotovo se smrznuo od strašne studeni.« Kod Massignieua se iskrcaše da pođu večerati i spavati u Belley, gdje je imao utjehu da ponovno vidi svoga starog prijatelja, mons. Jean-Pierrea Camusa, i svoje sestre od Pohoda Marijina.

U četvrtak 10. studenoga, stigoše u Lyon. Tu je zakazao sastanak Majci de Chantal, koju nije sreo već tri godine. Ali vrijeme je prolazilo; molio ju je da pođe posjetiti samostane u Montferrandu i Saint-Ètienneu. Mala nezgoda za vrijeme ponovnog ukrcavanja i lijepe Franjine riječi: »Naši se putnici pojaviše na mostu na rijeci Saône, koji nazivaju Salomonovim, da bi razgovarali s lađarima koji će se spustiti u Avignon. 'Vi ste stranci', prigovori im vlasnik broda, 'i ja želim vidjeti vašu putovnicu.' Ali oni nisu predvidjeli putovnicu; trebalo je trčati kod markiza de Villeroya, guvernera Lyona. Međutim, gunđali su protiv neučtivosti tog čovjeka. 'E', pripomene Franjo, 'on znade svoj posao lađara, a mi ne znamo svoj posao putnika.' I kad su napokon mogli krenuti, Franjo 'stane blizu svadljivog vlasnika': 'Moram se sprijateljiti s ovim dobrim čovjekom i malo mu govoriti o našem Gospodinu.'«

15. studenoga, brod stigne u Avignon. Doček stanovnika bijaše trijumfalan: »Evo velikog ženevskog biskupa. Evo apostola Chablaisa!« Franjo je bio u napasti »da čini smiješne postupke da bi te dobre ljude oslobodio zablude; ali ne treba se praviti ni mudrim ni ludim, već živjeti u kršćanskoj iskrenosti«.

U četvrtak 17. studenoga, u papinski grad stigoše kralj Luj XIII. i vojvoda od Savoje. Tada su svečanosti slijedile jedna za drugom, a u međuvremenu su dvojica vladara razgovarala o opasnosti koja je prijetila njihovim državama zbog problema oko Valtelline, i pripremali su ugovor da se obrane od španjolskih prentezija. Franjo je prisustvovao tim svečanostima samo ako ga je na to obvezivala njegova dužnost prema prinčevima. Inače je posjećivao crkve i samostane, putovao, slavio mise ili propovijedao.

U srijedu 25. studenoga, kralj i vojvoda ukrcaše se zajedno sa svojim pratnjama na brod da uzađu uz Rhônu do Lyona. U utorak 29., Lyon je dočekao njihova veličanstva. Franjo je tada pošao potražiti sklonište u samostanu svojih kćeri, u Bellecouru: »Iz ljubavi prema svetom siromaštvu, izabrao je kolibicu samostana Pohoda Marijina, pod izgovorom da će biti slobodniji da primi one koji ga budu posjećivali; osim toga, da ne bi uzrokovao toliko neugodnosti svojima, a bio bi spremniji da duhovno posluži svojim dragim kćerima.«

I zaista, uskoro je u kućici bio stalni mimohod »prinčeva i princeza, velikaša i plemkinja«, štoviše i prelata, redovnika i svećenika, koji dolažahu k njemu po savjet. »Nije imao ni četvrt sata za sebe.« A sve to uz službene ceremonije i uz propovijedi. »Bože moj«, piše on 19. prosinca 1622., »kako su blaženi oni koji, oslobođeni Dvora i laskanja koje tamo vlada, žive mirno u svetoj samoći podno Raspela.«

Luj XIII. je 8. prosinca svečano ušao u Lyon. Cijeli grad bijaše na ulicama. Franjo je više volio provesti taj blagdan Djevice Marije među svojim

kćerima; tim više što je stigla Majka de Chantal. Taj susret utemeljiteljica je čekala već tri godine: jer vrlo su joj bili potrebni savjeti, a Franjo na njezina pisma nije odgovarao ili je odgovarao vrlo kratko... Uzalud se žalila. »Kažete da nemate ništa nova da mi pišete. Eh, zar ne možete nekoliko riječi izvući iz svoga srca? Jer tako je dugo da mi niste ništa rekli! Dobri Isuse, kakva je utjeha moći jednoga dana o tome govoriti od srca srcu: neka mi božanski Spasitelj učini tu milost.« Evo je dakle stigao taj dan! 12. prosinca, Franjo se »oslobodio pritiska svojih ostalih poslova«. I evo prizora u sobi za razgovor, kako nam ga donosi Majka de Chaugy.

»Moja Majko«, reče Franjo, »imat ćemo nekoliko slobodnih sati. Tko će od nas dvoje započeti govoriti o onome što ima reći?« Naša časna Majka tada spremno odgovori: »Ja, ako Vam je po volji, moj Oče; mom je srcu jako potrebno da ga Vi pregledate.«

»Taj blaženik, koji se bio već potpuno istrošio, koji ništa više nije htio ni želio, videći malo žurbe, premda duhovne, u onoj koju je htio savršenom, reče joj umiljato ali s velikom ozbiljnošću: 'A što, moja Majko, Vi još imate hitne i birane želje! Ja sam vjerovao da ste sasvim anđeoska'. A na to će, znajući dobro da je naša časna majka bila od onih savršenih duša o kojima govori sveti Bernard, kojima nije potrebno vodstvo, jer je sâm Bog njihov vođa: 'Moja Majko, govorit ćemo o sebi u Annecyu; sada dovršimo poslove našega Reda.'«

Bez ijedne riječi prigovora, Majka de Chantal savije listić na kojemu je pribilježila pitanja svoje duše i 'razmota popis problema Reda'. Raspravljali su 'četiri puna sata'. Zatim Franjo naloži Majci de Chantal da pođe posjetiti samostane u Grenobleu, Valenci, Belleyu... Blagoslovi je i oprosti se s njom.

Majka de Chantal odmah posluša. Na putu, osjeti »jako stezanje srca«, ali izvrši »čin predanja same sebe Božjoj volji i, uzevši svoj psaltir, stade pjevati psalme«.

Ljubiti ili umrijeti, ljubiti i umrijeti

Franjo je, voljom prinčeva ostao u Lyonu dva tjedna. Proveo ih je sasvim u ispovijedanjima, propovijedima, primanju posjeta ili odlascima u posjete, ne vodeći računa o tome da bi za njegovo zdravlje bilo potrebno nešto odmora. A te zime hladnoća bijaše žestoka. Zahvaljujući pouzdanim pripovijedanjima, možemo pratiti Franju ta tri dana koja mu ostaju da živi.

Uoči Božića, još je »po nalogu kraljice-Majke« išao blagosloviti križ sestara franjevki, »postavljen u jednom vrtu u ulici Neyret«; »bilo mu je zlo za vrijeme obreda« i vratio se »s jakom glavoboljom«.

»Ponoćku je slavio pred svojim dragim kćerima od Pohoda Marijina i održao im je nagovor prepun ljubavi. U zoru, išao je ispovjediti prinčeve od Pijémonta u dominikanskoj crkvi, slavio je s njima jutarnju misu (...). U

jedanaest sati, rekao je svoju treću misu. Poslije objeda predao je redovničko odijelo sestara od Pohoda Marijina dvjema djevojkama i vrlo sveto propovijedao. Kasno uvečer, otišao je u palaču kraljici-Majci da se s njom oprosti, jer je sutradan odlazila, i tamo je, uz vrlo velike zdravstvene neugodnosti, ostao do pred samu ponoć.«

Sutradan, na blagdan svetog Stjepana, »bavio se s više poslova. Predvečer je posljednji put u životu razgovarao sa svojim kćerima. U času kad ih je napuštao, Majka de Blonay, poglavarica, ga upita: 'Monsinjore, što želite da ostane najjače utisnuto u naša srca?' On odgovori: 'To sam vam već toliko puta rekao: Ne tražite ništa, ne odbijte ništa'.«

27. prosinca, na blagdan svetog Ivana Evanđelista, kad je ustajao, rekao je Franji Favreu, koji mu je pomagao kod oblačenja: »Osjećam da mi vid slabi; treba otići i blagosloviti Boga; ali ipak živjet ćemo onoliko koliko se svidi Bogu.« Ispovjedio se kod samostanskog duhovnika, g. Bruna; zatim, nakon što je sâm meditirao, slavio je misu »vrlo pobožno«; bilo je skoro podne.

Kad je izišao iz samostanske crkve da se vrati u svoju »ćeliju«, neočekivano dođu vojvoda Bellegarde, guverner Bourgogne, i vlastelin d'Halincourt, guverner Lyona. Razgovarao je s njima, »ostavši dugo, slabo odjeven po tom vrlo hladnu vremenu i u vrlo gustoj magli«. Zatim ode oprostiti se od vojvode od Nemoursa, princa Pijémonta, koji je toga dana trebao otputovati u Annecy.

Vrativši se iz tih posjeta, uđe u svoj stan; »nije se osjećao dobro i bio je veoma umoran«. Njegov sluga, Germain Pilliod, tražio je od njega da odmah obuče svoje putno odijelo kako bi se ugrijao. »No hajde«, odgovorio je, »uzet ću čizme kad Vi to hoćete, ali neću ići daleko.« Objedovao je vrlo slabo, a zatim dugo ostao zamišljen i nalakćen na stol. Kad je malo došao k sebi, sjetio se da treba napisati tri pisma... treće je ostalo nedovršeno.

Georges Rolland, videći ga tako umorna, reče mu: »Monsinjore, već je kasno; čini mi se da bi trebalo čekati do sutra da otputujemo.« Na što je on odvratio: »Vi možda mislite da sam bolestan.« Ipak je ustao. Iznenada je pao. Bila su dva sata poslije podne. Njegova posluga dotrči, izuju mu čizme, i nakon što su ga malo prošetali, smjestiše ga u krevet. Pola sata kasnije, »pogodila ga je teška kap«. Dojurio je otac rektor iz susjedne kuće isusovaca, koga je Georges Rolland obavijestio. »(Otac) naloži da ugriju nekoliko komada platna da mu istrljaju glavu, dok su čekali liječnika.« Ovaj je došao tek nakon četiri sata; odmah je ustanovio izljev krvi u mozak. Bolesnik je bio potpuno pri svijesti.

Osjećajući da je dobio udar, Franjo je zatražio posljednju pomast. Oko ponoći, vikar iz susjedne župe podijelio mu je sakrament; Franjo odgovori na molitve, ali ga povraćanje spriječi da primi svetu popudbinu. Tražio je da mu oko šake omotaju njegovu krunicu.

28. prosinca, »cijelog su dana samo dolazili posjetioci«, među nima vojvoda od Nemoursa, koji ga je na koljenima molio za blagoslov, »koji mu

prelat dade, iako mu je ruka bila već vrlo oslabila«. U pet sati navečer, »liječnici ocijeniše i odlučiše poslužiti se krajnjim sredstvima«. Zaista krajnjim, prežestokim! Tri puta mu na sljepoočice položiše »usijano željezno dugme«. Franjo je sve strpljivo izdržao, »prolivši ipak mnogo suza i, podižući samo malko ramena, izusti samo sveta imena Isusa i Marije«. To »kirurško mesarenje«, da se izrazimo kao Charles-Auguste de Sales, bijaše za bolesnika pravo mučenje. Napokon, kako je bolesnik sve više slabio, počeše moliti obredne litanije. Kad su za umirućega zazivali Nevinu dječicu – čiji je blagdan Crkva slavila toga dana – Franjo je preminuo.

Imao je malo više od pedeset pet godina, a bio je ženevski biskup i knez već dvadeset godina.

Prisustvo dvorova Francuske i Savoje u Lyonu tih božićnih blagdana 1622., okupilo je nekoliko glasovitih Franjinih prijatelja. Mogli su razgovarati s njim. Bili su to primjerice maršal de Lesdiguières, koji se 24. srpnja te godine odrekao protestantizma i još je uvijek igrao važnu ulogu u tadašnjem ugovoru o miru sklopljenom između Luja XIII. i hugenota s juga; i Bellegarde, koji je ostao dostojan naslova što mu ga je jednoga dana dao Franjo: »moj najdraži Teotim«, i to će ostati do svoje smrti 1646. Jedna osoba, međutim, nije bila prisutna krajem toga prosinca, u Lyonu: Majka de Chantal, koja bijaše na putu da, po Franjinu nalogu, posjeti samostane u Grenobleu i Belleyu. Obzirnošću Providnosti, otac Jean Fourier nalazio se u Lyonu; bio je to, toga se sjećamo, duhovni vođa s kojim je u Salesu Franjo imao svoje duhovne vježbe prije biskupskog ređenja, a zatim i kasnije (1609?) u Chambéryu. Otac je više puta posjetio svoga svetog prijatelja, pomogao mu i prema nekim životopiscima, bio je prisutan u času njegove smrti. Kad je Majka de Chantal stigla u Belley 4. siječnja, vijest o Monsinjorovoj smrti tamo je već bila stigla, ali tri dana nitko se nije usudio obavijestiti Majku, a sestre su se obvezale da će izgledati veselo tako da ona ništa ne posumnja. Napokon, na Sveta tri kralja, kako se ona čudila da od Franje nema nikakva pisma, Michel Favre, njezin duhovnik, ohrabri se da progovori. »Ja sam klekla«, pripovjedala je ona, »grleći koliko god sam mogla presvetu volju Božju, i u njoj, moju nenadmašivu žalost.«

Još je netko vrlo nedostajao: predsjednik Antoine Favre; kad je čuo da je njegov veliki prijatelj bolestan u Lyonu, pisao je mons. Jeanu-Françoisu de Salesu potresno pismo: »Ne mogu vjerovati da, dok sam ja živ, Monsinjor može umrijeti, niti da ja živim poslije njega.« Njegova bol, na vijest o Franjinoj smrti, bijaše vrlo velika. Na pogrebnoj službi koju je princeza od Pijemonta dala služiti u Chambéryu, u isusovačkoj crkvi, i na kojoj je prisustvovala »većina gospode iz Senata«, Favre, prvi predsjednik, »plakao je i lio vrele suze zbog te smrti«.

Uzbuđenje pučanstva bijaše veliko: umro je svetac, govorili su dobri ljudi, svetac koji ih je volio i štitio. U Annecyu, kad je stigla vijest, »teško i neugodno zaprepaštenje obuzelo je stanovnike, tako da je u cijelom gradu nastala duboka šutnja, i kad su jedni druge susretali, samo su slijegali ramenima ne izgovarajući ni riječi«. U Lyonu, cijeli je grad bio pogođen žalošću: 29. prosinca bio je mimohod pokraj Franjina tijela. Kirurzi su izvadili srce koje je bilo predano sestrama od Pohoda Marijina, tijelo je bilo malo balzamirano. 30. prosinca, slavili su svečani obred u crkvi u samostanu.

Sutradan, dogodilo se nešto nepredviđeno, što pokazuje koliko je puk štovao Franju Saleškog. 31. prosinca, Rolland je položio tijelo u lijes da ga prevezu u Savoju, »kad je Jacques Ollier, intendant pravosuđa, na molbu stanovnika Lyona, koji bijahu žalosni što im se oduzima tako dragocjen polog, naredio u ime kraljevo da zadrže tijelo dok on ne utvrdi posljednju volju pokojnika«. Rolland ode u Annecy. 11. siječnja otvoriše oporuku: Monsinjor je molio da ga sahrane »u crkvi Pohoda Marijina; a ako ne bi umro u tom gradu, prepušta izbor svoga groba osobama iz svoje pratnje«.

Lijes, »smješten na nosila između dva konja«, napustio je Lyon bez ceremonija, »iz straha da ne dođe neka druga zapreka od strane puka«. Cijelim putem mnoštvo se tiskalo i svatko je »nastojao dodirnuti nosila ili mrtvački pokrov«. Nekoliko je bolesnika ili bogalja čudesno ozdravilo. Trebalo je četiri dana da stignu u Annecy, gdje je cijeli grad odmah okružio svoga biskupa. Bila je nedjelja.

U utorak 24. siječnja ujutro slavili su svečani pogrebni obred. Navečer, u pet sati, prenijeli su tijelo Franje Saleškog u crkvu samostana Pohoda Marijina, na crkveni kor, pored rešetaka za redovnice; tu ga je čekala Majka de Chantal.

»Mudrac i svetac« kaže naslov ove knjige... Ove se dvije riječi baš ne slažu: »čovjek zdrava razuma« i »mistik« baš i ne pristaju jedna uz drugu! Zar sveti Pavao ne izjavljuje: »Mudrost ovoga svijeta ludost je pred Bogom«? Rasprava je ozbiljna: ona jako zadire u duhovni život. Naša težnja, ponekad i naše iskušenje, jest da rastavimo ljudsku mudrost i svetost, ili barem da ih stavimo jednu do druge. Umijeće Franje Saleškog bilo je naprotiv »spojiti« ih, »stopiti« ih, »učiniti da uđu« jedna u drugu, kao što kaže Sainte-Beuve, »da stvori uranoteženu postojnost unutar samog duhovnog života«. Franjo Saleški bio je u potpunosti mudrac i u potpunosti svetac; on je, u punom značenju riječi, bio *»Božji čovjek«*. On odbija odijeliti Stvaranje i Otkupljenje: gleda na prirodu, na ljude – na čovjeka – s toliko divljenja i ljubavi, zato jer je otkupljeni svemir onaj svemir koji je stvoren, obnovljen u svojoj prvotnoj čudesnosti. U tom svemiru on lako diše, razvija se u slobodi koju on, modificirajući malo riječi svetoga Pavla, naziva: »Sloboda *srca* sinova Božjih.« On je »čovjek koji je najbolje personalizirao Božjega Sina živućeg na zemlji«, tvrde oni koji su ga poznavali: Vinko Paulski, Majka de Chantal i drugi. Henri Bremond okarakterizirao je taj duhovni stav čuvenim riječima: »pobožna humanost«. A zašto ne »humana pobožnost« ili, prema lijepom izrazu Majke de Chaugy, »uglađena pobožnost«? Uostalom, nije važno! Crkva je sve rekla dodijelivši Franji Saleškom naslov »učitelja ljubavi«.

Budući da je išao pravo k onom bitnom u kršćanskom životu i posebno ka bitnome u redovničkom životu, Franjo Saleški udahnuo je u duhovnost novi dah, koji dolazi ravno s evanđeoskih vrhunaca; to je od njega učinilo i još čini, mimo svih težnji ili nastojanja različitih škola, neprijepornog učitelja, utočište koje je uvijek na raspolaganju i u najkritičnijim razdobljima povijesti Otkupljenja.

Autorova djela o Franji Saleškom i sv. Ivani de Chantal

Bibliografija i izvori

Kazalo imena

Moćnik sa srcem sv. Franje Saleškoga

Autorova djela o sv. Franji Saleškom i sv. Ivani de Chantal

Saint François de Sales [Sveti Franjo Saleški] (zbornik), »Biographie par l'image«, Du Chalet, Paris 1962 (komentar uz ilustracije: Roger Devos).

Saint François de Sales – Oeuvres [Sveti Franjo Saleški – Djela], biblioteka »La Pléiade«, Gallimard, Paris 1969. (Ova knjiga sadrži jedino kritičko izdanje *Razgovora* koje je priredio Roger Devos.)

Saint François de Sales et seus faussaires [Sveti Franjo Saleški i njegovi krivotvoritelji] (u suradnji s Albertom Mirotom, počasnim glavnim konzervatorom Nacionalnih arhiva i nacionalnim stručnjakom). Sjećanja i dokumenti koje je objavila *Académie salésienne*, sv. LXXXIII, Annecy 1971.

Ce que croyait Saint François de Sales [Ono što je vjerovao sveti Franjo Saleški] (zbornik), biblioteka »Ce que croayait...«, Mame, Paris 1976.

La spiritualité salésienne [Saleška duhovnost], biblioteka »Prières de tous les temps«, CLD, Paris 1980.

François de Sales: Correspondance, Lettres d'amitié spirituelle [Sveti Franjo Saleški: Korespondencija, Pisma duhovnog prijateljstva], biblioteka »Bibliothèque européenne«, Desclée de Brouwer, Paris 1980.

Sainte Jeanne de Chantal. Sa race et sa grâce [Sveta Ivana de Chantal. Njezino podrijetlo i karizma], Ateliers Henry Labat, Paris 1983, ^{2}1984. (Pohranjeno kod sestara od Pohoda, 68, avenue Denfert-Rochereau, 75014 Paris.)

Prier à Annecy avec Saint François de Sales [Moliti u Annecyu sa svetim Franjom Saleškim], DDB, Paris 1993.

Bibliografija i izvori:

Najvažnija djela o sv. Franji Saleškom:

VISITANDINES D'ANNECY (ur.), *Oeuvres Complètes de S. François de Sales* [Sabrana djela sv. Franje Saleškog], 26 sv. (Pohranjeno kod sestara od Pohoda, 68, avenue Denfert-Rochereau, 75014 Paris.)

DENIS, Alphonse, *Table analytique* [Analitički pregled, ujedno 27. sv. Sabranih djela sv. Franje Saleškog] (Pohranjeno kod sestara od Pohoda, Annecy.)

L'Année Sainte de la Visitation [Sveta godina Pohoditeljica] i drugi *arhivi* Pohoditeljica.

LA RIVIÈRE, Louys de, SJ, *La vie de l'Illustrissime et Reverendissime François de Sales* [Život preuzvišenog i prečasnog Franje Saleškog], Pierre Rigaud, Lyon 1625.

SALES, Charles-Auguste de, *Histoire du Bienheureux François de Sales, Évêque et Prince de Genève* [Povijest blaženog Franje Saleškog, ženevskog biskupa i princa], F. de la Bottière et J. Julliard, Genève 1634.

BREMOND, Henri, *Histoire littéraire du sentiment religieux en France* [Literarna povijest vjerskog osjećaja u Francuskoj], 12 sv., Bloud et Gay, Paris 1916-1936.

HAMON, M., *Vie de S. François de Sales...* [Život sv. Franje Saleškog...], izdanje pregledali Gonthier i Letourneau, 2 sv., Lecoffre-Gabalda, Paris 1930.

TROCHU msgr. Francis, *Saint François de Sales (1567-1622), d'après ses écrits, ses premiers historiens et les deux procès inédits de sa canonisation* [Sveti Franjo Saleški (1567-1622), prema njegovim spisima, njegovim prvim povjesničarima i dva neobjavljena procesa njegove kanonizacije], Vitte, Lyon 1941-1946. (Pohranjeno kod sestara od Pohoda, Annecy.)

LAJENUNIE, E.-M. o.p., *Saint François de Sales. L'homme, la pensée, l'action* [Sveti Franjo Saleški. Čovjek, misao, djelo], 2 sv., Guy Victor, Paris 1966. (Kapitalno djelo čije tiskanje autor na nesreću nije mogao nadgledati prije svoje smrti. S »napomenama« iz izdanja *Sabranih djela* sestara od Pohoda iz Annecya.).

Vie de S. François de Sales [Život sv. Franje Saleškog], priredile redovnice prvog samostana od Pohoda, a pregledao abbé Laurent, Angers 1851.

Trudili smo se da u ovom životopisu budemo što bliže izvornim dokumentima i čak upotrebljavamo njihove riječi i izraze. U ovoj metodi postojala je jedna poteškoća: bilo je nemoguće svaki put naznačiti naše izvore; zabilježili smo ih samo u najnužnijim slučajevima. Evo dakle naših kratica i njihova značenja:

Br.: Bremond

E.A.: Edition des Visitandine d'Annecy

L.: Lajeunie

L.A.S.: Lettres d'amitié spirituelle

A.S.: Année Sainte

Pl: Oeuvres (u našem izdanju de la Pléiade)

Pr.: Procès de cannonisation

Tr.: Trochu

J.C.: naša biografija *Ivane de Chantal*

Kratice uz imena redovnika:

D.I. = isusovac

o.p. = dominikanac

o.s.b. = benediktinac

o.f.m. = franjevac

U našim navodima tekstova Franje Saleškog modernizirali smo pravopis i interpunkciju. Njegovi citati iz Svetog pisma tiskani su kurzivom. Riječi iz citata koje se nalaze u zagradama i pisane su kurzivom, prijevodi su zastarjelih riječi ili su objašnjenja kojima se žele rasvijetliti neke aluzije.

Kazalo imena

Gornji naslov je pretjeran. Ovo kazalo želi samo pomoći čitatelju da pronađe neka imena, događaje ili činjenice koje u, inače iscrpnom sadržaju, na kraju knjige ne bi mogao brzo pronaći.

ACARIE: 84 (kružok Acarie), 139 (duhovne struje).

ARNAULD (Majka Angélique): 14 (povjerljivi razgovori s F. S.); 188 (susret s F. S.), 189, 190 (njezino »zvanje«/»poziv« za red Pohođenja), 190 (Majka de Chantal), 190 (F. S. i obitelj Arnauld).

AUGUSTIN (sveti): 22, 24, 28

AVULLY (Antoine de Saint-Michel, gospodar): 52, 56, 58, 60, 61 (obraćenje): 60

BARANZANO (Don Redente): 123

BELLARMIN (p. Robert, D. I.): 51, 55, 57 (kontroverze), 76 (ispit F. S. u Rimu)

BELLEGARDE (vojvoda): 107, 207, 208

BÉRULLE (o. Pierre): 84, 91 (kružok Acarie), 182 (Blois), 185 (Pariz)

BINET (p. Étienne, D. I.), 20 (koledž u Clermontu) 189

BOISY (de): 9 (ime roditelja F. S.), 10 bilješka br. 1 (trinaestero djece), 14, 33, 37, 38, 40 (planovi g. Boisya za njegove sinove), 50, 53, 56 (protivljenje misiji u Chablaisu) 80 (smrt) 93-94 (gđa Boisy prisustvuje satovima vjeronauka F. S.), 125 (smrt Jeanne de Sales), 147 (smrt gđe Boisy)

BOUTEY (Pernette): 93, 120

BOUVARD (Aimé, svećenik): 39, 41, 42 (duhovnik prilikom priprema za ređenje 80 (smrt gđe Boisy).

BRÛLART (predsjednica): 109 (susret u Saint-Claude), 126 (Jeanne de Sales).

CHANTAL (Ivana de): 106 i sl. (korizma u Dijonu), 125 (smrt Jeanne de Sales); 148 smrt njezina oca i svekra) 148, 149 (oproštaj u Bourgogni), 152 (pohod siromaha u Annecyu) 159 (Duhovi 1616.), 173 (kuga u Annecyu) 186 (dolazak u Pariz) 189 (prijateljstvo s Majkom Angélique Arnauld) 205-206 (susreti u Lyonu s F. S.), 208 (smrt F. S.).

CHANTAL (Marie-Aimée de): 129 (zaruke), 129, 133 (vjenčanje), 149 (doseljenje u Sales) 174 (smrt)

CHARMOISY (gđa de): 130-131 (susret s F. S.)

CHÉRUBIN (o. Cyprien, kapucin): 65-66 (Annemasse), 69 (Thonon), .77 (»Alberge« u Thononu), 99 (Papinska liga)

COSTE (Anne-Jacqueline): 65 (Ženeva), 93, 150 (galerija)

DÉAGE (kanonik Jean): 15 (kućni učitelj i odgojitelj Salesovih u Parizu) 21 (teologija u Parizu), 28-31 (Padova), 33 (doktorat), 81 (Pariz).

FAVRE (Antoine): 39 (početak njihova prijateljstva), 58 (»Kodeks«), 66 (posjet de Bèzeu), 98 njegov dvor u Anneyu postaje biskupska palača), 112 (dopisivanje s F. S.), 121 (Akademija Florimontane), 122 (galerija), 177 Pariz), 208 (smrt F. S.)

FOURIER (p. Jean, D. I.): 86 (duhovna obnova pred posvećenje) 105 (korizma u Dijonu), 121 (duhovna obnova), 131 (uvod u pobožni život).
FRÉMYOT (André, nadbiskup Bourgesa): 105 (parnica s F. S.), 133 (poziv Ivane de Chantal)
GALILEO: 123
GENEBRAND (o. Gilbert, benediktinac): 22 (Pjesma nad pjesmama)
GERMONIO (mons. Anastase) 29, 124
GESUALDI (o. Philippe, franjevac): 28 (Padova)
GRANIER (Mons. Claude de): 41-43 (redenje F. S.), 49 (slanje F. S. u Chablais), 53 (pomišlja da ga opozove), 67 (F. S. koadjutor), 69 (Thonon), 86 (smrt), 197 (otpadništvo od vjere njegova nećaka, Denisa de Graniera)
HENRIK IV: 20-32 (Henrik od Navare), 58 (papinsko odrješenje), 78 (Biron), 79- 83 (Pariz), 123 (rasprava »De auxiliis«), 132-133 (mišljenje o *Uvodu u pobožni život*).
HUGUINE: 93 (kćerka biskupijskog pekara), 204 (»zbogom« F. S.)
KALVIN: 22,52 (teza o predodređenju) 59 (kršćanska institucija), 122 (ženevska akademija)
KANIZIJE (p. Petar, D.I.): 57
KOPERNIK: 123
LA FAYE (Antoine de, pastor): 61 (javna rasprava), 67 (Annemasse) 79
LESDIGUIERES (maršal, vojvoda de): 161, 175, 208 (Lyon)
LOMBARD (Pétreamande): 9 (dojkinja F. S.), 11 (pohvala/pohvalni govor F. S.)
PASCAL (Blaise): 29
POSSEVIN (p. Antoine, D. I.): 27, 28
RICHELIEU (Armand du Plessis, Luçonski biskup): 183 (susret s F. S.)
ROLLAND (Georges): 54 (Chablais), 62, 207 (Lyon), 209 (pogreb F. S.)
SAINTE-BEUVE: 107, 184, 209
SALES (Bernard de, Franjin brat): 129 (zaruke), 133 (vjenčanje), 173 (smrt).
SALES (Jean-François de, Franjin brat): 102, 197 (koadjutor F. S.), 198 (kuga u Annecyu).
SALES (Jeanne de, Franjina sestra): 125 (njezina smrt)
SALES (Louis de, kanonik, bratić F. S.): 9, 10-13 (sudrug F. S. u igri i u koledžima), 40 (kanonik), 51 (Chablais), 63-66 (posjet de Bézeu).
SCUPOLI (o. Lorenzo, teatinac): 30 (duhovna borba)
SUCHET (Françoise): 38 (njezine »zaruke« s F. S.)
TOMA AKVINSKI (sveti): 22, 24, 29
VINKO PAULSKI (sveti): 185
VIRET (Louis, 52 pastor): 60 (neodržana javna rasprava), 70 (odlazak iz Thonona).

Bilješka o piscu

Pisac ove knjige, francuski isusovac svećenik André Ravier (1905-1999), specijalizirao je filozofiju – svoju doktorsku tezu pisao je o »Emilu« J. J. Rousseaua – i književnost, a u svom dugom i plodnom životu bio je pedagog, odgojitelj, povjesničar nastanka Družbe Isusove te pisac mističkih djela. Napisao je oko 70 knjiga i brojne članke. Među knjigama se ističu životopisi te je tako osim ove knjige opisao život arškog župnika I. M. Vianneya, Bernardice Soubirous, Claudea La Colombièrea, Colette de Corbie, Franje Ksaverskog, Ignacija Lojolskog. Djelo o mistici naslovio je »Kao dijete«, dodavši mu podnaslov »Mistika malenih i onih koji su im slični«. Kao pedagog i odgojitelj, izjavljuje: »Odgoj koji ne usmjerava prema ljubavi, sam je po sebi loš odgoj«.

Ovaj je životopis plod dugogodišnjeg rada. Autor je u tu svrhu proučio i objavio značajnije autografske tekstove Franje Saleškoga, a pročitao je i mnoštvo izvornih dokumenata. Ovo djelo jednostavnim jezikom opisuje život velikoga ženevskog biskupa i sveca Franje Saleškoga.

Sadržaj

PREDGOVOR 5

I. »U svakom slučaju, ja sam Savojac, i po rođenju i po dužnosti.« (1567-1578) 7

II. Student humanistike i mistik Pariz i Padova (1578-1591) 17

III. Skupo stečeni svećenički red (veljača 1592 – prosinac 1593) 35

IV. Misionar po cijenu vlastita života (1594-1598) 47

V. »Rijetka ptica na zemlji« (1598-1602) 73

VI. Franjo Saleški, ženevski knez – biskup 89

VII. »Bog susretâ« 1604.: Korizma u Dijonu 103

VIII. Biskup među Božjim narodom (1605-1608) 115

IX. Pisac »bez predaha i slobodna vremena« (1608-1609) 127

X. »Uvod u pobožni život« (1609... i još danas) 135

XI. Red od Pohoda u Annecyu (1610-1615) 145

XII. 1616. godina: »Rasprava o Božjoj ljubavi« 157

XIII. Na milost Božju (1617 – listopad 1618) 171

XIV. Trijumfalni doček ženevskog monsinjora u Parizu (listopad 1618 – listopad 1619) 179

XV. Kad misionar mašta o pustinjaštvu (listopad 1619-1621) 193

XVI. »Ili ljubiti ili umrijeti. Ljubiti i umrijeti« (Rasprava o Božjoj ljubavi, knjiga XIII., poglavlje XIII.) 1622. 201

Autorova djela o Franji Saleškom i sv. Ivani de Chantal 213

Bibliografija i izvori 213

Kazalo imena 215

Bilješka o piscu 217

Franjo Saleški: pravni i teološki stručnjak, pastir biskupije potresene i ranjene kalvinističkim raskolom, diplomat, pisac, duhovnik i mnogostruka osobnost. Za životopisca nije nimalo lak zadatak opisati takav lik. Pater Ravier prihvatio se tog posla iscrpno proučivši svečevu osobu, njegova objavljena djela i mnoštvo izvornih dokumenata. Pred čitateljem se stoga nalazi jasan Franjin lik prikazan u raznim razdobljima njegova burnog života: djetinjstvo, studij u Parizu i Padovi, Franjo – svećenik i biskup u Ženevi, misionar u protestantskom području nedaleko od Ženeve, upečatljiv duhovni prijatelj Ivane Franciske de Chantal, utemeljitelj nove redovničke zajednice i čovjek koji je namjeravao živjeti kao pustinjak. Opis lika Franje Saleškoga ujedno je i prikaz mučnog razdoblja burnih promjena obilježenih vjerskim i političkim raskolima u razjedinjenoj Europi koja traga za svojom novom kulturnom i građanskom dimenzijom. Autor je svoj zadatak uspješno izvršio zasluživši brojne pohvale stručnjaka, a svojim jednostavnim i jasnim stilom zadobio je i simpatije brojnih čitatelja koji u svakom, pa tako i u ovom svetačkom životopisu traže prije svega otajstvene Božje tragove.

ISBN 953-6055-91-0